

UNELMIEN PILVILINNAT JA ARJEN TODELLISUUS

Tapaustutkimus uutta toimintamallia hakeneesta
kulttuuriteollisesta työvoimakoulutushankkeesta
vuosina 1996-1998

Hilkka Kotila-Martti

Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: UNELMIEN PILVILINNAT JA ARJEN TODELLISUUS
Tapaustutkimus uutta toimintamallia hakeneesta kulttuuri-
teollisesta työvoimakoulutushankkeesta vuosina 1996-1998

Tekijä: Hilikka Kotila-Martti
Koulutusohjelma/oppiaine: Kasvatustiede/Aikuiskasvatus
Työn laji: Pro gradu -työ__ Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö X
Sivumäärä: 173, liitteitä 3
Vuosi: 2012

Tiivistelmä:

Tutkimuskohteena on kulttuuriteollinen työvoimakoulutushanke nimeltään Matkailuympäristön tuotteistaminen. Hanke toteutettiin vv. 1996-1998 ja se käsitti kaksi yhdeksän kuukauden pituista pitkäaikaistyöttömille tarkoitettua kurssia. Koulutus sisälsi ympäristöjen visualisointia ja lumi- ja jäärakentamista. 1990-luvun lamasta seurasi massatyöttömyys ja sitä hoidettiin erilaisilla työvoimapolitiittisilla toimenpiteillä. Näistä työvoimakoulutus osoittautui tärkeäksi keinoksi varsinkin pitkältä työuralta pudonneiden työnhakijoiden uudelleen työllistymisessä, sillä puutteellisella koulutustaustalla työpaikan saanti ei onnistunut.

Tutkimuksessa selvitettiin työvoimakoulutukseen 1990-luvulla kohdistuneita muutoksia ja niiden näkymistä työhallinnossa. Toiseksi seurattiin kohteena olleen koulutushankkeen toteutusta ja rakennettiin siitä tapahtumakertomus. Kolmanneksi luotiin kurssilaisten kertomuksista tyypittelymalli. Tutkimusaineisto koostuu teemahaastatteluista, lomakekyselyistä, osallistuvassa havainnoinnissa ja kurssien toteutuksessa syntyneestä materiaalista. Mukana on lisäksi viranomaisaineistoja ja koulutusten aikana syntyneitä muistioita, työsuunnitelmia, lehtiartikkeleita ja valokuvia. Tutkimukseen osallistui kurssilaisten ja kouluttajan lisäksi pääasiassa paikallisten virastojen ja laitosten virkamiehistä koostunut verkosto, joka syntyi ESR-rahoitteen kurssin ohjausryhmästä.

Tulokset osoittavat työvoimakoulutuksen olleen 1990-luvulla monien yhteiskunnallisten muutosten kohde. Niistä keskeisin oli vuoden 1991 alussa voimaan tullut koulutuksen lakiuudistus. Uudistus muutti työllisyyskurssit työvoimapolitiittiseksi aikuiskoulutukseksi ja toi järjestelmän lähemmäksi muuta ammatillista aikuiskoulutusta. Koulutushankinnat siirtyivät kilpailutettaviksi markkinoille, joille hyväksyttiin jatkossa myös yksityiset koulutuspalvelujen tuottajat. Laman seurausten hoito, työhallinnon siirtyminen tulosohjaukseen ja vuodesta 1995 käytössä olleet Euroopan Unionin rakennerahastojen tuet vaikuttivat merkittävästi työvoimakoulutuksen käyttöön.

Jokaisesta 58 kurssilaisesta konstruointiin kertomus. Kertomuksista muodostettiin kuusi tarinatyyppejä: menestyjä, tilaisuuden hyödyntäjä, asiantuntija, vastatuulen joutuja, satunnainen kuljaja ja käväisijä. Tuloksena saatu tyyppikertomusmalli kertoo, että kurssilaiset muodostavat heterogeenisen joukon elämänhistoriansa ja -kokemuksensa pohjalta. Jokainen opiskelija on kohdattava yksilönä. Tämä koskee niin koulutukseen ohjaavaa viranomaista kuin koulutta-

jaakin, sillä opiskelijan omat odotukset ja voimavarat vaikuttavat suuresti koulumenestykseen.

Avainsanat: työvoimakoulutus, työvoimapolitiikka, lama, kulttuuriteollisuus, lumi- ja jäärakentaminen, tapaustutkimus, kertovan muutosselonteon menetelmä, tyypittely

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

1	JOHDANTO	6
1.1	Tutkimuksen tausta ja lähtökohdat	7
1.2	Työvoimakoulutuksen rooli työllisyyden hoidossa	10
1.2.1	Työvoimakoulutuksen historia	11
1.2.2	Koulutukseen ohjaaminen	13
1.3	Tutkimustehtävä ja tutkimuksen rakenne	15
2	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	17
2.1	Tapaustutkimus	17
2.2	Tutkimuksen toimijat	18
2.3	Aineistojen hankinta ja analyysi	22
3	TYÖVOIMAKOULUTUS 1990-LUVUN MUUTOKSISSA	33
3.1	Toiminnan lähtökohdat muuttuivat	33
3.1.1	Suomi ajautui lamaan	33
3.1.2	Massatyöttömyys	33
3.1.3	Murenevat toimialat	35
3.1.4	Työvoimakoulutus lamalääkkeenä paikallisella tasolla	36
3.2	Työllisyyskursseista työvoimakoulutukseen	39
3.2.1	Työvoimakoulutus muuttui markkinavetoiseksi	39
3.2.2	Uudistunut lainsäädäntö muutti paikallisen tason käytäntöjä	41
3.3	Työvoimakoulutuksen rahoitus	42
3.3.1	Markkinahintoja ja uusia rahoitusväyliä	42
3.3.2	Rahoitusmuutosten näkyminen paikallisella tasolla	45
3.4	Työvoimakoulutukselta odotettiin vaikuttavuutta	46
3.4.1	Työhallinto siirtyi tulosohjaukseen	46
3.4.2	Vaikuttavuus – paikallisen tason haasteena	48
3.5	Työvoimakoulutus tutkimuksen kohteena	51
3.5.1	Kiinnostus tutkimukseen kasvoi laman myötä	51
3.5.2	Hyödynnettiinkö tutkimustietoa paikallisella tasolla?	54
3.6	Yhteenveto	55

4	MATKA LUMEN JA JÄÄN MAAILMAAN	59
4.1	Visualisoiden kouluttaminen	60
4.1.1	Liikkeellelähtö	60
4.1.2	Ykköskurssi näkee päivänvalon	62
4.1.3	Opetussuunnitelmaa sovelletaan käytäntöön	67
4.2	Ympäristöteoksille on tilausta	72
4.2.1	Harjoitustyömaat	72
4.2.2	Tutkijaksi kuohuvaan työpajaan	79
4.2.3	Työnohjausta vai konsultointia	81
4.2.4	Kummineuvoja valvoo	83
4.3	Kuka rakentaa seuraavana talvena Napapiirin työkohteet?	85
4.3.1	Kakkoskurssin sisältöä suunnitellaan	86
4.3.2	Aikataulussa liikkeelle	90
4.3.3	Kurssi täyttää elämää	93
4.3.4	Välit kouluttajan kanssa kiristyvät	98
4.4	Revontulten Suomi ja kouluttajan muita unelmia	100
4.4.1	Hiljaisuuden puisto	100
4.4.2	Lumi- ja jäärakentamisen suosio kasvaa	103
4.4.3	Käsin tehtyä kulttuuriteollisuutta	107
4.4.4	Lumirakentamisesta liiketoimintaa	111
4.5	Yhteenveto	113
5	KERTOMUKSISTA TYYPPEIHIN	118
5.1	Tapauskohtainen tyypittely	119
5.1.1	Tyyppi I: Menestyjän tarina	120
5.1.2	Tyyppi II: Tilaisuuden hyödyntäjän tarina	122
5.1.3	Tyyppi III: Asiantuntijan tarina	123
5.1.4	Tyyppi IV: Vastatuuleen joutujan tarina	125
5.1.5	Tyyppi V: Satunnaisen kulkijan tarina	127
5.1.6	Tyyppi VI: Käväisijän tarina	128
5.2	Yhteenveto	129
6	DISKUSSIO	133
6.1	Keskeiset tulokset	133
6.2	Tutkimuksen arviointi	141
6.3	Johtopäätökset	150
	Lähteet	153
	Liitteet	171

1 Johdanto

Työvoimapolitiittiseen aikuiskoulutukseen eli työvoimakoulutukseen käytetään vuosittain huomattava määrä yhteiskunnan voimavaroja ja koulutuksen kohteena on pääasiassa työttömiä kansalaisia.¹ Ei liene suurikaan ihme, että työvoimakoulutus nousee tämän tästä kriittisen arvostelun kohteeksi. Kyseessä on yleensä yksittäinen koulutushanke, johon liittyy merkittäviä taloudellisia panostuksia. Koulutuksessa havaitaan laadullisia puutteita ja kysellään, miksei työhallinto valvo paremmin hankkimaansa toimintaa. Toisinaan epäillään myös, että koulutusta käytetään lähinnä työttömien varastoimiseen ja työttömyystilastojen siistimiseen. (Vanttaja & Rinne 2001, 141).

Tässä tutkimuksessa selvitetään 1990-luvulla työvoimakoulutusjärjestelmään kohdistuneita muutoksia ja niiden näkymistä paikallisen tason toiminnassa. Tutkimuskohde on työvoimakoulutushanke, joka toteutettiin synkimpien lamavuosien vähitellen helpottaessa vv. 1996-1998. Hanke suunnattiin pitkäaikais- ja toistuvaistyöttömille. Kiinnostukseni tutkia juuri tätä koulutusta heräsi sen poikkeuksellisesta toimialasta ja osittaisesta ESR-rahoituksesta. Yksityinen koulutuksenjärjestäjä edusti kulttuuriteollisuuden alaa ja hänen tarjoamansa koulutus liittyi ympäristöjen visualisoimiseen hyödyntämällä luonnon elementtejä lunta, jäätä, kasveja, pimeyttä, hiljaisuutta jne. Kyse oli työvoimakoulutuksesta ja työhallinto edellytti mahdollisimman monen kurssilaisten löytävän työpaikan koulutuksen avulla.

Kun Suomi liittyi Euroopan Unioniin vuonna 1995, EU:n rakennerahastot avautuivat myös työvoimakoulutuksen rahoituskanaviksi. Tämän rahoitustuen mahdollistamia enemmän tai vähemmän innovatiivisia koulutuskokeiluja ja projekteja nousi eri puolille maata työttömyyden nujertamiseen. Tutkimuskohteena oleva koulutus on ensimmäisiä paikkakunnalla toteutettuja Euroopan Sosiaalirahaston (ESR) varoin osittain rahoitettuja hankkeita. Alussa kyseisen rahan käyttö aiheutti paljon päänvaivaa, ennen kuin monimutkainen hallinnointi opittiin. Rakennerahastojen varoista on tullut vuosien kuluessa osa yhteiskunnan rahoitusta. Niitä on opittu hallinnoimaan ja arvioimaan myös aikaansaatuja tuloksia. Peruskysymykseksi erityisesti kansalaisten piirissä nousee edelleen, mitä projekteilla saadaan aikaan. Ketkä niistä hyötyvät? Työllistävätkö projektit muita kuin niiden vetäjät? Jääkö toimintaympäristöön pysyviä jälkiä tai vaikutuksia?

---

¹ Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2005, 9.

1.1 Tutkimuksen tausta ja lähtökohdat

1990-luvun alkuvuosina kansantalous romahti, jolloin suurtyöttömyys ja työmarkkinoiden rakennemuutos johtivat suomalaisen yhteiskunnan vakavaan kriisiin. Laman pahin työttömyyskausi ajoittui vuosille 1991-1994. Talouden kasvu lähti vähitellen nousuun talouspoliittisilla päätöksillä kansainvälisten markkinoiden elpyessä. Tämän tutkimushankkeen käynnistyessä vuonna 1996 siitä näkyi työmarkkinoilla vasta lieviä merkkejä. Ongelmaksi näytti muodostuvan kasvava rakenteellinen työttömyys, jossa työvoiman tarjonta ja kysyntä ei kohdannut. Tämän seurauksena pitkäaikaistyöttömien määrä lisääntyi. Ennen lamaa pitkäaikaistyöttömyys oli saatu kitketyksi lähes kokonaan velvoitetyöllistämisen avulla. Nyt työttömäksi pudonneista näytti muodostuvan ryhmiä, joille ei löytynyt työllistymiseen pysyvää ratkaisua. Kyse oli niistä työttömistä ihmisistä, jotka oli siirretty syrjään pitkältä työuralta heti laman alettua tai nuorista, jotka eivät olleet päässeet työelämään vielä kunnolla kiinni. Nuoret olivat roikkuneet pätkätöiden varassa eikä tilannetta näyttänyt helpottavan edes ammatillinen koulutuskaan.

Työmarkkinoilta pudonneissa oli runsaasti 1940-luvulla syntyneitä suuren ikäluokan edustajia. Heillä oli takanaan pitkä työura mutta niukasti koulutusta. Vähäinen koulutustausta selittyi yhteiskunnallisilla olosuhteilla, kun opiskelupaikkoja oli tarjolla niukasti ja taloudelliset opiskelumahdollisuudet heikot. Suomalainen rinnakkaiskoulujärjestelmä jakoi oppivelvolliset kahteen kastiin, oppikouluun menijöihin ja kansalaiskoulun kävijöihin aina 1970-luvun peruskoulun tuloon saakka. Työelämästä pudonneiden ihmisten työura oli alkanut harjoittelijana, juoksupoikana, kotiapulaisena jne. Työ oli opittu harjaantumalla työpaikoilla, ja kokemuksen myötä heistä oli kasvanut ammattinsa hallitsevia työntekijöitä. Nämä ihmiset kertoivat tehneensä ikänsä töitä ja kantoivat mukanaan työn teon eetosta ainoana oikeana elämisen edellytyksenä. Työvoimatoimistoon tulo oli tiukka paikka nyt syrjään sysätyille, säikähtäneille ihmisille, jotka he totesivat tullessaan ”ettei sitä ole tarvinnut tähän taloon ennen poiketa”, ”kyllä mie olen aina itte työni löytänyt”.

Taloukasvun kohotessa jälleen vuosituhannen vaihteessa todettiin työttömyyteen muodostuneen sitkeän rakenteellisen ytimen, jota pelkkä työvoiman kysynnän nousu ei pystynyt murtamaan. Työttömyyden kokonaisdynamiikan kannalta kasvu syntyi määrääikaisten työpaikkojen ja aktiivisten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden yleistyessä työttömyysjaksojen välillä. (Skog & Räisänen 1997, 7-8.) Työvoimapolitiikan tehtäviin kuuluu huolehtia työmarkkinoiden kysynnän ja tarjonnan kohtaamisesta (L1295/2002). Tehtävän hoidossa on löydyttävä kuhunkin suhdanteeseen mahdollisimman toimivat ratkaisut. Laman massiivisen pudotuspelin seurauksena syntyi paradoksaalinen tilanne, jossa syrjäytymisuhkassa olevia työttömiä ja elpyvien työmarkkinoiden työvoimatarpeita oli vaikea saada

kohtaamaan. Tehtävän hoitaminen ei ollut helppoa monista ajankohtaan liittyvistä sekä ennakoituista että vaikeasti ennakoitavista syistä. Nyt 2000-luvulla väestön vanheminen ja suurten ikäluokkien eläkkeelle jäänti on johtamassa monella alalla työvoimapulaan, jolloin työllisten määrä myös laskee. Tämä on kansantalouden kannalta merkittävä uhka, jota eläkeikää lähestyvien toivotaan pehmentävän pysymällä pidempään työelämässä.

Järjestelmäuudistuksia 1990-2000- luvuilla

Pitkäaikaistyöttömien saaminen takaisin työelämään oli suuri haaste koko 1990-luvun ajan ja vielä tultaessa 2000-luvulle. Siksi tarvittiin erilaisia työttömyysturvan, sosiaaliturvan ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden malleja, joilla oli mahdollista räätälöidä yksilöllisiä urapolkuja. Työttömyysturvaan tehtiin merkittävä muutos vuonna 1994, jolloin luotiin työmarkkinatukijärjestelmä. Se tarkoitettiin aktiiviseksi tukimuodoksi, jolla tuen saaja saattoi hakeutua tai voitiin velvoittaa sen vastineeksi harjoitteluksi kutsuttuun työhön. Kyse ei ollut tukityöllistämisestä vaan harjoittelusta, josta ei syntynyt kohteen kanssa työsuhdetta. Työmarkkinatuki tuli jäädäkseen. Se oli tuloharkintainen ja tarkoitettu henkilöille, jotka eivät täyttäneet työssäoloehtoja. Näitä olivat uudet työmarkkinoille tulijat tai 500 päivää peruspäivärahaa saaneet työttömät. Peruspäiväraha muuttui samalla ehdoiltaan ansiopäivärahan kaltaiseksi, millä se kytki työttömyyskassojen ulkopuolella olevat määräaikaisen ansiovakuutuksen piiriin. Sen piiriin pääsy edellytti vähintään kuuden kuukauden työssäoloa. Samalla sille tuli 500 päivän katto ja tuloharkintaisuus poistui. (Julkunen 2001, 179; 220-221; Ilmakunnas ym. 2001, 14–15.)

Erittäin merkittävä järjestelmäuudistus tapahtui 1.1.1998, jolloin tuli voimaan pitkäaikaistyöttömien yhdistelmätuki. Työmarkkinapolitiikan selvitysmiehet, Harri Skog ja Heikki Räisänen (1997, 145-147) esittivät yhdistelmätuesta pitkäaikaistyöttömien ja vaikeasti työllistyvien työllistämismallia (myös Hämäläinen 1998, 16-17). Heidän perusajatuksensa jakaantui kahtia: markkinoille vai kolmannelle sektorille (Julkunen 2001, 175-183). Työvoimakoulutus ja tukityöllistäminen luettiin aktiivisen työvoimapolitiikan lohkoon. Uudistettu tukimuoto mahdollisti mm. tukityöllistämisen ja työvoimakoulutuksen kombinaation.

Tässä kohteena olevien työvoimakoulutusten suunnittelussa huomioitiin voimassa olevat järjestelmien tuet, joihin kurssille hakeutujat olivat oikeutettuja. Näistä yhtenä esimerkkinä toimii pitkäaikaistyöttömille suunnattu tukipaketti, joka oli käytössä ykköskurssin aikana. Se tarkoitti saajalleen maksimissaan 18 kuukauden tuettua kokonaisuutta. Työvoimatoimiston piti tehdä pitkäaikaistyöttömän työnhakijan kanssa palvelutarpeen selvitys, jossa rakennettiin myös työllistymissuunnitelmaa. Hakijalle esiteltiin tukipaketin saantimahdollisuus ja rä-

tälöitiin samalla paketin sisältö yksilöllisen tarpeen mukaan. Sisältö saattoi olla työvoimakoulutusta, kuntoutusta ja/tai tukityötä.

Kuntouttava työtoiminta ja työvoiman palvelukeskukset ovat esimerkkejä 2000-luvulla käynnistetyistä palvelumalleista. Vuonna 2001 syyskuussa voimaan astunut kuntouttava työtoiminta (L189/2001; Julkunen 2001, 189) suunnattiin erityisesti nuorille ja pitkäaikaistyöttömille työnhakijoille. Siinä toiminnan perusvastuu kuului kunnalle. Toinen pysyväksi tarkoitettu palvelumalli aloitti vuoden 2004 kesäkuussa, kun valtakuntaan perustettiin alueellisia työvoiman palvelukeskuksia eli TYPPEJÄ. Niissä työhallinto, kunnan sosiaalitoimi ja Kela palvelevat fyysisesti samassa toimipisteessä lähinnä pitkäaikaistyöttömiä, jotka ovat yleensä mainittujen tahojen yhteisiä asiakkaita. Verkostoitumista ja samalta luukulta palvelemista opeteltiin Kemijärvellä vv. 1992-1995. Tästä moniammatillisen työskentelyotteen kokeilusta tuotettiin useita julkaisuja (Saarelainen 1995, 16-17; Väärälä 1994; 1995a).

Työhallinnon paikallisen tason toimija on työvoimatoimisto. Sen tarjoamat työvoimapalvelut jaetaan karkeasti peruspalveluihin ja tehostettuihin palveluihin. Peruspalveluiden painopiste on työttömyyden alkuvaiheessa ja lähinnä omatoimisuuden tukemisessa. Aktiivisia toimenpiteitä tarjotaan asiakkaille työttömyyden etenemisvaiheiden mukaan. Mikäli tämä ei tunnu riittävän, työnhakijalle pyritään järjestämään tehostettuja palveluja. Se voi tarkoittaa koulutusvaihtoehtojen selvittämistä, tukityötä jne. Palveluprosessi liittyy asiakkaan palvelusuunnitelman rakentamiseen, jolloin peruspalvelut ja työvoimapolitiittiset ohjelmat sovitetaan yhteen asiakkaan tarpeiden kanssa. (Skog & Räisänen 1997, 93-95; L1005/1993; Eräsaari 1995, 190-191; Työministeriö 2005.)

Palveluja toteutetaan työhallinnon omana toimintana, ostopalveluina tai työvoimatoimiston ulkopuolella hoidettavina esimerkiksi työvoiman palvelukeskuksissa. Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden yleinen tavoite on työmarkkinoiden toiminnan parantaminen. Jakamalla ne aktiivi- ja passiivitoimenpiteisiin on mahdollista selkiyttää ja kuvata niiden tavoitteita, yhtymäkohtia ja yhteisvaikutusta. (Skog ja Räisänen 1997, 83-85.) Passiivisiin toimenpiteisiin kuuluvat työttömyysturva, työmarkkinatuki ja työttömyyseläke. Aktiivisiksi toimiksi luetaan työnvälitys tukityöllistäminen, ammatinvalinnanohjaus, koulutus- ja ammattineuvonta, työvoimakoulutus ja ammatillinen kuntoutus. Aktiivinen työvoimapolitiikka suuntautuu yksilön työmarkkinoille sijoittumisen tukemiseen ja passiivinen vastaavasti työttömyyden taloudellisten haittojen lieventämiseen. (Mikkonen 1997, 10.)

Aktiivisen työvoimapolitiikan lähtökohdat liittyvät odotettavissa olevan taloudellisen kasvun hallintaan sopeuttamalla työvoiman tarjonnan ja kysynnän kohtaantoa. Tämä tarkoittaa mm. ammatillisen ja alueellisen liikkuvuuden tukemista

(Mikkonen 1997, 9). Mallia on otettu OECD:stä ja erityisesti Ruotsista, jossa Rehnin – Meidnerin malli edusti virallista aktiivisen työvoimapolitiikan strategiaa (Sihto 1994). 1990-luvun alkuvuosina aktiivisten ja passiivisten työvoimapolitiikan toimien linjauksessa oli Suomen ja Ruotsin välillä eroavuuksia. Suomessa passiivisiin toimiin käytettiin kolme neljäsosaa työvoimapolitiikan resursseista, kun Ruotsin aktiivisiin toimiin kohdistettiin yli puolet budjettivaroista. (Mikkonen 1997, 11; Axelsson ym. 1996, 7-10.)

1.2 Työvoimakoulutuksen rooli työllisyyden hoidossa

Työvoimapolitiittinen aikuiskoulutus (työvoimakoulutus) on työministeriön hallinnoima aikuiskoulutuksen muoto, joka perustuu lakiin työvoimapolitiittisesta aikuiskoulutuksesta (L763/1990). Samalla kun työvoimakoulutus on työvoimapolitiikan hoitoa, se toimii osana elinikäistä oppimista. Järjestelmällä pyritään kompensoimaan myös työelämässä mukana olevan työvoiman ammatillisen koulutuksen vajeita. (Kivirauma & Silvennoinen 1989, 9-12; Mikkonen 1997, 14.) Vuonna 1996 koulutuksessa oli keskimäärin 37 300 opiskelijaa. Sen rahoitukseen käytettiin 1,1 miljardia markkaa ja opiskelijoiden toimeentuloon 1,35 miljardia markkaa. (Skog & Räisänen 1997, 98.)

Kyseessä on koulutusjärjestelmä, joka on valtion rahoittamaa ja opiskelijoille maksutonta toimintaa. Opiskelijoilla on oikeus saada koulutuksen aikana työttömyysturvaa vastaavia opintososiaalisia etuja. Lisäksi he voivat saada ylläpitokorvausta ja toisella paikkakunnalla asuvat matka- ja majoittumiskorvausta. Työvoimakoulutukseen hakeudutaan aina työviranomaisen kautta (Mikkonen 1997, 16; Tuomala 2002, 6), jolloin osoittamisvaiheessa tapahtuu myös viranomaisen harkinta. Koulutus on tarkoitettu ensisijassa 20 vuotta täyttäneille työttömille tai työttömyysuhanalaisille henkilöille. Opiskelijavalinnat suorittaa työviranomainen ja keskeisinä valintakriteereinä toimivat hakijan soveltuvuus ja koulutustarpeen kiireellisyys. (Mikkonen 1995, 19-20.)

Työvoimakoulutuksen keskeinen tavoite on torjua työttömyyttä ja poistaa samalla työvoimapulaa. Koulutus on pääasiassa ammatillista jatko- ja täydennyskoulutusta. Huomattava osa koulutuksesta on nykyisin myös tutkintoon tai sen osasuoritukseen tai muuhun pätevytyymiseen johtavaa. Tavoite on, että opiskelija suorittaa perus-, ammatti- tai erikoisammattitutkinnon tai sen osia. Myös yleissivistävää koulutusta voidaan hankkia ammattiin tai tehtävään valmentavana koulutuksena, mikäli sen puuttuminen estää työllistymistä tai osallistumista ammatilliseen koulutukseen. (Skog & Räisänen 1997, 83.)

1.2.1 Työvoimakoulutuksen historia

Työvoimakoulutuksen juuret ulottuvat aina viime vuosisadan alkuun, jolloin ensimmäiset kunnalliset lyhyet ammatilliset kurssi toteutettiin (Santalahti 1981, 7; Mikkonen 1997, 12). Vuonna 1902 vaivashoidontarkastaja Helsingius antoi ohjeet käsityölaitosten perustamisesta hädän ja puutteen lieventämiseksi. Häntä voitaneen pitää maamme ensimmäisten työllisyyskoulutusten isänä. (Räty 1987, 57-58; Kivirauma & Silvennoinen 1989, 62.) Ensimmäinen kunnallinen työnvälitystoimisto avattiin Helsingissä vuonna 1903 (Kalela 1989, 42, 55). 1930-luvun pulavuosina kursseja järjestettiin hätäaputöiden ohella kunnallisena toimintana (Kalela 1989, 107; Mikkonen 1997, 12-13). Jatkosodan aikana huutavaan työvoimapulaan pikakurssitettiin naisia ja nuoria. (Silvennoinen 2002, 92). Lyhyillä kursseilla koulutettiin myös sodasta palaavia miehiä voimistuvan teollisuuden tarpeisiin.

Köyhäinhoito ja ns. lapiolinja pysyivät suomalaisen työllisyyden hoitokeinoina aina 1950-luvun lopulle saakka. (Räty 1987, 58–59.) Työttömyyskorvaus oli erotettu köyhäinhoidosta jo 1940-luvulla. 1960-luvulla taloudellisen kasvun virittäessä lapiolinja kyseenalaistettiin ja alettiin korostaa ammattitaitoisen työvoiman merkitystä. USA:ssa vuosikymmenen vaihteessa syntynyt human capital-liike korosti inhimillisen pääoman merkitystä talouskasvuun. Perinteisen työllistämisen sijaan ammattikurssitus nousi keskusteluun myös Suomessa. (Kalela 1989, 166-167; Tuomala 2002, 3–4.) Työllisyystöitä vähennettiin ja perustettiin Etelä-Suomeen siirtotyömaita. Tässä työväestön liikuttamisessa koulutuksella oli kuitenkin vähäinen rooli. Työt ajateltiin opittavan tekemällä eikä koulutukseen hakeutuminen aikuisiällä houkutelut. (Silvennoinen 2002, 93.)

Voimakas suomalaisen yhteiskunnan elinkeinorakenteen murros koettiin 1960-luvulla väestön siirtyessä maataloudesta teollisuuteen, mistä seurasi myös palvelusektorin kasvu. Ilmiö näkyi suuren ikäluokan muuttoliikkeenä ja kouluttamattomien nuorten kasaantumisenä työmarkkinoiden porteille, mikä osaltaan joudutti julkisia ratkaisuja ammatillisen koulutuksen järjestämiseksi. Vuonna 1958 laki ammattioppilaitoksista (L184/1958) oli tullut voimaan, mutta vielä 1960-luvulla kouluverkko oli hatara.

Työllisyyttä edistävästä ammattikurssitoiminnasta säädettiin laki (L493/1965) täydentämään ammatillisen koulutuksen tarjontaa ja se astui voimaan vuonna 1966. Työvoimaviranomainen valitsi koulutusalat ja ammatit, lähetti kursseille oppilaat ja auttoi työmarkkinoille sijoittumisessa koulutuksen jälkeen. Kurssi-toiminnan johto ja valvonta kuului ammattikasvatusviranomaiselle. Seuraava interventio tapahtui vuonna 1971 voimaan tullessa työllisyyslaissa L946/1971), jossa työllisyyskoulutus nähtiin keinona supistaa työvoiman tarjontaa työttömyysaikoina lisäämällä koulutettavien määrää ja pidentämällä kurssien kestoa.

Aktiivisen työvoimapolitiikan periaatteet säädettiin vuoden 1971 työllisyyslaissa. Samoihin aikoihin perustettiin työministeriön hallinnonala (L946/1971). Työvoiman tarjontaa pyrittiin sopeuttamaan kysynnässä tapahtuviin muutoksiin mm. asunto- ja koulutuspoliittisia toimia edistämällä. Toimenpiteinä toteutettiin työvoiman ammatillisen liikkuvuuden tukijärjestelmä, tehostettiin työnvälitystä ja ammatinvalinnanohjausta sekä rakennettiin työvoimapolitiittista koulutusta varten laaja ammatillisten kurssikeskusten verkosto. (Kasvio 1994, 230.)

Työllisyyskoulutuksesta annettiin uusi laki (L31/1976) ja se astui voimaan 1.1.1976. Tällöin elettiin maailmantaloutta keikuttaneen öljykriisin aikoja. 1970-luvulla elinkeinorakenteen muutoksen kehittyminen aiheutti uudentyyppisiä työmarkkinaongelmia. Etelä-Suomen kasvukeskuksissa ilmeni työvoimapulaa, kun samaan aikaan alkutuotannosta vapautui työvoimaa ja suuren ikäluokan koulutautunut osa ryntäsi työmarkkinoille. Ilmiössä oli kyse kysynnän ja tarjonnan kohtaanto-ongelmasta, jolloin työllisyyskoulutukseen kohdistui jälleen paineita. Katsottiin tarpeelliseksi laajentaa myös työssäolevien pääsyä koulutukseen, mikäli se suuntautui työvoimapulan ammatteihin tai koulutus tuki kvalifikaatioiden hankintaa. (Sihto 1981, 51-57.)

1980-luvun työttömyyskeskusteluja leimasi työttömien oikeuksien näkökulma (Kalela 1989, 201). Vuoden 1987 työllisyyslakiin (L275/1987) liitettiin velvoite-työllistäminen, jossa perustana oli kansalaisten perusoikeus työhön. Siinä yhdistyivät työttömän oikeudet ja julkisen vallan velvoite järjestää työtä nuorille ja pitkäaikaistyöttömyyden uhkaamille. Velvoite-työllistäminen vaikutti positiivisesti myös ansiosidonnaisen päivärahaoikeuden säilyttämiseen, sillä puolen vuoden tukityöjakso riitti uuden 500 päivän ansiosidonnaiseen jakson saantiin. Työllistämismalli purettiin vv. 1992-1993 suurtyöttömyyden oloissa, koska siihen ei nähty olevan enää voimavaroja. (Julkunen 2001, 177-178; Ilmakunnas ym. 2001, 9.)

Aikuiskoulutuksen tullessa 1980-luvun lopulla yleisesti kehittämisen kohteeksi katsottiin tarpeelliseksi käynnistää työllisyyskoulutusjärjestelmän perusteellinen uudistus. Koulutuksen organisaatio koettiin jäykäksi ja vanha nimi työllisyyskoulutus viittasi liikaa työllisyyden hoitoon. Uusi työvoimapolitiittinen koulutusjärjestelmä haluttiin rakentaa laadullisesti muuta ammatillista koulutusta vastaavaksi. Uudistettu lainsäädäntö astui voimaan 1.1.1991. (L763/1990) ja asetus (A912/90).

1.2.2 Koulutukseen ohjaaminen

Tässä tutkimuskohteena olevien kurssien osanottajat ovat valtaosin pitkään työttömänä olleita henkilöitä, joille oli kertynyt runsaasti työvoimatoimiston asiakkuutta. Varsinaisesti en ole tutkimassa työnhakijoiden kokemuksia työvoimatoimiston palvelujärjestelmästä, vaan kiinnostukseni liittyy yhden työhallinnon toimenpiteen, työvoimakoulutuksen käyttöön. Lähtöoletukseni on, että kun työnhakija osoitetaan kyseiseen koulutukseen, työhallinto odottaa hänen myös hyötyvän siitä. Mikäli ollaan kiinnostuneita työvoimakoulutuksen tuloksista ja vaikutuksista, on lähdettävä liikkeelle alkutilanteesta eli kuinka työtön on valikoitunut koulutukseen. Siinä on kyse työvoimatoimistossa tapahtuneesta ohjausvaiheesta (Illeris 2006, 8-9; Christiansen 1993). Miten palveluprosessi kulki ja kuinka halukkaasti työnhakija haki koulutukseen? Toimiko asiakkaan ja virkailijan kohtaamisessa tasavertainen dialogi, kun auttaja ja autettava kommunikoivat keskenään (Mönkkönen 1999, 110)?

Asiakassuhdetta koskevassa 1990-luvun keskustelussa oltiin huolissaan siitä, ohjaako toimintaa yleensä vain virkailijan näkökulma. Tällöin on vaarana, että asiakas oman elämänsä määrittelijänä jää vähemmälle huomiolle. Pohjola (1993a, 56-61) kutsuu asiakaskeskeisyyden vastakohtaa järjestelmäkeskeisyydeksi. Mikäli prosessi ei ole edennyt yksituumaisesti, eikä työnhakija ole saanut hakuvaiheessa ääntään riittävästi kuuluville, saattaa kurssilla olevalta kuulla hakeutumisen syyksi ”kun se käski hakea” ja ”sieltä tuli paperit ja tänne ohjattiin”. Tarinoita on yhtä monenlaisia kuin on kertojiakin. On toki myös tapauksia, jossa hakija tuumaa, että ”kyllä tämä aina toimittomuuden voittaa”. Jälkimmäisten voi arvata käyneen useita työllisyyskursseja.

Kun kyseessä on työvoimakoulutus, voi asian kiteyttää kolmeen peruskriteeriin: ohjautuuko asiakas oikeaan koulutukseen, oikeaan aikaan ja oikeaan paikkaan. E erityisen suuri riski syntyy juuri tästä työvoimapolitiittisen välineen olemuksesta, missä julkinen valta kohtaa asiakkaan eli pseudokansalaisen. Julkisen hallinnon palvelutuotannossa kansalainen on äänestäjä ja veronmaksaja. Pseudo-asiakkuudessa subjektiviteetti toteutuu asiakaskonseptissa niiden palvelutarpeiden osalta, jotka määräytyvät kansalaisen oikeudesta julkiseen palveluun. (Turtiainen 2000, 59-62.) Toisaalta kansalaisen on täytettävä tietyt velvollisuudet ennen kuin oikeus palveluihin syntyy (Skog & Räisänen 1997, 83-93;175-178). Työvoimakoulutuksen käyttöön liittyy myös viranomaisen mahdollisuus sanktioida työnhakijaa, mikäli tämä on haluton useasta tarjouksesta huolimatta lähtemään koulutukseen tai keskeyttää koulutuksen ilman hyväksyttävää syytä.

Koulutukseen ohjaaminen kuuluu työvoimatoimiston ja asiakkaan väliseen työnhakusuunnitelmaan, jossa määritellään koulutustarve ja jota päivitetään tietyin määräajoin (Skog & Räisänen 1997, 164-165). Varsinaisessa opiskelijavalinnas-

sa kiinnitetään huomiota hakijoiden keskinäiseen kiireellisyysjärjestykseen ja soveltuvuuteen. Kiireellisyys tapahtuu viranomaisen harkintana. Siinä kohtavat hallinnon asettamat työllisyyden hoidon painotukset ja hakijan koulutustarve. Ohjausvaiheessa virkailija arvioi lausunnossaan asiakkaan soveltuvuuden kyseiseen koulutukseen. Valinnat tehdään joko pelkästään hakupapereiden perusteella tai kutsumalla osa hakijoista haastatteluun. Haastatteluvalinnan yhteydessä saattaa tulla esiin vielä seikkoja kuten esimerkiksi terveydellisiä rajoitteita, jotka voivat olla este koulutukseen pääsulle.

Onnistunut valikoituminen koulutukseen vaikuttaa opiskelun ennusteeseen, oli kyse sitten minkälaisesta koulutuksesta tahansa. Yrjölä (1995, 68-69) lähtee ajatuksesta, että omaehtoiseen aikuiskoulutukseen hakeutuja on tehnyt ratkaisunsa vapaaehtoisesti ja kykenee itse arvioimaan myös koulutuksen laatua ja vaikutuksia. Kuinka työvoimakoulutus poikkeaa sitten edellisestä? Hakeutuminen koulutukseen merkitsee sekä vapaaehtoisuutta että viranomaisen julkisen vallan käyttöä. Tämä tuo omat jännitteensä koko koulutuksen käytölle ja samalla myös tulosten arvioinnille. Kun kyse on opiskelijalle maksuttomasta koulutuksesta, johon hän saa opintososiaaliset tuet, voiko yhteiskunta sitten velvoittaa aikuista kouluttautumaan ilman asianomaisen halukkuutta.

Työvoimakoulutus on työhallinnon oma aikuiskoulutusjärjestelmä, jossa hallinto operoi itse koulutuksen hankinnan ja osoittaa myös opiskelijat. Järjestelmä on varsin tarkkaan säädelyä ja valvottua julkisen hallinnon toimintaa. Kuinka sitten saadaan kohtaamaan viranomaisen ja työnhakijan koulutusintressit? Mikkosen (1997, 40) mukaan koulutukseen suhtautumisen ja osallistumisen motivaatioperusta riippuu pitkälle siitä, mihin sosiaaliryhmään tai mihin ryhmään työelämässä ja työmarkkinoilla henkilö kuuluu. Työttömän kiinnostus koulutukseen saattaa liittyä myös itsetunto-ongelmiin. Myönteisillä koulutuskokemuksilla voi kompensoida työnhaun yhteydessä koettuja epäonnistumisia, joilla on itsetuntoa rapauttavia vaikutuksia. Aikuisen elämäntilanne voi olla monesta syystä myös niin ahdistava, että säilyttääkseen tasapainonsa hän hakeutuu opiskelemaan. Tästä voi tehdä päätelmän, että työvoimakoulutukseen ohjattaessa on olennaista nähdä koulutuksen palvelevan yksilön tarpeita.

Työnhakijan koulutustarpeen määrittäminen on ohjauksen kynnyskysymys. Miten tarve määritellään ja kenen ehdoilla? Lindqvistin ja Mannisen (1998, 33-34) mukaan koulutustarve riippuu siitä, miten käsite määritellään ja millä menetelmällä arvioidaan. Keskeinen kiistanaihe on yksilön koulutustarve, joka määritellään yleensä dikotomisesti ns. subjektiiviseen eli koettuun koulutustarpeeseen ja objektiiviseen eli normatiivisesti asetettuun koulutustarpeeseen. Koulutuksen yhteiskunnallista tarvetta arvioitaessa toimijan ja systeemin välisenä vastakkainasetteluna on molempia tarkasteltava erikseen (Järvelä 1991, 42; Silvennoinen & Tulkki 1998, 208-210). Onnismaa (1998, 97) katsoo puolestaan, että työelämällä

tai yhteiskunnalla tuskin voi olla yksilöiden intresseistä riippumattomia tarpeita. Tiedostaako asiakas sitten omat koulutustarpeensa? Ihmisten kokemat tarpeet välittyvät sosiaalisten ja kulttuuristen tekijöiden kautta. Silvennoisen ja Tulkin (1998, 208-210) mukaan moni aikuisiällä kouluttautumiseen tottumaton sietää suhteellisen hyvin koulutustarpeen tuntemukset ilman, että hakeutuu koulutukseen.

Mikkonen (1997, 162) korostaa aikuisen kohtaamista oman elämänsä ja oppimis- ja kehitysprosessin subjektina eikä koulutuksen objektina. Koulutuksen tulisi olla yksilöllistä, sillä opiskelijoiden aikaisempi osaamisen taso vaihtelee samoin kehittymisen tarpeet ja odotukset. Oppijasta lähtöisin olevissa koulutustavoitteissa olisi pyrittävä toimimaan myös yksilöllisten tavoitteiden suunnassa. Tällöin koulutuksen onnistuneisuutta voidaan arvioida luotettavammin. Kouluttajan on syytä muistaa, että opiskelijoilla on sekä opetukseen että häneen itseensä kohdistuvia odotuksia. Opiskelijoiden odotukset ja kokemushistoria tulee parhaiten huomioiduksi kaksisuuntaisella, välittömällä kommunikoinnilla. (Niinistö 1984, 45.)

1.3 Tutkimustehtävä ja tutkimuksen rakenne

Tutkimuksessa on tarkoitus selvittää, miten työvoimakoulutus muuttui 1990-luvulla ja miten muutokset näkyivät paikallisella tasolla. Toisena tehtävänä on seurata kahden työvoimakoulutuksen toteutusta ja rakentaa tapahtumista muutoskertomus. Kolmantena rakennetaan koulutukseen osallistuneiden kurssilaisien kertomusten tyypittelymalli. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten työvoimakoulutus muuttui 1990-luvun aikana ja miten muutokset näkyivät paikallisella tasolla?
2. Miten uudenlaista toimintaa hakevat kurssit toteutettiin?
3. Miten kurssilaisten kertomukset voitiin tyypitellä?

Tutkimus on rakennettu kuuden pääluvun muotoon. Ensimmäinen johdantoluku sisältää tutkimuksen taustan ja lähtökohdat. Lisäksi luodaan katsaus työvoimapolitiikan tehtäviin ja työvoimakoulutuksen historialliseen kulkuun. Esitellään työvoimakoulutus työllisyydenhoidon välineenä sekä koulutukseen ohjaaminen. Lisäksi kerrotaan tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rakenne.

Toisessa luvussa käsitellään tutkimuksen toteutusta. Siinä määritellään aluksi tapaustutkimuksen kohteena olevat kolme tapausta: paikallinen työvoimatoimisto, koulutushanke ja opiskelijat. Seuraavaksi esitellään opiskelijat sukupolvittain

luokiteltuna sekä tutkijan paikka. Kolmantena käsitellään aineistojen hankintaa ja analyysiä yksityiskohtaisesti jokaisen kolmen tutkimuskysymyksen osalta erikseen.

Kolmannessa luvussa avataan 1990-luvulla tapahtuneet työvoimakoulutuksen muutokset. Luku on jaettu aluksi seuraaviin viiteen osakysymykseen. Miten työvoimakoulutuksen lähtökohdat muuttuivat laman aikana? Miten työvoimakoulutusta ohjaava normisto muuttui? Miten rahoitusmallit muuttuivat, ja miksi työvoimakoulutukselta odotettiin vaikuttavuutta. Lopuksi tehdään katsaus aikaisempaan työvoimakoulutustutkimukseen pääpainon ollessa 1990-luvun jälkeen tehdyissä tutkimuksissa. Jokaisessa osakysymyksessä aihetta on tarkasteltu sekä yleisellä, valtakunnallisella tasolla (makro) että paikallisella tasolla (mikro).

Neljännessä luvussa kuvataan tutkimuskurssien tapahtumia kertovan muutostalon menetelmää käyttäen. Näiden peräkkäin toteutetun kahden kurssin tapahtumat kerrotaan pääasiassa kronologisessa järjestyksessä: ykköskurssi ensimmäisenä, sitten kakkoskurssi ja lopuksi yhteenveto. Tapahtumakuluissa on myös vaihteluja muutuskertomuksen luonteen mukaisesti.

Viidennessä luvussa esitellään kurssilaisten kertomuksista rakennetut tyypit ja tyypittelyistä laadittu yhteenveto. Luvussa kerrotaan myös tyypeittäin kurssilaisien työmarkkinatilanne, kun kurssin päättymisestä on kulunut puoli vuotta.

Kuudes luku on diskussio, jossa esitetään ensin tutkimuksen keskeiset tulokset. Toisena tehdään tutkimuksen arviointi, tutkimuksen luotettavuus ja eettiset kysymykset. Lopuksi kootaan johtopäätökset ja esitetään jatkotutkimusaiheet.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

2.1 Tapaustutkimus

Tutkimus on laadullista tapaustutkimusta ja sisältää kolme tapausta: työvoimatoimiston, koulutushankkeen ja opiskelijat. Tapaustutkimus voi Syrjälän ym. (1994, 10) mukaan kohdistua yhteen tai useampaan tapaukseen. Tapaus voi käsitteenä olla myös osa suuremmasta joukosta. Tapaukset ovat aina kiinnostaneet ihmisiä, varsinkin kun kyse on jostakin uudesta ja jännittävästä. Tapaustutkimus on uniikkia, naturalistista tutkimusta, jossa ilmiötä tutkitaan luonnollisessa ympäristössään ilman keinotekoisia järjestelyjä tai pakotteita (emt., 13; Yin 1989, 23; Karnung 2001, 118-121; Stake 1994, 241-243). Tapaukset perustuvat todelliseen kontekstiin ja tapahtuvat tietyllä paikkakunnalla. (Eskola & Suoranta 1996, 37; Denzin & Lincoln 1998.)

Tutkimuksessa selvitetään työvoimakoulutusjärjestelmään 1990-luvulla kohdistuneita muutoksia ja niiden näkymistä paikallisella tasolla. Työvoimatoimisto vastaa paikallisesti työvoimapalvelujen järjestämisestä ja työvoimapalvelut jaetaan aktiivisiin ja passiivisiin. Niistä työnvälitys, työvoimapolitiittinen aikuiskoulutus, ammatinvalinnanohjaus, koulutus- ja ammatitietopalvelu, tukityöllistäminen ja ammatillinen kuntoutus ovat aktiivisia palveluja ja työttömyysturva, työmarkkinatuki ja työttömyyseläke passiivisia. (Skog & Räisänen 1997, 93-95.) Tutkimuspaikkakunnan työvoimatoimisto on ns. monipalvelutoimisto, josta löytyvät kaikki edellä mainitut toiminnot. Tutkimukseen osallistui kohteena olevien kahden työvoimakoulutuskurssin opiskelijoita, kouluttajan edustajia, toimintaympäristöstä mukaan lähteneitä yhteistyökumppaneita ja tutkija. Ykköskurssin ohjausryhmän jäsenet muodostivat toimintaympäristön edustajina tärkeän yhteistyökumppaneiden verkoston. He edustivat pääasiassa paikkakunnan virastoja ja laitoksia, joilla oli työn alla omia ympäristöhankkeita. Niiden tuotteistamiseen ja toteutukseen he tarvitsivat tekijöitä. Kakkoskurssille ei tarvittu enää kansallisen rahoituksen vuoksi ohjausryhmää, mutta kyseiset henkilöt tahtoivat olla edelleen mukana ja järjestäytyivät uudelleen hankeryhmäksi.

Tutkimuksessa seurataan yhden työvoimakoulutushankkeen toteutusta ja siihen osallistuneiden kurssilaisten toimintaa. Jokaisesta kurssilaisesta konstruoidaan monipuolisen aineiston pohjalta yksilöllisiä kertomuksia, joista luokittelun ja tyypittelyn kautta luodaan tarinatyyppisiä. Vaikka tavoite ei ole näiden tapausten tutkimisella pyrkiä universaalisuuteen, on tutkittavasta ilmiöstä tarkoitus saada esiin jotain merkittävää ja yleisemmin toistuvaa. Ajatus pohjautuu Hirsjärven ym. (2003, 169) näkemykseen, että tutkimalla yksityistä tapausta kyllin tarkasti on mahdollista saada esiin, mikä ilmiössä on merkittävää ja mikä toistuu usein

tarkasteltaessa sitä yleisemmällä tasolla. Esittelen seuraavassa opiskelijat syntymävuosikymmenen mukaan luokiteltuna.

2.2 Tutkimuksen toimijat

Opiskelijat ovat yksi tämän tutkimuksen kolmesta tapauksesta. Heitä osallistui kursseille kaikkiaan 58 henkeä, joista ykköskurssilla oli 27 ja kakkoskursilla 31. Esittelen heidät seuraavassa syntymävuosikymmenen mukaan luokiteltuna, molemmat kurssit erikseen. Haluan tällä menettelyllä häivyttää opiskelijoiden henkilöllisyyden ja esitellä samalla heidät yhteisen nimittäjän, sukupolvensa edustajina. Tarkastelemalla opiskelijoita sukupolven ja elämänsä yhteisen logiikan ajatuksella lähestyn samalla heidän arvomaailmojaan ja suhtautumista yhteisesti koettuun elämäntilanteeseen. Sukupolvia yhdistävät samanlaiset yhteiskunnalliset olosuhteet ja elämänsä historia (Karisto 2005; Roos 1988; Järvelä 1991; Ronkainen 1999, 205-207). Tutoreina toimineet on huomioitu vain ykköskurssin yhteydessä.

Taulukko 1 Matkailuympäristön tuotteistaminen ykköskurssin opiskelijat syntymävuosikymmenen mukaan

MYT1	1940-luku	1950-luku	1960-luku	1970-luku	Yhteensä
Naiset	2	5	7	0	14
Miehet	4	6	3	0	13
Yhteensä	6	11	10	0	27

Kurssin virallinen ryhmäkokoon oli 20, mutta kurssiaikaisen vaihtuvuuden vuoksi kokonaisvahvuus nousi 27 henkeen. Osallistujissa oli 14 naista ja 13 miestä. Heidän ikähaitarinsa liikkui 30 – 50 vuoden välillä keski-ikä ollessa 37 vuotta. Koulutuksen alaikäraja oli ESR-rahoituksen vuoksi 25 vuotta. Kurssilaisilla oli taustallaan runsaasti pitkäaikaistyöttömyyttä. Tämä näkyi seitsemällä opiskelijalla toimenpidepakettina, josta nyt menossa oleva koulutus oli osa. Paketti oli työvoimatoimistossa asiakkaan kanssa räätälöity toimenpidekokonaisuus, joka oli maksimissaan 18 kuukautta ja koostui koulutuksesta, tukityöstä tai kuntoutuksesta asiakkaan tarpeen mukaan. Opiskelijoiden toimialat olivat kurssille tullessa: metalli, rakennus, sähkö, elintarvikekauppa, ATK, puutarha, taide- ja ompelu, opetus, tekstiili, myynti, toimisto ja pankki. Viidellä opiskelijalla oli takanaan yrittäjäkokemus.

Taulukko 2 Matkailuympäristön tuotteistaminen kakkoskurssin opiskelijat syntymävuosikymmenen mukaan

MYT2	1940-luku	1950-luku	1960-luku	1970-luku	Yhteensä
Naiset	2	3	7	0	12
Miehet	3	10	5	1	19
Yhteensä	5	13	12	1	31

Kakkoskurssille hankittiin 25 opiskelijapaikkaa, joista kuusi varattiin tutoriksi tuleville opiskelijoille. Lähtöajatus oli, että tutorit saavat työstää omaa urasuunnitelmaa samalla kun ohjaavat uusia opiskelijoita. Tavoite oli, että he irtautuvat kurssilta oman työmarkkinapolun selvittyä. Kurssilla kävi opiskelijoiden vaihtumisten vuoksi 31 henkeä, joista naisia oli 12 ja miehiä 19. Tutorit on laskettu selvyiden vuoksi vain ykköskurssin vahvuuteen. Kakkoskurssin opiskelijoiden ikäjakauma asettui 23-54 vuoden välille. Keski-ikä oli 40 vuotta, mikä oli korkeampi kuin ykköskurssilla huolimatta 20 vuoden alaikärajasta. Koulutettavien toimialat olivat kurssille tullessa seuraavat: pankki, toimisto, myynti, matkailu, ravintola, tekstiili, puutarha, opetus, toimihenkilö, ATK, LVI, puutyö, rakennus ja sähkötekniikka.

Tutkijan paikka

Kipinä tutkimuksen tekoon syttyi kouluttajan aloitteesta. Kuultuaan jatko-opiskeluun suunnitelmiani hän tarjosi tätä hanketta kohteeksi. Toimiala ja kulttuurinen tema kiinnostivat, siksi otin tarjouksen vastaan ja ryhdyin tutkijaksi oman virkatyöni ohessa. Lähes kolmen vuosikymmenen mittaisesta kokemuksesta työvoimatoimiston asiakaspalvelussa arvioin olevan tutkimuksen teossa todennäköisesti hyötyä. Tunsin työhallinnon toimintaperiaatteet ja rajapinnat sekä käytettävät työvoimapolitiittiset välineet. Olin tottunut puhumaan samaa käsitekieltä tutkittavien kanssa (ks. Tynjälä, 1991, 393). Tahdoin kohdata heidät oman ihmiskäsitykseni mukaan ainutkertaisina, tuntevina ja osallistuvina yksilöinä. (Niinistö 1984, 18; Lehtisalo 2002, 139; Rauhala 1992, 131). Suhtauduin opiskelijoihin kumppaneina, joiden mielipiteiden ja äänen toivoin tulevan huomioiduksi tutkimuksessa ja kurssin toteutuksessa. He olivat ikään kuin tutkimuskumppaneita, joiden luottamuksen tahdoin voittaa (Pohjola 2003, 57; Nieminen 2002, 97). Lähtöajatuksena oli antaa opiskelijoille mahdollisimman paljon aktiivista keskustelua ja omaa ammatillista osaamistani yksilöllisten työmarkkinapolkujen suunnittelussa. (Mikkonen 1997, 6).

Tutkimuspolun edetessä asemani tutkittaviin vaihteli, koska toimin tutkijana useilla rooleilla. Työnantaja nimesi minut alussa ykköskurssille kummineuvojaksi. Olin käytännössä linkki kurssin ja työvoimatoimiston välillä. Työvoimapiiri esitti minut myös kurssin ohjausryhmään työhallinnon edustajaksi. Toisella kurssilla olin kurssinjohtaja-tutkija ja samalla virkavapaalla omasta työstä. Tuolloin tehtäväkuvani muodostui moninaiseksi, sillä olin huoltaja, innostaja, valmentaja ja yleinen koordinaattori (ks. Kurki 2000, 80-83). Tutkimuksen näkökulmasta oman toiminnan reflektointi korostui tässä kaksoisroolissa (ks. Tynjälä 1991, 393; Pohjola 2003, 59). Tehtävä oli niin työntäyteinen, että omien muistiinpanojen tekeminen jäi lähinnä kotitehtäväksi. Vastasin kurssin päivittäisestä sujumisesta ja opiskelijoiden hyvinvoinnista.

Toimintani muistutti omaa työtään tutkivan opettajan positiota. Syrjälän ym. (1994, 43) mukaan opettajan on myös tutkijana huomioitava vastuunsa opiskelijoista, ettei hän voi jäädä seuraamaan tapahtumia tai kirjoittelemaan havaintopäiväkirjaa. Hänen on oltava selvillä luokan tapahtumista. Päivittäisestä toiminnasta tehtiin sen sijaan muistioita ja erilaisia työpapereita, joten dokumentoitua materiaalia syntyi runsaasti. En tehnyt haastatteluja opiskelijoiden kanssa tässä osiossa, vaan täytätin heille kurssin alkupäivinä lomakekyselyn. Siinä aiheina olivat kurssiodotukset, omat vahvuudet, kehittämistarpeet ja koulutukseen liittyvät ideat.

Subjektiiivisuus on Syrjälän ja Nummisen (1988, 71) mukaan tapaustutkimuksen suurin arvo, mutta siihen liittyy myös riskejä. Siksi tutkijan on tiedostettava omat sitoumuksensa ja lähtöoletuksena toimiessaan omien kokemusten ja ennakkoluulojen kanssa (Syrjälä 1994, 14). Hänen on oltava valmis korjaamaan omia ennakkokäsityksiään ja kyettävä muuttamaan ongelman asettelua ymmärryksen syvetessä. (Siljander 1988, 118.) Arvioin kaksoisroolien tuovan tutkimuksen tekoon ja kurssien kulkuun jännitteitä ja yllätyksiä (Czarniawska 1997, 20-21; Tenkanen 2003, 70-71). Vaihtuvien ja osin päällekkäisten positioiden vuoksi olisin suurennuslasin alla. Arvostelua saatoin odottaa omasta työyhteisöstä niin johdon kuin työkavereidenkin suunnalta. Hierarkkisessa hallinnossa molemmat olivat mahdollisia ja ainakin piiloisesti myös hyväksytyjä. Huolimatta näistä paineista koin tutkimustyön henkilökohtaiseksi haasteeksi ja halusin yrittää.

Sepponen (1996, 66-67) kertoo väitöstutkimuksessaan motiiveistaan, kun hän ryhtyi tutkijan rooliin työvoimatoimiston johtajana. Pitkäaikaistyöttömien palveluiden kehittämiseen tarvitaan hänen mukaansa arkiymmärryksen lisäksi tutkimustoimintaa. Toisena syynä hän kertoo välittävänsä asiakkaistaan. Omat motiivini olivat samansuuntaisia ja tutkimuksen tekemiseen siivitti uteliaisuus kokea uutta ja arvaamatonta. Pohjola (1993b, 255-256) puhuu kokemustiedon ja tutkimustiedon yhteisestä ulottuvuudesta sosiaalityössä. Kokemustieto ei tarjoa

työtä jäsentäviä käsitteitä, jolloin työprosesseja on vaikea kuvata. Kuitenkin työntekijän kokemustieto on resurssi, jota pitäisi hyödyntää. Keinoksi tähän esittää tutkivaa työtettä, jossa tutkimus viedään käytäntöihin sisään osaksi prosessia. Työhallinnon ja sosiaalitoimen työkentät solmiutuvat toisiinsa monin tavoin varsinkin tänä päivänä, kun toimitaan yhteisissä työvoiman palvelukeskuksissa eli TYPEISSÄ. Katson molempien toimivan ratkaisukeskeisesti yksittäisen asiakkaan palveluissa. Siksi sosiaalityön tutkimuksesta löytyy rajapinta myös tähän tutkimukseen. En tee kehittävää työntutkimusta (Engeström 1995; Toikka 1984), vaan lähtökohtani on mennä tutkijana ja työhallinnon tiedonkantajana toimintaan mukaan.

Tutkimuksen tekeminen perustui vahvasti vuorovaikutukseen, missä dialogilla oli suuri merkitys. Sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa syntyi myös olennainen osa tutkimusaineistostani. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 84-85; Syrjälä ym. 1994, 13-14.) Valitsin alussa tutkimusmenetelmiksi osallistuvan havainnoinnin ja teemahaastattelun. Tein ykköskurssin puolella välissä yksilölliset haastattelut 18 kurssilaisen kanssa. Haastattelurunko oli puolistrukturoitu ja tavoitteeni oli saada keskustelu kulkemaan rakentamieni kysymysten aihepiirissä. Annoin haastateltaville mahdollisuuden painottaa itselleen tärkeitä asioita ja tein tarvittaessa lisäkysymyksiä, jotta keskustelusta syntyi luontevaa vuorovaikutuksellista puhetta. Gubrium ja Holstein (2002, 15) katsovat haastattelun olevan vuorovaikutustilanne, jossa haastattelijalla ei voi olla passiivisena osapuolena. Haastattelut kestivät puolesta tunnista kolmeen neljänneksen. Pyysin nauhoitusluvan, jonka kaikki hyväksyivät. Purin nauhoitukset saman tien teksteiksi ja tein karkean tiivistelmän jokaisesta haastattelusta. Kyse oli alustavasta aineiston tulkinnasta. Kirjasin samalla omiin muistiinpanoihin haastattelun yhteydessä esiin nousseita asioita tutkittavasta ja kontekstista.

Yhteistyökumppanit tarkoittivat alussa kahdeksaa ohjausryhmän jäsentä. Hanke-ryhmäksi muuttuessaan kokoonpano hieman vaihtui. Haastattelun ohjausryhmän jäsenistä neljää hankkeen päättymisen jälkeen maaliskuussa 1999. Käytin nauhoitettua teemahaastattelua, johon laadin puolistrukturoidun kysymysrunгон. Haastateltavat saivat vastata niihin omien painotustensa mukaan. Kiinnostukseni oli kuulla, milloin asianomainen oli innostunut hankkeesta ja tullut mukaan tuoden samalla edustamansa organisaation yhteistyökumppaniksi. Lisäksi kysyin, miten hankkeelle asetetut tavoitteet olivat toteutuneet heidän mielestään ja minkälainen kokemus tapahtumasta oli jäänyt. Olisiko jotain voitu tehdä toisin? Keskustelun luonteisista haastatteluista syntyi yksilöllisiä pohdiskeluja, koska haastateltavat saivat rakentaa vastaustaan varsin vapaasti. Niissä oli piirteitä vapaasta narratiivisesta haastattelusta. (Saastamoinen 1999, 178-181.) Kaikki edellä olevat nauhoitukset purin saman tien teksteiksi ja tein karkean luokittelun esiinnousseista teemoista.

2.2 Aineistojen hankinta ja analyysi

Olen käyttänyt useita menetelmiä aineistojen hankinnassa ja analysoinnissa. Monien tutkimusmenetelmien yhteiskäytöllä eli triangulaatiolla on mahdollista parantaa tutkimuksen luotettavuutta. Tällä monimetodisella tutkimusstrategialla pyritään luomaan ilmiöstä useita toisiaan täydentäviä käsityksiä. (Patton 1990, 187-189; Vaarama 1995, 66; Laine ym. 2007, 23-26.) Denzin (1978; 1994, 301, 307-308) jakaa triangulaation neljään tyyppiin: 1. Metodologinen triangulaatio, tutkijatriangulaatio, teoreettinen triangulaatio ja aineistotriangulaatio. Metodologisella triangulaatiolla tarkoitetaan useiden menetelmien käyttöä samassa tutkimuksessa. Dentzin jakaa metodologisen triangulaation sisäiseen ja metodien väliseen triangulaatioon. Edellisessä on kyse siitä, että samaa menetelmää sovelletaan useampaan aineistoon. Jälkimmäisessä on kysymys eri menetelmistä, joiden avulla tutkitaan samaa kohdetta. Näitä voivat olla esimerkiksi haastattelut ja dokumenttien analysointi. 2. Tutkijatriangulaatio, jossa aineistonkerääjinä, analysoijina ja tulkitsijoina on useita tutkijoita. 3. Teoreettinen triangulaatio, jolloin kohdetta lähestytään useasta näkökulmasta. 4. Aineistotriangulaatio, jossa ongelman ratkaisuun käytetään useita tutkimusaineistoja. (Hirsjärvi ym. 2003, 214-215; Eskola & Suoranta 1996, 40-42.) Olen käyttänyt tässä tutkimuksessa lähinnä metodien välistä triangulaatiota ja aineistotriangulaatiota. Käsittelen seuraavassa aineiston hankintaa ja analyysiä jokaisen tutkimuskysymyksen osalta erikseen.

Tutkimuskysymys 1. Miten työvoimakoulutus muuttui 1990-luvun aikana ja miten muutokset näkyivät paikallisella tasolla?

Aineiston hankinta: Olen hankkinut aineistoa valtakunnallisen tason kehityksestä perehtymällä lainsäädännön muutoksiin, kirjallisuuslähteisiin ja aikaisempiin alan tutkimuksiin. Paikallisen tason aineisto koostuu tutkimusalaan liittyvistä kirjallisuuslähteistä, säädöksistä, työhallinnon sisäisistä ohjeistuksista sekä tutkijan muistiinpanoista ja työkokemuksesta.

Aineiston analyysi: Käyttämäni lähestymistapa on yhdistelmä sosiologisesta tarkastelusta ja mikrohistoriallisesta tutkimusotteesta. Yleinen eli valtakunnallinen edustaa makrotasoa ja paikallinen eli työvoimatoimisto makrotasoa. Peltonen (1991, 21) korostaa mikrohistorian moniaineksisuutta historian tutkimuksen ja muiden yhteiskuntatieteiden yhtymäkohtia mikro- ja makrotasojen tarkastelussa. Tässä tutkimuksessa lähestyn paikallisen tason muutosta mikrohistorian lähtökohdista eikä kyse ole varsinaisesta vaativasta historiantutkimuksesta.

Historian tapahtumat ja rakenteet näyttäytyvät erilaisina, kun niitä katsotaan sammakkoperspektiivistä. Mikrohistoria on tietynlainen näkökulma menneeseen. Sen tavoitteena on kertoa, mikä menneisyydessä on olennaista ja tutkimisen arvoista. Mikrohistorioitsijat ovat varsin yksimielisiä siitä, ettei mikro- ja makrotasojen pitäisi olla toisiaan poissulkevia eikä vastakohtaisia. Pienten ihmisten toiminnan ja suurten yhteiskunnallisten rakenteiden, mikro- ja makrotason, välinen suhde nähdään vuorovaikutteisena ja kaksisuuntaisena. (Elomaa 2001, 72-73.) Omassa tutkimuksessani tällä mikro- ja makrotason vuorovaikutteisella lähestymisellä on arvoa sinällään. Siinä käydään vuoropuhelua paikallisen ja valtakunnallisen tason kanssa.

Mikrohistoria on enemmän tutkimusote kuin tutkimusmetodi. Tämä koskee niin tutkimuksen lähtökohtia ja strategisia ratkaisuja tutkimuksen alussa kuin koko työtä koskevia valintojakin. (Peltonen 1999, 20-21.) Mikrohistoriallisen näkemys mukaan jokaista tutkimuskohdetta ja lähdeaineistoa on tarkasteltava sen omilla ehdoilla (Elomaa 2001, 72-73). Tässä tutkimuksessa on dokumenttien, omien muistiinpanojen ja kokemuksen pohjalta rakennettu kuvaus siitä, miten valtakunnan päätökset ja ohjeistukset näkyivät paikallisen tason arjessa.

Tutkimuskysymykseen vastaamista varten jaoin kysymyksen viiteen suuntaa antavaan osakysymykseen: Miten toiminnan lähtökohdat muuttuivat laman myötä? Miten työvoimakoulutusta ohjaava normisto muuttui? Miten työvoimakoulutuksen rahoitusmallit muuttuivat? Miksi työvoimakoulutukselta odotettiin vaikuttavuutta? Millaisia työvoimakoulutukseen kytkeytyviä tutkimuksia tehtiin 1990-luvun jälkeen? Miksi-kysymysten esittämiseen liittyy tietynlainen ilmiöiden taakse meneminen ja niiden tarkastelu metatasolla (Yin 1989; Pohjola 1993b, 268). Näiden osakysymysten avulla olen vastannut varsinaiseen tutkimuskysymykseen sekä yleisellä että paikallisella tasolla. Käytin osakysymyksiä analyysivaiheessa työväliseenä. Niiden tilalle olen laatinut lopulliseen raporttiin jokaisen asiaan liittyvän otsikon.

Tutkimuskysymys 2. Miten uudenlaista toimintaa hakevat kurssit toteutettiin?

Aineiston hankinta: Aineistona ovat kahden kurssin järjestämisessä syntyneet viranomaisaineistot, ohjaus- ja hankintaryhmän kokousmuistiot ja työkohteisiin liittyvä materiaali. Kursseilla syntyi runsaasti viikoittaisia työmuistioita ja kirjallisia muistiinpanoja. Lisäksi tutkijan havainto- ja kenttämateriaalit sekä kurssien toiminnasta tehdyt lehtiartikkelit ja valokuvat ovat myös osana lähdemateriaalia.

Aineiston analyysi: Olen soveltanut kertovan muutosselonteon lähestymistapaa tutkimuksen tapahtumien kuvaamisessa. Kyseessä on Matti Laitisen kehittämä menetelmä (1998, 2008).^{2,3} Varsinaisesta menetelmästä tai metodista ei Laitisen (2008, 174) mukaan ole kuitenkaan kyse. Pikemminkin kertovan muutosselonteon menetelmä on lähestymistapa tai asetelma, jonka kautta tutkija lähestyy tutkimuskohdetta ja kerää siitä aineistoa. Historian tutkimuksen lähestymistavat soveltuvat kertovan muutosselonteon menetelmien ohjenuoraksi, kun selvitetään esimerkiksi yksittäisen kehittämissuunnan tai organisaation historiaa. Myös etnografian lähestymistavat sopivat tutkimuksille, joiden tiedonhankinnan menetelmänä käytetään osallistuvaa havainnointia haastattelujen ohella. (Laitinen 2008, 179-180.)

Laitinen (2008, 181) katsoo, että jokainen tutkimusprosessi on erilainen ja siksi muutuskertomuksen tuottamiseen on vaikea antaa yleispäteviä ohjeita. Hänen esittämänsä malli jakaantuu kuuteen vaiheeseen: avauskertomuksen kirjoittaminen, tutkimuksen kontekstin kuvaaminen, tapahtumien asettaminen kronologiseen järjestykseen, osallistujien selontekojen kerääminen, muutuskertomuksen kirjoittaminen ja muutuskertomuksesta neuvotteleminen. Tavoite on saada selkeä ja johdonmukainen kuvaus tapahtuneesta huolimatta siitä, että tutkijan on toimittava tiukasti aineistojen ja metodien varassa.

Olen aloittanut tässä muutuskertomuksen etnografiselle tutkimukselle tyypillisellä avauskertomuksella, josta Eräsaari (1995) puhuu konntausharjoituksena pyrkiessään väitöstutkimuksensa kohteeseen, työvoimatoimistoon. Avauskertomus kuvaa tutkijan sisäänpääsyä tutkimuskohteeseen. Siinä voidaan myös kuvata tutkijan roolia yhteisössä. (Laitinen 1998, 10.) Tässä tapauksessa minulla ei ollut vaikeuksia päästä kohteeseen, koska menin sisään kouluttajan kutsumana.

---

2 Matti Laitisen kehittämä menetelmä pohjautuu Harre'n ja Secordin (1972) myöhemmin Harre'n ym. (1979, 1994,7) kehittämään selontekojen menetelmään. Taustalla on etogeniaksi kutsuttu sosiaalipsykologinen suuntaus. Harre' ja Secord julkaisivat teoksen *Explanation of Social Behavior*, jos tuli uuden koulukunnan ohjelmaohjelma. Kyseessä on kriittinen kannanotto 1970-luvun luonnontieteen menetelmiä mm. laboratoriokokeita käyttävää sosiaalipsykologiaa kohtaan. (Laitinen 1998, 7-8; Nieminen 2002, 96-97.)

3 Etogeenisen lähestymistavan tavoitteena on tutkia ihmisten sosiaalista vuorovaikutusta heidän arjessaan ja yrittää tavoittaa heidän omia tulkintoja arkielämän tapahtumista. (Laitinen 2008, 174-175.) Lähestymistavan kuvaavaksi motoksi on muodostunut Harre'n ja Secordin (1972) vaatimus: Kohtele tutkimuskohdetta inhimillisenä olentona. Se palauttaa tutkijan reaali maailmaan ja antaa metodisille periaatteille inhimillisen muodon (Väärälä 1995b, 33). Menetelmä korostaa, että haastateltavat ovat tutkimuskumppaneita, joiden kanssa yhdessä tutkija tarkastelee yhteisön todellisuutta ja merkityksiä (Nieminen 2002, 97; Nieminen ym. 2005, 33).

Hoidin työvoimatoimiston virkamiehenä kyseisen koulutuksen suunnittelu- ja käynnistysvaiheet ja tein oppilasvalinnat. Seurasin kurssin alkuvaiheita kummi-neuvojan roolissa. Olin myös työhallinnon edustajana kurssin ESR-rahoituksen vuoksi perustetussa ohjausryhmässä.⁴

Kertovan selonteon menetelmässä seuraava vaihe on tutkimuksen kontekstin kuvaus, joka tutkimuksessani tarkoittaa työvoimakoulutuksen kehittämishanketta. Laitisen (1998) väitöstutkimuksessa kyse oli organisaatiomuutoksesta. Tässä kehittämishanke tarkoittaa uudenlaista toimintaa hakeneiden kurssien toteutusta. Kuvaan kurssien toimintaympäristöt ja asetan tapahtumakulkuja kronologiseen järjestykseen. Kurssin tapahtumien kuvaamisessa kirjoitan koulutushankkeen muutuskertomusta. Tyypillinen tapa on esittää tapahtumat lineaarisessa aikarakenteessa. Ajallisten peräkkäiskulkujen lisäksi tapahtumat etenevät myös rinnakkaisina prosesseina, jolloin tutkijan on mietittävä kirjoittaessaan tapahtumien ja tapahtumakulkujen suhdetta toisiinsa. (Laitinen 2008, 182.)

Selontekojen menetelmän keskeiset käsitteet ovat episodi, selonteko ja neuvottelu. Harre` ja Secord (1972) määrittelevät episodin kahdella tavalla. Ensinnäkin episodi on mikä tahansa sosiaalisen elämän luonnollinen katkelma esimerkiksi luento, suklaan ostaminen jne. Toiseksi episodi on jakso tapahtumia, joihin ihmiset sitoutuvat ja jotka muodostavat jonkinlaisen kokonaisuuden vaikkapa naimisiin meno ja eroaminen. (Laitinen 1998, 8.) Laitinen (2008, 182) katsoo tapahtuman olevan arkikielen sana episodille. Jos tutkija käyttää muutuskertomuksessa episodin käsitettä, hänen on määriteltävä tarkasti, mitä episodi merkitsee hänen tutkimuksessaan. Käytän tässä tutkimuksen muutuskertomuksessa tapahtumakäsitettä.

Selonteoiksi kutsutaan ihmisten omasta toiminnastaan antamia selityksiä. He tekevät niissä oman toimintansa ymmärrettäväksi ja perustelevat samalla tekojaan. Kertomalla tapahtumista he osallistuvat ja kommentoivat tutkijan tekemiä kuvauksia. (Nieminen 2002, 97.) Tässä kahden peräkkäin toteutettujen kurssien tapahtumissa oli mukana kurssilaisten ja kouluttajien lisäksi myös sidosryhmän edustajia. Tutkimusraportin kirjoittaminen on tapahtunut paljon myöhemmin kuin tutkimuskohteena olleet kurssit olivat koossa. Neuvottelemista osallistujien kanssa ei siten ollut mahdollista toteuttaa.

Tutkimuskysymys 3. Miten kurssilaisten kertomukset voitiin tyypitellä?

Aineiston hankinta: Olen käyttänyt materiaalina viranomaistietoja, teemahaastatteluja ja lomakekyselyjä sekä kurssien aikana syntyneitä lukuisia keskusteluaineistoja, työmuistiota sekä tutkijan havainto- ja kenttämateriaaleja.

Aineiston analyysi: Aluksi olen rakentanut koko tutkimusaineiston pohjalta jokaisen koulutushankkeeseen osallistuneen opiskelijan kertomuksen. Näistä on syntynyt 58 opiskelijan yksilölliset tarinat. Olen luokitellut tarinat ja jatkanut analyysiä tyypittelyyn. Kerron tyypittelymallistani seuraavassa.

Tyyppien luominen

Laadullisessa tutkimuksessa aineisto esitellään usein teemoittelulla. Toinen läheinen menettelytapa on ryhmitellä aineisto tyypeiksi. Siinä etsitään samankaltaisia piirteitä, jolloin muodostuu tiivistettyjä yhdistelmiä, jonkinlaisia malleja. Tyypittely edellyttää ensin tarinajoukkojen jäsentämistä eli teemoittelua. Analyysiä voi jatkaa rakentamalla vastauksista yleisempiä tyyppejä, jolloin samankaltaiset tarinat ryhmitellään tyypeiksi. (Eskola ja Suoranta 1998, 182.) Myös poikkeavien tapausten etsiminen aineistosta on tärkeää. Sillä monipuolistetaan aineiston analysointia. Nämä säännönmukaisuuksista poikkeavat tapaukset haastavat tutkijan itsestään selvät tulokset ja ohjaavat ajattelemaan aineistoa myös uudesta näkökulmasta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 175-176.)

Mäkelän (1990, 45) mukaan erilaisuuksien etsiminen tarjoaa mahdollisuuden vertailuun eikä merkitse kohteiden tyhjentävää kuvausta. Tällöin myös samankaltaisuus on rikkaammin jäsentynyttä. Tyypittely on Roosin (1987, 42-43; 1988, 202) mukaan ystävällisempi tapa esitellä lukijalle aineistoa. Tyyppeihin voidaan koota myös kaikkea sellaista, jota yksittäisessä vastauksessa ei ole. Parhaimmillaan ne kuvaavat aineistoa laajasti ja mielenkiintoisesti, mutta silti taloudellisesti. (Eskola & Suoranta 1996, 141.) Tarinoista voi rakentaa myös tyypillisen tilanteen kulun tai henkilökuvauksen ao. tilanteessa. Tarinajoukosta on mahdollista nostaa esiin edustava yksi tyypillinen tarina eikä konstruoida sitä tarinajoukon useista vastauksista. Monesta vastauksesta kootut tyypit voivat muodostua sisällöltään laajoiksi. (Eskola & Suoranta 1996, 142.) Tyyppien rakentamisessa voivat olla ainakin seuraavat kolme tapaa:

- 1) Autenttinen, yhden vastauksen sisältävä tyyppi esimerkkinä laajemmasta aineiston osasta.
- 2) Yhdistetty, mahdollisimman yleinen tyyppi: mukaan on otettu vain sellaisia asioita, jotka esiintyvät suurella osalla tai kaikissa vastauksissa.

- 3) Mahdollisimman laaja tyyppi, jolloin jotkut tyyppiin mukaan otettavat asiat ovat esiintyneet kenties vain yhdessä vastauksessa. Kuitenkin olen-
naista tällaisessa tyypissä on sen sisäinen loogisuus: tyyppi on mahdolli-
nen, vaikkakaan ei sellaisenaan todennäköinen. (Eskola & Suoranta 1998,
182-183.)

Tässä tyypittelyn perusmateriaalina ovat 58 opiskelijan kertomukset. Olen käyt-
tänyt opiskelijoiden luokitteluun sukupolvikäsitettä. Siksi kokeilin aineiston luo-
kittelua sukupolven avulla. (Vilkko 1996, 100-101; Roos 1988: Ronkainen
1999, 205-207). Sukupolven ja elämäkulun logiikalla tavoittelin opiskelijoiden
arvomaailmoja ja yhteisesti koettuja elämäntekstejä. Sukupolvia ajatellaan
yhdistävän samanlaiset yhteiskunnalliset olosuhteet myös suhtautuminen työ-
hön. Tämän tutkimusaineiston jäsentämiseen sukupolvikäsite osoittautui kuiten-
kin liian karkeaksi välineeksi (ks. Vilkko 1997, 101-103), ettei se tekisi oikeutta
monikerroksiselle materiaalille.

Sen sijaan Vilma Hännisen ja Lea Polson (1991) käyttämä tyypittelymalli osoit-
tautui toimivaksi esikuvaksi aineistoni tyypittelymallin kehittelyyn. Alkuvai-
heessa konstruoin jokaisesta kurssilaisesta koko tutkimusaineiston pohjalta yk-
silöllisen kertomuksen. Siinä käytössäni oli kurssilaisen henkilötiedot ja koulu-
tus- ja työhistoria, tutkimuksessa kerätyt teemahaastattelut ja lomakekyselyt se-
kä kurssin kuluessa syntyneet lukuisat keskusteluaineistot, työmuistiot sekä tut-
kijan havainto- ja kenttämateriaalit. Jatkoisin analyysiä tyypittelyyn, jolloin sovi-
tin yksilötarinoita useiden lukukertojen jälkeen luokkiin. Tämä tapahtui etsi-
mällä sekä samankaltaisia että poikkeavia piirteitä. Luokittelun kautta etenin
tyyppien muodostamiseen. Kertomusten sijoittaminen tyyppisiin sisälsi run-
saasti käsityötä. Kaikki kertomukset löysivät paikkansa omaa tyyppiä lähim-
mäksi ilman suurempaa väkivaltaa. Tuloksena syntyneet kuusi tyyppikertomus-
ta eli tarinatyyppiä syntyivät siten kunkin tyyppin edustajien kertomuksista.

Hännisen ja Polson (1991, 12-13) tutkimuksessa on kyse Sahalan lomautetuista
tehty seurantatutkimus. Siinä tutkijat tarkastelevat työpaikan menetystä elämän-
muutoksena. He tulkitsevat elämänmuutoksen kuuluvan samaan käsiteperhee-
seen elämäkerran ja elämäntavan kanssa. Elämäkerta kuvaa elämän kaaria,
joissa on sekä tasaisia että muuttuvia elämänvaiheita. Elämäntapa on puolestaan
vakiintunut tilanne, jossa ihmisen tarpeet ovat konkretisoituneet elämäntilan-
teen ehtojen mukaisesti tietyiksi tavoitteiksi. Tällöin tavoitteiden saavuttamisen
keinot ovat myös vakiintuneet. Elämänmuutos on sen sijaan murrosvaihe, jossa
on ihminen joutuu asettamaan uudet tavoitteet ja etsimään keinot niiden saavut-
tamiseksi. Muutokset voivat olla elämäntavaksi ikään kuin itsestään kuuluvia
siirtymiä, mutta myös yllättäviä esimerkiksi sairaudesta tai työttömyydestä joh-
tuvia (Löyttyniemi 2004, 48).

Samaan ajankohtaan sijoittuu Katri Komulaisen ja Sari Soinisen (1991) tutkimus työllisyyskoulutus naisen elämänselämissä. Mutkikaskin elämänselämissä voidaan rakentaa kertomukseksi joko identiteetin pysyvyydestä tai sen murroksesta. Kumpikaan näkökulma ei sulje toisiaan pois. (Komulainen 1998, 64.) Mainituissa tutkimuksissa tyypittelyä on käytetty haastattelulla kerätyn aineiston analysointiin. Hännisen ja Polson (1991) tutkimuksessa yksilöiden elämäntarinoista on koottu juonityyppejä, joten ne eivät ole kenenkään yksilöllisiä tarinoita. Tässä tutkimuksessa on lähdetty liikkeelle yksilöiden kertomuksista ja rakennettu niiden pohjalta yksilöllisiä tarinatyyppiejä.

Kertomuksen ja tarinan käsitteitä tutkijat käyttävät vaihtelevasti, osa käyttää synonyymeinä (Hyvärinen 1994). Hännisen (1999, 20) mukaan kertomus on tavallisimmin kielellinen, mutta kerronta voi tapahtua myös elokuvan, näytelmän tai kuvan keinoin (myös Salo 2008, 85-86). Yksi kertomus voi sisältää useita tarinoita ja sen voi tulkita monella tavalla. Tarina on ajallinen kokonaisuus eli sillä on alku, keskikohta ja loppu. (Polkinghorne 1995, 15-18.) Tarinan käsitteen juuret liittyvät Aristoteleen Runousopissa esittämiin ajatuksiin. Kyse on merkityskokonaisuudesta, joka Aristoteleksen sanoin ”jäljittelee toimintaa ja onnellisuutta ja onnetonta kohtaloa”. (Aristoteles 1997, 165.) Tarinan keskeinen elementti on juoni, mythos. Juoni muodostaa kokonaisuuden, jossa erilliset osat saavat merkityksensä. Ricouer (1991) ajattelee kertomista luovana tekona, jossa elämäntapahtumat ja sattumukset kiedotaan osaksi samaa juonta ja kertomusta (Löyttyniemi 2004, 52). Tyypittelyni etenee seuraavassa vaiheittain.

Vaihe 1

Käsittelin tyypittelytyön alkuvaiheessa molempia kurssiryhmiä erikseen. Laadin kumpaakin kurssia varten oman taulukon, johon sijoitin opiskelijat ja heistä jokaisesta tietopaketin. Tietopaketti perustui käytettävissä olevaan materiaaliin: yksilön etunimi, ikä, koulutus, ammatti ja mahdolliset erityispiirteet kuten pysäköintitulo, keskeyttäminen, tutorina toimiminen ja pitkäaikaistyöttömän tukipaketin saantimahdollisuus. Tarkoitus oli identifioida jokaisen kurssilaisen peruspiirteet, jotta saan tyypittelyä varten pohjamateriaalin. Sukupuolen mukaan jakaminen ei näyttänyt tuovan tässä kontekstissa olennaisesti lisääntiä. Sen vuoksi rakennettavat tyypit tulisivat sisältämään miehiä ja naisia. Tässä vaiheessa ensimmäisen kurssin sisältä löytyi käsite ”pakettilainen”. Näitä työhallinnon myöntämän tukipaketin omaavia opiskelijoita oli 7. Toinen luokitteleva käsite ”johtoroikkalainen” liittyy kouluttajan käyttämään roolitukseen. Kyse oli kurssin esikuntaan kuuluvasta henkilöstä, jossa kouluttaja näki ainesta mm. työyhteisöliittymän osakkaaksi. Perustelut liittyivät kurssilaisen käytettävyyteen ja sitoutumiseen. Kouluttaja teki arvioinnin sen perusteella, miten opiskelijat lähtivät mukaan hänen ideoihinsa, ja miten aktiivisiksi he osoittautuivat koko koulu-

tuksen suhteen. Esikunnassa oleva saattoi myös menettää asemansa tuotettuaan pettymyksen kouluttajalle.

Rakensin kokeeksi kahden kurssilaisen Villen ja Maireen tarinan. Molemmat täyttivät sekä ”pakettilaisen” että ”johtoroikkalaisen” tunnukset. Tarinoiden nimet olivat Surullisen hahmon ritari ja Rouva Suorasuu. Tarinat syntyivät siten, että kerroin nauhalle näiden henkilöiden tarinan keräämieni aineistojen pohjalta. Tämän jälkeen kuuntelin oman puheeni nauhalta ja kirjoitin siitä tarinan. Näin syntyi tarinasta tulkittu tarina (ks. Salo 2008, 96).

Tapaus 1.

Surullisen hahmon ritari

Tarina kertoo 50-vuotiaasta Villestä, jonka työttömyys on jatkunut lähes kaksi vuotta ennen kurssin alkamista. Ville jäi työttömäksi lamasta johtuneen talouskriisin vuoksi. Tällöin pieniä toimipaikkoja lakkautettiin ja palvelut yhdistettiin suuriin yksiköihin. Ville ehti palvella samaa työnantajaa 20 vuotta. Koulutustausta on varsin vähäinen, sillä kansakoulun lisäksi hänellä on vain vuoden pituinen kaupallinen koulutus. Työn teon hän aloitti 15-vuotiaana satunnaisilla hanttihommilla, josta siirtyi aikanaan rahoituslalle.

Ville on muuttanut myöhemmin kaupunkiin eikä ole onnistunut saamaan uutta työtä. Pitkään jatkunut työttömyys on ollut erittäin masentavaa. Saneerauksen jälkeen hän on pohtinut, onko niin huono, ettei työnantaja hänen palvelujaan tarvinnut. Toimettomuus on hankala tunne, kun aamulla ei tarvitse lähteä töihin. Työ merkitsee Villelle ennen kaikkea toimeentuloa, mutta myös ulkopuolista arvostusta, ystäviä, työkavereita ja että on tekemistä. Entisen työn hyviä puolia oli, että sai olla ihmisten kanssa tekemisissä ja pystyi auttamaan ihmisiä ammattinsa puolesta. Toimipaikan esimiehenä hän hoiti asiakassuhteita ja markkinointia. Vielä nytkin hän kokee pystyvänsä tekemään hommia, vaikka on ollut pari vuotta työttömänä.

Tulevaisuudesta keskusteltaessa Ville kokee sosiaalisen verkostonsa varsin hämäräksi. Hän epäilee ikäänsä sellaiseksi, ettei työsaralla tuoppaajia juuri löydy. Oman aktiivisuuden varassa on koko juttu. Ulkopuolisena tahona tässä on ainoa toivo työhallinnon suuntaan. Koulutukseen hän sitoutuu vakavasti ja aikoo panna kaikki taitonsa ja voimavaransa peliin, jos niistä vain olisi hyötyä uuden työpaikan löytämisessä. Toisaalta Ville epäilee tämän koulutuksen merkitystä omaan työllistymiseensä varsin vähäiseksi ja arvelee olevansa jatkossa samassa jamassa kuin kurssille tullessa. Hänellä ei ollut tietoa kurssille tullessaan työvoimatoimiston hänelle tekemästä pitkäaikaistyöttömän tukipaketista. Sen avulla hän voi työllistyä kurssin jälkeen puoleksi vuodeksi. Työltä hän odottaisi, että

saisi käyttää omia aivoja eikä tehdä pelkkää rutiinistyötä. Surullisen hahmon ritarin kurssimenestymisestä löytyy jatkoa Vastatuulen joutuvan Villen tarinasta.

Tapaus 2.

Rouva Suorasuu

Maire on noin 50-vuotias paluumuuttaja. Hän avioitui nuorena ja muutti ulkomaille. Avioeron seurauksena hän palasi muutama vuosi sitten kotipaikkakunnalle. Työhistoriaa ehti tulla varsin vähän ennen avioitumista eikä lainkaan ammatillista koulutusta. Paluumuuton jälkeen hän on ilmoittautunut työnhakijaksi. Vähäisen koulutus- ja työhistorian vuoksi työhallinto on tarjonnut Mairelle työvoimakoulutuksen eduin kaksi tutkintotavoitteista koulutusta. Uutta työhistoriaa on syntynyt puolen vuoden tukityöjaksosta työharjoittelupaikkaan. Siihen työn saanti onkin sitten pysähtynyt ja Maire on hakeutunut tälle kurssille. Ilmenee, että hänellä on terveyden kanssa ongelmia, mistä seuraa kurssin aikana myös hoitotarpeita ja poissaoloja. Sairaudesta ei ollut mainintoja kurssille haun yhteydessä.

Mairen asema muodostuu kurssilla varsin myönteiseksi ja näkyväksi. Suorapuheisuus aiheuttaa ilmeisesti myös vaikeuksia, kun kouluttajan kanssa menee ajoittain sukset ristiin. Kouluttajan loukkaus projisoi henkilökohtaisia vaikeita muistoja entisestä elämästä. Tästä seuraa kurssin keskeyttämisaikomuksia, joihin haluaa apua ja ohjausta kahdenkeskisessä neuvonpidossa eli työnohjauksessa. Keskeyttämisaikheet saadaan puretuksi ja Maire jatkaa kurssin loppuun. Sairauden vaatimat hoitotoimenpiteet tulevat myös hoidetuiksi ilman isompia ongelmia kurssin kulkuun. Ulkotyöt jäävät kuitenkin varsin vähäisiksi. Hän hoitaa kurssin sisällä erilaisia paperitöitä. Mairella on työvoimatoimiston myöntämä pitkäaikaistyöttömän tukipaketti. Sairaus aiheuttaa työkyvön selvittelytarvetta, joten kurssin jatkoa ei haastatteluvaiheessa vielä mietitä pidempään.

Vaihe 2

Sain erityisesti Surullisen hahmon ritarin tarinasta aineksia jalostaa ensimmäistä tyyppiä. Siinä ritarilla menee alussa hyvin, kunnes kurssin kuluessa alkaa ilmaantua yllättäviä ongelmia. Ensimmäistä tyyppiä kutsuin aluksi epäonnistujan tarinaksi. Samalla löysin ensimmäisestä tapauksesta aikajanan idean. Sen perusteella päätin seurata, millaiseksi kurssilaisen roolin voi tulkita kurssin alussa, kurssin aikana ja lopussa. (Hänninen 1999, 20). Tästä löysin perusmallin, johon etsin tapauksistani erilaisia luokitustyyppisiä. Kävin läpi useaan kertaan tapauskohtaisesti jokaisen kurssilaisen tarinaa ja etsin niistä ensin alkuvaiheen rooleja. Tässä lähtöaineistona oli kurssin alussa tehdyt tulohaastattelut ja lomakekyse-

lyt. Seurasin samalla kurssin puolella välissä tehtyjä haastattelukertomuksia sekä keskustelu- ja havaintomuistiinpanoja. Käytössäni oli kurssien koko aikajana ja tapahtumakerronta, koska seurasin tutkijana niiden kulkua alusta saakka. Narratiivisessa ajattelussa fyysikaalinen aika muuttuu inhimillisesti temporaaliseksi peräkkäisyydeksi. (Bruner 1996, 133; Polkinghorn, 1988, 126-135; Tolska 2002, 136)

Kakkoskurssilla olin kurssinjohtajana, joten elin kurssin tapahtumia kurssilaisten kanssa tiiviissä vuorovaikutuksessa. Toiminnasta tuotettiin runsaasti muistioita ja työpapereita. Opiskelijoiden kanssa käydyistä ohjauskeskusteluista tein myös muistiinpanoja, joita käytin osana yksilötarinoiden aineistoja. Tyypittelyssä nousi myös yksi kurssin erityispiirre, pysäkillä jäätimahdollisuus. Siitä seurasi paikkojen mahdollisimman nopea täyttö. Näistä piirteistä syntyi oletus, että koko kurssin kävijöiden ohella tulisi todennäköisesti olemaan myös kurssilla piipahtajia. Alustavan analyysin mukaan arvioin, että mukana on ainakin onnistujia, epäonnistujia, keskeyttäjiä ja piipahtajia. Tavoitteeksi näytti muodostuvan 5-6 tarinatyyppin luokittelumalli, jossa oli huomioitu samalla molemmat sukupuolet. Päädyin lopullisessa tyypittelyssä seuraaviin kuuteen tyypitarinaan:

I menestyjän tarina, II tilaisuuden hyödyntäjän tarina, III asiantuntijan tarina IV, vastatuuleen joutuvan tarina, V satunnaisen kulkijan tarina ja VI käväisijän tarina. Seuraavaan taulukkoon olen sijoittanut tarinatyyppit aikajanelle kurssimenestyksen mukaan. Taulukko toimii lähinnä työhypoteesina.

Tyytit	Alku	Keski	Loppu
Menestyjä	+	+	+
Tilaisuuden hyödyntäjä	+	+	+
Asiantuntija	+	+	+
Vastatuuleen joutuja	+	-	-
Satunnainen kulkija	-	-	-
Käväisijä	-	-	-

Kuvio 1. Työhypoteesi tyypitarinan rakentamisessa

Vaihe 3

Tyyppien aukikirjoitus

Seuraavassa olen avannut tyyppit ja sijoittanut kurssilaisten kertomukset kuudeksi tyyppitarinaksi. Niihin jokaiseen on koottu tyyppien peruspiirteitä. Näitä ovat opiskelijoiden odotukset ja tavoitteet sekä todennäköiset syyt tulla koulutukseen. Tärkeitä ovat myös sitoutuminen kurssin tavoitteisiin sekä valmius pysyä hyödyntämään kurssin antia.

Tyyppit	Menestyjän tarina	Tilaisuuden hyödyntäjän tarina	Asiantuntijan tarina	Vastatuuleen joutujan tarina	Satunnaisen kulkijan tarina	Käväisijän tarina
Lopussa	(+) menestyy, käy loppuun tai keskeyttää työllistymisen vuoksi	(+) menestyy, hyödyntää kurssin sisällöt ja verkostot	(+) asiantuntijan asema, hyötyy kurssin sisällöstä ja puitteista	(-) vaikeuksia jatkaa loppuun tai kurssi keskeytyy	(-) luovii mukana loppuun tai irtoaa kesken työhön tai koulutukseen	(-) kurssilainen keskeyttää itse tai kurssi keskeytetään
Kurssin aikana	(+) löytää nopeasti tehtäviä ja paikan kurssilla/ryhmässä	(+) etsii omaa urapolkua aktiivisesti kurssin sisältä tai ulkoa	(+) löytää nopeasti alansa ammatillisia tehtäviä kurssilta/ryhmässä	(-) alku positiivinen, jatkossa esteitä ja ongelmia	(-) a) vaikea löytää kurssin ydin b) omat tavoitteet eivät kohtaa kurssin tarjontaa	(-) a) ei oikea alavalinta b) ei synny molemmin puolista luottamusta c) pelkkä kokeilu
Alussa	(+) selkeät odotukset, tunnistaa omat vahvuudet	(+) selkeät tai kohtalaiset tavoitteet ja odotukset	(+) selkeät tavoitteet/odotukset	(+) selkeät tavoitteet/odotukset	(-) heikot tavoitteet ja vähäiset odotukset	(-) epäselvät tai niukat tavoitteet ja odotukset

Kuvio 2. Tarinoiden tyypittelyä

3 TYÖVOIMAKOULUTUS 1990-LUVUN MUUTOKSISSA

3.1 Toiminnan lähtökohdat muuttuivat

3.1.1 Suomi ajautui lamaan

Suomalainen yhteiskunta ajautui 1990-luvun alkupuolella syvään lamaan, jonka seurauksena työttömyys nousi ennen näkemättömän suureksi. Laman aikana hävisi runsaasti työpaikkoja, jolloin erityisesti heikosti koulutettujen ja ikääntyneiden oli vaikea työllistyä uudelleen avoimille työmarkkinoille. Työttömyysjaksot pitenevät huomattavasti. Pitkäaikaistyöttömyydestä tuli ilmiö, joka kosketti yhä suurempaa joukkoa. (Monten` & Tuomala 2003, 11.) Laman syntytausta liittyi 1980-luvun talouspoliittisiin ratkaisuihin, joissa luovuttiin rahamarkkinoiden sääntelystä (Kiander 2001, 8-9). Niistä tärkeimpiä olivat valuuttasääntösten ja luottokorkojen sääntösten purkaminen 1980-luvun puolivälissä (Julkunen 2001, 57). Pankkien luototukset kotitalouksille ja yrityksille kaksinkertaistuivat 1980-luvun jälkipuoliskolla. Rahaa tuntui olevan joka tarpeeseen ja sitä tarjottiin kilvan halukkaille. Kulutusta enemmän kasvoivat investoinnit. Yritykset velkaantuivat kotitalouksia nopeammin. Erityisesti kasvoivat pankkien välittämät valuuttaluotot, joista jatkossa tuli monen yrityksen konkurssiin johtava painajainen. (Kiander & Vartia 1998, 67-68.)

Kulutusjuhla päättyi nopeasti korkojen noustessa jyrkästi syksyllä 1989. Vientitulot supistuivat idänkaupan päättyessä ja länsiviennin supistuessa. Heikkenevä vaihtotase ja kansainvälisten korkojen nousu olivat keskeiset laman välittömät syyt. Ne johtivat monivuotiseen itseään voimistavaan lamakierteeseen, jonka seurauksena tuotanto supistui ja työllisyys heikkeni. Liikkeelle lähdettyään työttömyyden kasvu, konkurssit ja vakuusongelmat vahvistivat edelleen kulutuksen ja investointien supistumista ja syvensivät lamaa. Vaikutukset ulottuivat syvälle yhteiskunnan rakenteisiin ja elinkeinoelämään. (emt., 96-99.)

3.1.2 Massatyöttömyys

Työttömyys paheni nopeasti talouslaman edetessä. Tilanne kehittyi lyhyessä ajassa ja nousi tasolle, jota ei oltu Suomessa aiemmin koettu. Edellisen vuosikymmenen lopun työvoimapula muuttui nopeasti massatyöttömyydeksi. Vielä vuoden 1990 syyskuussa työnhakijoita oli alle 100 000 henkeä, mutta seuraavan vuoden heinäkuussa määrä oli yli 200 000 ja saman vuoden lopussa työttömiä oli 300 000. Marraskuussa 1992 määrä nousi yli 400 000 ja heinäkuussa 1993 työttömiä oli yli puoli miljoonaa. Saman vuoden lopulla työttömyyden kasvu hidastui. Tilastoinneissa tapahtui muutos syyskuussa 1993, jolloin työttömien

määritelmää muutettiin poistamalla ryhmäilmoituksilla hoidettujen lomautettujen luvut. Tämä alensi työttömyyslukuja noin 12 000 hengellä. Syynä tähän oli tilastoinnin yhtenäistäminen kansainväliseen käytäntöön. Vuonna 1993 tammi-marraskuussa työttömiä työnhakijoita oli keskimäärin 477 200 henkilöä. Työttömistä oli miehiä 278 100 ja naisia 199 100. Kyseisenä vuonna naisten työttömyys lisääntyi nopeammin.⁵

Työttömyyden pitkittyminen uhkasi yhä suurempaa työnhakijajoukkoa. Laman alkuvaiheessa pitkäaikaistyöttömyys oli kansainvälisesti vähäistä. Pitkäaikaistyöttömiä oli kaikista työttömistä alle kolme prosenttia, kun se oli yleisesti EU-maissa puolet kaikista työttömistä. Pitkäaikaistyöttömillä tarkoitettiin yhtäjaksoisesti yli vuoden työttömänä olleita työnhakijoita. Vuoden 1987 työllisyyslakiin (L275/1987) liitettiin velvoitetyöllistäminen, joka oli johdettu kansalaisten perustuslaillisesta oikeudesta työhön. Kysymys oli puolen vuoden tukityöstä, jonka työtön saattoi lukea kokonaisuudessaan hyväksi uuden ansiosidonnaisen päivärahakauden hankinnassa. Parin vuoden aikana ennestäänkin vähäinen pitkäaikaistyöttömyys katosi lähes kokonaan. Suurtyöttömyyden oloissa vv.1992-1993 ei velvoitetyöllistämiseen nähty olevan enää varaa ja se lopetettiin. (Julkinen 2001, 177-178; Kiander 2001, 82.)

Pitkäaikaistyöttömyys kasvoi voimakkaasti ollen vuoden 1992 lopussa 50 500 henkilöä. Määrä nousi tästä edelleen ja oli vuoden 1993 marraskuussa liki 23% kaikista työttömistä ilman lomautettuja. Pitkäaikaistyöttömyys oli erityisesti iäkkäiden työnhakijoiden ongelma. Vuonna 1993 yli 55-vuotiaista työttömistä oli lähes puolet pitkäaikaistyöttömiä, kun vastaavasti nuorten alle 25-vuotiaiden osuus oli vajaan 10%.⁶ Velvoitetyöllistämistä jatkettiin vielä vuonna 1992, koska ennen 1.1.1993 lakimuutosta syntyneet velvoitteet oli hoidettava. Niiden kohteena oli 20 000 työnhakijaa. Pitkäaikaistyöttömyyttä pyrittiin myös ehkäisemään ennalta erilaisilla toimenpiteillä. Työttömyysasetus mahdollisti työllistämisen tuella, kun työttömyyttä oli ollut viisi kuukautta kuuden kuukauden aikana. Työhallinnon oli etsittävä pitkäaikaistyöttömyyden kasvuun uusia menetelmiä, jotta toiminnan vaikuttavuus tehostuisi.⁷

Kiander ja Vartia (1998,1) toteavat 1990-luvun laman olleen suomalaisille traumaattinen kokemus kohtasi sen sitten minkälaisessa elämäntilanteessa tahansa. Työhallinnon virkamiehenä pitkään työskennelleenä lamavaihe jäi itselleni todella rankaksi kokemukseksi, jollaista en ollut aiemmin elänyt. Hallinnossa oli

⁵ Työministeriö. 1994. Työllisyyskertomus 1993, 7-8.

⁶ Työministeriö. 1994. Työllisyyskertomus 1993, 8.

⁷ Työministeriö 1994. Työllisyyskertomus 1993, 55-56.

tottunut siihen, että lakimuutokset ja ohjeistukset tulevat kentälle viime hetkellä tai myöhässä ajatellen niiden voimaantuloa. Nyt laman puhjettua tuli tunne, että lakeja muutettiin harva se yö. Mikään ei tuntunut olevan kenenkään hallinnassa. Puhe työttömistä ja työttömyydestä muuttui kasvottomaksi ja ulkopuoliseksi (ks. Aslama ym. 2001, 169-170). Ensimmäisten lamapuheiden myötä syntyi vaikutelma, että rautahäkki putoaa kaiken aktiivisen toiminnan ylle. Kansantalouden perusteet järkkäyivät ja kaikessa siirryttiin säästöliekille. (ks. Taira 2006, 16-18.)

3.1.3 Murenevat toimialat

Yhteiskunnan perusrakenteita syvästi järkyttänyt lama toi mukanaan uudenlaisen massatyöttömyyden aallon, jossa vyöryi työttömäksi myös koulutettua työvoimaa kuten sairaanhoitajia, insinöörejä ja merkonomeja. (Silvennoinen ym. 1994, 164-167). Varsin uusi ilmiö oli myös korkeakoulututkinnon suorittaneiden jääminen työttömiksi. Tähän selkeänä syynä oli työllisyystilanteen heikkeneminen julkissektorilla ja myös muilla elinkeinoelämän alueilla. (Heinonen 2002, 28.) Vuosien 1990-1994 välillä katosi vajaat 450 000 työpaikkaa, kun työttömyys kasvoi samalla 3,4 prosentista 18,4 prosenttiin. Työllisyyden romahdus 1990 alussa nopeutti ammattirakenteen muutosta. Muutos oli erityisen nopeaa vuosien 1990 ja 1992 välillä (Pehkonen & Kangasharju 2001, 217-218). Teollisuuden ja rakennustyön ammattien osuus työllisistä pieneni. Työvoimakysyntä heikkeni eniten vähäistä koulutusta vaativissa ammateissa. Voimakkaimmin kysyntä supistui tekstiili- ja vaatetusteollisuudessa ja rakennusalalla. Vaikka lama vähensi työpaikkojen määrää, kasvoi luku joidenkin alojen osalta erityisesti korkeampaa koulutusta edellyttävissä ammateissa. (Uusitalo 1999, 1-2.)

Noususuhdanteesta äkkijarrutuksen (Kasvio 1994, 103-106) kokeneista toimialoista esimerkkinä käy terveydenhuoltoala, jolla edellisen vuosikymmenen lopulla orastanut työvoimapula kääntyi hetkessä työpaikkojen saneerauksiin ja järjestelmien alasajoon. Konkreettisesti tämä näkyi osastojen lopetuksina ja sairaaloiden yhdistämisinä. Valtakuntaan syntyi nopeasti tyhjien sairaaloiden syndrooma. Ilmiöstä seurasi hoitoalan ammattilaisten kasaantuminen työttömiksi työnhakijoiksi, ja potilaiden sysääminen tehokkuuden nimissä edullisempiin hoitoyksiköihin. Kaikki kynnelle kykenevät siirrettiin suosiolla avohoitoon. Vaaraman (1995, 254-255) mukaan rakennemuutos näkyi mm. erikoissairaanhoidossa, josta purettiin pitkäaikaishoitoa erityisesti psykiatrisissa sairaaloissa. Tämä näkyi selkeästi vanhusten psykiatrisen hoidon nettovähennyksenä. Tällöin noin 3000 pitkäaikaishoidon paikkaa vähennettiin ilman, että sitä kompensoitiin toisella laitoshoidon muodolla tai palveluasumisella.

Lappi menetti 1990-luvun alussa laman seurauksena 20 000 työpaikkaa ja työttömyysaste lisääntyi lähes 20 prosenttiyksikköä. Työttömyyden voimakas kasvu

näkyi vuoden 1990 työttömyysasteen 7,8 %:sta nousuna 25,6 %:iin vuoteen 1996. Myös pitkäaikaistyöttömien määrä kasvoi 1990-luvun ajan ja oli vuonna 1996 keskimäärin 5620 henkeä eli lähes neljännes kaikista työttömistä. Heistä noin 40 % oli yli 50-vuotiaita. Nuorten työttömien määrä sen sijaan laski samaan aikaan. Alle 25-vuotiaita oli työttömänä vuonna 1996 keskimäärin 3 600 henkilöä.⁸ Lapin työpaikoista poistui 1990-luvulla eniten palvelusektorilta. Julkinen ja yksityinen sektori menettivät kumpikin 5000 työpaikkaa. Alueellisesti tarkasteltuna suurimmat menetykset kohdistuivat Rovaniemen seudulle ja siellä erityisesti hallintoon ja julkisiin terveystalouteihin. Teollisuudesta ja rakennustoiminnasta hävisi runsaat 6000 työpaikkaa ja maa- ja metsätaloudesta yli 3000. Samaan aikaan maidonlähettäjistä lopetti kolmannes. Elpymisen merkit alkoivat kuitenkin näkyä 1990-luvun puolessa välissä. Tällöin erityisesti yksityissektorilla työllisten määrä kasvoi ja näkyi samalla pk-teollisuuden ja liike-elämän palveluiden työpaikkojen lisääntymisenä.⁹

3.1.4 Työvoimakoulutus lamalääkkeenä paikallisella tasolla

Työttömyystilanteen vaikeutuessa 1990-luvun alkuvuosina oli työvoimatoimistojen työhallinnon paikallisina toimijoina pyrittävä hoitamaan työttömiksi jääneiden ihmisten tarpeet parhaansa mukaan. Työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin käytettiin erilaisia kohdennettuja malleja. Näistä työvoimakoulutus oli yksi keskeinen väline, johon osoitettiin vuoden 1991 valtion tulo- ja menoarviossa 632,7 milj. markkaa ja opintososiaalisiin etuuksiin 855,4 milj. markkaa. Vastaavasti vuonna 1992 työllisyystilanteen heiketessä koulutuksen hankintaan osoitettiin 775,9 milj. markkaa ja opintososiaalisiin etuuksiin 1.178,3 milj. markkaa. Tuolloin koulutus kohdennettiin ensisijassa työttömille ja välittömästi työttömyysuhan alaisille. Muiden ryhmien kuten työvoiman ulkopuolella tai työssä olevien osuus sai olla enintään 20 %. Tulo- ja menoarviossa määriteltiin myös vaikuttavuustavoite edellä olevien tavoitteiden lisäksi. Sen mukaan 75 % työvoimakoulutuksen suorittaneista tuli sijoittua työhön kahden kuukauden kuluessa koulutuksen päättymisestä. Työttömyys kasvoi kuitenkin kyseisenä vuonna voimakkaasti ja työhönsijoittumisen aste jäi 49 %:iin. Edellisenä vuonna Työministeriö asetti tulostavoitteeksi 78 %:n sijoittumisasteen, johon yllettiin 66 % työhönsijoittumisasteella.¹⁰

⁸ Lapin Liitto 1998. Lapin aluekehitysohjelma 1998-2001, 10-11.

⁹ Työministeriö 1993. Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen seurantaraportti vuodelta 1992, 2-3.

¹⁰ Työministeriö 1993. Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen seurantaraportti vuodelta 1992, 2-3.

Erityisiä haasteita paikalliselle tasolle toivat uudet työnhakijaryhmät, joiden tilanteeseen liittyi laman aiheuttamia moninkertaisia ongelmia. Tällaisia asiakkaita olivat esimerkiksi konkurssin tehneet yrittäjät, jotka menettivät työpaikkansa lisäksi usein myös luottokelpoisuutensa. Jäljelle jäi vain suuri velkataakka, josta monikaan ei tulisi pääsemään irti työelämänsä aikana. Heistä suurin osa oli pk-yrittäjiä, joiden liiketoiminta oli katkennut rahamarkkinoiden kaatumisen takia. Näiden ihmisten elämäntilanne oli vaikea ja moniongelmainen. Tutustuin yrittäjien ongelmiin gradun teon yhteydessä, kun tutkin heille suunnatun työvoimakoulutuksen yksilövaikutuksia.

Kyseinen koulutus liittyi työministeriön ohjaavan koulutuksen valtakunnalliseen hankkeeseen, joka käynnistettiin laman alkuvaiheen ensiavuksi 1990 –luvun alussa. Mukaan lähteneet työvoimatoimistot valitsivat koulutukseen haasteellisiksi kokemansa työnhakijaryhmät, joille räätälöitiin kouluttajan kanssa muutaman viikon mittaiset työvoimakoulutukset. Rovaniemellä järjestettiin kaksi kuuden viikon kurssia, joista toisen kohderyhmänä olivat kaupan alan toimihenkilöt ja toisen konkurssin tehneet yrittäjät. Kursseilla paneuduttiin jokaisen kurssilaisen elämäntilanteen selvittämiseen ja uuden urasuunnitelman rakentamiseen.

Koulutuksen hankkinut työvoimatoimisto valvoi kursseja intensiivisesti ja laati toteutuksesta seurantaraportit työministeriölle. Paikkakunnittain toteutettuja kursseja ja saatuja kokemuksia käsiteltiin yhteisissä työministeriön järjestämässä koulutustilaisuuksissa. Tarkoituksena oli etsiä hyviä käytäntöjä, joita voitaisiin hyödyntää jatkossa. Hoidin Rovaniemellä toteutettujen kurssien käynnistämiseen liittyvät vaiheet omana virkatyönä. Olin samaan aikaan Lapin yliopiston kasvatustieteiden tutkinto-opiskelija. Innostuin seuraamaan tutkijana kurssien toteutusta oman työn ohessa, mihin tehtävään työnantaja palkkasi konsultukseni Reijo Väärälän Lapin yliopistosta. Laadimme kokeilusta loppuraportin (Kotila-Martti & Väärälä 1993). Tein myöhemmin pro-graduni yrittäjien kurssin aineistosta. Siinä kiinnostukseni oli selvittää poikkitieteellisesti mikrososiologisella otteella yksilön kokemia koulutuksen vaikutuksia (Kotila-Martti 1995).

Laman alkaessa myös pankkijärjestelmät joutuivat myrskynsilmään. Paikkakunnalla koettiin mm. mittava Postipankin toimintojen alasajo, jossa henkilöstöä su-pistettiin voimakkaasti. Seurauksena pankkitoimihenkilöitä alkoi virrata työttömiksi työnhakijoiksi. Osalla heistä oli pelkästään keskikoulu tai lukio koulutustaustanaan. Oli menty pankkiin harjoittelijaksi, mistä oli kehkeytynyt vakinainen työura talon oman koulutuksen kautta. (Lehtisalo & Raivola 1999, 65.) Postipankin alasajovaiheeseen ajoittui työvoimapolitiittiseksi välineeksi ns. tuetun opiskelun malli. Kyse oli kokeilusta, jossa tutkintotavoitteiseen ammatilliseen koulutukseen oli mahdollista saada työllisyyskoulutuksen opintososiaaliset edut (Silvennoinen 1992, 100). Vuonna 1987 muutettu työllisyyskoulutuslaki ja –ase-

tus mahdollisesti nämä edut myös muissa kuin julkisen tarkastuksen alaisissa oppilaitoksissa opiskeluun.¹¹ (myös Katajisto 1994, 159.)

Työhallinto saattoi osoittaa tuettuun opiskeluun 25 vuotta täyttäneitä vähintään kuusi kuukautta työttömänä olleita tai elinkeinoelämän rakennemuutoksen vuoksi työttömyysuhan alla olevia henkilöitä, joilla todettiin olevan koulutustarve. Oppilaitokseen hakeminen tapahtui normaalissa järjestyksessä. Mikäli asianomainen sai opiskelupaikan, työhallinnon ennakkoon myöntämä rahoituspäätös astui voimaan.¹² Päätös koski koko koulutusaikaa esim. sairaanhoitajan neljän ja puolen vuoden opiskelua. Moni saaja koki kohdalleen sattuneen rahoituksen lottovoitoksi, miltä se näytti pääasiassa niukkuutta jakavan työviranomaisenkin näkökulmasta. Kyseessä oli yksittäisen opiskelupaikan ostaminen työttömälle henkilölle, jolla todettiin ammatillisen tutkintokoulutuksen tarve. Yksittäisen opiskelupaikan osto sisällytettiin vuonna 1991 voimaan tulleeseen työvoimapolitiiseen aikuiskoulutuslakiin. (L763/1990).

Työvoimatoimistossa asiakkaiden raju lisääntyminen tuntui ennen kaikkea työvoimaneuvojien työssä. He tekivät parhaansa hakijajonojen kasvaessa ja palvelivat jokaista asiakkaaksi pyrkivää. Paineita syntyi ensi sijassa siitä, ettei asiakkailla ollut riittävästi aikaa eikä yksilöllisen palvelun laatua kyetty turvaamaan. Työvoimaneuvojan virkamiesmoraali ja johdon määrittelemät tavoitteet aiheuttivat työhön ristiriitoja. Uusia viranhaltijoita ei kuitenkaan saatu asiakasmäärien massoitumisesta huolimatta.^{13,14} Kun koko palvelukoneisto toimi useita vuosia ylikuormitettuna, syntyi johdon suuntaan kitkaa johtamiskäytännöistä ja töiden järjestämisestä. Paikallisen työvoimatoimiston henkilöstö saattoi tyytymättömyyden myös työvoimapiirin johdon tietoon. Piiriviranomainen asetti työryhmän etsimään ratkaisuja työvoimatoimiston johtamiskäytäntöihin ja heikentyneeseen työilmapiiriin,¹⁵ mutta tulokset jäivät laihoiksi.

¹¹ Kom. 1988:34, 82-84.

¹² Työministeriö 5.2.1987

¹³ Lapin läänin työvoimapiirin kirje 23.2.1987.

¹⁴ Pohjolan Sanomat 13.3.1996.

¹⁵ Lapin läänin työvoimapiiri. Työryhmän muistio 4.3.1996.

3.2 Työllisyyskurssista työvoimakoulutukseen

3.2.1 Työvoimakoulutus muuttui markkinavetoiseksi

Perinteiset työllisyyskurssit muuttuivat vuoden 1991 alusta työvoimapolitiittiseksi aikuiskoulutukseksi. Muutoksella oli tarkoitus saada monenlaisia parannuksia. Työllisyyskoulutus korosti liaksi yhteyttä työllisyyden hoitoon. Työllisyysasetuksessa työllisyyskoulutus rinnastettiin työpaikkaan, josta kieltäytyvä tai kurssin keskeyttävä menetti työttömyyskorvauksensa. (Silvennoinen 1992, 99-100.) Työllisyyskoulutuksella hankittu pätevyys ei niveltenyt myöskään muuhun tutkintohierarkiaan (emt., 160). Valtioneuvoston 24.3.1988 tekemän periaatepäätöksen mukaan työllisyyskoulutuksen tasoa oli kohotettava kehittämällä koulutusta niin, että osallistuvilla oli mahdollisuus edetä samoihin tutkintoihin kuin vastaavan omaehtoisen koulutuksen kautta. Koulutuksen laadun olisi oltava yhtä tasokasta kuin muukin yhteiskunnan järjestämä koulutus.¹⁶

Ostojärjestelmään siirtymisen yhtenä perusteena oli myös, että koulutus pystytään mukauttamaan paremmin yksilöiden elämäntilanteisiin ja tarpeisiin. (Mikkonen 1995, 18-20; 1997, 15). Hankitun koulutuksen olisi vastattava myös aiempaa paremmin yritysten tarpeisiin. Keskeinen tavoite oli myös taloudellisuuden tehostaminen. Tavoitteissa korostui siten taloudellisuus ja joustavuus.¹⁷ Voi tietenkin kysyä, kuinka hyvin järjestelmä on pysynyt muutoksen mukana ja kenen tarpeet ovat olleet etusijalla.

Työvoimakoulutuksen järjestelmämuutoksen syntyjuuret liittyvät 1980-luvun loppuun Holkerin hallituksen hallitun rakennepolitiikan aikoihin. Työvoimasta alkoi olla tietyillä aloilla pulaa ja uudistettuun lakiin otettiin mukaan myös työvoimapolitiittinen yhteishankintakoulutus. Se antoi mahdollisuuden hankkia koulutusta yhdessä työnantajien kanssa. Koulutusta suositeltiin käytettäväksi erityisesti pienten yritysten kanssa, kun niillä ei yksin ole varaa kouluttaa henkilöstöä omin voimin. Yllättävä lama muutti uhkaavan työvoimapulan massatyöttömyydeksi, jolloin yhteishankintakoulutuksella oli käyttöä lähinnä lomautettujen puskurikoulutuksena. (Rinne ym. 1995, 33; Silvennoinen ym. 1994, 233.)

Työvoimakoulutuksen rooli korostui 1990-luvulla, kun aikuisten kouluttautumisen yhteiskunnallinen ja yksilöllinen merkitys tiedostettiin yhä laajemmin. Työttömyyden kasvun myötä aktiivisen työvoimapolitiikan toimien tarve kasvoi mer-

¹⁶ Kom 1988:34, 112-115.

¹⁷ Työministeriö 1993, 16-17. Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen seurantaraportti vuodelta 1992.

kittävästi. Työvoimakoulutus edusti aktiivista työvoimapolitiikkaa (Myllylä & Pulkkio 2007, 23). Työvoimakoulutukselle asetettiin koulutus- ja työvoimapolitiittisia tavoitteita sekä yksilön että yhteiskunnan tasolla. Koulutuspoliittiset tavoitteet olivat ensisijassa työmarkkinaongelmista kärsivän aikuisväestön ammatitaidon kehittäminen ja ylläpitäminen. Työvoimapolitiittiset tavoitteet olivat työvoiman kysynnän ja tarjonnan sopeuttaminen sekä työttömyyden ja työvoimapolun torjunta. (Mikkonen 1997, 14.)

Tutkimusajankohdan työvoimakoulutuksen toimintaperiaatteet perustuivat vuonna 1991 uudistettuun lainsäädäntöön, jossa kansalaisen kannalta uudistus näkyi selkeimmin koulutuksen nimen muutoksena työllisyyskurssista työvoimapolitiittiseksi aikuiskoulutukseksi (työvoimakoulutus). Samaan aikaan ammatillisista kurssikeskuksista tuli aikuiskoulutuskeskuksia (L760/1990). Ne muuttuivat samalla tulosvastuullisiksi yksiköiksi, jotka rahoittivat toimintansa palvelujen, pääasiassa koulutuksen myynnillä. Aikuiskoulutuskeskuksilta saattoivat ostaa koulutusta muutkin kuin työvoimaviranomaiset kuten lääninhallitukset, työnantajat ja yksityiset opiskelijat. (Mikkonen 1997, 15; Nykänen 2010, 126-127.)

Työhallinnon ja lääninhallituksen lähtökohdat koulutustarpeiden selvittelyssä poikkesivat toisistaan. Työhallinto painotti yritysten tarpeita, joita paikalliset työvoimatoimistot niille välittivät. Koulutuksen hankintaa ohjaavat taloudelliset normit ja pyrkimys näkyivät suhteellisen suurissa ostomäärissä. Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen työttömyyden rakenteen muuttuessa oli tulosohjausjärjestelmän periaatteista kiinni pitäen työlästä. Vastaavasti lääninhallinnon vapaassa ostotoiminnassa lähtökohtana oli yksilöllinen kysyntä ja siihen liittyivät ”ideamarkkinat”. Lääninhallituksen ostotoiminta oli monimuotoista ja sen painopisteet vaihtelivat. Hinnoittelumahdollisuudet olivat jonkin verran työhallintoa vapaammat, kun perustana oli ammatillisen koulutuksen alakohtainen valtakunnallinen hintanormi. (Varmola 1994, 97-98.)

Työvoimakoulutuksen siirtyminen ostojärjestelmään merkitsi koulutuksen hankinnan ja rahoitusvastuun keskittämistä työviranomaiselle. Opintososiaalisten tukien maksatus siirtyi kurssikeskuksilta Kelalle ja työttömyyskassoille. Koulutusta voitiin hankkia aikuiskoulutuskeskuksilta, muilta ammatillisilta oppilaitoksilta, korkeakouluilta, työnantajilta sekä yksityisiltä koulutuspalvelujen tarjoajilta. (Mikkonen 1997, 15.) Koulutuksen hankinnan lähtökohta oli kysyntäpohjainen ostojärjestelmä, joka perustui potentiaalisten tarjoajien kilpailutukseen. Järjestelmä oli perusteiltaan sovellus tilaaja-tuottajamallista. Siinä oli kyse tuottajien välisestä kilpailusta (mm. Kähkönen 2007a, 9-10; 2007b), johon koulutukseen hakeutuva kansalainen saattoi vaikuttaa varsin vähän. (Varmola 1996, 40.)

Työvoimakoulutus on viranomaistoimintaa, joka on ohjeistettu sangen yksityiskohtaisesti. Tässä tutkimuskohteina olevien kurssien toteuttamisen perusteet selviävät parhaiten tarkastelemalla niitä koulutuksesta annetun lainsäädännön pohjalta (L763/1990; A912/1990). Järjestelmä on perusteiltaan valtion tukemaa koulutustoimintaa, mikä tarkoittaa koulutettavalle maksutonta opiskelua ja työttömyysturvaa vastaavia opintososiaalisia etuja. Opiskelijat voivat saada myös ylläpitokorvausta ja toisella paikkakunnalla asuvat matka- ja majoittumiskorvausta. Työvoimakoulutukseen hakeudutaan aina työviranomaisen kautta (Mikkonen 1997, 16; Tuomala 2002, 6), jolloin koulutukseen ohjausvaiheessa tapahtuu myös viranomaisen harkinta. Opiskelijavalinnat suorittaa työviranomainen, mutta valinnoissa voi olla mukana koulutuksen järjestäjän edustaja ja yhteishankinnoissa myös työnantajan edustaja. Keskeisinä valintakriteereinä toimivat hakijan soveltuvuus ja koulutustarpeen kiireellisyys. (Mikkonen 1995, 19-20.)

Järjestelmänä työvoimakoulutus on jatkuvan muutoksen kohteena. Siltä odotetaan nopeaa reagointikykyä työmarkkinoiden tarpeiden mukaan. Tutkimusajankohdasta tähän päivään työvoimakoulutuksen tarjonnan ja hankinnan periaatteet ovat muuttuneet huomattavasti. Keskiössä on nyt yksilöllisistä tarpeista liikkeelle lähtö. Pääosa työvoimakoulutuksesta on tutkintotavoitteista, jolloin opiskelijan odotetaan suorittavan perus-, ammatti- tai erikoisammattitutkinnon tai tutkinnon osia. Ammatillisen koulutuksen alkuun voidaan sisällyttää ammatitaidon kartoitus- tai orientaatiojakso, jolla on tarkoitus selvittää opiskelijan osaamisen lähtötaso. Samalla voidaan arvioida mahdollinen tukiopetuksen tarve. Kartoitusvaihe toimii kurssilaiselle ohjaavana jaksena, jonka perusteella pyritään löytämään asianomaisen kykyjä vastaava koulutus- tai työpaikka. Mikäli koulutus päättyy ammatitaitokartoitukseen, ei opiskelijalle aiheudu ongelmia työttömyysturvan kanssa. (L763/1990; Skog & Räisänen 1997, 83.)

3.2.2 Uudistunut lainsäädäntö muutti paikallisen tason käytäntöjä

Työllisyyskurssin nimen muuttamisella työvoimakoulutukseksi haluttiin Silvennoisen (1992, 100-101) mukaan korostaa työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen merkitystä perus- ja jatkokoulutuksena ja samalla ottaa etäisyyttä pelkästään työllisyyden hoitoon suunnatusta kurssitoiminnasta. Työvoimakoulutuksena järjestettävän ammatillisen perus- ja jatkokoulutuksen hankinta tapahtui kilpailutamalla alueen potentiaaliset koulutuksenjärjestäjät. (Heinonen 2002, 34.) Uudistunut työvoimakoulutuksen lainsäädäntö näytti rikkovan perinteisen yhteistyön entisten kurssikeskusten kanssa. Samalla niiden lähes monopoliasema työllisyyskoulutuksen tarjoana päättyi. (Varmola 1994, 11.) Aiemmin paikallista yhteistyötä oli tehty myös kauppaoppilaitoksen kanssa. Tehdyllä muutoksella koulutuspalvelujen tarjoajiksi kelpuutettiin aikuiskoulutuskeskusten ohella ammatil-

liset oppilaitokset, korkeakoulut ja yksityiset koulutuksen järjestäjät. Samalla yhteistyökumppaneiden määrä kasvoi.

Työllisyyskurssien rahoitukseen liittyi vuositasolla ennen kilpailutukseen siirtymistä monenlaisia epävarmuuksia, mikä edellytti tiivistä yhteistyötä paikallisen kurssikeskuksen ja työhallinnon välillä. Koulutuksen perusrahoitus päätettiin valtion vuotuisessa budjetissa korvamerkityllä osuudella työllisyidenhoitoon suunnatuista varoista. Tällä rahoitettiin koko vuodeksi tehtävät toimialakohtaiset kapasiteettihankinnat ja muita alkuvuodesta toteutettavia kursseja. Loppuvuoden rahoitus riippui työmarkkinoiden tarpeista ja työttömyyden hoidon painopisteistä. Odotukset kohdistuivat mahdollisen valtion lisäbudjetin varaan. Koulutusten suunnittelumekanismien kannalta tämä edellytti valmiita ns. pöytälaatikkoon suunniteltuja syyskauden kursseja. Lisäbudjetissa myönnettyt varat oli tarkoitettu vielä saman syksyn aikana toteutuviin työllisyyskursseihin. Malli edellytti toimiakseen ennakointia ja tiivistä yhteistyötä asianomaisten oppilaitosten kanssa.

Työvoimakoulutuksen hankintojen siirtyminen kilpailutukseen muutti myös kurssien suunnittelumekanismia. Kun työllisyyskurssien perinteisinä toteuttajina olivat toimineet pääasiassa ammatilliset kurssikeskukset, oli kurssien suunnitteluun kehittynyt työhallinnon ja oppilaitoksen kesken vakiintuneita yhteistyökäytäntöjä. Jorma Nykänen (2010, 131) kertoo tuoreessa väitöstutkimuksessaan Rovaniemen ammatillisen aikuiskoulutuskeskuksen silloisena rehtorina työvoimapolitiittisen koulutuksen jääneen 1990-luvun alussa lähes kokonaan työvoimaviranomaisten suunnittelun varaan. Ostotoiminnasta tuli tempoilevaa ja lyhytjännitteistä, kun ostaja halusi määrätä alussa kaikesta suunnittelusta.

3.3 Työvoimakoulutuksen rahoitus

3.3.1 Markkinahintoja ja uusia rahoitusväyliä

Työvoimakoulutuksen hankinnoissa korostui uuden lainsäädännön mukaan tuloksellisuusvaatimus, joka tarkoitti alussa valtion kannalta edullista koulutusta. Tällöin tarjousten keskinäisessä vertailussa korostui koulutuksen hinta. (L763/1990; A912/1990.) Asetusta muutettiin 1.10.1994 lähtien, jolloin tuloksellisuus tarkoitti kokonaistaloudellisesti edullisia hankintoja. Tarjouksessa oli selvitettävä koulutuksen hinnan ja laadun suhdetta. Hankittavan koulutuksen piti olla sekä laadukasta että taloudellista. (A813/1994.)

Muutaman vuoden kokemuksen perusteella työvoimakoulutuksen hankintojen katsottiin pyörineen liikaa hintojen mukaan. Tarjouskilpailussa näyttivät menestyvän parhaiten riisutut koulutusversiot. Hintakeskeisyyden taustalla näkyi työhallinnon tavoitteiden painottuminen määrällisiin, työttömyyttä alentaviin päämääriin. Työministeriö määrittäi vuosittain tavoiteltavan oppilastyöpäivän keskihinnan. Koulutukseen myönnettyjen resurssien puitteissa oli kuitenkin pyrittävä hankkimaan sovitulle koulutettavien joukolle tietty määrä oppilastyöpäiviä, jolloin päivän hintaa oli vedettävä mahdollisesti alaspäin. (Mikkonen 1997, 15-17.) Tästä muodostuikin työhallinnolle varsinainen haaste suurtyöttömyyden oloissa. Markkinavetoisen työvoimakoulutuksen voimaantulo vuonna 1991 sattui laman alkuun, mikä tarjosi tämän työvoimapolitiittisen välineen käyttäjille täysin toisenlaiset työmarkkinaolosuhteet kuin 1980-luvun loppu antoi odottaa.

Suomen liittyminen Euroopan Unioniin vuonna 1995 avasi ovet myös EU:n erilaisiin rahoitustukiin rahastojen kautta. Näistä rakennerahastot tähtäsivät alueellisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden vähentämiseen. Euroopan Sosiaalirahasto (ESR) on yksi unionin neljästä rakennerahastosta. Sen kautta Suomi saa taloudellista tukea työvoima- ja koulutuspoliittisiin ohjelmiin, joiden tavoitteena on parantaa ihmisten osaamista koulutuksen, kuntoutuksen ja harjoittelun avulla. Euroopan Sosiaalirahaston tehtävä on taloudellisen ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edistäminen. Rahastolla tuetaan nuorten ja pitkäaikaistyöttömyyden helpottamista ja työntekijöiden tukemista rakennemuutosaloilla. Rakennerahastojen tarkoitus on vähentää alueellisia kehityseroja ja tukea kestäviä pitkällä aikavälillä vaikuttavia rakenteellisia uudistuksia. Suomen kunnat on jaettu tavoiteluokkiin, joissa Lappi kuului kokonaisuudessaan 6 – tavoitteen piiriin. Ns. kuutosohjelman sosiaalirahaston osuus toteutetaan projekteina, joilla pitäisi olla innovatiivinen luonne ja tulisi luoda jotain uutta kansalliseen työvoimapolitiikkaan sekä tukea alueellista kehittämistä.^{18, 19}

EU:n alue- ja rakennepolitiikka perustuu rakennerahastotukeen, jota täydennetään kansallisella rahoituksella. Tähän tutkimukseen kuuluvan ykköskurssin kustannuksissa se merkitsi ESR-rahoituksen osuutta 56% ja loput kansallista rahoitusta. Tarkoitus oli antaa tilaa uutta luovalle ajattelulle ja toiminnalle. Toteutetuissa projekteissa kohderyhminä ovat yleensä olleet nuoret ja pitkäaikaistyöttömät. Nuorten toiminta on suunnattu työpajatoimintaan, työharjoitteluun ja työelämäläheisten koulutusmallien kehittelyyn. Vastaavasti pitkäaikaistyöttömien toimenpidemalleista ovat nousseet 1) polut työllisyyteen ja 2) työllisyyden luominen ja inhimillisten voimavarojen kehittäminen pk-yrityksissä.²⁰

¹⁸ EU:n rahoitusopas 1996.

¹⁹ Tiedotusohje ESR:n rahoittamille projekteille.

²⁰ Vilhunen Jorma. 1997. Työttömiin kohdentuvat toimenpiteet tavoite 6-ohjelmassa. ESR-julkaisu 4/97.

Vuonna 1991 voimaan tulleessa työvoimapoliittisen aikuiskoulutuksen laissa korostetaan yritysten tarpeiden huomioimista. Laki antaa työviranomaiselle mahdollisuuden hankkia koulutusta myös yhteishankintana yrityksen kanssa, jolloin kustannusten jaosta sovitaan tapauskohtaisesti. (Silvennoinen ym. 1994, 233-234.) Vuonna 1991 oppilastyöpäivän hinnasta työministeriön osuus oli keskimäärin 45 % ja yritysten 55 %. Rinne ym. (1995) puhuttelevat yhteishankintakoulutusta työvoimapoliittiseksi henkilöstökoulutukseksi. Lakiperusteluissa kuitenkin todetaan, ettei sillä ole tarkoitus korvata työnantajien kustantamaa normaalia koulutusta. Yhteishankinnan tarpeellisuuden harkinnassa työviranomaiset kiinnittävät huomiota mm. työllisyystilanteeseen, koulutettavien taustaan, koulutuksen sisältöön ja yrityksen toimintaedellytyksiin. Koulutusmallia suositellaan erityisesti pienten yritysten tuotannon kehittämiseen. Myös lomautusajan koulutukseen malli soveltuu, kunhan tavoitteet ja sisällöt suuntautuvat tuotavuuden lisäämiseen ja työvoiman kehittämiseen. (emt., 33-34.)

Korkeakoulutuksen saaneiden jäädessä työttömiksi 1990-luvun alussa akateemisten työttömyys alkoi saada valtiovallan huomiota. Vuodesta 1992 lähtien järjestettiin akateemisille työttömille työvoimapoliittista täydennyskoulutusta Opetusministeriön rahoittamana erillisprojektina. Vuodesta 1993 lähtien tällä ns. Relanderin rahalla yliopistojen ja korkeakoulujen täydennyskoulutuskeskukset tarjosivat pitkäkestoisia koulutusmalleja. (Heinonen 2002.) Opiskelijat saattoivat hakea koulutukseen opintotukea, joten koulutus oli omaehtoisen koulutuksen luonteista ja poikkesi työvoimakoulutuksesta. Koulutusmalleja toteutettiin myös rinnakkain niin, että työhallinto osti osan koulutuspaikoista. Samassa koulutuksessa saattoi olla opiskelijoita erilaisilla rahoituksilla.

Toinen pitkäaikaistyöttömille suunnattu omaehtoisen kouluttautumisen mahdollistava rahoitusmalli tuli voimaan elokuussa 1997. Se oli kestoltaan määräaikainen ja tarjosi koulutukseen lähtijälle enintään kahden vuoden työttömyysturvaa vastaavan rahoituksen. Kyse oli koulutusvakuutuksesta (L37/1997), jonka suunniteltiin astuvan voimaan kolmessa vaiheessa. Tarkoituksena oli kehittää uusia keinoja, joilla työttömiä aktivoitaisiin osallistumaan koulutukseen. Ensimmäisen vaiheen menestys jäi vähäiseksi, koska tukimuoto rajattiin vain pitkäaikaistyöttömille. Vuoden 1998 elokuussa käynnistyi toinen vaihe, joka suunnattiin koulutukseen motivoituneille työttömille. Tässä opiskelun tukemisessa oli kyse jo pysyvästä järjestelmästä. Kolmannen vaiheen voimaantuloa suunniteltiin vuoden 1999 alkuun. Se oli tarkoitettu työssäoleville yleiseksi aikuiskoulutustueksi.²¹ Käytännössä kolmas vaihe käynnistyi vasta vuoden 2001 elokuussa. Se oli suunnattu yli 30-vuotiaille työssä oleville aikuisille. Tämä ammatillisen aikuiskoulu-

²¹ Työministeriö 1997. Koulutusvakuutus. Tiedote.

tuksen toimeentuloturvajärjestelmä korvasi aiemmat tukimuodot aikuiskoulutustueella ja oli tarkoitettu omaehtoiseen päätoimiseen ammatilliseen koulutukseen. (Heinonen 2002, 90.)

3.3.2 Rahoitusmuutosten näkyminen paikallisella tasolla

Työvoimakoulutuksen hankinnan siirtyminen kilpailutukseen toi myös paikallisella tasolla toimivalle työvoimatoimistolle uusia haasteita. Vaikka koulutushankinnat säilyivät pääasiassa työvoimapiirin toimistolla, oli työvoimatoimiston hallittava myös kilpailutuksen periaatteet. Työvoimapiirin tehtävänä oli jo ennuudesta koota alueensa työvoimatoimistojen koulutusesitykset ja tehdä niistä myös harkintansa mukaan hankintapäätökset. Työvoimapiiri saattoi delegoida tietyn määrän koulutuksen hankinnoista isoille paikallistoimistoille esimerkiksi Rovaniemen työvoimatoimistolle. Koulutusten suunnittelun jokainen työvoimatoimisto hoiti itse tai yhdessä lähitoimiston kanssa. Työvoimakoulutuksesta annetun lain (763/1990) mukaan työvoimapiiri kilpailutti koulutukset koulutussentaroajien kesken. Pienillä paikkakunnilla sitä oli hankala toteuttaa, kun koulutuksen tarjoajia oli vähän. Niinpä paikkakunnan entiset koulutuksenjärjestäjät, kärjessä aikuiskoulutuskeskukset, säilyivät yleisesti koulutuksen tarjoajina. Lapissa kilpailutus oli siten erilaista kuin Etelä-Suomen suurilla paikkakunnilla. Kursseja hankittiin suurina koulutusaloittain ns. kapasiteettihankintoina tai yksittäisinä rintamakursseina. Kapasiteettimalli merkitsi alkuvuodesta koko vuodeksi tehtävää oppilaspaikkojen volyyymiä tietyn koulutusaloittain. Alalla oli käytössä oppilaiden jatkuva ns. non-stop-sisäänotto ja mahdollisuus useiden tavoiteammattien suoritukseen. Aikuiskoulutuskeskukset näyttivät pitävän puolensa kapasiteettitarjousten tekijöinä. (Varmola 1994, 98-99.)

Aiemmin esitelty Euroopan Unionin rakennerahastojen rahoitusmalli toi uuden merkittävän lisän myös paikallisen työvoimakoulutuksen rahoittamiseen. Käytännössä koulutuksen ostajana toimi tuolloinkin työvoimapiiri, joka harkitsi koulutushankkeen innovatiivisuuden ja mahdollisen työllistymisaspektin riittävyden. Hankintojen kokonaiskustannuksissa oli kansallista rahaa EU:n varojen lisäksi. Jälkimmäisten käyttö oli sinällään tarkoin ohjeistettua ja vaati ohjausryhmän perustamista hankkeen valvontaan. Koulutuksenjärjestäjän tehtävänä oli kutsua hankkeen yhteistyökumppaneista edustus tähän ohjausryhmään, johon työhallinto nimesi oman edustajansa. Ohjausryhmällä oli suuri vastuu valvoa koulutuksen toteutusta. Se pystyi puuttumaan koulutuksen kulkuun ja tarvittaessa myös keskeyttämään sen.

3.4 Työvoimakoulutukselta odotettiin vaikuttavuutta

3.4.1. Työhallinto siirtyi tulosohjaukseen

Julkisen hallinnon palvelukulttuuria koskeva keskustelu käynnistyi 1980-luvun alkupuolella ns. byrokratiatalkoilla. Keskustelussa puntaroiitiin julkisen sektorin edellytyksiä ja mahdollisuuksia siirtyä byrokraattisesta organisaatiosta tulokselliseen ja kansalaisläheiseen palvelukulttuuriin. (Nikkilä 1994, 65-67; Temmes 1994, 45; Kasvio 1994, 75.) Keskeisenä kritiikin aiheena koettiin julkisen sektorin tehottomuus ja heikko muuntumiskyky yhteiskunnan vaatimusten mukaan. Tyytymättömyys kohdistui erityisesti julkisen sektorin heikkoon kykyyn tuottaa ympäristöönsä niitä palveluja, joita siltä odotetaan. Kritiikkiä suunnattiin myös palvelujen tuottamiskustannuksiin ja palvelujen laatuun. Kyse oli voimistuvasta uusliberalistisesta suuntauksesta, jossa julkiselta sektorilta alettiin vaatia näyttöä tuloksista. (Uusikylä 1999, 21-22.) Näkyvä piirre oli synnyttää kilpailutuksen henki, jossa julkisen sektorin tuotokset ja panokset ryhdyttiin punnitsemaan vastaavien yksityisten markkinoiden kanssa. Tällä perusteltiin käytännössä tarvetta siirtyä julkisella sektorilla tulosjohtamiseen. (Rajala ym. 2008, 51-52.)

Työhallinto joutui yhtenä valtion hallinnonalana kokemaan rankemman kautta tulosjohtamiseen siirtymisen, kun yhteiskunta ajautui samaan aikaan syvään lamaan. Seuraukset alkoivat näkyä työelämästä lomautettujen ja irtisanottujen haakeutumisenä työvoimatoimistojen asiakkaiksi. Työnhakijoiden joukossa oli runsaasti myös pitkälle koulutettuja eri alojen ammattilaisia, mistä seurasi myös uudenlaisia palvelutarpeita. Työnhakijoiden määrän kasvusta huolimatta työhallinto joutui tulemaan toimeen niillä resursseilla, joita työllisyyden hoitoon osoitettiin. Tehtävä oli vaikea ja erityisesti työnvälitystä arvosteltiin voimavarojen virheellisestä kohdentamisesta. Tässä nähtiin vaikuttavuuskriteerien vaarantuvan, kun toiminnalla ei kyetty lieventämään riittävästi työmarkkinaongelmia. Toiminnan kun edellytettiin lisäävän vaikuttavuutta asiakkaiden hyväksymällä tavalla nykyisten voimavarojen puitteissa. (Hakala 1990b, 1-3.)

Hallinnon oli kuitenkin pyrittävä tulokselliseen toimintaan ja pitämään vaikeutuvan työttömyyden oloissakin kiinni perusajatuksesta, kuinka toiminta vastaisi paremmin ympäristön tarpeisiin. Paikallisina toimijoina työvoimatoimistot panivat käytäntöön työvoimapolitiittiset linjaukset. Työvoimatoimistojen itsenäisyys ja merkittävyys lisääntyi työhallinnossa vahvasti 1980-luvulla tehtyjen hallinnollisten päätösten myötä. Tällöin päätösvaltaa siirrettiin ministeriöltä työvoimapiireihin ja edelleen työvoimatoimistoihin. Delegointia jatkettiin ja samalla pyrittiin kehittämään toimintakäytäntöjä normiohjausta purkamalla. Taustalla oli paitsi mahdollistaa resurssien käyttö perustehtäviin myös kasvanut byrokratiakritiikki julkista hallintoa kohtaan. Piiritoimistojen ja ministeriön yksikköjen

rooli muodostui ongelmalliseksi työvoimatoimistojen itsenäistymisen myötä, kun aiemman keskitetyn ohjauksen ja päätösvallan kautta muodostuneet tehtävät menettivät merkitystään. (Hakala 1990a, 9.)

Tulosjohtamiskoulutus

Reaktion tapahtuneeseen delegointikehitykseen Työministeriö käynnisti keväällä 1990 ”Työvoimatoimiston johtaminen” -koulutusohjelman ensin kokeiluna ja myöhemmin puolitoista vuotta kestäneenä piirikohtaisena koulutuksena. Lapin läänin työvoimapiiri oli yksi kokeilupiireistä. Samaan aikaan Työministeriössä tuotettiin opintoaineisto ”Tulosjohtaminen työhallinnossa”, jolla oli tarkoitus tukea työhallinnossa käynnistyvää tulosjohtamisprosessia. Aineiston teemat ja sisällöt olivat pitkälti yhteneviä Työvoimaopistolla samaan aikaan käynnistyvän tulosjohtamiskoulutuksen kanssa. Aineiston kirjoittajina toimivat työministeriön virkamiehet Työvoimaopiston rehtori Pasi Haikola ja kehittämisspäälikkö Pekka Hakala. Oppimateriaali oli tarkoitettu viranhaltijoiden itseopiskeluun tai yksikköjen opintopiiriaineistoksi.

Tulosjohtamiskoulutuksen (TUJON) tavoitteina oli työvoimatoimiston valmiuksien lisääminen niin, että se pystyisi paremmin sopeutumaan ja kehittämään toimintaansa oman toimintaympäristönsä tarpeista lähtien. Toisaalta korostettiin johtamisen yhteistoiminnallista luonnetta, jossa osallistujina oli johtajien lisäksi johtoryhmät. Kolmas uusi piirre oli työvoimatoimiston toiminnan tarkastelu systeemisenä kokonaisuutena ja suhteessa ympäristöönsä. Koulutuksessa pyrittiin ”oppivan organisaation” malliin, jossa yksilön pätevyyttä korostavasta näkökulmasta pyritään koko yksikön kehittämiseen muuttuvassa ympäristössä. (Hakala 1990a, 9-10.)

Tuloksellisuuden käsitemaailma

Tuloksellisuusvaatimus velvoitti valtion jokaisen hallinnonalan käynnistämään toimialueellaan oman tuloksellisuusmittariston kehittelyn ja soveltamisen. Ensimmäisinä kokeiluvirastoina kehittelyn käynnistivät tullilaitos, tielaitos ja patentti- ja rekisterivirasto jo vuonna 1988. (Lumijärvi & Salo 1996, 9-12.) Työministeriö liittyi kauppa- ja teollisuusministeriön kanssa tulosjohtamiskokeiluun vuonna 1991. Vuoden 1995 jälkeen kaikki valtion virastot olivat periaatteessa tulosohjattuja ja niillä oli käytössään tulosbudjetti. Tulosohjauksen toimenpiteet alkoivat näkyä nopeasti myös piiriorganisaatioiden ja paikallishallinnon toiminnassa. (Lumijärvi 1997, 11-12.)

Tulosjohtamisen lähtökohtana oli voimavarojen ja tulostavoitteiden suhteuttaminen toisiinsa niin, että saadaan optimaalinen hyöty. Kun voimavarat olivat vuosittain samaa suuruusluokkaa, merkitsi pyrkimys tuottavuuteen, taloudellisuuteen ja vaikuttavuuteen toiminnan priorisointia. Valtiovarainministeriön työryhmä määritteli 20.3.1989 tuloksellisuuden osatekijät seuraavasti:

Tuottavuudella tarkoitetaan saadun tuloksen suhdetta käytettyihin panoksiin.

Taloudellisuuteen vaikuttavat sekä työn tuottavuus että tuotannon tekijöistä maksettu hinta. Tuottavuuteen/taloudellisuuteen liittyvä peruskysymys kuuluu, tehdäänkö asiat oikealla tavalla?

Vaikuttavuus kuvaa toiminnan tuotosten vaikutuksia. Toiminta on sitä vaikuttavampaa, mitä enemmän toiminnan tulos on asetettujen tavoitteiden mukaista. Vaikuttavuuteen liittyvä peruskysymys kuuluu, tehdäänkö oikeita asioita?

Tuloksellisuus kuvaa yläkäsitteenä toiminnan onnistumista ja sen pääkomponentit ovat tuottavuus/taloudellisuus ja vaikuttavuus. (Hakala 1990a, 18-19.)

Tuloksellisuuden osatekijöistä vaikuttavuus määriteltiin 1980-1990-luvuilla erilaisilla tulkinnoilla. Vahervan (1983, 174) mukaan vaikuttavuudesta puhumisen viittaa aina arviointiin eli evaluointiin. Vaikuttavuus ilmiönä sisältää monenlaisia ulottuvuuksia, mikä tekee tarpeelliseksi monitieteellisen lähestymisen. Hänen mukaansa kyse ei ole pelkästään loppuarvioinnista, vaan arviointia on syytä toteuttaa peräkkäisenä ketjuna eli toiminnan suunnittelun, toimeenpanon ja evaluation kiertokulkuna. Ahonen (1985, 54) katsoo vaikuttavuuskäsitteen viittavan vertailuun, jossa suhteutetaan toisiinsa tietyn toimenpiteen vaikutukset sekä kriteerit, joilla toimenpiteen tulisi toteutua. Raivola (1992, 130-133) näkee vaikuttavuuden arvioinnissa erityisen haasteen syntyvän mittausongelmista ja mittarien määrittämisestä. Lumijärven (1990, 63-67) mukaan aikaansaadut todelliset vaikutukset ovat suhteutettavissa niitä koskeviin tavoitteisiin, asiakkaan tarpeisiin tai suoritteiden määrään. Vaikutustiloja voidaan kuvata joko asiakastasolla, palvelun asianosaisten näkökulmasta tai yhteisötasolla esimerkiksi palvelujen alueellisena kattavuutena tai peittävyutenä. (myös Lumijärvi 1994, 16-17.)

3.4.2 Vaikuttavuus – paikallisen tason haasteena

Laadukkaalla toiminnalla – Asiakkaiden aktiivisuudella – Toimenpiteisiin vaikuttavuutta, näillä tavoitteilla otsikoitiin Lapin työhallinnon strategia ja toiminnan linjaukset –asiakirja, jonka Lapin läänin työvoimapiiri julkaisi vuonna 1997.²² Työhallinnon siirtyminen 1990-luvun alussa tulosjohtamiseen muiden valtionhallinnon yksikköjen lailla toi käytännön työhön uudenlaiset tavoitteet.

²² Lapin läänin työvoimapiiri. 1997. Lapin työhallinnon strategia ja toiminnan linjaukset.

Tulosjohdetussa organisaatiossa määriteltiin tulosalueet ja –yksiköt ja näille tulosvastuulliset päälliköt. Työvoimatoimisto oli tulosvastuussa paikallistason työmarkkinaongelmien suhteen. Työvoimapiirillä oli aluetason tulosvastuu ja työministeriön johto oli vastuussa koko maata koskevista työpolitiikan linjauksista ja työhallinnon toiminnan vaikuttavuudesta. (Hakala 1990c, 4-5.)

Työhallinnossa on usein korostettu työvoimatoimistojen merkitystä tuloksen tekijänä. Tällöin viitataan yleensä vaikuttavuustavoitteisiin. Työhallinnon vaikuttavuuden tulisi näkyä työmarkkinoiden parempana toimivuutena ja asiakkaiden työmarkkinoilla kohtaamien vaikeuksien lieventymisenä tai ehkäisyinä. Tulosjohdetun organisaation eräs peruserä on, että jokaisen yksikön tulisi tuottaa oma osuutensa kokonaistulokseen. (emt., 4.) Työvoimatoimistossa palvelun laadun mittarit muotoutuivat alussa hyvin hallinnonalaspesifeiksi ja ne vaativat pidemmän ajan kehitystyön. Työnvälitystoimien vaikutuksia arvioitiin mm. pitkäaikaistyöttömien määrällä ja työvoimapoliittisille toimenpiteille asetettiin tulosvaatimukset, joissa määriteltiin vaikuttavuuden mittariksi kurssilaisten työllistymisaste (Lumijärvi 1997, 25–26).

Työvoimakoulutus ja vaikuttavuus

Työvoimapoliittista toimenpiteistä työvoimakoulutus oli tärkeä väline laman jälkien hoitamisessa. Työttömissä oli paljon pitkän työhistorian omaavia henkilöitä, joiden koulutustausta oli vähäinen. Heidän työmarkkinoille paluu ei näyttänyt onnistuvan ilman kouluttautumista. Työministeriön ohjeisti vuoden 1998 työvoimakoulutushankintoihin strategiset linjaukset ja tulostavoitteet seuraavasti:

1. Talouskasvua tukevalla ja työmarkkinoiden toimivuutta edistävällä työpolitiikalla varmistetaan työvoiman saatavuus ja parannetaan työllistymistä yleisille työmarkkinoille.
2. Vahvistetaan työpolitiikan vaikuttavuutta aluetasolla.
3. Parannetaan heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistymisedellytyksiä ja osallistumismahdollisuuksia työelämään ja yhteiskuntaan.

Pitkäaikaistyöttömyyden alentaminen oli yhtenä tulostavoitteena (tulospalkkavoite). Työvoimakoulutuksella oli tavoitteen saavuttamisessa erittäin merkittävä tehtävä. Lisäksi tavoitteena oli ikääntyneiden työttömyyden ennaltaehkäisy ja lieventäminen (ei tulospalkkaustavoite). Lapin läänin työvoimapiirissä työvoimakoulutuksen vuonna 1996 aloittaneista 7000 oli yli 50-vuotiaiden osuus hie- man yli 400. Suhteellista osuutta oli nostettava 10 %:iin koulutuksen aloittavista. Lisäksi Skogin ja Räisäsen (1997) selvityksessä suositeltiin kahden viikon työnhakukurssien lisäämistä. Työvoimatoimistojen oli selvitettävä tällaisten kurssien tarve ja määrä.

4) Suunnataan kehittämistyö ensisijaisesti toiminnan vaikuttavuuden ja laadun kehittämiseen.

Työvoimakoulutuksen osalta työministeriö asetti tulostavoitteeksi (tulospalkkaustavoite) työvoimakoulutuksen vaikuttavuuden parantamisen (työmarkkina-tilanne 3 kk työvoimakoulutuksen jälkeen). Tavoite oli ministeriön mukaan työvoimatoimistokohtainen. Lapin läänin työvoimapiiri päätti alueelleen kuitenkin asian toisin. Sen mukaan työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen määrätavoitetta ei ollut välttämätöntä asettaa toimistokohtaisesti.²³

Vaikuttavuus näytti työhallinnossa nousevan tuloksellisuuden osatekijöistä eniten esiin. Mitä käsitteellä käytännössä tarkoitettiin ja miten sitä mitattiin, oli varsinkin alkuvaiheessa varsinainen mysteerio. Työvoimakoulutuksessa mittauskriteeri oli työministeriön asettama kolme kuukautta työvoimakoulutuksen jälkeen (Räisänen 1996, 51). Sisällöllisesti tämä tarkoitti työnhallinnon työnhakijarekisteristä poimittuja kurssilaisten tietoja, olivatko he mittaushetkellä työttöminä työnhakijoina vai sijoittuneet työmarkkinoille. Jotta tätä tulostavoitetta voitiin jollakin lailla ennakoida, asetettiin erityisesti ammatilliseen työvoimakoulutukseen työllistymistavoite. Tämä tarkoitti kyseisen koulutuksen järjestäjän sitouttamista tavoitteeseen hankintasopimuksen yhteydessä. Työllistymistavoite vaihteli työmarkkinatilanteen ja kurssin toimialan mukaan. Tämän tutkimuksen kohteena oleviin kahteen kurssiin työhallinto määräsi 60 % työllistymistavoitteet, mitkä kirjattiin hankintasopimukseen. Kyseisen määrän kurssilaisista edellytettiin siten löytävän työpaikan tai toisen koulutusväylän koulutuksen aikana tai kolmen kuukauden kuluessa koulutuksen päättymisestä.

Itse kiinnostuin arkityössäni työvoimakoulutuksen vaikuttavuusilmiöstä ja hallinnon käyttämän vaikuttavuusmittarin problematiikasta. Tein työkseni työvoimakoulutuksen suunnittelua, oppilasvalintoja ja suoraa asiakkaiden ohjaamista koulutukseen. Peruskysymyksenä alkoi askarruttaa, oliko koulutuksesta hyötyä koulutettaville ja/tai yhteiskunnalle. Toinen kiinnostava kysymys erityisesti koulutuspaikkakunnan näkökulmasta oli, miten relevantti vaikuttavuuden mittari oli kolmen kuukauden päästä tehtävä tarkastelu. Tuolloin ei liikkuvuuden eikä ajan vaikutuksia juurikaan ehdi tapahtua. Oman kokemukseni pohjalta niiden merkitys oli kuitenkin varsin olennainen. Kritisoin vaikuttavuuden tulkinnassa ainoana indikaattorina käytettävää koulutuksen jälkeistä työllistymistä. Koulutuksella on kuitenkin sekä yksilölle että yhteiskunnalle monenlaisia vaikutuksia. Näen koulutuksen pääomana, johon kannattaa panostaa. Koulutuksen jälkeisen työllistymisen mittaamisessa on esimerkiksi Räisäsen (1995, 17) mukaan kyse

---

²³ Lapin läänin työvoimapiirin 4.8.1997 tulospalkkaukseen liittyvä ohjeistus.

työvoimapoliittisesta tarkoituksenmukaisuudesta. Tällöin arvioidaan enemmän työmarkkinoiden toimivuutta kuin koulutusta. Huonossa työmarkkinatilanteessa hyväkään koulutus ei riitä työllistymiseen.

3.5 Työvoimakoulutus tutkimuksen kohteena

3.5.1 Kiinnostus tutkimukseen kasvoi laman myötä

Työllisyyskurssit ovat kiinnostaneet harvoja tutkimuksen tekijöitä. Tutkimuksia tehtiin 1970-1980-luvuilla kymmenkunta ja aiheena oli yleinen työllisyystilanne. Tutkimuksista tärkeimpiä ovat Matti Kaasisen (1974) tekemä ”Työllisyyskoulutus työvoiman uudelleensijoittumisen edistäjänä” ja Jouko Pihlajan (1975) työllisyyskoulutuksen taloudellista edullisuutta käsittävä tutkimus. Vuonna 1982 valmistui kolme työvoimaministeriön rahoittamaa tutkimusta, Timo Hiltusen ja Varpu Veijolan (1982) tekemä ”Työnvälityksen työnhakijoiden koulutushalukkuus ja koulutustarve”, Jari Peuran ja Jukka Lumengon (1982) ”Työllisyyskoulutuksen pitkän aikavälin seurantatutkimus”. Kolmas on samana vuonna julkaistu Iris Varkoin ”Korkeakoulujen työllisyyskoulujen seurantatutkimus”. (Mikkonen 1997, 25-26.)

Työvoimakoulutus alkoi 1990-luvulla kiinnostaa enemmän myös korkeakouluja. Ensimmäisiä merkittäviä kasvatustieteellisiä työvoimakoulutukseen osallistuneista tehtyjä tutkimuksia ovat Ritva Lindroosin (1993) ja Jyri Mannisen (1993) Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen julkaisusarjassa julkaistut väitöskirjat. Lindroos tutki työssään ”Työ, koulutus, elämänhallinta” valmentavaan työvoimakoulutukseen osallistuneiden työorientaatioita. Työssä tarkasteltiin työn ja koulutuksen merkitystä sekä työttömyyden ja työvoimakoulutuksen kokemuksia elämänhallinnan näkökulmasta. Tuloksena oli kuusi työorientaatiotyyppiä, jotka Lindroos luokitteli neljään ryhmään: perhekeskeisyys, elämänvaikeudet, työn itsenäisyys ja työkeskeisyys.

Manninen (1993) rakensi tutkimuksessaan ”Akateemiset työttömät työnhakijat. Elämäntilanne ja työvoimakoulutus” akateemisten työttömien elämäntilanneanalyysiä työttömyyden kokemista kuvaavan mallin avulla. Kysely- ja haastatteluaineiston pohjalta työttömän elämäntilannetta tarkasteltiin yksilön kokemusten näkökulmasta psykososiaalisena muutos- ja ristiriitatilanteena. Aineistosta oli määriteltävissä viisi akateemisten työttömän elämäntilannetyyppiä: ongelmattomat, muutostilanteessa olevat, aktiiviset, ongelmalliset ja passiiviset. Tulosten mukaan työttömyystilanteen kokeminen on hyvin yksilöllinen prosessi. Manninen korostaa muutoksen käsitteen merkitystä työvoimakoulutuksessa. Sen suunnittelu edellyttää aikuisen elämäntilanteen systemaattista analyysiä.

Työvoimapolitiittisen ja työllistymistä edistävän aikuiskoulutuksen arviointikeskustelu lisääntyi 1990-luvulla. Keskeinen kiinnostus liittyi koulutuksen jälkeisen työllistymisen systemaattiseen seurantaan. Työministeriö rahoitti laajan työvoimakoulutuksen vaikuttavuustutkimuksen, joka toteutettiin vuosina 1993-1996. Tässä nelivuotisessa tutkimushankkeessa seurattiin laajalla tilastoaineistolla ja teemahaastattelulla työvoimakoulutuksen vaikutuksia yrityksen, yhteiskunnan ja yksilön näkökulmasta. Taustalla oli siirtyminen vuodesta 1991 lähtien työvoimakoulutuksen ostojärjestelmään. Lisäksi haluttiin selvittää laman vuoksi rajusti kasvaneen työttömyyden hoitoon käytettyjen koulutusvarojen kohdentumista. Työministeriö tarvitsi päätöksentekoon tutkimustietoa, mitä työllisyyden hoidossa koulutukseen käytetyillä runsailla panostuksilla saadaan aikaan uudessa työmarkkinaympäristössä. Tutkimus toteutettiin Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksella vv. 1993-1996. Hankkeesta tuotettiin erilliset julkaisut vaikuttavuudesta yrityksen näkökulmasta (Juuti 1994), työvoimakoulutus työvoimapolitiikan välineenä (Räisänen 1995; 1996) ja koulutukseen hakeutumisesta ja yksilötason vaikuttavuudesta (Mikkonen 1995; 1996; 1997; ks. myös Vuorela 1997, 111-118).

Pauli Juutin (1994) osuudessa tutkittiin työvoimakoulutuksen taloudellisuutta, vaikuttavuutta ja tehokkuutta yrityksen näkökulmasta. Aineisto koottiin yritysten esimiehiltä ja henkilöstötehtävissä toimivilta. Tältä kohderyhmältä työvoimakoulutuksen laatu sai kouluarvosanan 7,5. Asenteet koulutusta kohtaan jakaantuivat kahtia. Ne, joilla oli omakohtaisia kokemuksia oman yrityksensä saamasta työvoimakoulutuksesta, olivat myönteisiä, mutta yleisemmällä tasolla työvoimakoulutukseen suhtauduttiin kriittisesti.

Heikki Räisäsen (1996) loppuraportti käsitteli työvoimakoulutuksen makrotason vaikuttavuutta. Tilastoaineiston avulla tutkittiin koulutuksen taloutta ja kustannuksia sekä kokonaisvaikuttavuutta huomioiden työmarkkinavuodot. Räisäsen mukaan koulutuksen taloudellisuus parani koko ajan 1990-luvulla. Kustannus-hyötyasetelman mukaan hän päätyi vaihtoehtoiseen laskelmaan, jossa työttöntä ei kouluteta tai hänet koulutetaan ja työllistyy heti. Jälkimmäisessä tapauksessa yhteiskunta saa nettohyötynä 58 000 markkaa.

Iris Mikkosen (1997) raportissa työvoimakoulutuksen vaikuttavuutta arvioitiin yksilön, koulutukseen osallistujan näkökulmasta. Tutkimuksessa työvoimakoulutus nähtiin yksilön kannalta laajempina kokonaisuutena osana työmarkkinapolkua. Tutkimusasetelma oli kvasikokeellinen. Päättökimurhman muodostivat 4583 työvoimakoulutuksen keväällä 1993 aloittanutta. Kontrolliryhmään valittiin samaan aikaan työttömänä olleista 5197 henkilöä, jotka eivät osallistuneet työvoimakoulutukseen. Tuloksena Mikkonen arvioi työvoimakoulutuksen vaikuttaneen keskimäärin myönteisesti osallistujien työmarkkinapolkuun. Kahden vuoden aikana koulutuksen jälkeen koulutukseen osallistuneiden työmark-

kinapoluilla oli työssäoloa 5% enemmän ja työttömyyttä 6% vähemmän kuin ei osallistuneella kontrolliryhmällä.

Kaija Sepposen (1996) tekemässä väitöstutkimuksessa ”Koulutus – portti työmarkkinoille?” selvitettiin ohjaavan koulutuksen mahdollisuuksia vaikuttaa pitkään työttömänä olleiden työnhakijoiden uudelleen työllistymiseen tai ratkaista muutoin heidän työllistymisongelmansa. Tutkimuksessa oli mukana moniammatillinen verkostotyö, jonka avulla jokaiselle 13 kurssilaiselle pyrittiin löytämään ratkaisu. Sepposen mukaan ohjaava koulutus antoi mahdollisuuden valmentaa pitkään työttömänä olleet pitempikestoiseen opiskeluun. Tuloksina nähtiin opiskelijoiden työllistyneen paremmin heti kurssin jälkeen kuin kurssin ulkopuolelle jättäytyneiden. Työviranomaisen näkökulmasta parhaimpiin tuloksiin pääsivät oppilaat, joilla oli valmiuksia lähteä etsimään uusia polkuja.

Jyri Manninen (1996) (esitutkimusraportti) tutki akateemisille tarkoitettujen yksilöllisten täydennyskoulutusohjelmien vaikuttavuutta. Siinä arvioitiin koulutusohjelmien vaikuttavuutta viiden kriteerin avulla. Niitä olivat koulutustilanteen didaktinen tehokkuus, vaikuttavuus, oppisisältöjen relevanssi työelämän nykyisten tarpeiden kannalta, koulutuksen kyky luoda uusia työpaikkoja ja uutta osaamista, apu työllistymiseen sekä elämänhallinnan ja persoonallisuuden monipuolinen kehittyminen. Tulosten mukaan osallistujien kokemukset koulutuksesta vaihtelivat. Pääsääntöisesti osallistujat pitivät opiskelemiaan ammatillisia sisältöjä työelämän tarpeita vastaavina. Huolimatta varsin hyvästä työllistymisestä koulutuksen jälkeen, vain runsas puolet arvioi työllistyneensä koulutuksen ansiosta. Vaikutus työllisyyteen koetaan usein välillisenä kuten itsetunnon ja aktiivisuuden lisääntymisen kautta.

Sanna Vehviläisen (1999) väitöstyössä tarkasteltiin työvoimakoulutuksena toteutetun ohjaavan koulutuksen sisällä tapahtuvaa opiskelijoiden ohjausprosessia. Keskusteluanalyysillä toteutetussa tutkimuksessa seurattiin vuorovaikutuksessa tapahtuvaa dialogia opettajan ja oppilaan välillä. Ohjaavan koulutuksen tavoitteena on työttömien kurssilaisten elämänhallinnan taitojen ja urapolun aukaiseminen. (myös Vehviläinen 1998, 201-205; 2000.)

Simo Aho, Jouko Nätti ja Asko Suikkanen (1996) tutkivat laajan rekisteriaineiston avulla vuosina 1988-1992 työvoimakoulutuksen ja tukityöllistämisen vaikuttavuutta. Aineistot koostuivat työhallinnon ja Tilastokeskuksen yhdistetyistä rekisteritiedoista. Vaikuttavuutta arvioitiin vertaamalla toimenpiteiden piirissä olleita muiden kuin toimenpiteen kohteena olleiden vastaavaan menestykseen. Tutkimuksessa seurattiin tilannetta ennen toimenpidettä ja toimenpiteen jälkeen. Tulosten mukaan työvoimakoulutukseen osallistuneiden menestys työmarkkinoilla sekä ennen toimenpidettä että jälkeen oli hiukan parempi kuin tuki-

työssä olleiden. Molemmissa ryhmissä menestys oli toimenpiteen jälkeen parempi kuin ennen sitä.

3.5.2 Hyödynnettiinkö tutkimustietoa paikallisella tasolla?

Tuoreen tutkimustiedon hyödyntäminen työvoimatoimiston työssä oli 1990-luvulla satunnaista. Tällöin kyse oli lähinnä työministeriön tilaamista tutkimuksista, joiden aihepiiriä ja tuloksia voitiin soveltaa käytännön työssä. Nämä tutkimukset ilmestyivät yleensä työpoliittisessa tutkimusten sarjassa. Työpoliittisen tutkimussarjan julkaisuja ei ollut tarjolla työvoimapiirissä eikä paikallisessa työvoimatoimistossa. Löysin itse tutkimussarjan vasta opiskellessani yliopistossa. Aihepiiriin liittyvänä esimerkkinä tutkimustulosten hyödyntämisestä työvoimaneuvojen tasolla olivat Mikkosen (1995, 1996) ja Räisäsen (1996) raportit työvoimakoulutuksen vaikuttavuustutkimuksista. Molempien tutkimusten keskeiset tulokset jaettiin työvoimaneuvojille monisteina muun ajankohtaisen materiaalin yhteydessä.

Suuren työvoimatoimiston henkilöstö jakaantui työvoimaneuvojiin ja ammatinvalintapsykologeihin johdon ja toimistohenkilöstön lisäksi. Psykologien koulutustausta oli ylempi korkeakoulututkinto. Heille tutkimusten seuraaminen oli tumpaa kuin merkonomitutkinnon omaaville työvoimaneuvojille. Tutkimustiedosta saattoi olla heidän työhönsä käytännön merkitystä. Työvoimaneuvojen määrä oli huomattavasti suurempi eikä pienissä työvoimatoimistoissa ollut omia ammatinvalintapsykologeja. Työvoimaneuvojat olivat kuitenkin keskeisiä koulutusesitysten tekijöitä ja koordinoijia, koska he toimivat suoraan asiakaskentän kanssa. Aloitteita ja kurssitoiveita kerättiin siten eri osapuolilta mm. työnhakijoilta, työnantajilta ja kouluttajilta.^{24, 25}

Tutkimustiedon siivilöinti tapahtui pääasiassa työvoimapiirin toimistossa, jossa oli myös yksi tutkijan virka. Käytännössä tuoreita tutkimustietoja välitettiin alemmas hierarkiaan henkilöstölle erilaisissa sisäisissä koulutuksissa ja seminaareissa. Ajankohtaisista tutkimuksista saattoi olla tiivistettyä tietoa myös toimiston sisällä kiertokansiossa. Kuinka hyvin tutkimustieto sitten välittyi koulutusten suunnitteluun ajatuksina tai välineenä? Yleisesti tiedon painoarvo jäi vähäiseksi työvoimatoimiston tasolla, sillä sitä tarjottiin työvoimaneuvojille pilkottuina teemakohtaisten asioiden yhteydessä.

²⁴ Työvoimatoimiston menettelytapaohje 2/96.

²⁵ Rovaniemen työvoimatoimiston kirje 20.8.1997.

3.6 Yhteenveto

Työvoimakoulutusjärjestelmä koki vuoden 1991 alussa merkittävän muutoksen, kun uudistetun lainsäädännön (L763/1990) mukaan koulutushankinnat siirtyivät markkinavetoisiksi. Näille markkinoille tulivat myös yksityiset koulutuspalvelujen tuottajat. Hankinnat oli kilpailutettava koulutuksen tarjoajien kesken. Hankintalain periaatteiden mukaan edullisin tarjous voitti. Lappilaisesta näkökulmasta katsottuna kilpailuttamisen edellytykset poikkesivat Etelä-Suomen suurten paikkakuntien olosuhteista, koska niillä ei ollut monia saman alan koulutuksen tarjoajia. Pohjoisessa suurin opetuspotentialiaali oli edelleen ammatillisilla aikuiskoulutuskeskuksilla (L760/1990), joiksi entiset kurssikeskukset olivat muuttuneet. Aikuiskoulutuskeskusten monopoliasemaa (Varmola 1994, 11) pyrittiin juuri vähentämään kilpailutuksella ja kelpuuttamalla koulutuksen tuottajiksi myös yksityiset koulutuksen järjestäjät. Tavoitetta oli kuitenkin pienillä paikkakunnilla lähes mahdotonta toteuttaa.

Yhteiskunnan ajautuessa 1990-luvun alussa syvään lamaan työttömien määrä kasvoi ennen näkemättömiin lukemiin. Uudistunut työvoimakoulutus nousi tärkeäksi työttömyyden hoidon välineeksi erityisesti heikon ammatillisen koulutustaustan omaavien työnhakijoiden palveluissa. Työelämästä pudonneissa oli runsaasti pitkän työuran tehneitä, mutta vähäisen koulutustaustan omaavia keski-ikäisiä ihmisiä. Näiden työnhakijoiden saaminen uudelleen työmarkkinoille ei näyttänyt onnistuvan ilman koulutusta. Työhallinto luotti koulutuksen merkitykseen työvoimapolitiittisena keinona. Siksi työllisyyden hoitoon suunnatuista varoista ohjattiin huomattava osa työvoimakoulutukseen.

Suomen liittyminen Euroopan Unioniin vuonna 1995 avasi ovet EU:n erilaisiin rahoitustukiin rahastojen kautta. Näistä rakennerahastot tähtäsivät alueellisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden vähentämiseen. Euroopan Sosiaalirahasto (ESR) oli yksi neljästä rakennerahastosta. Sen kautta Suomi sai tukea työvoima- ja koulutuspoliittisiin ohjelmiin. Kohteena olivat erityisesti nuoret ja pitkäaikaistyöttömät. Näiden ihmisten elämäntilanteen parantamiseen suunnattuihin toimenpiteisiin kuten työvoimakoulutuksen kustannuksiin oli tietyin edellytyksin mahdollista saada osaksi ESR:n rahoitusta. Muu rahoitus hoidettiin kansallisilla varoilla.

Työvoimakoulutuksen uudistuksella oli tarkoitus parantaa koulutuksen mainetta ja tuoda se lähemmäs kiinteämuotoista ammatillista tutkintokoulutusta (Silvennoinen 1992, 100-101). Koulutuksen hankintojen siirtäminen markkinavetoiseen kilpailutukseen oli tilaaja-tuottaja-mallin ensimmäisiä sovelluksia julkisella sektorilla suomalaisessa yhteiskunnassa (Varmola 1996, 40). Tarkoitus oli saada markkinoille kustannustehokkuutta ja laatua, joihin päästäisiin kilpailuttamalla erilaisia koulutuspalvelujen tuottajia. Toiminnan taustalla oli julkisen

sektorin siirtyminen tulosohjaukseen 1990-luvun vaihteessa. Valtionhallintoa arvosteltiin palvelujentuottajana byrokraattiseksi ja kankeaksi taipumaan ympäristöstä tuleviin esityksiin. Tulosohjaukseen siirtyminen edellytti tuloksellisuuden käsittemaailman käyttöönottamista työhallinnossa ja omaan toimintaan sopivien tuloksellisuusmittareiden rakentamista. Vaikuttavuudesta tuli hallinnon keskeinen tuloksellisuuden kriteeri näin erityisesti työvoimakoulutuksessa (Lumijärvi 1997, 25-26).

Talouselämyksen edessä työttömyys näkyi paikallisella tasolla työvoimatoimistojen kasvavina asiakasvirtoina. Uutena ilmiönä työttömien joukossa olivat koulutetut ammattilaiset kuten insinöörit, terveydenhoitoalan, kaupan ja pankin toimihenkilöt. Myös korkeakoulutetut työnhakijat ja konkurssin tehneet yrittäjät muodostivat uusia työnhakijaryhmiä. Laman seurauksena Lapissa menetettiin 20 000 työpaikkaa, joista 5000 työpaikkaa lähti juuri palvelusektorilta. Julkinen ja yksityinen sektori menettivät molemmat 5000 paikkaa.²⁶ Työhallinto oli suurten ongelmien edessä uusien työnhakijaryhmien kanssa. Asiakkaiden raju lisääntyminen tuntui erityisesti työvoimaneuvojien työssä. Jokainen asiakkaaksi pyrkivä rekisteröitiin hakijaksi. Mutta asiakkaille ei ollut riittävästi aikaa eikä yksilöllistä palvelua pystytty turvaamaan. Työvoimaneuvojille tilanne aiheutti väsymistä ja ristiriitaisia tunteita. Uusia virkailijoiden vakansseja ei kuitenkaan saatu, vaan palvelukoneisto toimi useita vuosia ylikuormitettuna. (Skog & Räisänen 1997, 134.)

Katsaus aikaisempiin työvoimakoulutuksen tutkimuksiin osoitti työllisyyskoulutuksen kiinnostaneen harvoja tutkijoita. Vuosina 1970-1980 tutkimuksia valmistui kymmenkunta ja aiheina oli yleinen työllisyystilanne. Matti Kaasinen (1974) ja Jouko Pihlaja (1975) tekivät ensimmäiset tutkimukset työllisyyskoulutuksesta. Vuonna 1982 valmistui kolme työministeriön rahoittamaa tutkimusta työllisyyskoulutuksesta: Timo Hiltusen ja Varpu Veijolan (1982), Jari Peuran ja Jukka Lumengon (1982) ja Iris Varkoin (1982) tutkimus.

Kiinnostus työvoimakoulutuksen tutkimiseen kasvoi 1990-luvulla. Tämä näkyi myös korkeakoulujen kiinnostuksena. Ensimmäisiä merkittäviä kasvatustieteellisiä työvoimakoulutukseen osallistuneiden tutkimuksia ovat Ritva Lindroosin (1993) ja Jyri Mannisen (1993) Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen julkaisusarjassa julkaistut väitöskirjat. Kaija Sepposen (1996) ja Sanna Vehviläisen (1999) tekemissä väitöstutkimuksissa tutkimuskohteena oli ohjaava koulutus. Työvoimatoimistoissa tutkimustietoa käytettiin satunnaisesti. Tällöin kyse oli työministeriön tilaamista tutkimuksista, joiden aihepiiriä ja tuloksia voitiin soveltaa käytännön työn kehittämisessä. Vuosikymmenen puolessa välissä

²⁶ Lapin Liitto. 1998, 10-11. Lapin aluekehitysohjelma 1998-2001..

työministeriön rahoittamasta vv. 1993-1996 toteutusta työvoimakoulutuksen vaikuttavuustutkimuksesta levitettiin muutaman sivun tiedotteita työvoimatoimiston virkailijoille. Lähinnä kyse oli Iris Mikkosen (1995, 1996, 1997) julkaisuista, joissa keskeinen aihe yksilön työmarkkinapolku ja työvoimakoulutuksen yksilövaikuttavuus. Näitä yleensä työpoliittisessa tutkimussarjassa julkaistuja raportteja ei ollut muuten saatavilla työvoimatoimistossa eikä työvoimapiirissäkään.

Tutkimustiedon siivilöinti tapahtui etupäässä työvoimapiirin toimistossa, jossa toimi organisaation ainoa tutkija. Käytännössä tuoreita tutkimustietoja saatettiin välittää henkilöstölle erilaisissa sisäisissä koulutuksissa ja seminaareissa. Merkitystä oli myös suuren työvoimatoimiston henkilöstön kokoonpanolla. Rovaniemen toimisto oli ns. monipalvelutoimisto, jonka henkilöstö koostui työvoimaneuvojista, ammatinvalintapsykologeista, johdosta ja toimistohenkilöstöstä. Psykologien koulutustausta oli ylempi korkeakoulututkinto. Heille tutkimustiedon seuraaminen oli tutumpaa kuin merkonomitutkimuksen omaaville työvoimaneuvojille. Ajankohtaisista tutkimuksista voitiin esitellä tiivistettyä tietoa myös toimiston sisäisessä kiertokansiossa.

Työvoimapoliittisen ja työllistymistä edistävän aikuiskoulutuksen arviointikustelu lisääntyi 1990-luvulla. Keskeinen kiinnostus liittyi koulutuksen jälkeisen työllistymisen systemaattiseen seurantaan. Työvoimaministeriö rahoitti laajan työvoimakoulutuksen vaikuttavuustutkimuksen, joka toteutettiin vv. 1993-1996. Tässä nelivuotisessa laajassa tutkimuksessa selvitettiin tilastoaineistoilla ja teemahaastattelulla työvoimakoulutuksen vaikutuksia yrityksen, yhteiskunnan ja yksilön näkökulmasta. Tutkimuksessa tuotettiin seuraavat julkaisut: yrityksen näkökulma (Juuti 1994), työvoimakoulutus työvoimapolitiikan välineenä (Räisänen 1995; 1996), koulutukseen hakeutumisesta ja yksilötason vaikuttavuudesta (Mikkonen 1995; 1996; 1997). Simo Aho, Jouko Nätti ja Asko Suikkanen (1996) tutkivat työministeriön tilaamana laajan rekisteriaineiston avulla vuosina 1988-1992 työvoimakoulutuksen ja tukityöllistymisen vaikuttavuutta.

Muutokset paikallisella tasolla

Uudistunut työvoimakoulutuksen lainsäädäntö vaikutti myös paikallisen tason eli työvoimatoimiston koulutushankintoihin. Toimistot laativat omat vuotuiset kurssisuunnitelmansa joko yksin tai naapuritoimiston kanssa yhdessä. Työvoimapiiri myöhemmin Te-keskuksen työvoimaosasto hoiti kilpailutuksen ja teki hankintapäätökset työvoimatoimistojen esittämistä kursseista. Työnjako oli perua jo aiemman lainsäädännön ajoilta. Suurimmille paikallistoimistoille delegoitiin pienehkö määräraha paikallisiin kurssitarpeisiin, jotka työvoimatoimisto kilpailutti ja teki hankintapäätökset. Kilpailutus toi muutostarpeen myös työvoimatoimistojen kurssisuunnitteluun, kun koulutusmarkkinoille tuli lisää toimijoita.

Lakiuudistuksen mukaan koulutuksentarjoajiksi kelpuutettiin ammatillisten aikuiskoulutuskeskusten (entiset kurssikeskukset) lisäksi ammatilliset oppilaitokset, korkeakoulut ja yksityiset koulutuksenjärjestäjät. (L763/1990) Valtaosan paikallisista työllisyyskursseista oli aikaisemmin toteuttanut ammatillinen kurssikeskus. Kurssien suunnittelutyöhön oli kehittynyt työhallinnon ja oppilaitoksen välille vakiintuneita yhteistyökäytäntöjä. Nyt yhteistyökumppaneiden määrä ainakin teoriassa kasvoi. Käytännössä saman alan potentiaalisia kouluttajia löytyi Lapista niukasti, mikä rajoitti kilpailutusta. Ainoaksi pääkoulutusalojen tarjoajaksi jäi usein paikallinen aikuiskoulutuskeskus (Varmola 1994, 98-99).

Työvoimatoimistojen asemaa vahvistettiin 1980-luvun hallinnollisilla delegointipäätöksillä. Tällöin päätösvaltaa siirrettiin työministeriöltä työvoimapiireihin ja edelleen työvoimatoimistoihin. (Hakala 1990a, 4-5.) Työvoimatoimistojen itsenäisyyttä ja merkitystä korostettiin myös hallinnon perustehtävien nimissä. Taustalla oli kasvava byrokratiakritiikki julkista hallintoa kohtaan. Työhallinto arvosteltiin yhtenä valtionvirastona, kun se ei kyennyt hoitamaan paremmin perustehtäväänsä eli työllisyyden hoitamista kasvavan työttömyyden oloissa. Työhallinto siirtyi 1990-luvun alussa tulosjohtamiseen muiden valtionhallinnon yksikköjen lailla. Tämä toi uudet haasteet hierarkian eri tasoille. Paikallisen tason työmarkkinaongelmista tulosvastuulliseksi määriteltiin työvoimatoimisto. Työvoimapiirillä oli puolestaan aluetason tulosvastuu ja työministeriö vastasi koko valtakunnan työpolitiikan linjauksista ja työhallinnon toiminnan vaikuttavuudesta. Työhallinnossa korostettiin työvoimatoimistojen merkitystä tuloksen tekijänä. Tällöin viitattiin yleensä vaikuttavuustavoitteisiin. Työnvälitustoimien vaikutuksia arvioitiin pitkäaikaistyöttömien määrällä. Työvoimapolitiittisille toimenpiteille asetettiin tulosvaatimukset. Työvoimakoulutuksen vaikuttavuuden mittariksi määriteltiin kurssilaisten työllistymisaste (Lumijärvi 1997, 25-26).

4 MATKA LUMEN JA JÄÄN MAAILMAAN

Tutkimuskohde on Rovaniemellä toteutettu työvoimakoulutushanke, jonka tavoite oli ympäristöhankkeiden ja matkailuelinkeinon yhteensovittaminen hyödyntämällä vuodenaikojen tarjoamia mahdollisuuksia.²⁷ Hanke sai työnimekseen Matkailuympäristön tuotteistaminen. Hankkeessa toteutettiin kaksi lähes yhdeksän kuukauden pituista koulutusta peräkkäin, ensimmäinen 18.11.1996 – 18.8.1997 ja toinen 1.10.1997–18.6.1998. Koulutukset suunnattiin ensisijassa pitkäaikaistyöttömille tai työttömyysuhan alaisille henkilöille. Ensimmäisen kurssin opiskelijoiden alaikäraja oli 25 vuotta, koska koulutuksen kustannuksista osa oli Euroopan Sosiaalirahaston (ESR) -rahoitusta.²⁸ Toinen kurssi toteutettiin kokonaan kansallisella rahoituksella,²⁹ jolloin opiskelijoiden alaikäraja oli normaali 20 vuotta (A912/1990).

Ensimmäiselle kurssille hankittiin 20 opiskelupaikkaa ja toiselle 25 paikkaa, joista kuusi varattiin ykköskurssilta siirtyville tutoreille.³⁰ Koulutusten sisälle rakennettiin pysäkkimalli, jolla opiskelija saattoi keskeyttää kurssin opintojaksojen välissä. Vapautuva paikka täytettiin uudella opiskelijalla. Keskeyttämisistä neuvoteltiin ennen irtautumista opiskelijan, kouluttajan ja työhallinnon kummi-neuvojan kesken. Keskeyttäjälle rakennettiin tarvittaessa seuraava palveluporras, jolle hän voi siirtyä. Eroamisen syy saattoi olla työllistyminen, siirtyminen toiseen koulutukseen tai muu henkilökohtainen syy. Opiskelijoiden vaihtumisten vuoksi ensimmäisen kurssin kirjoilla kävi kaikkiaan 27 henkeä ja toisella kurssilla 31 henkeä.³¹

Molemmat kurssit olivat itsenäisiä kokonaisuuksia. Niistä ensimmäinen oli taidepainotteinen ja toinen teknologiapainotteinen. Kurssien piirteet huomioitiin opiskelijoiden hankinnassa. Koulutukseen haettiin eri alojen ammattilaisia, joista oli tarkoitus saada moniammatillinen työyhteisö. Kurssit poikkesivat toisistaan siinä määrin, että on tarkoituksenmukaista kertoa molempien tapahtumat erikseen. Kutsun kurseja jatkossa ykkös- ja kakkoskurssiksi.

27 Työvoimatoimiston kokousmuistio 5.8.1996.

28 Ykköskurssin hankintasopimus 2.12.1996.

29 Kakkoskurssin hankintasopimus 29.9.1997.

30 Opiskelijaluettelo 31.8.1997

31 Opiskelijaluettelo 5.5.1998

4.1 Visualisoijien kouluttaminen

4.1.1 Liikkeellelähtö

Elokuussa 1996 pyörähti luokseni Rovaniemen työvoimatoimistoon eloisa savolaismies, joka tarjosi koulutusideaa matkailuympäristön visualisoimisesta luonnon elementtejä hyödyntämällä.³² Työhallinnossa oli totuttu monenlaisiin koulutuspalvelujen tarjoajiin, kun vuodesta 1991 lähtien oli käytetty uutta työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen hankintamallia. Tuolloin siirryttiin koulutusmarkkinoille, joille kelpuutettiin myös yksityiset koulutuksenjärjestäjät. Työhallinnosta tuli tilaaja eli ostaja ja koulutuksen tuottajista myyjä. (L763/1990.)

Kyseinen koulutuksen tarjoaja oli tamperelainen, Valoarkkitehtuuri-toimisto Laterna Oy:n toimitusjohtaja, jonka ammattitausta liittyi teatterimaailmaan ja siellä valaistustekniikkaan. Koulutusideassaan hän oli yhdistänyt valaistuksen lumi- ja jäärakentamiseen. Mallia oli kokeiltu Ivalossa Saariselällä edellisenä talvena kolmen kuukauden pituisena Pimeän ajan puutarhurit- nimisenä työvoimakoulutuksena.³³ Siitä saadut kokemukset olivat kannustaneet yritystä jatkamaan, mutta paikalliset yhteistyökumppanit mm. aikuiskoulutuskeskus ei ollut innostunut asiasta. Niinpä idean isä tuli tarjoamaan tuotettaan Rovaniemen seudulle ja toteutettavaksi erityisesti Napapiirin ympäristöön.

Toimin virkamiehenä Rovaniemen työvoimatoimiston työvoimakoulutusosastolla. Tehtäviini kuului mm. hallintoon tarjottavien koulutusesitysten siivilöintiä ja jalostamista. Nyt tarjolla oleva koulutusidea kuullosti niin utopistiselta ja hullulta, että aloite olisi ollut helppo jättää silleen. Koulutuksen perusajatus liittyi kulttuurin alueelle, taiteeseen, visualisointiin ja luovuuteen, joten kyse olisi uudesta toimialasta. Kun työvoimakoulutusten lajivalikoima oli varsin perinteinen, uudet innovaatiot olivat erityisen toivottuja massiivisen työttömyyden oloissa. Lupauduin viemään aloitetta eteenpäin hallinnossa ja järjestämään tilaisuuden, jossa koulutuksen tarjoaja saisi esitellä ideaansa työvoimapiirin vastaaville virkamiehille ja muutamalle asiasta kiinnostuneelle toimintaympäristön edustajalle.

---

32 Ykköskurssin esitemateriaali 10.9.1996.

33 Työvoimatoimiston kokousmuistio 20.8.1996.

Ensimmäiseen työkokoukseen saapui maalaiskunnan teknisen osaston päällikkö, yksi ohjelmapalveluyrittäjä ja työvoimatoimiston edustajat. Koulutuksen esittely innosti paikalla olijoita, mutta kurssin työllistävyys epäilytti. Asian selvittelyä haluttiin kuitenkin jatkaa ja pyytää työvoimakoulutuksen hankinnoista vastaavia työvoimapiirin edustajia seuraavaan kokoukseen.³⁴

Toiseen tapaamiseen osallistuivat kaksi ohjelmapalveluyrittäjää, maalaiskunnan teknisen osaston päällikkö, työvoimapiirin Euroopan Unionin Sosiaalirahaston (ESR) hankinnoista vastaava tarkastaja ja työvoimatoimiston edustajia. Paikalla olijat innostuivat koulutussuunnitelmasta, vaikka näkivät käytännön toteutuksessa epävarmuuksia. Erityisesti kurssin jälkeinen työllistyminen askarrutti työviranomaisia. Innovatiivisille koulutusideoille oli kuitenkin hallinnossa suuri kiinnostus ja niin suunnitelmaa päätettiin viedä eteenpäin ESR-osarahoitteisena koulutushankkeena. Kouluttajan alkuperäinen suunnitelma sisälsi kolme erillistä kurssia, joista ensimmäinen painottuisi taiteeseen, toinen teknologiaan ja kolmas taiteen ja teknologian yhdistelmään. Koulutusesitys päätettiin valmistella ensimmäisestä kurssista ja tehdä rahoitusanomus Lapin liiton työvaliokunnalle. Koulutuksen käytännön suunnittelu piti saada myös heti käyntiin, jotta kurssi saataisiin hakuun rahoituksen varmistuttua.³⁵

Sain työvoimatoimiston virkamiehenä koulutussuunnitelman valmistelun. Aluksi oli ratkaistava kouluttajan kanssa, mikä hankkeelle pantaisiin nimeksi. Purimme koulutusaloitteen materiaalin auki saadaksemme ideasta olennaiset piirteet esille. Pohdiskelun tuloksena annoimme hankkeelle nimeksi Matkailuympäristön tuotteistaminen (MYT). Nimi tarkoitti koko hanketta eli projektia. Sen sisällä toteutettavia kursseja kutsuttaisiin ykköseksi, kakkoseksi jne. Hankkeelle määriteltiin kaksi tehtävää:

1. Paikallisen luonnon elementtien ja olosuhteiden hyödyntäminen erityisesti matkailuelinkeinon hyödyksi.
2. Uuden työn etsiminen ja työskentelymallien kehittäminen pitkäaikaistyötömille. Tavoitteena on saada koulutettavat kiinnitetyiksi uudelleen palkkatyöhön avoimille työmarkkinoille.³⁶

³⁴ Työvoimatoimiston kokousmuistio 5.8.1996.

³⁵ Työvoimatoimiston kokousmuistio 20.8.1996.

³⁶ Kouluttajan kurssisuunnitelma 11.7.1996.

Hankkeen kuvaus

Projektin keskeinen tavoite on rakennetun taajama-alueen (erityisesti Napapiiri) maisemakuvan visuaalisen ilmeen kehittäminen huomioimalla vuodenaikojen tarjoamat mahdollisuudet. Tässä kulttuuriteollisuuden alaan liittyvässä toiminnassa hyödynnetään luonnonmateriaaleja ja nykyaikaista teknologiaa. Elementteinä ovat lumi, jää, tuli, luonnonkivet, kelot yms. sekä valo, ääni ja hiljaisuus. Pää tavoite on saada alkuun omaleimaisen, kulttuuriperimään pohjautuvan ympäristökuvan elvyttäminen ja kehittäminen sekä parantaa matkailun mainonnassa käytettävien mielikuvien vastaavuutta todellisuuden kanssa.

Projektisuunnitelmaan kirjattiin työllistymisen tavoitteiksi seuraavaa:

”Kunnat ja matkailuyrittäjät voivat ostaa palveluja tai palkata koulutettuja työntekijöitä, jotka pystyvät tarjoamaan matkailuelinkeinoille visuaalisia ja elämyksellisiä ympäristöteoksia ja palveluja.” Työhallinnon kouluttajalle asettama sitova tavoite oli, että kurssin käyneistä 60% työllistyy tai löytää uuden koulutusväylän. Projektin toiminta-alueet olivat Rovaniemen kaupunki ja maalaiskunta sekä Inarin kunta ja siellä erityisesti Saariselän matkailuympäristö.³⁷

Myöhemmin ilmeni, että kyseinen yrittäjä oli tehnyt Lapissa TVL:n kanssa aikaisemmin yhteistyötä silta- ja tievalaistusten visualisoinneissa.³⁸ Tiepiirin kiinnostus näkyi myös tämän hankkeen yhteydessä. Rovaniemen maalaiskunnan teknisen osaston päällikkö oli kiinnostunut asiasta samoin seurakunnan talouspäällikkö. Haastattellessani kumpaakin hankkeen jälkeen he totesivat innostuneensa lumirakentamisesta kuunneltuaan Laterna Oy:n toimitusjohtajaa alan markkinointiseminaarissa. He kertoivat myös Ilmailulaitoksen paikallisen johtajan olevan kiinnostuneen aiheesta. Lisäksi Inarin kunnan teknisen osaston virkamies, joka oli tehnyt yhteistyötä edellisenä talvena Saariselän kurssin kanssa, halusi olla mukana myös tässä. Hankkeesta oli siten kiinnostunut varsin edustuksellinen lähinnä paikkakunnan virastojen ja laitosten päällikköjen joukko. Asia kiinnosti lisäksi paria paikallista matkailualan ohjelmapalveluyrittäjää. Nyt piti saada työhallinto mukaan ja ennen kaikkea hankkeen rahoittajaksi.³⁹

4.1.2 Ykköskurssi näkee päivänvalon

Työhallinto teki syyskuun alussa myönteisen päätöksen Matkailuympäristön tuottamishankkeen ensimmäisestä kurssista. Koulutus voitiin siten laittaa hakuun ja alkaminen sovittiin marraskuun puoliväliin. Lopullisen hankintasopimuksen allekirjoitus tulisi viivästyttämään uuden rahoitusmallin vuoksi.

³⁷ Projektisuunnitelma 7.11.1996.

³⁸ Haastatteluaineisto, Samuli Niska 22.3.1999.

³⁹ Omat muistiinpanot 6.9.1996.

Kustannusjaossa ESR:n rahoitusosuudeksi tuli 56 %, jolloin kansalliseksi rahoitukseksi jäi 44 %. Kun kyse oli pitkäaikaistyöttömille tai heihin rinnastettaville työttömille tarkoitettua ESR-koulutuksesta, oli koulutukseen otettavien alaikäraja oli 25 vuotta. Koulutukseen haettiin kaupallisen, taide/-käsityön, teknisen tai matkailualan ammatillisen tutkinnon omaavia henkilöitä. Tavoite oli löytää 20 opiskelijan moniammatillinen joukko, jonka taustoilla ja kokemuksilla saataisiin puitteet vahvalle työskentelytiimille.⁴⁰

Matkailuympäristön tuotteistamiskurssi oli paikkakunnalla ensimmäisiä työvoimakoulutuksia, jossa käytettiin Euroopan Unionin Sosiaalirahaston tukea. Rahoituksen vuoksi kurssin seurantaan ja valvontaan piti perustaa ohjausryhmä. Koulutuksenjärjestäjän tehtävä oli koota kyseinen toimielin koulutushankkeen ympärille syntyvän sidosryhmän edustajista. Siihen työhallinto nimeäisi oman edustajansa. Vaatimuksina oli myös ESR-logon käyttäminen virallisissa asiakirjoissa samoin koulutuksen markkinoinnissa. Koulutuksesta piti tehdä rahoittajalle loppuraportti määräaikaan mennessä.⁴¹

Kulttuuriteollinen yritys kouluttajana

Koulutuksen tarjoaja esitteli omat sidoksensa Tampereen Ammattikorkeakoulun kulttuuriteollisuuden yksikköön. Aluksi vaikutti siltä, että kyseinen oppilaitos toimisi koulutuksen tuottajana ja asianomainen tulisi kurssin vetäjäksi koulun opettajana.⁴² Koulutuksen tuottaja kuitenkin muuttui, kun Leinonen ilmoitti olevansa myös Valoarkkitehtuuritoimisto Laterna Oy:n toimitusjohtaja. Tarkoitus olikin, että kyseinen yritys toteuttaa koulutuksen tiiviissä yhteistyössä Tampereen Ammattikorkeakoulun kulttuuriteollisuuden yksikön kanssa. Tämä näkyi myöhemmin kurssien aikana, kun kyseisen oppilaitoksen ympäristötaiteen opiskelijat olivat yhteisissä projekteissa sekä Hiljaisuuden puiston työmaalla Rovaniemellä että Leppävirran ympäristöhankkeessa Savossa. Ammattikorkeakoulun edustaja kutsuttiin myös hankkeen ohjausryhmän jäseneksi.⁴³

Koulutuksentuottaja esitteli yrityksensä toimialaksi kulttuuriteollisuuden. Kulttuuriteollisuus oli käsitteenä ja työvoimakoulutuksen alana varsin uusi. Toimiala jaetaan sisältöteollisuuteen ja tuottamiseen. Sisältöteollisuus voi tarkoittaa sisältötuotantoa, mutta rahoittajille toimii paremmin puhe teollisuudesta (content creation industry). (Jounela 1999, 169.) Siksi termeihin on syytä kiinnittää eri-

⁴⁰ Ykköskurssin hankintasopimus 2.12.1996.

⁴¹ Ohjeet Lapin läänin työvoimapiirin rahoittamien ESR-projektien ohjausryhmille.

⁴² Koulutusaloite 20.9.1996.

⁴³ Projektisuunnitelma 7.11.1996

tyistä huomiota haettaessa yhteiskumppaneita. Rahoittajia tarvitaan erityisesti toimialan kehittämistyössä, minkä vuoksi on tärkeää puhua heidän kanssaan samaa kieltä. (Wilenius 2004, 94-98.)

Laatiessani ensimmäisten työkokousten kokousmuistioita koulutusalan mukana tuleva käsitemaailma aiheutti päänvaivaa. Kuinka kuvaan elämyksellisen hankkeen ja kirjoitan ymmärrettävää viranomaistekstiä ilmiöistä, jossa pohjoisen luonnon elementeillä, materiaaleilla ja vuodenaikojen vaihteluilla visualisoidaan ympäristöä? Kielestä aiheutui käytännön ongelmia myös jatkossa, kun rakensimme kouluttajan kanssa koulutuksen sisältöjä. Totesimme puhuvamme erilaisilla käsitemaailmoilla. (ks. Sepponen 1996, 27.) Kouluttaja käytti virastokielelle outoja teatterimaailman termejä ja vierasti samalla käyttämäni virkamiesjargonia. Syntyi kahdenlaista puhetta, josta yritimme parhaamme mukaan selviytyä.⁴⁴

Teatteritekniikan ja kulttuuriteollisuuden käsitteiden siirtäminen tavalliseen viranomaistyöhön oli muutenkin työlästä. Jouduin koulutuksen valmistelijana eräänlaiseksi tulkiksi kolleegoiden, työnhakijoiden ja kouluttajan välillä. Kyseinen maailma oli itsellenikin täysin vieras. Tästä erikoisesta roolista syntyi viraston sisällä yksinäisen suden riesa, mikä ei ollut välttämättä aina kohtuullista eikä vaivansa arvoista. Markkinoinnin ja oppilashankinnan piti tapahtua kuitenkin varsin nopealla aikataululla, jotta koulutus saadaan suunnitellusti käyntiin. Oman toimiston työvoimaneuvojat olivat markkinointini ensimmäisiä kohteita. Heidän tehtävänsä oli esitellä koulutusta työnhakijoille ja saada kurssille innostuneita hakijoita. Kurssia markkinoitiin koko työvoimapiirin alueelle.⁴⁵

Koulutus kiinnostaa - käynnistyy

Kulttuuripainotteinen Matkailuympäristön tuotteistamiskurssi saatiin hakuun syyskuun puoleessa välissä ja hakuaika kesti 28.10.1996 saakka. Koulutus alkaisi 18.11.1996 ja sen pituudeksi oli sovittu 8 kuukautta. Lopullisessa hankintasopimuksessa⁴⁶ kurssin kokonaispituus jatkettiin kuitenkin 9 kuukauteen. Kurssi päättyisi siten seuraavana vuonna 18.8.1997.

⁴⁴ Työvoimatoimiston kokousmuistio 5.8.1996

⁴⁵ Omat muistiinpanot 18.10.1996.

⁴⁶ Ykköskurssin hankintasopimus 2.12.1996

Hakuilmoituksessa kerrottiin kurssin tavoitteista, opetusjärjestelyistä ja pääsyvaatimuksista seuraavasti:

Kurssin tavoitteena on rakennetun taajama-alueen ja vuodenaikojen mukaan muuttuvan maisemakuvan visuaalisen ilmeen kehittäminen ja matkailupalvelujen monipuolistaminen luonnonmateriaaleja ja nykyaikaista teknologiaa hyväksi käyttäen. Rakennusmateriaaleina käytetään luonnosta saatavia materiaaleja sekä valoa ja ääntä. Pää tavoite on saattaa alkuun omaleimaisen, kulttuuriperimään pohjautuvan ympäristökuvan elvyttäminen ja kehittäminen sekä parantaa matkailun markkinoinnissa käytettävien mielikuvien vastaavuutta todellisuuden kanssa.

Koulutuksen toteutuksessa käytetään luentoja ja ohjattua työharjoittelua. Jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen ammatillinen toimintasuunnitelma, jota sovelletaan käytäntöön. Harjoitustyöt tehdään todellisessa työympäristössä tulevia asiakkaita palvellen.

Kohderyhmänä ovat yli 25-vuotiaat työttömät tai työttömyysuhan alaiset henkilöt, joilla on kaupallinen-, taide/käsityö-, teknillinen tai matkailualan liittyvä ammatillinen tutkinto.⁴⁷

Opiskelijoiden valinta

Työvoimatoimistoon saapui määräaikaan mennessä 25 hakemusta. Suoritin niistä oppilasvalinnat koulutuksenjärjestäjän ollessa mukana asiantuntijana. Valintapäätökset tekee tehtävään nimetty virkailija tai virkailijoista koostuva työryhmä.⁴⁸ Mukana on yleensä koulutuksenjärjestäjän edustaja asiantuntijan roolissa. Yhteishankintakurssien valinnoissa on mukana myös kyseessä olevan tilaajayrityksen edustaja. Valintoja tehdään joko ns. paperivalintoina kuten tässä kiireellisen aikataulun vuoksi tai haastatteluvalintoina, jolloin hakemusten esikatselussa valitut henkilöt kutsutaan haastatteluun. Päätöksistä vastaa ainoastaan viranomaisen (Mikkonen 1995, 20). Mikäli koulutukseen hakeutunut on tyytymätön ratkaisuun, hän voi kannella asiasta saman hallinnon piiriviranomaiselle tai ministeriöön. Viranomaisen voi itseoikaisuna muuttaa myös tekemänsä päätöksen, mikäli siihen ilmaantuu aiheita. Kannemenettely on varsin hidas prosessi ja kyseessä oleva koulutus ehtii usein loppua ennen päätöksen saantia. Hakijoiden tyytymättömyyttä esiintyy jonkin verran suosittujen alojen kohdalla, mutta kanneprosessointi on varsin harvinaista.

⁴⁷ Ykköskurssin kurssiesite.

⁴⁸ Työvoimatoimiston menettelytapaohje 2/96.

Matkailuympäristön tuotteistamiskurssille valittiin 21 opiskelijaa, kun alussa otettiin yksi ylimääräinen opiskelija särkymävaralle. Varalle valittiin kaksi henkilöä ja kaksi hylättiin.⁴⁹ Koulutus käynnistyi suunnitellussa aikataulussa ja toiminta alkoi lehtitalolta vuokratussa huoneistossa. Muualta tulevalla yksityisellä koulutuksen järjestäjällä ei ole yleensä omia koulutustiloja, joten hänen on hankittava ne paikkakunnalta tarjonnan mukaan. Tämän koulutuksen puitteet poikkesivat suuresti totutuista luokkatiloista samoin muut opetusjärjestelyt. Ensivaikutelmaltaan kokouskäytössä ollut huoneisto tuntui ahtaalta, mutta tarkemmalla tutustumisella sieltä löytyi kokoustilan lisäksi pieni keittokomero, sosiaalitalat ja sauna. Saunatiloista tuli tärkeä opiskelijoiden työvaatteiden kuivatuspaikka. Kurssin toiminta oli alusta lähtien työpajan luonteista. Käytettävissä olevia opetustiloja voitiin muuntaa tarpeen mukaan pienryhmien työtiloiksi.⁵⁰

Ohjausryhmä perustetaan - hanke verkostoituu

EU-rahoitus velvoitti perustamaan hankkeelle ohjausryhmän, jonka tehtävät olivat tarkoin määriteltynä. Ympäristön visualisointi samoin kuin lumen ja jään rakentaminen osoittautuivat luonteeltaan niin eksoottisiksi ja kiinnostaviksi, että ohjausryhmä saatiin vaivatta kootuksi. Ryhmään nimettiin edustajat Lapin läänin työvoimapiiristä, Rovaniemen maalaiskunnasta, Lapin tiepiiristä, Tampereen Ammattikorkeakoulusta, Lapin yliopistosta ja Lapin ympäristökeskuksesta.⁵¹ Uusi rahoitusmalli toi mukanaan kaikki pilottikokeilun hallinnoimisen kiemurat, joiden opiskeleminen tarjosi yhteisen haasteen mukana oleville. Toiminta oli kaikille uutta, myös valvontaviranomaisena toimivalle työhallinnolle. Ohjausryhmästä kasvoi tiivis sidosverkosto, joka paneutui ensimmäisen kurssin aikana EU-rahoituksen edellyttämien tehtävien hoitoon. Ohjausryhmän jäsenten panos oli erityisen merkittävä koko hankkeen seuraamisessa ja kehittämisessä.⁵²

Toinen kurssi toteutettiin kansallisella rahoituksella eikä virallista ohjausryhmää tarvittu. Lapin tiepiirin, Rovaniemen maalaiskunnan, Ilmailulaitoksen ja Laterna Oy:n edustajat perustivat sille kuitenkin hankeryhmän, jonka tehtävänä oli Rovaniemen lentokenttä - Napapiirin alue - Syväsenvaara - kolmioon tilattu maisemavalaistussuunnitelman toteuttaminen. Ryhmää laajennettiin kutsumalla mukaan Rovaniemen kaupungin, Rovaniemen seurakunnan, Rovaseutu Kuntayhtymän, Rovaniemen energian, Rovakairan ja Lapin yliopiston edustajat.⁵³

⁴⁹ Opiskelijoiden valintapöytäkirja, marraskuu 1996.

⁵⁰ Omat muistiinpanot 28.11.1996.

⁵¹ Projektisuunnitelma 7.11.1996.

⁵² Hankeryhmän kokousmuistio 10.6.1997

⁵³ Hankeryhmän kokousmuistio 11.8.1997.

Matkailuympäristön tuotteistamishanke (MYT) verkottui myös paikkakunnalla meneillään oleviin kulttuurihankkeisiin. Yksi näistä oli Rovaniemen kaupungin käynnistämä kulttuuritoimen ja toimintaympäristön yhteishanke, jossa haettiin elinkeinoelämän ja kulttuurin yhteistyötä sekä samalla kulttuurin työllistäviä vaikutuksia.⁵⁴ MYT-hankeella ja Kulttuuri-investointiprojektilla oli yhteisenä pintana Rovaseudun Joulu- ja Talvikauden maisemakuva 1997-2000, jossa tavoitteena oli taide- ja kulttuuriteollisuuden sekä teknologian mahdollisuuksien yhdistäminen ja tuotteistaminen. MYT-hanke liittyi Descriptio Lapponiae- ohjelmaan, jossa vuoden aikana käydään läpi yksi tuotantoketju kokonaisuudessaan ja arvioidaan saadut kokemukset. Ne selvitykset ja kokemukset, jotka MYT-projekti hankkii kehittäessään teknologian ja taiteen vuorovaikutusta, aiottiin hyödyntää Taiteiden talo-hankkeessa. (Huopainen 1997, 40-41.)

Laman seurauksena juustohöylä oli leikannut Rovaniemen kaupungin kulttuuritoimen määrärahat tasolle, jolla paikkakunnan kulttuurilaitosten toiminta oli vakavasti uhattuna. Keskustelu kulttuurihallinnon ympärillä kulki sen olemassaolon oikeutuksesta. Yhteiselle kamppailulle kulttuurin puolesta oli siten erityinen tilaus. Osallistuin hankkeeseen myös kaupungin kulttuurilautakunnan puheenjohtajana. Hankkeesta tehtiin loppuraportti, jonka toimitti projektipäällikkö, maakuntamuseon johtaja Raili Huopainen. Hanketyötä ryyditti projektin järjestämässä seminaarissa alustaneen tulevaisuustutkijan Pentti Malaskan anekdootti: Tuottaako kulttuuri vai onko se pelkkä rattaila istuva vapaamatkustaja, joka vain kuluttaa yhteisiä verovaroja.⁵⁵ Massiivisen työttömyyden oloissa kulttuurilla nähtiin olevan myös toivoa herättäviä sosiaalisia vaikutuksia. Cantell (1999, 264-266) katsoo, että kulttuurilla on taloudellista ja sosiaalista merkitystä. Työpaikkojen ohella kyse on laajemmasta kulttuurin merkityksestä, kulttuurisesta pääomasta, jonka varassa kulttuuritoiminnot viime kädessä lepäävät (myös Aro & Olkinuora 2006).

4.1.3 Opetussuunnitelmaa sovelletaan käytäntöön

Kurssille oli rakennettu opetussuunnitelma,⁵⁶ jossa työskentelymuodoiksi oli kirjattu luennot, harjoitustyöt, ohjattu työharjoittelu sekä henkilökohtaisen ammatillisen toimintasuunnitelman laatiminen ja käytäntöön soveltaminen. Kurssin alussa oli opetussuunnitelman mukaan kahden viikon johdantojakso ”Uuden ajan käsityöläinen”. Kouluttajan tulkinta uuden ajan käsityöläisestä oli perinteisen käsityöläisen ja nykyajan tekniikkaa hyödyntävän ammattilaisen yhdistelmä.

54 Omat muistiinpanot 18.4.1997.

55 Pentti Malaskan seminaari 29.4.1997.

56 Ykköskurssin opetussuunnitelma 2.12.1996.

Siinä luovuus ja ideointikyky yhdistyivät fyysisesti raskaaseen ulkotyöhön. Opiskelijat olisivat aktiivisia ja luovia kokeilijoita, joita opettaja tukee ja valvoo. (ks. Manninen ym. 2007, 33.) Seuraava viiden viikon pituinen opintojakso oli otsikoitu ”Ympäristöteokset”. Sen tavoite oli kokeilla ja työstää syntyneitä työ- ja materiaali-ideoita maastossa julkisesti esitettävään muotoon. Jaksolla käsiteltiin maiseman valoja, ääniä ja luonnonmateriaaleja. Tämä jakso ajoittui joulukuulle, jolloin kurssi oli ehtinyt toimia vasta kaksi viikkoa. Jakson opetuksen kouluttaja oli merkinnyt itselleen. Hänellä jäi kuitenkin vähäiseksi kenttätöiden ennakovalmistelu ja varsinainen kurssilaisten perehdyttäminen lumen työstämiseen.

Käytännön harjoittelu tapahtui Joulupukin Pajakylässä Napapiirillä. Sinne oli matkaa lähes 10 kilometriä keskustassa sijaitsevasta kurssin päämajasta. Kaupiasosuuskunta oli tilannut kurssilta lumesta rakennettavan ympäristöteoksen Pajakylän sisäpihalle. Massiivisesta lumiteoksesta toivottiin matkailijoille jonkinlaista puuhapaikkaa.⁵⁷ Tätä ensimmäistä harjoittelutyötä varten kouluttaja jakoi kurssilaiset työpajalla pienryhmiin ja nimesi ryhmiin vastuuhenkilöt. Jokaisen ryhmän tehtävänä oli suunnitella luonnos rakennettavasta lumiteoksesta ja esiteltävä se kouluttajalle. Tämän jälkeen opiskelijat lähetettiin toppavaatteisiin pukeutuneina keskenään työmaalle. Siellä heitä odotti traktorilla paikalle kuljettu lumikuorma. Epävarmoista tunnelmista kertoi opiskelijoista valitsemani avaininformantti Jussi:

J: Sitä piti meidän vain ilman kummempaa teoriaa, kun kaikki oli ihan uutta, sitä piti niinkö katkoa että mitä ja miten me tehtäis. Ei ne tahtonut monikaan kurssilaisista oikein osata, vaikka suuri osa oli lappilaisia. Kyllä se vaatii taiteellista silmää, että miten tämä homma hoidetaan. Eikä se ollut kouluttaja työmaalla mukana.

H: Ostiko se koko ykköskurssin aikana työkaluja isommin? Puhun nyt näistä perustyökaluista.

J: Ei työkaluja ei ostettu. Sähkömiehelle ostettiin työkalupakki, tuommoinen muovinen ja siihen muutama meisseli ja pihdit. Että semmoinen kahden-kolmensadan markan juttu. Miehän säntäsin tuonne maalaiskunnan varikolle ja toin sieltä ensi hätään työkaluja. (MYT/oph1/1999)

Työkohteissa tarvittiin moottorisahoja, lumikolia, lapioita, ja erilaisia käsityökaluja mm. talttoja, joilla jäistä materiaalia voitiin työstää. Tarvittavista työvälineistä tuli kurssin aikana melkoinen ongelma. Normaalisti kouluttaja budjetoii opetustarvikkeet ja työvälineet kurssin kustannuksiin, jolloin ne tulevat huomioiduiksi koulutuksen hankintahinnassa. Näin oli tehty tässäkin tapauksessa. Perustarvikkeisiin kuului tässä myös kurssilaisille hankittava suojavaatetus. Kouluttajan välinehankinnat jäivät kuitenkin varsin vähäisiksi. Näytti siltä, että hän luotti asian hoituvan luontevasti maalaiskunnan varikolta lainaamalla.⁵⁸

⁵⁷ Haastatteluaineisto, Jarmo Kariniemi 22.3.1999.

⁵⁸ Haastatteluaineisto, avaininformantti Jussi 19.3.1999.

Onko ulkona opiskelu seikkailua vai rankkaa työtä?

Koulutushankkeessa opetuksen muodot poikkesivat formaalista luokkahuoneopetuksesta varsin paljon (Tuomisto 1994, 24). Ykköskurssilla käytössä oli koukustila sosiaalituloineen. Yhteistä tilaa voitiin kalustaa pienryhmien tarpeisiin. Kakkoskurssilla oli käytössä hulpeat toimistotilat, joissa oli useita työhuoneita. Toimiston aulaa käytettiin yhteisen opetuksen ja kokousten tilana. Työhuoneet nimettiin kurssilaisten ryhmäkohtaiseen käyttöön ja ne palvelijat sekä työskentely- että hengähdyspaikkana. Tutustuminen opeteltaviin materiaaleihin ja harjoitustöihin tapahtui molemmilla kursseilla kuitenkin autenttisisessa luontoympäristössä. Tässä ulkona tapahtuneessa opiskelussa kurssilaisia opastettiin työstämään luonnon materiaaleja kuten lunta ja jäätä. Vaikka kouluttajan laatimat väljät kurssien opetussuunnitelmat oli rakennettu ensisijassa teatteri- ja media-alan lähtökohdista, varsinaisessa toiminnassa saattoi nähdä seikkailukasvatuksen (outdoor adventure education) ja elämyspedagogiikan (Erlebnispädagogik) piirteitä. Edellinen liittyy brittiläis-amerikkalaiseen kokemukselliseen oppimiseen ja jälkimmäisen juuret ovat saksalaisessa reformipedagogiikassa. (Karppinen 2005, 19, 24-28; Hopkins & Putman 1993, 4-6.)

Elämysten yhteydessä puhutaan elämyskasvatuksesta ja -kulttuurista. Elämyskasvatus liittyy pedagogisiin ohjelmiin, joissa haetaan formaalin kasvatuksen oheen informaalisen kasvatuksen aineksia seikkailusta, elämyksistä ja mediasta. Kulttuuri tavoittaa Deweyn (1999/1929) ydinajatuksen, jossa kulttuurin kasvatuksellisuus toimii sekä itsessään että kouluoppimisen säiliönä. Säiliöön ladataan kulttuurin arvokkain aines. (Kupiainen & Suoranta 2002, 115-117.) Informaalinen kasvatus tarkoittaa oppimista luokkahuoneen ulkopuolella kuten kotona, harrastuspiireissä, työelämässä, kokeneemman työntekijän opastuksessa jne. Oppiminen voi olla tavoitteellista ja intensiivistä toimintaa, vaikka se on ei-institutionaalista kokemusperäistä oppimista. Tämän koulutushankkeen opetussuunnitelma liikkui formaalin ja informaalin kasvatuksen rajapinnoilla painottuen enemmän jälkimmäiseen. (Tuomisto 1998, 34-35.)

Elämyspedagogiikka sisältää Karppisen (2005, 37) mukaan kaksi toimintamallia, joista ensimmäinen on projekti- ja prosessilähtöisyys. Siinä oppiminen tulkitaan prosessiksi, jonka kuluessa yksilölliset prosessit vahvistavat toivottavaa sosiaalista, tiedollista ja emotionaalista kehitystä. Toinen piirre on yhteisön kasvattava merkitys, jolloin oppiminen liittyy sosiaalipedagogiseen viitekehykseen. Yhteistoiminnallisessa oppimisessä korostuu yksilön vastuu ja yhteisöllinen vastuu sekä tehtävien jakaminen. Näiden kurssien toteutuksessa joutuivat niin yksilölliset kuin yhteisöllisetkin valmiudet usein koetukselle, kun jokaiselta opiskelijalta odotettiin itsenäistä selviytymistä ja toisaalta hyvää yhteistyökykyä toisten kanssa.

Ulkona tapahtunutta opiskelua koulutuksen järjestäjä ei kokenut ongelmaksi, vaikka pääosa koulutuksesta ajoittui sydäntalvelle. Riittävällä vaatetuksella ja muilla tarpeellisilla varusteilla opiskelijoiden arveltiin kykenevän työskentelemään luonnon oloissa säistä riippumatta.⁵⁹ Kurssin markkinoinnissa ulkona tapahtuvaa toimintaa oli korostettu. Valtaosa kurssilaista näyttikin sopeutuvan olosuhteisiin. Mukana oli kuitenkin muutama, jolle luonnossa opiskeleminen oli ehkä tuntunut eksoottiselta kurssille hakiessa. Käytännössä ulkotyö osoittautuikin fyysisesti raskaaksi.⁶⁰ Ykköskurssille oli hakuaikaa ollut niukasti, mikä saattoi aiheuttaa työvoimatoimistossa myös kiireessä tehtyjä kurssille ohjaamisia. Siksi tulija voi kokea tulleen väärälle kurssille terveydellisiä rajoitteitakaan unohtamatta. Ongelmasta seurasi tarve jättää asianomaiset pysäkillä mahdollisimman pian ja ilman työvoimapolitiittisia seuraamuksia. Keskeytyksen syystä ja opiskelijan jatkohuollosta oli sovittava työvoimatoimiston kanssa.

Pysäkillä jääjiä

Oppilasryhmän kokoonpano eli kurssin aikana reippaasti. Hankintasopimus oli tehty 20 opiskelijajapaikasta, minkä mukaan oli sovittu myös koulutuksen kokonaishinnasta. Työhallinto maksoi jälkikäteen vain toteutuneista opiskelijatyöpäivistä.⁶¹ Tyhjiillään olevista oppilaspaikoista ei syntynyt kouluttajalle tuloja. Tästä aiheutui yksityiselle koulutuksen järjestäjälle ensimmäinen taloudellinen riski, jota pitkän koulutuksen aikana oli konstikasta pitää tasapainossa. Yksityinen koulutuksen järjestäjä ei saanut muita julkisia avustuksia toiminnan pyörittämiseen kiinteiden oppilaitosten lailla, vaan sen oli selvittävä hankintasopimuksen rahoitusohjelmalla. Oli siis huolehdittava opiskelijoiden pysymisestä mukana tai nopeaa kurssin täydentämistä, mikäli keskeytyksiä tulee.

Koulutuksen keskeyttämistarpeita alkoi ilmetä tammikuussa eli parin kuukauden päästä kurssin käynnistymisestä. Opintojaksojen väliin oli suunniteltu ensimmäinen pysäkillä jääntimahdollisuus, kun toiminnan oli arvioitu poikkeavan paljon tavanomaisesta työvoimakoulutuksesta. Pääasiassa ulkona tapahtuvan opiskelun lisäksi opiskelijalta edellytettiin valmiuksia itseohjautuvaan toimintaan. Oppimisen ajatus lähti tekemällä oppimisesta ja kokeilevasta työskentelyotteesta. Kahden kurssilaisen keskeyttäminen kirjattiin pysäkillä jääntinä, toinen tammikuulle ja toinen helmikuulle.⁶²

---

59 Havaintopäiväkirja 18.3.1997.

60 Omat muistiinpanot 2.2.1997.

61 Ykköskurssin hankintasopimus 2.12.1996.

62 Keskeyttämisilmoitukset työvoimatoimistolle, helmikuu 1997.

Kolmas keskeyttäjä oli kotoisin pääkaupunkiseudulta. Häntä en ehtinyt tavata, koska hän jäi pitkälle sairauslomalle heti alkuvuodesta. Olimme varautuneet kouluttajan kanssa heti kurssin alussa tapahtuviin keskeytyksiin ja valinneet yhden ylimääräisen kurssilaisen. Nyt näytti tyhjenevän useita opiskelijapaikkoja, joten kurssille oli saatava täydennystä nopeasti. Käytännössä kurssipaikat julistettiin haettaviksi työhallinnon internetsivuille. Kurssia täydennettiin kahteen otteeseen kevättalven aikana eli helmi- ja maaliskuussa.⁶³ Selvitin opiskelijoiden yksilöllisiä työurasuunnitelmia tutkimushaastattelun yhteydessä. Tarkoitus oli löytää jokaisen kanssa pitkän tähtäyksen realistinen työllistymisväylä.

Miten suhtautua keskeyttäjiin? Voiko väärälle kurssille ohjautuneen opiskelijan kurssin katkaisun arvioida myönteiseksi yksilön entä järjestelmän kannalta? Koro (1994, 25) puhuu itseohjautuvuuden yhteydessä oppijan autonomiasta oppimista koskevien ratkaisujen teossa. Tällöin keskeyttäminen ei olisikaan tappio enempää oppijalle kuin opetusta toteuttavalle taholle. Se olisi kaikkien kannalta onnellinen ratkaisu siinä elämäntilanteessa, jossa opiskelija päättää keskeyttämisestään vapaasti ja itseohjautuvasti. Työvoimakoulutuksen keskeyttäminen ei ole kuitenkaan pelkästään opiskelijan vallassa. Toki jokainen voi keskeyttää koulutuksen halutessaan, mutta seurauksena voi syntyä ongelmia työttömyysturvan kanssa, mikäli asianomainen ilmoittautuu työnhakijaksi. Tässä hankkeessa opiskelijoiden keskeyttämisaikeisiin ja -tarpeisiin kiinnitettiin erityistä huomiota. Puhuminen pysäkeistä keskeyttämisen ja täydentämisen paikkoina loi kurssin sisälle järjestyksen ja mallin. Opiskelijoiden vaihtumiset eivät hajoittaneet opiskelijaryhmää, vaan uudet tulijat otettiin suoraan toimintaan mukaan. Keskeyttäjän jatkosta keskusteltiin ennakkoon työvoimatoimiston kanssa, mikäli tämä palasi työnhakijaksi.

Asiakkaan liikkumista työviranomaisen palveluketjussa on tarkasteltava kokonaisuutena, jotta asianomaisen saamien palvelujen vaikutuksia voi arvioida. Käsitteeseen liittyy läheisesti myös palvelujen laatu, jossa paras arvioija on palvelujen kohteena oleva asiakas. Laadun määrittämisessä asiakkaan tyytyväisyys on keskeinen mittari. (Lumijärvi 1997, 32; Raivola 2000, 40-45.) Tutkimuskohteen taustalla keskeisenä toimijana on työvoimatoimisto, jossa asiakkaan ohjautuminen palvelupisteestä toiseen on sekä systemaattista että sattumanvaraista. Sosiaalityön asiakassuhteita koskevissa tutkimuksissa on todettu, etteivät asiakkaat saa lähellekään samanlaista kohtelua (Arnkil 1991, 78-80; Rostila 1997, 32-33). Työvoimatoimiston ja sosiaalitoimiston asiakasprosesseista löytyy paljon samankaltaisuuksia, jonka vuoksi niitä voi rinnastaa toisiinsa.

⁶³ Valintapöytäkirja opiskelijatäydennyksestä, maaliskuu 1997.

4.2 Ympäristöteoksille on tilausta

Matkailuympäristön tuotteistamishankkeesta muodostui koulutuspaikkakunnalle poikkeuksellinen koulutuspilotti. Lehdistö seurasi innokkaasti koulutuksen toteutusta ja teki näyttäviä artikkeleita kurssin työkohteista. Toiminnan uskottavuus tuntui rakentuvan pääasiassa hankkeessa mukana olevien virastojen ja laitosten päällikköjen varaan. Miten tällainen hanke nousi pystyyn ja läpäisi samalla toimintaympäristön ja rahoittajien ennakkoluulot? Ajankohta oli luonnollisesti otollinen luoville kokeiluille massatyöttömyyden vallitessa. Toki myös uusi EU-rahoitus haluttiin saada alueella elämään. Laitosten ja virastojen omassa toiminnassa elettiin myös haasteellisia aikoja. Maalaiskunta valmistautui järjestämään valtakunnalliset Asuntomessut parin vuoden kuluttua.⁶⁴ Tiepiiri oli uusimassa Napapiirin alueen valaistusjärjestelmiä ja etsi niihin luovia ratkaisuja. Seurakunnan sisällä oli ollut voimakas kädenvääntö matkailijoille tarkoitettun kappelin rakentamisesta Napapiirille. Hanke oli kaatunut kuitenkin luottamushenkilöiden enemmistön kielteiseen kantaan.⁶⁵ Seurakunnalla oli tarve silti tehdä alueelle jotain konkreettista. Tähän tarkoitukseen lumesta, jäästä ja valoista rakennettava Hiljaisuuden puisto saattoi olla sopiva myönteinen viesti matkailijoiden suuntaan.⁶⁶

4.2.1 Harjoitustyömaat

Kaukonlammen talvipuisto

Mittava opiskelijatyömaa syntyi tammikuun pakkasten aikoihin Napapiirille rakennetun keinolammen jäälle. Opetussuunnitelmassa tammikuun viikot kulki-
vat otsikolla: Teknologian mahdollisuudet kehittyvässä mielikuvamatkailussa. Tavoitteena oli Napapiirin alueen tulevaisuuden dramaturginen monimuotoisuus. Jaksolla työstettiin maiseman visualisoinnin ideoita, jotka elävöittivät ja rikastuttivat Napapiirin omaleimaisuutta.⁶⁷ Käytännössä tämä tarkoitti lammelle pystytettävän lumi- ja jääveistospuiston rakentamista. Kurssin työkohteeksi valittu lampi oli rakennettu tulevan kesän asuntomessujen yhdeksi ympäristökoh-
teeksi. Lammen kunnostus samoin kuin ympäristön istutukset oli tehty valmiiksi edellisenä kesänä. Nyt kurssin harjoitustyönä tehtävän valaistun puiston rakenteet siivottaisiin kevään koittaessa. Tuolloin lampi palaisi alkuperäiseen tarkoitukseensa yleiseksi uimarannaksi. Opetussuunnitelmassa kouluttajiksi kirjat-

64 Ykköskurssin opetussuunnitelma 2.12.1996.

65 Haastatteluaineisto, Hans Enbuske 24.3.1999.

66 Ohjausryhmän kokousmuistio 23.4.1997.

67 Ykköskurssin opetussuunnitelma 2.12.1996.

tua kahta tamperelaista ääni- ja valotekniikan medianomia ei kumpaakaan näkynyt paikkakunnalla.⁶⁸

Talvipuistoon ei ollut valmista työsuunnitelmaa. Oli vain puhdas koskematon lumipeitossa oleva lampi, jolle odotettiin syntyvän elämyksellisiä ympäristöteoksia. Opiskelijat jaettiin neljään ryhmään, joista jokainen sai tehtäväkseen suunnitella puistoon oman palstan. Näistä neljästä osasuunnitelmasta muodostui kokonaisluonnos, joka tarkentui maastoon ryhmien toteuttaessa omaa osuuttaan. Materiaaleina käytettiin pääasiassa lunta, jätää ja vettä. Puunkarahkat sopivat jäädytyspohjiksi ja tukirakenteita tehtiin kanaverkoista ja metallirauodoista hitaamalla.⁶⁹ Puiston rakentaminen tapahtui pienryhmissä kurssilaisten yhteisinä kokeiluina yrityksen ja erehdyksen kautta (Kolb 1984). Käytännössä jokainen kurssilainen joutui harjoittelemaan lumen ja jään työstämistä omien taitojensa pohjalta.

Kenelläkään ei näyttänyt olevan tästä työstä aikaisempaa kokemusta. Puistoon syntyi kuitenkin erilaisia puita ja siltoja, myös Pöykyn lumibaari, joka sai nimensä yhden rakentajan mukaan. Valmiit lumi- ja jääteokset valaisiin sähköisesti teatteritekniikan välineillä ja menetelmillä. Valaistussuunnittelu pääsi oikeuksiinsa, sillä tämä oli kouluttajan omaa erikoisalaa. Valaistusjärjestelmää varten puistoon rakennettiin laaja kaapeliverkosto, jolla kokonaisuus voitiin toteuttaa. Toiminnassa oli monenlaista tarvikkeiden lainaamista ilman rahallista vastinetta. Tämä oravannahkakauppa toimi varsin sujuvasti eri toimijatahojen välillä.⁷⁰ Kaukonlammen talvipuisto avattiin tammikuun lopulla järjestämällä kutsuvierastilaisuus yhteistyökumppaneille.⁷¹ Tilaisuudessa tarjottiin Pöykyn baarista lämmintä glögiä ja poronkäritystä. Kutsuvieraat istuivat poronahoilla peite-tyillä lumi-istuimilla ja ihailivat puiston kauneutta ja visuaalisia elämyksiä. Puistoa voitiin pitää valaistuna pari viikkoa, jolloin lainatut tavarat, kuten teatterin ja maalaiskunnan kaapelit oli palautettava. Työn tilaajana toimineen maalaiskunnan osastopäällikkö Huttunen piti talvipuiston rakentamista varsin onnistuneena kokeiluna. Hänen mukaansa ilman ykköskurssin työnäytettä ei mitään jatkoja olisi todennäköisesti tullut. Maalaiskunnan työvälineiden käyttämistä Huttunen ei kokenut ongelmaksi, koska kohde oli yhteinen harjoittelutyömaa ja palveli kunnan suunnitelmia lammen käytöstä.⁷²

⁶⁸ Omat muistiinpanot 2. 2.1997.

⁶⁹ Haastatteluaineisto, avaininformantti Jussi 19.3.1999.

⁷⁰ Omat muistiinpanot 2.2.1997.

⁷¹ Kutsu Kaukonlammen Talvipuiston ensi-iltaan 30.1.1997.

⁷² Haastatteluaineisto, Kauko Huttunen 17.3.1999.

Kuva 1. Talvipuisto Kaukonlammella

Talvipuiston työmaalle oli keskikaupungilta matkaa lähes kymmenen kilometriä, joten paikan päällä käyntiin oli varattava aikaa. Tutustuin kummineuvojana puistotyömaahan tammikuun puolessa välissä. Käynnin syynä oli sekä henkilökohtainen kiinnostus että tarve nähdä olosuhteet ja opiskelijoiden mieliala. Seuraava käyntini olikin kutsuvierastilaisuus tammikuun lopussa. Nämä käyntikerat olivat myös tutkijan henkilökohtaisia interventioita ensimmäisen työmaan havainnointiin. Tuossa vaiheessa en ollut tutustunut vielä opiskelijoihin henkilökohtaisesti.⁷³

Koska minulla ei ollut mahdollisuutta olla seuraamassa työmaata enempää, tahdoin kuulla työnteossa olleen rakentajan kokemuksia. Valitsin opiskelijoista Jussin, joka toimii tässä tutkimuksessa avaininformanttinani. Haastattelin häntä kahdesti, ensin ykköskurssilla Jussin ollessa opiskelijana ja toisen kerran hank-

⁷³ Omat muistiinpanot 2.2.1997

keen päättymisen jälkeen maaliskuussa vuonna 1999. Jussi on henkilön peitenimi. Hän oli kurssille tullessaan maalaiskunnan entinen työntekijä. Jussin mukaan talvipuistoa päästiin luonnostelevaan paikan päälle vasta, kun lammen jäältä oli puhdistettu ensin lumimassat pois. Tähän tarvittiin työkonetta, sillä työ oli liian raskasta pelkästään käsivoimin tehtäväksi. Maalaiskunnalta saatiin lainaan traktori sekä työvälineitä kuten moottorisaha, lapioita ja lumikolia. Teoksiin tarvittavien jäiden sahaaminen ja ylös raahaaminen tapahtuivat kuitenkin etupäässä ihmistyövoimalla. Kysyin häneltä teosten valmistusprosessista, miten mahtoivat syntyä ne siipensä levittäneet kahden-kolmen metrin korkuiset enkelit, joista muodostui koko hankkeen yksi mieleenpainuvimmista teoksista.

H: Opettiko joku perusvaiheita, esimerkiksi mistä enkelin siivet tehdään ja miten ne jäädytetään?

J: Ei, ei. Se tuli vain. Vaikka meitä oli useampia metallipuolen ihmisiä, mutta kyllä se niinkö jäi minun vastuulle. Se kouluttaja Simo sano että sinä hommat hitsausvehkeet ja lasket ne raudat ja hommaat. Ja tehdään sitten ne. Ei me muuten yritetty aluksi tehdä enkeliä, vaan jonkinlaista puuta, sinne puistoonhan tehtiin monenlaisia puita. Mutta kanaverkoista tehty rakennelma alkoikin muistuttaa enkeliä, jolla on levällään olevat siivet. Huurrettaminen tehtiin vesisuihkulla useita eri kertoja, ja välillä annettiin jäätyä. (MYT/oph1/1999)

Enkelin malli syntyi Jussin mukaan enemmän vahingossa, kun tarkoitus oli tehdä puistoon erilaisia puita. Metallista hitsattu puunrunko alkoi kuitenkin muistuttaa toistuvien vesisuihkutusten aikana enemmän enkeliä kuin puuta. Näin oli luotu kokeilun tuloksena enkelin prototyyppi, jota mallia voitiin toistaa samalla menetelmällä. Rakennettu teos sai lisäefektejä kohdevalaistuksesta, johon oli liitetty värilliset muovikalvot. Kokonaisuudesta syntyi elämys, joka oli käytävä nauttimassa paikan päällä, mikäli halusi kokea sen autenttisena. Saarisen (2002, 8-9) mukaan elämystuotteita ei voida siirtää eikä varastoida myöhempää kuluttamista varten. Ne ovat `menetettyjä` elleivät ne kelpaa asiakkaille. Tosin puistoa kuvattiin sekä kokonaisuudessaan että yksittäisiä teoksia valokuvina ja videotallenteina. Teosten kuvat levisivät myös laajasti median kautta.⁷⁴ Kyseinen enkeli löytyi myöhemmin useista matkailuun liittyvistä julkaisuista. Tällainen oli mm. Rovaniemen kaupungin Matkailulehti.⁷⁵

⁷⁴ Helsingin Sanomat 21.9.1997

⁷⁵ Rovaniemen kaupungin matkailulehti, talvi 1997, 10.

Ollessani kurssin mukana kevättalvella opiskelijat keräsivät kansioon puiston teoksista otettuja valokuvia ja lehtiartikkeleita. Kysyessäni puiston rakentamiskokemuksista sain vastauksia äärestä laitaan.

Kun me oltiin lammella, se oli hirveän rankkaa. (MYT/oph7/1997)

No eihän se lampi/ talvipuutarha itse päivänvalossa ollut kaksinen, mutta ko aurinko paisto jälle, niin olihan se komean näköinen. Kyllä se valo on semmoinen asia, josta haluaisin pikkuisen oppia lisää ja valokuvaamisesta... (MYT/oph3/1997).

Toiset pitivät työtä upeana kokemuksena, joka viritti myös uusia ideoita ja oppimisvirityksiä. Osa kommentoi työmaata vain rankaksi urakaksi, joka piti vain tehdä.⁷⁶ Puistoa tehtiin tammikuussa, jolloin kurssi oli toiminut vasta pari kuu-kautta. Työ oli pakkaskelillä varsin raskasta, kun luntakin oli jo runsaasti. Muu-tama kurssilainen kävi luonani työvoimatoimistossa valittamassa töiden ras-kautta ja varusteiden heikkoutta mm. työkäsineiden kastumista.⁷⁷ Toimin kum-mineuvojana ja tehtäväni oli sekä valvoa että tukea kurssin kulkua sekä opis-kelijoita.⁷⁸ Kuuntelin kurssilaisten murheita ja lupasin viedä järjestäjälle palau-tetta. Yritin samalla kannustaa heitä jatkamaan kurssilla kaikesta huolimatta. Annoin kouluttajalle palautetta ja esitin lisävarusteiden hankkimista ensimmäi-seen hätään.

Näiden poikkeuksellisten koulutusolosuhteiden vuoksi oli mahdolliset terveys-riskit pyrittävä erottamaan ajoissa.⁷⁹ Ryhmässä esiintyi muutamalla kurssilaisella myös selvää avuttomuutta, kuinka tulla toimeen lumen ja pakkasen kanssa. Toisten oli pitänyt toimittaa näitä kurssikavereita lämpimään. Tämän ensimmäi-sen suuren ulkotyöjakson aikana toisistaan huolehtiminen kasvatti ryhmän si-sälle yhteisöllistä vastuuta ja lujitti jäsenten yhteenkuuluvuutta. Samalla ensim-mäinen työkohte toi esille uuden koulutusalan poikkeavat työn suoritusvaati-mukset. Kuinka selvittää sydäntalvella fyysisesti raskaassa ulkotyössä ja kye-tään samalla luomaan arkkitehtoonisia rakennelmia ilman valmiita työsuunni-telmia. Tilannetta hämärsi alussa myös se, ettei kenelläkään ollut ammatillista osaamista lumen ja jään työstämiseen, vaan jokaisen oli se opeteltava kokeile-malla.⁸⁰

Rakentamisessa voi nähdä kurssin tavoitteiden suuntaista kulttuuriteollista tuot-teistamisen kokeilua. Siinä ei pyritty massatuotantoon, vaan tekemään luonnon-

⁷⁶ Havaintopäiväkirja 21.3.1997.

⁷⁷ Omat muistiinpanot 21.1.1997.

⁷⁸ Työvoimatoimiston menettelytapaohje 2/96

⁷⁹ Omat muistiinpanot 21.1.1997

⁸⁰ Havaintopäiväkirja 21.3.1997.

materiaalista tuote käsityönä. Yhdistämällä siihen tekniikkaa kuten valaisemalla lumiteokset ja käyttämällä värillisiä kalvoja luotiin katsojalle visuaalinen elämys. Koulutuksen tuottajan sanoilla tavoite näyttää seuraavalta.

Esittävässä taiteessa asuva osaaminen siirretään osaksi kehittyvää matkailuteollisuutta ja –elinkeinoa ja niin että materiaalit joita työstetään eivät ole teräs, betoni eikä lasi, vaan luonnosta löytyvät vuodenajan mukaiset materiaalit. Konkreettinen talviajan esimerkki on Napapiirin asuntoalueen lampi, joka työstetään tammikuun aikana. Se on blankkolampi, johon rakennetaan elämyslampi. (Kouluttaja Simo/20.12.1996.)

Huurre-enkelin ohella kurssin yksi tunnetuimpia tuotteita oli lähes ikoniksi muodostunut jääsiivuista koottu ja värikalvoilla valaistu lyhty. Kakkoskurssin alussa tällaisia värikalvoilla varustettuja lyhtyjä rakennettiin Hiljaisuuden puiston sisään tuloväylän valaisuun. Lyhtyä on myöhemmin jalostettu muottien avulla teolliseen suuntaan esimerkiksi Napapiirillä, jossa kaupungin puutarhaosasto huolehtii jouluajan visualisoinnista.⁸¹

Yhteistyötä Siepakoiden kanssa

Toimintaympäristöstä alkoi nousta kiinnostusta kurssia kohtaan Kaukonlammen Talvipuiston esittelyn jälkeen. Kansantanssiryhmä Siepakat oli rakentamassa ulkoilmatapahtumaa Ounasparviljongille. He kutsuivat kurssin mukaan suunnitteluun ja toteutukseen. Järjestö on paikkakunnalla toimiva vahva lasten ja nuorten harrastustoimintaan panostava kolmannen sektorin toimija, joka hakee toimintaansa mukaan sopivia yhteistyökumppaneita. Nyt kyseessä oli Kalevalan kansanperinteeseen pohjautuvan ja jäällä esitettävän tanssiesityksen rakentaminen. Kouta- nimisen draaman ylöspanoon haluttiin kurssilta ammattiapua.⁸²

Opiskelijoista löytyi rakennusmiehiä, ompelijoita sekä valaistuksen ja pyrotekniikan ammattilaisia. Siepakkojen toimintaan kuuluu vanhempien aktiivinen osallistuminen lastensa harrastukseen. Esiintymisvaatteet valmistetaan yhteisesti hankituista kankaista ja muista tarvikkeista.⁸³ Tässä Kouta-projektissa puvustus muodosti suuren haasteen, jonka suunnitteluun löytyi kurssilaisten joukosta ammattitaitoinen teatterin puvustaja. Produktion valaistukseen ja pyroteknisiin räjäytyksiin oli opiskelijoissa valmiita asiantuntijoita. Loistokas jäällä esitetty speaktaakkeli pääsi paikallisen median näyttävään seurantaan.^{84, 85}

⁸¹ Uusi Rovaniemi 7.1.2004.

⁸² Työpaperi 20.1.1997

⁸³ Uusi Rovaniemi 13.2.1997.

⁸⁴ Lapin Kansan 28.2.1997.

⁸⁵ Omat muistiinpanot 3.3.1997.

Kuva 2. Kouta-draama

Ympäristötaidetta Soinilansalmella

Kouluttajana toimiva yrittäjä oli rakentanut useana vuonna Leppävirran Soinilansalmelle pääsiäisajan ympäristötapahtuman Tampereen ammattikorkeakoulun ympäristötaiteen opiskelijoiden kanssa. Tapahtuma oli tehty yhteistyössä paikallisen seurakunnan kanssa. Nyt Myttilän kurssilta lähti mukaan kymmenkunta opiskelijaa maaliskuussa projektin tekoon. Myttilä oli kurssilaisten itsensä ryhmälle antama yhteisöllinen nimi, josta merkitsi kurssin edetessä sosiaalista sidosta ja paikkaa.

Projektimatka tehtiin ja se onnistui erinomaisesti. Savolainen media teki useita näyttäviä uutisartikkeleita ilmakirkoksi nimetystä ympäristön visualisoinnista. Myös rovaniemeläiset opiskelijat pääsivät julkisuuteen ja lehtikuviin.⁸⁶ Mutta muutamalla matkalaisella oli hirttänyt ryyppy päälle ja miesjoukossa oli sattunut jotain sopimatonta. Seuraukset näkyivät muutamien kurssilaisen keskinäisissä väleissä. Mokausi hiersi pitkään ja oli vähällä muuttaa myös kurssin sisäisiä asemia.⁸⁷

4.2.2 Tutkijaksi kuohuvaan työpajaan

Tutkijaksi ryhtyminen tapahtui kouluttajan aloitteesta, kun hän tarjosi minulle Matkailuympäristön tuotteistamishanketta tutkimuskohteeksi. Asia tuli esille ensimmäisen kurssin suunnittelun aikana, kun mainitsin tutkineeni tuoreessa pro-gradussani työvoimakoulutuksen yksilövaikuttavuutta. Kerroin aikomuksestani jatkaa opiskelua työn ohessa tavoitteena lisensointityö, mutta aihetta en ollut vielä päättänyt. Kouluttaja tarjosi kurssia kohteeksi. Tutkimuksen kautta hän odotti saavansa uskottavuutta hankkeelleen. Harkinnan jälkeen tein päätöksen ja ilmoitin sitoutuvani tutkimuksen tekemiseen oman virkatyöni ohessa. Pääasialliset tutkimusmenetelmät olisivat teemahaastattelu ja osallistuva havainnointi. Jotta saatoin tehdä opiskelijoiden haastattelut rauhassa ja elää samalla kurssin kanssa etnografisen tutkijan tapaan (Grönfors 1982: Tikkamäki 2006), jäin kahden kuukauden opintovapaalle maaliskuun alussa. Tarkoitukseni oli haastatella opiskelijoiden lisäksi myös kouluttajaa, jotta saisin lisää tietoa koulutushankkeen tarkoitusperistä. Haastattelin hänet ensimmäisen kerran jo ennen joulua. Silloin tarkoitus oli tutustua kurssin taustoihin.

Olin opintovapaasta valtaosan kurssipaikalla. Tein teemahaastattelut ja osallistuin yhteisiin tilaisuuksiin. Ohjausryhmän kokoukset pidettiin myös koulutus-tiloissa. Osallistuin niihin työhallinnon nimeämänä edustajana ja esittelin myös tutkimusvaiheeni kulkua. Tein havainnointia ja osallistuin kurssin arkitoimiin. Yhteistyö kouluttajan kanssa sujui luonnikkaasti, kunnes opintovapaan puolella välissä tilanne kuumeni. Ohjausryhmästä oli toivottu kakkoskurssia seuraavaksi talveksi. Kouluttaja oli kysellyt alustavasti siihen Te-keskuksen mielipidettä. Sieltä oli näytetty vihreää valoa sitoutumatta vielä sen enempää. Tilanne mutkistui, kun samaan aikaan koulutusyrittäjän toisella paikkakunnalla olevassa yrityksessä työntekijöillä alkoivat loppua työmaat toimitusjohtajan puuhastellessa

⁸⁶ Savon Sanomat 15.3.1997.

⁸⁷ Havaintopäiväkirja 25.3.1997.

Napapiirillä kurssin kanssa. Edessä oli ongelma, jatkaako kakkoskurssin suunnittelua vai lähteäkö Keski-Eurooppaan hakemaan omalle yritykselle töitä.⁸⁸ Ratkaisun tekeminen osoittautui hankalaksi ja näkyi yhteistyössämme. Olimme sopineet työkäytännöksi, että keskustelen teemahaastattelun yhteydessä opiskelijan kanssa myös urasuunnitelmaan liittyvästä aihepiiristä ja annan tietoa ja tukea, jos siihen näyttää olevan tarvetta. Esimerkkinä olivat ajankohtaiset koulutukset, joista asianomaiselle voisi olla hyötyä. Haastattelukierroksen jälkeen kävisimme kouluttajan kanssa läpi kurssin kokonaistilanteen ja tekisimme suunnitelmat jatkotoimenpiteisiin. Nyt henkilökohtaisessa paineessa kouluttaja halusi puristaa jokaiselta kurssilaiselta suoran vastauksen, kuinka sitoutunut kukin on tähän kurssiin. Hän aikoi muuttaa huhtikuulle sopimani teemahaastatteluajat opiskelijoiden tenttaustilaisuuksiksi. En hyväksynyt menettelyä enkä nähnyt kohtuulliseksi ripittää opiskelijoita tässä vaiheessa, kun kurssi oli vasta puolessa välissä.⁸⁹

Syntynyt ristiriita aiheutti välittömästi tunnelman kiristymisen. Tarkoitukseni oli ollut haastatella kouluttajaa tällä käynnillä, mitä varten olin valmistanut kotona kysymykset. Siirryimme hänen työhuoneeseen ja aloin viritellä nauhuria käyntiin. Silloin kouluttajalla paloi pinna ja hän repi kädessään olleet työpaperit. Säkähdin, että päällekkö tuo tulee. Sanoin ääneen muuttavani roolini työnohjaajaksi rauhoittaakseni tilannetta. Tunnelma laukesi, kun hän tiesi pääsevänsä nyt haastattelun piinasta. Hän perui samalla opiskelijoiden kanssa sopimansa tenttausajat. Totesin, että erilaiset roolit antoivat omaan toimintaani paljon selkänöjää. Olinhan kummineuvojana toimiva viranomainen, ohjausryhmän jäsen ja tutkija. Kouluttajan oli nieltävä monta kiukkuaan, mikäli aikoi jatkaa hankettaan.⁹⁰

Johtamista vai sulkeisia

Kouluttaja oli paljon poissa kurssin pidosta, jolloin ryhmä hoiti itse itsensä puheenjohtaja Villen ja muutaman vastuuhenkilöksi nimetyn kurssilaisen varassa. Tiettyihin teemoihin tai työprojekteihin kouluttaja saattoi hankkia ulkopuolisen asiantuntijan tai konsultin. Työpajatoimintana tapahtunutta oppimista voi pitää pitkälti itseohjautuvana tekemisenä, minkä kouluttaja katsoi kuuluvan aikuisten normaaliin työskentelytapaan. Ryhmää hämmensi kuitenkin kouluttajan johtamismalli, jossa hän oli nimennyt yhden opiskelijan ryhmän puheenjohtajaksi heti koulutuksen alkuvaiheessa. Tässä yhteydessä puheenjohtajan rooli lähenteli

⁸⁸ Havaintopäiväkirja 16.4.1997.

⁸⁹ Havaintopäiväkirja 25.3.1997.

⁹⁰ Havaintopäiväkirja 25.3.1997.

työnjohtajan asemaa ja oli ikään kuin kouluttajan edustaja. Työllisyyskursseilla on ollut perinteinen tapa, että kurssilaiset valitsevat kurssinvanhimman omaksi luottohenkilökseen. Kurssinvanhinta ei tälle kurssilla valittu. Vaikka Ville toimi kouluttajan valitsemana luottohenkilönä, hän nautti tiukan paikan tullen myös opiskelijakavereiden luottamusta.⁹¹

Käsite johtoroikkalaisuus kuului myös kouluttajan toimintastrategiaan. Se merkitsi opiskelijan nostamista hänen omaan luottoryhmäänsä. Kyse oli tietystä suosikkijärjestelmästä, jossa opiskelijoita nostettiin kärkijoukkoon toisten ohi. Kurssin edetessä sieltä saattoi toki pudotakin. Kyse oli kouluttajan innokkaasti ajamasta työllistymismallista, joka konkretisoitui vähitellen osuuskunnan perustamiseksi. Kevättalvella opiskelijoiden jatkosuunnitelmat alkoivat vähitellen eriytyä. Karkealla jaolla heistä oli löydettävissä kolmenlaista urasuuntautumista. Aktiivisin osuuskuntaideasta kiinnostunut ryhmä kehitti kouluttajan kanssa ajatusta eteenpäin. Toinen joukko pohti omaa henkilökohtaista urasuunnitelmaa tai oli jo työharjoittelussa. Kolmannen muodosti ryhmä, jossa oli elämänsä kanssa tasapainoilevia. Heillä oli vaikeuksia tarttua uuteen suunnitelmaan tai oli henkilökohtaisia rajoitteita esim. terveydentila, päihdeongelma jne.⁹²

Monen opiskelijan tilannetta helpotti tai passivoi näkökulmasta riippuen pitkäaikaistyöttömyyden vuoksi myönnetty työvoimapolitiittinen toimenpidepaketti (Skog & Räisänen 1997, 99), joka oli tehty työvoimatoimistossa ennen tähän koulutukseen hakeutumista. Paketti olivat maksimissaan 18 kuukauden mittainen. Nyt menossa oleva kurssi oli jo osa siitä ja lopulla henkilö voi työllistyä puolen vuoden tukityöhön kurssin jälkeen. Yleisenä vaikutelmana alkoi näkyä, että vetäjältä odotettiin aivan liikaa. Hän pettyi puolestaan kolmasosan vetämättömyyteen ja saattoi heittää heistä raskasta herjaa koko ryhmän kuullen.⁹³

4.2.3 Työnohjausta vai konsultointia

Kouluttajan ammattitausta liittyi teatteritekniikan sovelluksiin ja nuorten mediaopiskelijoiden kanssa työskentelyyn. Nyt aikuisten kouluttajana ja työvoimakoulutuksen vetäjänä hänen toimintansa poikkesi totutusta melkoisesti. Mallissa oli ”puoliturkkamaista otetta”, joksi hän käyttäytymistään kouluttajana myöhemmin tulkitsi.⁹⁴ Ei ollut ihme, että toimintakulttuurien törmätessä syntyi mukana oleville sisäisiä kuhmuja. Toiminnan uskottavuus askarrutti itseänikin kurssin

91 Havaintopäiväkirja 16.4.1997.

92 Kouluttajan työmuistio 22.2.1997.

93 Havaintopäiväkirja 3.4.1997.

94 Luonnos Revontulten Suomi – hankkeesta 23.10.1997.

ilmapiirin ja kurssilaisten erikoisen kohtelun vuoksi. Syntyviin kolhaisuihin ja ristiriitoihin tarjoamani työnohjausmahdollisuus toimi yhtenä selvittelykeinona. Työnohjauksesta tuli mieluisa dialoginen kommunikointitapa kanssani käytäviin keskusteluihin niin opiskelijoille kuin kouluttajallekin. Kahdenkeskistä keskustelutarvetta ilmeni molemmilla tahoilla. Toimintaan liitettiin ilmeisesti vahva luottamuksen tunne, jonka pohjalta oli mahdollista käydä läpi omia sisäisiä tuntemuksia. Olin niissä ikään kuin ulkopuolinen luottohenkilö enemmän kuin virkamies. Keskustelun aihe ja intensiteetti syntyi ohjattavan tarpeen ja tilanteen mukaan. Yleisin aihepiiri opiskelijalla oli henkilökohtaisesti koettu loukkaus tai väärinkohtelu, jonka hän halusi purkaa kanssani. Teemoina oli usein myös huoli henkilökohtaisesta elämäntilanteesta tai oman urapolun epäselvyys.⁹⁵

Olin työhallinnon kouluttama työnohjaaja ja tehnyt hallinnon sisällä useita vuosia työnohjausta, joten pystyin tarjoamaan sitä myös kurssilla. Työministeriö käynnisti vuonna 1983 työnohjaajakoulutukset henkilöstökoulutuksena. Ensimmäisistä koulutettavista puolet oli ammatinvalinnanohjaajia ja puolet työvoimaneuvojia. Monimuoto-opiskeluna tapahtunut koulutus kesti kaksi vuotta, minkä jälkeen ministeriö järjesti täydennyskoulutuksia. Osallistuin itse työvoimaneuvojana tämän ensimmäisen pilottiryhmän koulutukseen. Työnohjauksen määrittäminen vaihtelee suuresti puhujan ja kontekstin mukaan. Työnohjauksesta voidaan puhua, vaikka toiminta lähestyy konsultaatiota tai terapiaa. Työministeriön muistiossa vuodelta 1981 työnohjaus määritellään seuraavasti: ”Työnohjauksella tarkoitetaan erityiskysymysten asiantuntijan tai kokeneemman työntekijän antamaa ohjausta ja tukea oman työn arvioinnissa, työongelmien erittelyssä ja ratkaisemisessa sekä tarvittavien toimenpiteiden suunnittelussa.” (Lehtinen & Tuohi 1985, 181-183.) Työnohjaus on systematisoitua neuvontaa, jota antaa kokeneempi virkailija. Varsinainen työnohjaus on virallistettua ja siihen käytetty aika lasketaan työajaksi ja se voi tapahtua työajalla. (Niskanen ym. 1988, 15–16; myös Vienola 1995; Aalto 1985.)

Missä kulkee sitten raja konsultaation ja työnohjauksen välillä? Niskanen ym. (1988, 22-23) katsovat niiden rajan olevan usein liukuva ja hiuksen hieno. Jos konsultaatiot tapahtuvat säännönmukaisesti, ikään kuin laadittua suunnitelmaa noudattaen, on ero varsinaiseen työnohjaukseen ainakin lopputuloksen kannalta vähäinen. Pääasiallinen ero on tavoitteissa, mihin toiminnalla pyritään. Työnohjauksessa on tavoitteena melko tasavertaisen vuorovaikutussuhteen syntyminen ja ohjattavassa tapahtuva kehitysprosessi. Konsultaatiossa ei näihin pyritä, mutta ne voidaan saavuttaa sivutuotteena ihan kuin sattumalta. Työnohjaussuhteessa

⁹⁵ Havaintopäiväkirja 9.4.1997.

pyritään luottamukselliseen ja tasavertaiseen suhteeseen, kun taas konsultaatio saattaa muodostua varsin autoritääriseksi, jossa vaikkapa esimies koetaan ikään kuin viisaaksi pöllöksi.

4.2.4 Kummineuvoja valvoo

Poikkesin huhtikuun alussa katsomaan kurssia, niin kuin tapanani oli. Tämä oli tavallinen käynti, josta en ollut ilmoittanut ennakkoon. Kummineuvojan tehtäviin kuului käydä katsomassa kurssin kulkua myös valvontamielessä. Kuulin samalla, oliko kaikki kunnossa ja oliko opiskelijoilla keskustelutarpeita. Kouluttaja oli taas reissussa, mutta nyt hän oli hankkinut vetäjän ympäristöpäivän valmisteluun. Ohjelmassa oli piirtämisen harjoittelua ja päivän teemaan liittyvien teosten luonnostelua. Pajalla oli myös ohjausryhmään kuuluva ympäristökeskuksen edustaja. Ohjausryhmän jäsenet tarjosivat kurssille apuja ilman rahakorvausta kuten tässä. Kutsuimme mallia oravannahkavaihdoksi. Kouluttaja oli nimennyt opiskelijoista ympäristöpäivän vastaavaksi puutarhuritaustan omaavan Annin. Kurssi oli jaettu pienryhmiin, joista jokainen suunnitteli kaupungille sijoitettavaa ympäristöteosta. Annia ahdisti kurssilaisten häipyminen ruokatunnille kesken suunnittelutyön. Kuinka saada kurssikaverit pysymään ruodussa? Tässä seuraamani kurssipäivän yhteydessä poissaolot eivät kuitenkaan vielä häirinneet, koska mukana oli valvovia ulkopuolisia vetäjiä. Koulutuksen edetessä kevättä kohden opiskelijoita alkoi häipyä muutenkin omille teilleen kesken työpäivän.⁹⁶

Opiskelijat keskenään työpajalla

Olin juhannuksen jälkeen työpajalla katsastamassa, mitä ryhmälle kuului. Samalla kiinnosti nähdä, montako opiskelijaa oli vielä paikalla. Heistä osa oli jo luvallisesti maailmalla, vaikka olivatkin vielä kurssin kirjoilla. Näistä kurssilaisista muutama oli ollut koko kevään työharjoittelussa. Touhu alkoi tuntua jo ilmiselvältä työsuhteelta. Kyse oli toimisto- ja ravintola-alan kahdesta ammattilaisesta, jotka kouluttaja oli järjestänyt oman alan harjoittelupaikkoihin avoimille työmarkkinoille. Tapasin pajalla vain muutaman opiskelijan. En saanut paikalla olevilta selkoa, mihin muut olivat häipyneet. Koulutuksen toiminnan kannalta tilanne oli ongelmallinen, koska kurssia oli jäljellä vielä elokuun puoleen väliin saakka. Kouluttajan ote näytti herpaantuneen kesän korvalla eikä häntä näkynyt juurikaan paikalla. Työpajalla oleva opiskelijaryhmä kulutteli aikaansa, miten kukin taisi. Kummineuvojan tehtäväni oli valvoa kurssin tapahtu-

⁹⁶ Havaintopäiväkirja 3.4.1997.

mia ja huolehtia opiskelijoiden tilanteista. Kouluttajan vähäinen läsnäolo kursilla selittyi osittain Napapiirille työkohteiden suunnittelusta yhdessä ohjaus/hankeryhmän kanssa. Kyse oli seuraavan talven töistä, joiden toteuttajaksi toivottiin työhallinnon hankkimaa kakkoskurssia.⁹⁷

Kesäkuun lopulla tarkastimme kouluttajan kanssa opiskelijoiden tilanteen ja teimme muutaman kohdalla keskeytyspäätöksen. Kahden työharjoittelussa pitkään olleen opiskelijan katsottiin tekevän varsinaista työtä ja heidät irrotettiin kurssin vahvuudesta. Päihdeongelmainen kurssilainen ohjattiin hakeutumaan katkaisuhoidon. Yksi opiskelija siirtyi kuntoutus selvittelyihin ja yhden kurssi keskeytettiin terveydellisten syiden vuoksi.⁹⁸ Kurssi jatkui vielä elokuun puoleen väliin saakka. Kurssilla oli jäljellä 15 opiskelijaa, jotka oli saatava vielä innostumaan ulkotöistä. Kysyin hankkeen jälkeen maaliskuussa 1999 tutkimukseni avaininformanttina kulkevalta Jussilta kesän 1997 kurssikokemuksia.

H: Ykköskurssihan kesti elokuun puoleen väliin. Mitä te teitte kesällä?

J: Meillähän oli sillä pienellä porukalla, joka oli sitä aktiiviporukkaa, meillähän oli kyllä sitä työriepua. Ensinnäkin me siivottiin nämä ympäristöt, missä oli talvella askarreltu. Koluttiin ja siivottiin lammen ympäriltä rojut. Meitä oli pieni iskuryhmä, se minun vetämä Napapiirin kammipolun rakentajien ryhmä siinä oli. Pikkusen alle kymmenen, joukko harveni. Sittenhän siihen tuli tämmöiset tehtävät kuin seuraavan talven Napapiirin suunnittelu. Se lankesi taas mulle. Siinä oli sitten sitä käenvääntöä, että taisi olla kaksi viikkoa pisin aika, että mie istuin yksin huoneessa ja suunnittelin eikä ollut ketään muita. Siinä oli porukkaa, niinkö lamppasi eestakaisin. (MYT/oph1/1999)

Kesäkauden toiminta näytti jääneen muutaman aktiivisen opiskelijan harteille. Jussi oli ottanut vastuulleen edellisen talven työmaiden siivoamisen kuten Kaukonlammen puistotyömaan metalliromujen keräämisen. Myös maalaiskunnan tilaaman kammipolun maisemointityön valvonta ja seuraavan talven työmaiden suunnittelu näyttivät siirtyneen luonnostaan hänelle.

Jatkokurssi

Ykköskurssin perään järjestettiin kuuden viikon jatkokurssi. Työhallinto eli Tekekeskus suostui hankkimaan sen kansallisella rahoituksella. Jatkokurssi liittyi pääasiassa keskeneräisen maisemointityön loppuunsaattamiseen. Maalaiskunta oli rakentanut Napapiirille turvekammin seuraavan kesän Asuntomessujen ympäristökohteeksi ja tilannut kurssilta kammille johtavan polun maisemoinnin.

⁹⁷ Havaintopäiväkirja 25.6.1997.

⁹⁸ Keskeyttämisilmoitukset työvoimatoimistolle 30.6.1997.

Tilaaaja odotti työn valmistuvan vielä sulan maan aikana. Kouluttaja oli halunnut ykköskurssilta muutoin työttömäksi jäävien siirtyvän jatkokurssille. Työvoimatoimisto oli tehnyt sen mukaan valintapäätökset. Valittujen opiskelijoiden määrä jäi itselleni hiukan epäselväksi, koska olin tuolloin kesälomalla.⁹⁹ Lomalta palattuani kävin kammipolun työmaalla ja tapasin siellä puolen kymmentä opiskelijaa.

Maisemointityö kiinnosti myös mediaa. Niinpä paikallinen sanomalehti teki ison artikkelin kuvien kera työporukasta ja haastatteli minua hankkeen edustajana.¹⁰⁰ En saanut lomalta palattuani käsiini heti Te-keskuksen rahoittaman jatkokurssin asiakirjoja, jotta olisin nähnyt sovitun opiskelijamäärän ja valittujen opiskelijoiden nimet. Maisemointityön lisäksi kouluttaja näytti siirtäneen muutaman kurssilaisen kakkoskurssin valmisteluun. Kaikki kurssille valitut eivät kuitenkaan olleet pysyneet kurssilla, kun toteutuneita opiskelijatyöpäiviä kertyi jatkokurssilla suunniteltua vähemmän. Tästä seurasi koulutuksenjärjestäjälle ilmeinen taloudellinen pettymys.¹⁰¹

4.3 Kuka rakentaa seuraavana talvena Napapiirin työkohteet?

Ykköskurssilla toimineen ohjausryhmän jäsenet olivat päättäneet jatkaa Napapiirin alueen liikenne- ja valaistusjärjestelyjen rakentamista myös seuraavana talvena. Ryhmä oli muutettu hankeryhmäksi ja kutsuttu mukaan muutama uusi jäsen. Yhteinen huolenaihe oli, kuka rakentaa ykköskurssin aikana suunnitellut ympäristöteokset kuten Napapiirin ja Lentokentäntien fanfaaritorvet ja Hiljaisuuden puiston. Ykköskurssi oli valmistanut keväällä puistosta pienoismallin, johon ohjausryhmän lisäksi olivat seurakunnan edustajat kirkkoherraa myöden käyneet tutustumassa.¹⁰² Erityisesti maalaiskunnalla suurimpana hankkeen ulkopuolisena mesenaattina oli suuri kiinnostus saada uusi kurssi pystyyn, jotta suunnitellut työt saataisiin toteutetuiksi. Maalaiskunta oli varautunut palkkaamaan hankkeeseen oman työnjohtajansa, mikäli kurssi lähtee liikkeelle.¹⁰³ Asiaan suhtauduttiin siis sängen vakavasti.

Aloite Matkailuympäristön tuotteistamishankkeen kakkoskurssista tehtiin Lapin läänin Te-keskukselle keväällä 1997. Kyseinen organisaatio toimi uutena valtion viranomaisena työvoimapiirin poistuttua historian hämärään maaliskuun alussa.

⁹⁹ Omat muistiinpanot 4.10.1997.

¹⁰⁰ Lapin Kansa 23.8.1997

¹⁰¹ Omat muistiinpanot 4.10.1997.

¹⁰² Ohjausryhmän kokousmuistio 23.4.1997.

¹⁰³ Hankeryhmän kokousmuistio 11.8.1997.

Tuolloin kolme valtion piiriviranomaista, Työvoimapiiri, Kauppa- ja teollisuusministeriön piiri (KTM) ja Maatalouspiiri yhdistyivät yhdeksi piiriorganisaatioksi. Tulokseksi saatiin Te-keskus eli työ- ja elinkeinokeskusten verkosto. (L23/1997.)

4.3.1 Kakkoskurssin sisältöä suunnitellaan

Työhallinto osoittautui sängen nihkeäksi toisen kurssin hankinnassa, vaikka oli kevättalvella näyttänyt sille vihreää valoa. Toisen kurssin järjestämisen selkeä tarve tuli kuitenkin toimintaympäristöstä. Pitkän pohdinnan tuloksena työhallinto myöntyi kakkoskurssin hankintaan, mutta ei puoltanut ESR-rahoitusta.¹⁰⁴

Kakkoskurssin pituudeksi päätettiin ykköskurssin tapaan reilut 8 kuukautta ja ajankohdaksi sovittiin 1.10.1997-18.6.1998. Kurssin sisältöä ja toteutustapaa oli suunniteltu kesän aikana ottamalla huomioon ensimmäisen kurssin kokemukset ja tulokset. Koulutuskonseptiin rakennettiin tutorointimalli, joka tarkoitti ykköskurssilta siirtyvien kurssilaisten käyttämistä uusien opiskelijoiden perehdyttämiseen. Tällä arveltiin tulijoiden pääsevän nopeasti kurssin perusajatukseen ja työhön kiinni. Tutoreiden osuus huomioitiin kurssin opiskelijaryhmän koossa ja työhallinnolle tehtävässä tarjouksessa. Ryhmän suuruudeksi esitettiin 25 opiskelupaikkaa, joista kuusi käytettäisiin alussa tutoreille.¹⁰⁵

Tutorointia voi verrata tässä perinteiseen oppipoika-kisällimallin soveltamiseen (Räty 1987, 11-15). Salakarin (2007, 78-79) mukaan oppipoikakoulutus on käsityöammateista tunnettu opetusmenetelmä, jossa oppipoika hankkii ammatissa tarvittavia taitoja kokeneen mestarin opastamana. Taitojen kasvaessa hänelle annetaan vaativampia töitä, vastuuta ja itsenäisyyttä. Työhallinto käytti tätä perinteistä ammatin oppimismallia työvoimakoulutuksessa 1990-luvun lama-vuosina. Näitä oppipoikien, kisällien ja seniorien koulutuksia toteutettiin työttömien työpajatoiminnassa.

Kakkoskurssin opiskelijoiden alaikäraja oli 20 vuotta, kun kyse oli normaalista kansallisella rahoituksella tapahtuvasta koulutuksesta (A912/1990). Etusijalla olivat edelleen pitkäaikaistyöttömät tai työttömyysuhanalaiset alasta kiinnostuneet henkilöt.¹⁰⁶ Tutorehdokkaiden kanssa tehtiin sopimus, että he tulevat kakkoskurssille opiskelijoina ja saavat opintososiaaliset edut. Heidän tehtävänä on

¹⁰⁴ Kakkoskurssin hankintasopimus 29.9.1997.

¹⁰⁵ Kakkoskurssin kurssisuunnitelma 17.7.1997.

¹⁰⁶ Kakkoskurssin hakuilmoitus.

perehdyttää uudet oppilaat talon tavoille ja työalalle. Samaan aikaan he voivat kypsyttää vielä omaa henkilökohtaista urasuunnitelmaansa. Suunnitelmaan kuului, että tutorit irtoaisivat kurssilta työpaikan tai toisen koulutuspaikan ratkettua. Työttömäksi ei kenenkään odotettu siirtyvän kesken kurssin.¹⁰⁷

Kurssin sisälle rakennettiin ykköskurssin tapaan pysäkillä jääntimahdollisuus, mikäli koulutusala osoittautui virhevalinnaksi. Keskeytys saattoi johtua terveydellisestä tai muusta henkilökohtaisesta syystä. Jokaisen pysäkillä jäävän jatkosta sovittiin ennen irtautumista työvoimatoimiston kanssa, jotta asianomainen eteni tarvittaessa lisäselvityksiin eikä joutunut aiheetta ongelmiin työttömyysturvan kanssa.¹⁰⁸ Mikäli kurssilta irtautumiseen oli syynä työllistyminen avoimille markkinoille tai siirtyminen muuhun koulutukseen, suhtauduttiin asiaan luonnollisen myönteisesti. Olipa syy irtautumiseen mikä tahansa, siitä seurasi kurssin kannalta nopea ryhmän täydennystarve. Tyhjä opiskelijapaikka kun ei tuottanut tuloja. Sama ilmiö näkyy ongelmana myös kiinteämuotoisessa koulutuksessa, jossa koulun keskeyttäjät muodostavat taloudellisen riipan. Kun kyse on julkisin varoin rahoitetusta instituutista, ei muutaman oppilaan keskeytys heilauta oppilaitoksen taloutta suuntaan eikä toiseen.

Koulutus tulee hakuun

Kakkoskurssi pantiin hakuun heinäkuun lopussa ja koulutuksen alkaminen suunniteltiin lokakuun alkuun. Hakuaika päättyi 5.9.1997. Aikaa varattiin valintaa varten reilusti, jotta hakijat ehditään haastatella ja saattaa päätökset hakijoille tiedoksi hyvissä ajoin. Koulutuksen pituus oli reilut 8 kuukautta ensimmäisen kurssin tapaan ja kohderyhmäksi etsittiin teknologiapainotteista hakijaryhmää ykköskurssin oltua taidepainotteinen. Kouluttajan kuningasajatus oli alkujaan toteuttaa aihepiiristä kolme kurssia, joista kolmas olisi taiteen ja teknologian yhdistelmä.¹⁰⁹ Hän perusteli tätä suunnitelmaansa seuraavalla tavalla.

Insinöörit eivät esimerkiksi ymmärrä sitä, että heidän valtansa on mahdollistunut taiteilijoiden ennakkoluulottomuudesta. Taiteilijoiden tekemät pohjatyöt ovat mahdollistaneet nykyisen muodon ja muoto hallitsee teknologiaan ja siinä kiertävää pääomaa koska pääoma jalostuu raudassa ei sisällössä. Siellä se on kertautunut, kertynyt ja nyt me ollaan siinä harhassa, että jotkut pienet kapean alueen teknologiset jutut ovat se elämän sisältö. (Kouluttaja Simo/ 20.12.1996.)

107 Kakkoskurssin kurssisuunnitelma 17.7.1997.

108 Omat muistiinpanot 18.8.1997.

109 Haastatteluaineisto, Simo Leinonen 21.12.1996.

Hakuilmoitukseen¹¹⁰ kirjattiin koulutuksen sisällön, toteutuksen ja pääsyaatimusten osalta seuraavaa:

Koulutuksen kuvaus:

MYT2 kouluttaa osaajia matkailuympäristön rakentamiseen, huoltoon ja kunnossapitoon sekä kulttuuritapahtumien esitysteknisiin tehtäviin. Kohderyhmänä: teknisen, taide/käsityön (kovat materiaalit) puutarha-alan, ATK-järjestelijän, matkailu- tai kaupallisen ammatillisen pohjan omaavat henkilöt. Haastatteluvaihtoa.

Koulutuksen tavoitteet:

Koulutuksella on tarkoitus saada luoduksi työyhteisöliittymä, joka tarjoaa monialapalvelujaan ja osaamistaan erityisesti matkailuelinkeinon tarpeisiin, ympäristöhankkeisiin sekä ohjelmapalveluiden puitteiden rakentamiseen ja elävöittämiseen. Pääpaino on erityisesti talvikauden toimintojen luomisessa. Rakennuselementteinä käytetään lunta, jätää, kiviä, ääntä, valoa, pimeyttä ja hiljaisuutta. Toiminta tapahtuu työprojekteissa Napapiirin, Rovaniemen kaupungin ja Inari-Saariselän alueilla.

Koulutuksen toteutus:

Työskentely perustuu uusien opiskelijoiden ja edelliseltä MYT1 –kurssilta jatkavien yhteistoimintaan, jossa vanhat toimivat uusien työnopastajina/tutoreina.

Koulutuksen perusideana on ”Tekemällä oppimisen” –ajatus, joka tarkoittaa työskentelyn ja kokeilun kautta oppimista. Toiminta tapahtuu huomattavalta osin ulkotyöprojekteina, mikä edellyttää osallistujilta hyvää fyysistä terveyttä. Opetusmenetelminä käytetään työryhmätyöskentelyä, luentoja, omatoimista ohjattua tiedonhankintaa ja yksilöohjausta. Tavoitteena on antaa koulutettaville lisävalmiuksia, joilla asianomainen voi sijoittua uudelleen työmarkkinoille.

Hakemuksia saatiin niukasti määräpäivään mennessä, joten hakuaikaa oli jatkettava 19.9.1997 saakka. Te-keskuksen työvoimaosasto teki koulutuksesta hankintapäätöksen 29.9.1997 ja kurssi alkoi 1.10.1997. Samasta päivästä siirryin virkavapaalle ryhtyäkseen Laterna Oy:n kurssinjohtaja-tutkijaksi. Oppilasvalintoja en tehnyt, koska olin menossa kurssin vetäjäksi. Periaate tuntui näin tehtynä oikeudenmukaiselta. Ryhmään valittiin 25 opiskelijaa, joista kuusi oli tutoriksi siirtyviä ykköskurssin opiskelijoita.¹¹¹

¹¹⁰ Kakkoskurssin hakuilmoitus.

¹¹¹ Opiskelijoiden valintapöytäkirja, syyskuu 1997.

Virkamiehestä kurssinjohtajaksi

Päädyin kakkoskurssin johtajaksi koulutuksentuottajan vetoomuksesta. Hän totesi, ettei kakkoskurssi ei lähde muuten liikkeelle. Tarjous oli haastava ja halusin kokeilla siipiäni. Irtaudin talvikaudeksi virkatyöstä ja siirryin Laterna Oy:n palkkalistoille. Sopimuksen mukaan hoitaisin puolikkaan kurssinjohtajuudesta ja toisen puolikkaan käyttäisin tutkimuksen tekoon hankkeesta.¹¹² Kouluttaja aikoi hoitaa toisen puolen kurssinjohtajuudesta ilmaisten asian metaforalla ”hoida pesä, niin minä haen sinne rusakot”. Virkatyöstä irtautumiseeni liittyi käytännön hankaluuksia. Vaikka lopullista kurssin hankintapäätöstä ei oltu tehty, minun oli anottava seitsemän kuukautta kestävä virkavapaus hyvissä ajoin luottaen kurssin lähtevän liikkeelle. Myös jäljellä olevat lomapäivät oli pidettävä, koska olin palaamassa takaisin vasta toukokuussa. Te-keskus teki kakkoskurssista lopullisen hankintapäätöksen vasta syyskuun lopussa.¹¹³

Irtautumisajankohtaan sattui seuraavan vuoden kurssisuunnittelu, jonka valmistelu ja toimiston sisäinen koordinointi kuului vastuulleni.¹¹⁴ Kävin velvollisuuteni tuntien katsomassa toimistolla muutaman lomapäivän aikana kurssien suunnittelutilannetta. Käynnistä seurasi itselleni myöhemmin runsaasti murhetta. Elokuinen sanomalehtijuttu Napapiirin maisemointityömaasta kummitteli oudosti taustalla. Jutussa olin esittelemässä lehdistölle kurssin toimintaa. Lehden näyttävä artikkeli ja siinä saamani julkisuus tuntui rassanneen erityisesti lähiesinaistani.¹¹⁵ Siirtymiseni yksityisen työnantajan palvelukseen oli viraston sisällä ilmeisen yllättävä asia. Vastaavia irtautumisia yksityiselle sektorille ei tuolloin juuri harrastettu. Korkeakoulututkinnon teko työn ohessa oli vielä sekin varsin harvinaista tavoitteellisesta jatko-opiskelusta puhumattakaan. Olin opiskeluiden kanssa oman tieni kulkija. Työyhteisöni suhtautui tutkimusintooni ilmeisen välinpitämättömästi ehkäpä osa työkavereista kielteisestikin. Virkavapaus minulle kuitenkin myönnettiin hankalasta ilmapiiristä huolimatta.

Matkailuympäristön tuotteistamishanke jäi kaiketi paikalliselle tasolle melko vieraaksi, koska kyseessä oli osittain ESR-rahoitteinen koulutus. Päätöksentekijä ja hankkeen hallinnoija oli työvoimapiiri. Piiritoimisto nimesi minut työhallinnon edustajana ohjausryhmään.¹¹⁶ Työvoimakoulutusten hankintapäätökset tehtiin ja hallinnoitiin tuolloin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta työvoimapii-

¹¹² Ohjausryhmän kokousmuistio 23.4.1997.

¹¹³ Kakkoskurssin hankintasopimus 29.9.1997.

¹¹⁴ Työvoimatoimiston menettelytapaohjeistus 2/96.

¹¹⁵ Lapin Kansa 23.8.1997.

¹¹⁶ Projektisuunnitelma 7.11.1996.

ristä (myöhemmin Te-keskus). Tässä tapauksessa hankkeen saamat mittasuhteet ja verkottuminen toimintaympäristöön jäivät työvoimatoimiston tasolla vähäiselle huomiolle, vaikka koulutusten operatiivinen vaihe hoidettiin työvoimatoimistossa työvoimakoulutusosastolla.

4.3.2 Aikataulussa liikkeelle

Olin sopinut kouluttajan kanssa, että käynnistämme Jussin kanssa kakkoskurssin virallisesti alkuun. Hän itse tulisi kurssin alkupäivinä tapaamaan opiskelijoita.¹¹⁷ Kutsun koulutuksenjärjestäjä Simoa jatkossa kouluttajaksi samoin kuin ykköskurssilla, jotta lukija pystyy hahmottamaan roolejamme tällä kakkoskurssilla. Jussi oli ykköskurssilla opiskelija ja nyt kakkoskurssilla maalaiskunnan palkkaama työnjohtaja. Hänen kanssaan käynnistimme kurssin normaalisti esittelemällä koulutuksen tavoitteet ja toimintaperiaatteet. Sovimme opiskelijoiden kanssa kurssin työkäytännöistä ja työskentelyajoista. Kaksoisroolissani lymyilevän tutkijan position kannalta mietin, miten hyödyntäisin tilanteen ennen kuin opiskelijat ryhmäytyvät ja alkavat elää kurssin elämää. En aikonut haastatella heitä ykköskurssin tapaan, koska olin erilaisessa roolissa opiskelijoihin nähden. Tarkoitukseni oli kerätä tutkimusta varten monenlaisia aineistoja. Päätin koota kakkoskurssin opiskelijoilta heti kurssin alussa aineistoa kyselylomakkeella. Sain näin käyttööni opiskelijoiden tulovaiheen kurssiodotukset ja –tavoitteet tällä tavalla ennen kuin koulutuksen vaikutukset tulevat mukaan. Opiskelijat suhtautuivat lomakekyselyyn positiivisesti.¹¹⁸

Opiskelupuitteiden varustaminen

Kakkoskurssia suunnitellessaan kouluttaja päätti vuokrata samalta lehtitalolta kuin ykköskurssilla vapautumassa olevat toimistotilat. Toimintaympäristöksi tuli nyt muheva 250 neliön toimistotila. Konttorimaisuudesta huolimatta tiloista saatiin luovilla järjestelyillä varsin toimivat työskentelypuitteet lähes 40 hengen ulkotyöporukalle. Suuren keskusaulan molemmin puolin sijaitsi toimistohuoneita, joista tuli ryhmien ja kouluttajien työtiloja. Kurssisihteerin huone ATK-yhteyksineen sijaitsi ensimmäisenä heti ovesta tullessa. Seuraavina olivat maalaiskunnan palkkaaman työnjohtajan, kurssinjohtajan ja toimitusjohtajan työhuoneet. Toisella seinustalla sijaitsivat kurssilaisten ryhmätyöhuoneet. Kurssilaisten toppavaatteille rakennettiin aulaan tukevat naulakot, joissa kastuneet työvarus-

¹¹⁷ Omat muistiinpanot 28.9.1997.

¹¹⁸ Opiskelijoilta kerätty lomakeaineisto 3.10.1997.

teet saataisiin kuivatuiksi. Tiloissa oli lisäksi WC-tilat, baarikeittiö sekä varastohuoneita.¹¹⁹ Kävimme työnjohtajan kanssa hankkimassa paikallisesta vaatetusmyymälästä vihreät toppatakit ja -housut kurssilaisille ja vetäjille. Takin selkään painatettiin ykköskurssilta siirtyneen tutorin suunnittelema MYT- hankkeen logo: olemme siis myytiläisiä, sosiaalistuminen saattoi alkaa. Logon luoja oli ammatiltaan mainossuunnittelija. Hankimme muutaman työkalupakin ja tarvittavia pientyökaluja työnjohtajan kanssa.¹²⁰ Kyniä, kumeja ja vihkoja oli hankittu kesällä jo ennakkoon.

Ruokailun järjestäminen

Tilavista puitteista löytyi yksi puute, kun käytössä oli vain pieni baarikeittiö. Se joutuisi suuren ryhmän ruokailun järjestämisessä kovalle koetukselle. Työvoimakoulutuksessa opintososiaaliin etuihin kuului päivärahan lisäksi 30 markan ylläpitokorvaus, jonka opiskelija käytti harkintansa mukaan ruokailuun tai matkakuluihin.¹²¹ Kyseessä oli poikkeuksellinen opiskeluympäristö, jossa ei ollut lähellä ruokalaa. Työn tekeminen tapahtuisi pääasiassa ulkona, joten energiaa tarvittaisiin reilusti. Kurssinjohtajana minun oli huolehdittava opiskelijoiden niin fyysisestä, sosiaalisesta kuin psyykkisestäkin hyvinvoinnista. Ruokailuongelmaan oli siis löydettävä ratkaisu. Mieleeni tuli entisajan savottakämpä, jossa kokki tarjosi elämänluukulta jatkille ravitsevaa syötävää.¹²² Luukku ei rakennettu, mutta päätettiin perustaa kurssin budjetin ulkopuolella toimiva yhteinen ruokapiiri. Perusajatus siinä oli, että valmistetaan yhteinen lounasruoka ja jaetaan kustannukset ruokailijoiden kesken. Hankittiin 10 litran teräskattila, jossa päämajan baarikeittiössä valmistettiin soppa jokaisena työpäivänä. Suosikiksi nousi arvatenkin hernerokka. Vaihtelua ruokalistaan saatiin erilaisista lihakeitoista. Lounaan hinnaksi sovittiin 10 markkaa/ henkilö. Sillä sai syödä keittoa ja voileipiä vatsan täydeltä. Juomapuolen hoiti jokainen itse.¹²³

Talvikauden suurin työmaa Kakkoskurssin syntyi Napapiirille Hiljaisuuden puistoon, jossa kurssilaisten käytössä oli maalaiskunnan järjestämä lämmin taukotupa. Sinne kuljetettiin päämajasta lounasaikaan lämmintä soppaa syöjien lukumäärän mukaan. Taukotuvassa oli kahvin keittomahdollisuus. Vesipiste ja sosiaalitulat sijaitsivat lähistöllä Pajakylässä. Toinen suuri työkohde käynnistyi alkutalvesta Ystävyysdenpuistossa, Pohjanhovin lähellä. Siellä työskentelevä ryh-

¹¹⁹ Omat muistiinpanot 15.10.1997.

¹²⁰ Tarvikkeiden hankintalista 13.10.1997.

¹²¹ Työhallinnon esite opintososiaalisista tuista.

¹²² Metsätyöhuolto.1948. Kämpäemännän käsikirja.

¹²³ Ruokapiirin kirjanpito.

mä kävi ruokailemassa päämajassa. Muonitusvastuu oli luonnollisesti minulla kurssinjohtajana. Hankin ruokatarvikkeet kaupasta ja valmistelin kotona seuraavan päivän keittoviritykset. Aamupäivällä soppa keitettiin valmiiksi ja tehtiin voileivät. Opiskelijat osallistuivat valmisteluihin ja ruuan kuljetuksiin työmaalle työtilanteiden mukaan.¹²⁴

”Jos emme jotain osaa, opettelemme yhdessä”

Lounasjärjestelyillä oli ryhmän kannalta tärkeä yhteisöllinen vaikutus. Sen lisäksi, että ruokahuolto saatiin toimimaan säännöllisenä ja kohtuuhintaisena, oli toiminnalla myös kasvatuksellisia ja sosiaalisia vaikutuksia. Opittiin huolehtimaan myös toisista opiskelukavereista, tekemään ruokaa ja tiskaamaan. Nähtiin samalla, millä hinnalla on mahdollista syödä ihan oikeaa ruokaa. Kurssilaisten osallistumisessa näki selvästi keittiöaskareisiin tottuneita ja tottumattomia, mutta kuitenkin jokaisen oli osallistuttava vuorollaan muonitustehtäviin ryhmän paineen vuoksi.

Kurssilla käytettiin myös siivoustyönjohtajaa¹²⁵, joka opasti opiskelijoita perussiivouksiin, välineisiin ja pesuaineiden käyttöön. Samalla heille annettiin perustietoja erilaisista sisätilojen pintamateriaaleista ja niiden käsittelystä. Siivousteema liittyi opetustilojen puhdistamisen lisäksi kurssilta tilattavien tapahtumien järjestämiseen erilaisissa julkisissa tiloissa. Kyse oli siis yhdestä kurssin palvelutehtävästä. Näissä tilanteissa oli osattava suojata ja tarvittaessa puhdistaa erilaisia materiaaleja. Päämajan siivoukset tehtiin omin voimin jakamalla työvuorot ryhmittäin. Kurssin varsinaiset perustyöt menivät näiden huoltotehtävien edelle, jolloin kurssinjohtaja viime kädessä vastasi kurssisihteerin kanssa siivouksista. Omatoimisuus toimi kurssiyhteisössä laidasta laitaan. Tästä sopiva esimerkki oli kurssisihteerin Leena, joka terhakkana monitoimijana vahasi joululoman aikana ison toimitilan lattiat, vaikka työ oli aiottu teettää siivousfirmalla.¹²⁶

Tarvikkeita luonnosta

Kurssin alkupäivien ohjelmassa oli luonnon materiaalien hankkiminen talven työmaita varten ennen lumen tuloa. Kasveja tarvittiin jäädytettävien kukkataulujen valmistamiseen. Menetelmä oli opeteltu ykköskurssilla. Siinä kuivatut kukat tai muut kasvinosat jäädytettiin muottien sisään tauluiksi. Teokset sijoitettiin

124 Omat muistiinpanot 4.10.1997.

125 Viikkokokouksen muistio 3.11.1997.

126 Aamupalaverin muistio 7.1.1998.

näytteille taidegallerian tapaan.¹²⁷ Teimme luontoretken Napapiirin metsään ja keräsimme erilaisia luonnon materiaaleja, risuja, sammalia, varpuja ja pihlajanmarjoja. Koska kurssin päämajalla ei ollut tarvikkeille sopivia varastotiloja, suuri osa tavaroista päätyi kurssinjohtajan omakotitalon ullakolle. Osa marjoista myös pakastettiin muutaman kurssilaisen varastoihin. Luontoretkellä tutustuimme toisiimme ja kävimme juomassa päiväkahvit maalaiskunnan turvekammilla. Samalla katsastimme kammille kulkevan polun, jonka ykköskurssi oli maise-moinut. Tärkeä tehtävä kurssin alussa oli myös jäiden sahaaminen talven työ-maita varten. Työ piti tehdä ensimmäisten jäiden ilmestyttyä lokakuussa, jolloin saadaan kirkasta jäätä.¹²⁸

4.3.3 Kurssi täyttä elämää

Järjestäytymisiä

Koulutus käynnistyi vauhdilla. Alkupäivinä teettämistäni lomakekyselystä sain pikaisen käsityksen kurssilaisten tavoitteista ja odotuksista. Koska opiskelijajoukko oli varsin suuri, päätin kurssinjohtajana jakaa sen toiminnallisesti kolmeen ryhmään.¹²⁹ Tavoitteeni oli saada nopeammin kiinteitä pienryhmiä, jotka puhaltavat samaan hiileen. Ryhmät perustettiin kuukauden kuluttua kurssin alkamisesta vapaalla muodostumisella suurin piirtein yhtä suuriksi. Jokainen ryhmä valitsi kuukaudeksi ryhmän vetäjän ja varavetäjän ja tarvittaessa sihteerin. Seuraavalla kierroksella vetäjien piti vaihtua, sillä jokaisen oli kokeiltava näitä tehtäviä. Tarkoitus oli antaa jokaiselle opiskelijalle mahdollisuus vastata omasta ryhmästä ja samalla ryhmän työsuorituksesta.

Ryhmissä vaihtui henkilöitä, kun opiskelijoita jäi pysäkille ja pysäkiltä tuli uusia tilalle. Tähän totuttiin varsin nopeasti. Tutorit eivät kuuluneet ryhmiin, vaan auttoivat kaikkia tarpeen mukaan.¹³⁰ Ykköskurssilla oli aiheuttanut hämmennystä kouluttajan käyttämä kurssin puheenjohtajamalli. Kakkoskurssilla toimittiin toisin ja opiskelijat valitsivat kurssinvanhimman edustajakseen ja neuvottelijakseen. Henkilö tehtävään valittiin yksimielisesti ja hän säilytti luottamuksensa koko kurssin ajan.¹³¹

¹²⁷ Työkokous 14.11.1997.

¹²⁸ Viikkokokouksen muistio 3.11.1997

¹²⁹ Aamupalaverin muistio 1.12.1997

¹³⁰ Viikkokokouksen muistio 3.11.1997.

¹³¹ Aamupalaverin muistio 1.12.1997.

Opetussuunnitelma kuin luuranko

Kakkoskurssin opetussuunnitelma oli hyväksytty koulutuksen hankinnan yhteydessä. Työministeriön ohjeistuksessa asiasta todettiin, että työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen hankintasopimuksessa¹³² määritellään hankittava koulutus, koulutuksen tavoitteet ja sovitaan käytettävästä opetussuunnitelmasta. Samalla sovitaan myös mahdollisesta työharjoittelusta, etäopetuksesta ja muusta vastaavasta. Opetussuunnitelma liitetään sopimukseen joko kokonaisuudessaan tai tiivistelmänä, mikäli suunnitelma on kovin laaja ja yksityiskohtainen. Kakkoskurssin hankintasopimukseen liitettyssä opetussuunnitelmassa¹³³ oli seuraavat kolme osiota: I Orientoituminen viikot 40-41/1997, II Joulunajan matkailuympäristö viikot 42-52/ 1997, III Talvikauden matkailuympäristö viikot 1-25/1998.

Kahden viikon Orientoitumisjaksolla opiskelijat johdatettiin aikuiskoulutuksen saloihin sekä taide- ja kulttuuriteollisuuden ja teknologian perusteisiin. Seuraavana oli Joulunajan matkailuympäristö, jonka pituus oli kymmenen opintoviikkoa. Kolmantena osiona oli Talvikauden matkailuympäristö. Se oli opetussuunnitelman pisin jakso ja kesti vuoden alusta juhannukseen eli 25 opintoviikkoa. Sisältö painottui käytännön opetukseen, kun teoriaopetusta oli suunnitelmassa vain neljä opintoviikkoa.

Kouluttaja oli tehnyt hankeryhmän kanssa tiivistä yhteistyötä kevästä saakka. Niinpä Napapiirille suunniteltuja työmaita ryhdyttiin päivittämään heti kurssin alettua. Kouluttajalla oli ollut vetämässä hakemus syksyllä 1998 Napapiirillä pidettäville valtakunnallisille Asuntomessuille.¹³⁴ Hänellä oli tarkoitus saada aikaan hankkeen päättötyö työnimeltä Myttilän talo- Arktinen valo, joka käsittäisi kolme eri osaa: audiovisuaalisen osaston, pihaosaston ja digitaalisen osaston. Syksyllä 1997 Asuntomessuorganisaatio näytti vihreää valoa kahden ensimmäisen osaston toteutukseen.¹³⁵

Orientoitumisjakson jälkeen opetussuunnitelmassa oli kymmenen viikon eli vuoden loppuun kestävä osio, Joulunajan matkailuympäristö.¹³⁶ Tähän jaksoon oli ajateltu kahden viikon teoriaopinnot, mikä tarkoitti lähinnä työtehtävän läpikäymistä työpajalla ennen työmaalle menoa. Suunnitelman mukaan teorian opetus tapahtuu pääasiassa toiminnan yhteydessä. Opiskelijat tutustuvat arkkitehtuuriin, muotoiluun sekä teknologian sovelluksiin käytännön työn kautta. Niissä

132 Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen hankintasopimuksen sisältö. Työministeriö 30.3.1995.

133 Kakkoskurssin opetussuunnitelma 29.9.1997.

134 Viikkokokouksen muistio 23.10.1997.

135 Sopimus 27.10.1997 Suomen Asuntomessut osuuskunta ja Myttilän talo/Arktinen Valonäyttelystä.

136 Kakkoskurssin opetussuunnitelma 29.9.1997.

taide ja teknologia kulkevat osittain rinnakkain ja käyvät vuoropuhelua toistensa kanssa. Nopeasta työhön opastuksesta saa aavistuksen 27.10. pidetyn viikkokokousmuistion kirjauksesta. Siinä työnjohtaja Jussi kertoi 1.10. aloittaneiden kursilaisten olevan jäiden sahuksessa ja ovat sen jälkeen siirtymässä rakennustehtäviin Napapiirille.¹³⁷ Jäiden hankkimisella varastoon oli kiire, sillä ensimmäinen syysjää oli kirkkainta ja siksi parasta materiaalia ympäristöteoksiin. Jäitä kuljetettiin Hiljaisuuden puistoon ja varastoon Ounaspuviljongille. Varastot eivät kuitenkaan riittäneet, vaan Hiljaisuuden puistoon ja tammikuussa rakennettavaan jääkirkkoon oli saattava materiaalia lisää.¹³⁸

Ensimmäiset työmaat

Joulupukin Pajakylästä Napapiiriltä oltiin televisioimassa 29.11.1997 joulunavausta suorana lähetyksenä ympäri maailmaa. Kyse oli ohjelmasta, jossa Korvatunturilta liikkeelle lähtenyt jouluntuli levitetään ympäri maailmaa valaisemaan ihmisten mieliä. Ohjelman tuottaja oli Rovaseutu Kuntayhtymä ja esiintyjät oli koottu Rovaniemen alueen lapsi- ja nuorisjärjestöistä. Tapahtuma toteutettiin yhteistyössä Matkailuympäristön tuotteistamishankkeen kakkoskurssin kanssa. Visualisoinnista, valaistuksesta ja rakenteista vastasivat kurssin ammatillaiset.^{139, 140} Pajakylän kauppiaiden osuuskunta oli tilannut kakkoskurssilta myös ympäristön elävöittämistä ja visualisointia. Tilaajalle tarjottiin viittä jäätä tehtyä pilaria, jotka luvattiin toteuttaa joulunavaukseen mennessä. Tilaus sisälsi myös lumiliukumäen matkailijoita varten. Sen arvioitiin massiivisena rakennelmana manna vievän joulunavauksen tapahtumapaikasta liikaa tilaa. Siksi rakentaminen päätettiin aloittaa heti avaustapahtuman jälkeen, jotta mäki valmistuisi itsenäisyyspäivään mennessä.¹⁴¹

Kiireellisiä töitä toi myös ykköskurssin aikana käynnistetty Lentokentäntien ja Napapiirin tienvarsivalojen suunnittelu. Valaistussuunnitelma oli tehty hanke-ryhmässä kaupunkiin saakka, mutta alkuvaiheen kiinnostuksesta huolimatta kaupunki ei lähtenyt mukaan. Tässä Ilmailulaitoksen, Tiepiirin ja maalaiskunnan tilauksessa tienvarsivalaisimiin oli päätetty valmistaa fanfaaritorven malliset kuoret. Torvien alaosaan kiinnitettiin matto, jossa oli välkkyviä muovihileitä. Mallin suunnitteli Lapin yliopiston teollisen muotoilun opiskelija.¹⁴² Nyt alumiinista

137 Viikkokokouksen muistio 27.10.1997

138 Viikkokokouksen muistio 3.11.1997.

139 Yhteishankepalaverin muistio 16.10.1997

140 Lapin Kansa 30.11.1997.

141 Koordinaatiokokouksen muistio 24.11.1997.

142 Hankeryhmän kokousmuistio 11.8.1997.

muotoillut kuoret olivat valmistumassa. Muovihileiden kiinnitys mattoihin oli yhden tutorin ja muutaman kurssilaisen tehtävänä. Valmiiden 40 fanfaaritorvien kiinnittäminen pylväisiin tapahtui kurssilla olevien sähköalan ammattilaisten voimin.¹⁴³ Vaikka työmaat keskittyivät alkuvaiheessa Napapiirille, yksittäisiä tilaustyökohteita oli myös kaupungin alueella. Joulun avaustapahtuman valmistelun ja fanfaaritorvien paikalleen asentamisen ohessa käynnistettiin myös Hiljaisuuden puiston rakentaminen. Tampereen Ammattikorkeakoulun ympäristötaiteen opiskelijoita oli tullut opettajansa kanssa rakentamaan Syväsenvaaraan maamerkkiä, valaistua joulutähteä lennonohjaustorniin. Työ oli heidän syventävien opintojen suoritusta ja liittyi myös kouluttaja Simon tehtäväkenttään. Ennen joulunavauspäivää kurssilaiset ja taideopiskelijat osallistuivat valmisteluihin koko yön, kun Napapiirin alueen ja Hiljaisuuden puiston valmiit kohteet oli saatava esityskuntoon.¹⁴⁴

Kaupungin työkohteita

Ounasvaaralla sijaitsevan Lapin Liikuntakeskuksen sporttipäiville tilattiin kursilta valaistuksia ja ympäristöteoksia.¹⁴⁵ Lunta oli marraskuun puolessa välissä varsin niukasti eikä visualisointia voitu tehdä lumi- ja jääteoksilla. Ratkaisuksi kehiteltiin hallaharsosta sokeritopan muotoisia lyhtyjen suoja, joiden sisälle asetettiin sähkövalo. Pihassa kasvavia suuria mäntyjä elävöitettiin maahan sijoitetuilla kohde- ja värikalvoilla. Työ tehtiin nopeasti suurella volyymillä ja lisätyövoimaksi saatiin liikuntakeskuksen opiskelijoita. Talosta saatiin myös käyttöön työkaluja. Kyse oli tilauksesta, jossa kustannukset hoidettiin osittain oravannahkoina.¹⁴⁶

Marraskuun lopulla tutorin vetämä ryhmä rakensi lumesta keskikaupungille Kynttiläaukio- nimisen ympäristöteoksen. Lumi oli tuotu paikalle kaupungin teknisen viraston toimesta. Teoksen tilaajina oli yrittäjien Destination-projekti, kaupunki ja seurakunta.¹⁴⁷ Toinen keskikaupungille tilattu työkohte oli maailman pohjoisimman McDonalds`n perheravintolan¹⁴⁸ avaustapahtuman visualisointi. Ravintola avattiin joulukuun alussa ja tapahtumaan haluttiin saada pohjoisen pimeyttä ja eksotiikkaa. Rakennuksen ympäristöön tehtiin talvinen ilme lu-

143 Koordinaatiokokouksen muistio 24.11.1997.

144 Viikkokokouksen muistio 24.11.1997.

145 Liikuntakeskuksen tilaus 12.11.1997.

146 Työseloste 10.11.1997.

147 Viikkokokouksen muistio 3.11.1997.

148 Mc Donalds Oy:n tilaus 7.11.1997.

mitykeillä ja jätteoksilla. Koristeluun käytetyt kuuset ja havuköynnökset tilattiin paikalliselta Maaseutuoppilaitokselta. Avajaistapahtumassa oli työssä reilu opiskelijamiehitys. Kaupunginjohtajan lisäksi tilaisuuteen oli kutsuttu myös joulupukki poroineen. Kutsuvieraille tarjottiin teemaravintolan omia tuotteita.¹⁴⁹

Opiskelijoiden vaihtumisia

Täysi kurssi aloitti suunnitellussa aikataulussa lokakuun alussa. Kokoonpanossa alkoi tapahtua heti muutoksia, kun kaksi kurssilaista keskeytti opiskelun ensimmäisinä päivinä. Lokakuussa jäi yksi tutor vauvalomalle ja yksi tutor aloitti pitkäaikaistyöttömän työllistämispakettiin liittyvän puolen vuoden tukityön. Viimeksi mainittu henkilö tuli työskentelemään maalaiskunnan palkkaamana työntekijänä Hiljaisuuden puiston työmaalla. Marraskuussa yksi kurssilainen sijoitui oman alansa töihin avoimille markkinoille. Pysäkille jääneitä kirjattiin siten kaikkiaan viisi henkilöä.¹⁵⁰ Työvoimatoimistolle ilmoitettiin tyhjiksi jääneet opiskelupaikat hakuun. Täydennyshaku tuotti tulosta ja loka-marraskuun vaihteessa saatiin viisi uutta opiskelijaa.¹⁵¹ Loppuvuodesta oli useita pysäkille jääjiä. Heistä kaksi opiskelijaa keskeytti terveydellisistä syistä ja kaksi tutoria siirtyi työllistämispaketilla puolen vuoden tukityöhön. Viimeisessä täydennyksessä tulut henkilö ei tuntenut koulutusta omakseen, vaan siirtyi miettimään jatkaako kesken jättämäänsä tutkintokoulutusta.¹⁵²

Tutorien kanssa oli tehty sopimus, että he perehdyttävät uusia opiskelijoita kurssin toimintakenttään ja harjoitustöihin. Toisaalta jokaisen tutorin irtautumista kurssilta tuettiin, kun työpaikka löytyi tai muu henkilökohtainen suunnitelma valmistui. Vuoden loppuun mennessä kuudesta tutorista neljä oli jäänyt pysäkille. Heistä kolme työllistyi ja yksi jäi äitiyslomalle. Kaksi kevätkaudelle siirtynyttä tutoria oli tullut ykköskurssille vasta kevättalven pysäkiltä. Toisesta tuli heti syksyllä kaupunkiryhmän vastaava ja toinen toimi Hiljaisuuden puiston suunnitteluryhmässä vetäjänä lumi- ja jäärakentamiskokeiluissa mm. iglujen rakentamisessa.

¹⁴⁹ Aamupalaverin muistio 1.12.1997.

¹⁵⁰ Keskeyttämisilmoitus työvoimatoimistolle, marraskuu 1997.

¹⁵¹ Valintapöytäkirja opiskelijatäydennyksestä, marraskuu 1997.

¹⁵² Keskeyttämisilmoitus työvoimatoimistolle, joulukuu 1997.

4.3.4 Välit kouluttajan kanssa kiristyvät

Kouluttaja osallistui syksyn aikana varsin vähän opetustyöhön ja etääntyi samalla huolestuttavasti koulutusryhmän tapahtumista. Hänen kiinnostuksensa vei hankeryhmän kanssa tehtävä Rovaseudun Joulu- ja Talvikauden maisemakuva projekti.¹⁵³ Siitä hänen innostuksensa laajeni edelleen Revontulten Suomi-hankkeen suunnitteluun. Revontulten Suomi oli työnimi projektille, jossa rakennettaisiin matkailuympäristöjen tuotteistamista vastaava kulttuuriteollinen tuotantoketju. Syntyvät tapahtumat ja toiminnot siirrettäisiin reaaliaikaisina/ digitaalisina tallenteina osaksi Euroopan kulttuuripääkaupungit –hankkeen Helsinki 2000 osuutta.¹⁵⁴ Maantieteellisesti Revontulten Suomi sisälsi Lapin ja Savon maakuntaliittojen alueen kylät, kunnat ja kaupungit sekä niissä asuvat ihmiset. Ajatuksena oli Matkailuympäristön tuotteistamishankkeen jalostaminen muualle Suomeen. Kouluttaja ilmoitti kurssin viikkokokouksessa marraskuun loppupuolella suunnittelemansa Helsinki 2000-projektin edenneen muilta osin paitsi Lapin Liiton osalta. Helmikuuhun mennessä olisi ilmoitettava, lähteekö Laterna Oy yhtiönä siihen mukaan. Kouluttaja lupasi nyt panostaa kakkoskurssiin, jotta minä voisin paneutua joulukuun ajan tutkimuksen tekoon.¹⁵⁵

Kunnes parin päivän kuluttua räjähti. Viimeinen pisara lie ollut kaupungin arkitekhdin ilmoitus, ettei kaupunki lähde mukaan suunniteltuihin osahankkeisiin. Saimme työnjohtaja Jussin kanssa rajun ryöpytyksen erilaisia syytöksiä nis-kaamme. Emme ymmärtäneet kumpikaan, mistä oli kyse. Silmille räjähtäneessä tilanteessa kouluttajan meille tarjoamat lähtöpassit tuntuivat katastrofilta.¹⁵⁶ Kurssi oli vasta alkuvaiheessa ja vastuullani oli suuri opiskelijaryhmä ja kesken olevat työmaat. Miten tästä jatketaan? Yritimme Jussin kanssa hakea tilanteeseen neuvua Te-keskuksen työvoimakoulutusta valvovalta tarkastajalta, mutta turhaan. Toinen turvasatama oli maalaiskunnan teknisen viraston osastopäällikkö, joka toimi edelleen hankeryhmän jäsenenä ja kurssin töiden teettäjänä. Hänen neuvonsa oli, että Jussi siirtyy pois päämajalta toimistoinen Napapiirille Hiljaisuuden puiston työnjohtajaksi ja valvojaksi.¹⁵⁷

Opiskelijoille oli annettava Jussin lähdöstä jonkinlainen selitys, miksi opettaja muutti pois päämajasta. Yritin perustella asiaa hallinnollisena toimenpiteenä, kun Jussin palkanmaksaja oli maalaiskunta. Tapahtuneen muutoksen takia toiminta ei saanut kuitenkaan halvaantua. Opiskelijat ja työmaat vaativat normaalia

¹⁵³ Hankeryhmän kokousmuistio 5.9.1997.

¹⁵⁴ Helsinki 2000 Muu Suomi kulttuurikaupungissa. Simo Leinosen luonnos 26.10.1997.

¹⁵⁵ Viikkokokouksen muistio 24.11.1997.

¹⁵⁶ Kouluttajan ilmoitus 27.11.1997.

¹⁵⁷ Omat muistiinpanot 29.11.1997.

jatkamista. Työ jatkui ja yritimme hakea uutta yhteistyömallia.¹⁵⁸ Itse jäin varsin outoon tilanteeseen, kun ainoa turvani kurssin pyöryksessä siirtyi päämajalta pois. Tunsin olevani vielä tiukemmin kurssista kokopäiväisesti vastuuta kantava kurssinjohtaja, joten sain unohtaa tehtävän puolittamisen ja aktiivisen tutkijan roolin. Keskustelin myöhemmin avaininformattini Jussin kanssa hänen päämajasta lähdöstään. Tapahtuma oli eräs keskeinen käänne myös tutkimuksen kannalta.

H: Minkälaiseksi ajattelit oman roolisi, kun laitoit työhuoneen sinne päämajaan?

J: Kyllä mie ajattelin, että vaikka mie olen maalaiskuntaan sidoksissa, mie ole kurssiin sidoksissa. Että kaikki mitä maastossa tapahtuu on minun vastuulla. Kaikki opetuksellinen, tämmöinen elikkä mie vastaan.

H: Etten ymmärtänyt väärin, kun ajattelin sinut ilman muuta kouluttajaksi. Olithan ainoa, joka osasi töitä opettaa. Roolistahan tuli sitten tavattoman ristiriitainen.

J: Mutta Simohan sano näin, että kaikki mitä tapahtuu sisällä, hän vastaa siitä opetuksesta. Kaikki oppitunnit hän vetää sisällä, ainoastaan mitä tapahtuu tuolla lumi- ja jäähommiä, että ne hommat pyörii niin, ne on niinkö minun. Hän pitää luennot ja kaikki että hän niinkö tällä lailla. (MYT/oph1/1999)

Maalaiskunnan teknisen viraston osastopäällikkö vaati kouluttajalta selvitystä tämän aiheuttamasta välirikosta. Kouluttaja kertoi syntyneestä luottamuspulasta minua ja Jussia kohtaan, kun hänen vaistonsa sanoivat ettei tiedä missä mennään. Hän kertoi saaneensa nyt valaisua asiaan ja esitti muodollisen anteeksi-pyyntönsä kaikille yhteistyötahoille.¹⁵⁹ Jussi ei palannut enää entiseen työhuoneeseensa. Poikkesi vain muuten päämajalla aina kun asiaa oli. Kouluttajan ja minun välille laadittiin kirjallinen sopimus työnjaosta. Sen mukaan vastasin koulutuksen sisällöstä, laadusta, kurssiin liittyvien sopimusten täyttymisestä, tilaustöistä ja toki myös opiskelijoista. Kouluttaja vastasi taloudellisesta kannattavuudesta, suhteista tiedostusvälineisiin ja hankeryhmään sekä tämän hankkeen tulosten hyödyntämisestä tulevaisuudessa.¹⁶⁰ Käytännössä tämä tarkoitti, että vedän yksin kurssinjohtajana kurssia ja hän hoitaa Muu Suomi 2000-projektia.¹⁶¹

---

158 Aamupalaverin muistio 1.12.1997.

159 Kouluttajan selonteko välirikosta 8.12.1997.

160 Sopimus kurssinjohtajan ja kouluttajan työnjaosta 5.12.1997.

161 Aamupalaveri 3.12.1997.

4.4 Revontulten Suomi ja kouluttajan muita unelmia

4.4.1 Hiljaisuuden puisto

Kakkoskurssin suurin työmaa, Hiljaisuuden puisto, syntyi Napapiirille Pajakylän lähimetsikköön. Puhdas, luonnontilassa oleva männikkökumpu muuttui talven aikana visuaaliseksi lumen ja jään ihmemaaksi. Maalaiskunnan palkkaama työnjohtaja Jussi toimi työmaan valvojana ja töiden ohjaajana. Hänen ykköskurssilla hankkimista lumen ja jään työstämisen taidoista kehittyi ammattimainen työote, jonka varassa kakkoskurssin opetus käynnistyi. Hän oli metalli- ja rakennusalan ammattilainen, joten uudet taidot liittyivät entiseen monipuoliseen osaamiseen. Puiston arkkitehtuuri, suunniteltujen teosten kustannuslaskenta sekä varsinaisen työohjelman laatiminen olivat myös pääasiassa Jussin käsialaa. Suunnitteluryhmässä oli jonkin aikaa mukana Tampereen Ammattikorkeakoulun ympäristötaitteen opiskelija ja yksi kurssin tutoreista, jolla oli rakennustekniikan ylempi tutkinto.¹⁶²

Puiston rakentaminen ajateltiin koko talven työmaaksi, jossa työt etenisivät vaihe vaiheelta laaditun suunnitelman mukaan. Suunniteltuja kohteita oli kaikkiaan viisitoista ja niiden sijoituspaikat alueelle oli ajateltu teemojen mukaan.¹⁶³ Aiheina olivat mm. adventti ja enkelit, alttari ja avoimet kirjat, eläimet ja kasvit, kuvagalleria ja puuhamaa. Kaikista kohteista oli valmistettu työselustus, jossa oli yksilöity tarvittavat materiaalit, tarveaineet ja kustannusarvio. Hinta oli laskettu sekä opiskelijatyönä että yritystyönä.¹⁶⁴ Työmaan ylläpitoon liittyi kohteiden rakentamisen lisäksi puistopolkujen ja valmiiden teosten kunnossapito. Pääportille jäädytettiin suuri opastuspaasi, johon kirjoitettiin suomeksi, ruotsiksi, saksaksi ja englanniksi perustiedot rakentajista, puiston tarkoituksesta, rahoituksesta ja toivotettiin yleisö tervetulleeksi.¹⁶⁵ Puisto oli yleisölle avoin heti työmaan käynnistyessä. Tutustuminen oli kävijöille ilmaista, koska työmaan rahoitus tapahtui valtaosin julkisin varoin.

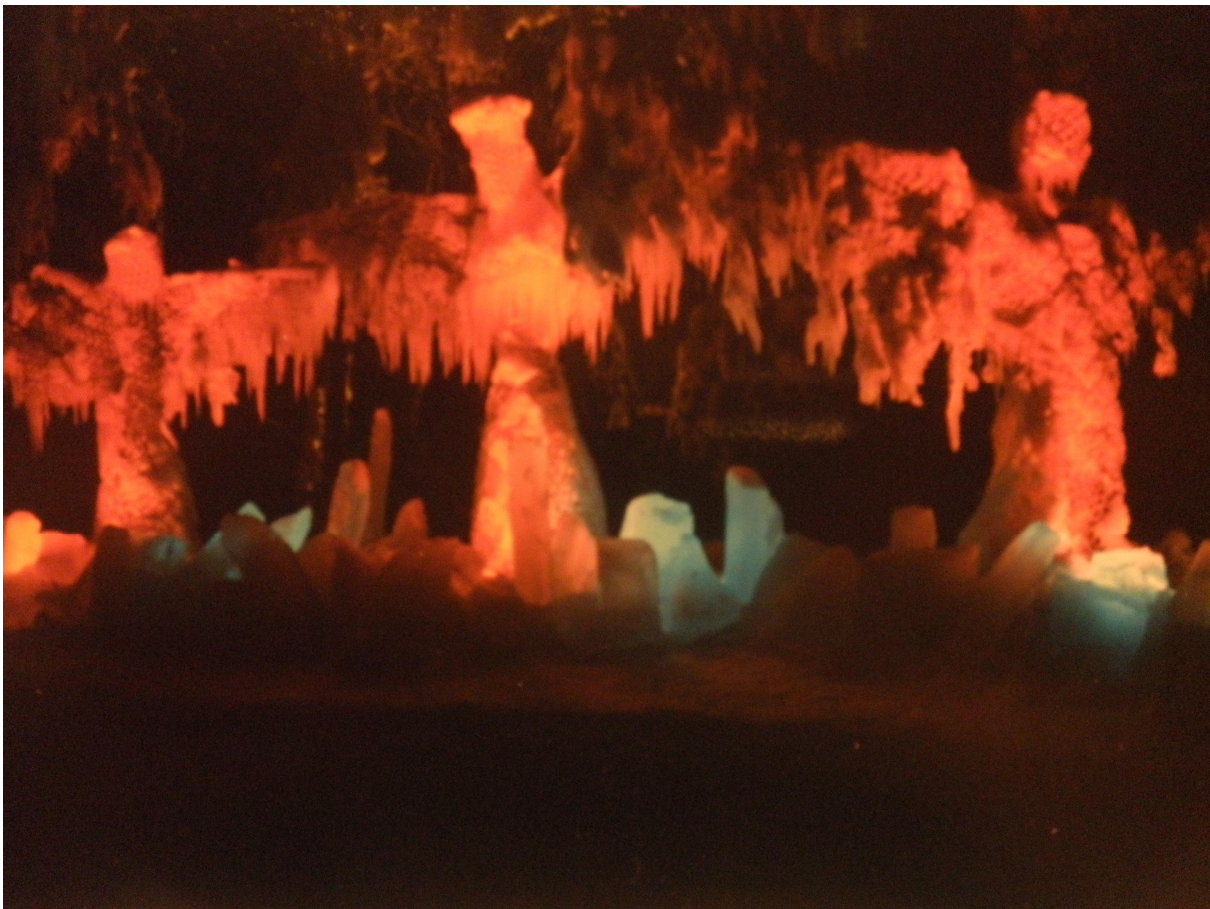
¹⁶² Haastatteluaineisto, avaininformantti Jussi. 19.3.1999.

¹⁶³ Hiljaisuudenpuiston pohjakartta.

¹⁶⁴ Puiston kokonaiskustannusarvio.

¹⁶⁵ Työseloste, Kohde 1.

Rakennetut teokset valaistiin alkuperäisten suunnitelmien mukaan maastoon vedettyjen sähkökaapeliin ja värikalvojen avulla sekä osa töistä soihduilla ja kynttilöillä. Valaistuksen ylläpito hoidettiin päivystysjärjestelmällä. Kaksi henkilöä kerrallaan hoiti tehtävän klo 15-21.00 välisenä aikana saaden vastaavasti vapautta. Päivystysrinkiin osallistuivat myös kurssin toimihenkilöt.¹⁶⁶ Tehtäviin kuului puiston valaisujärjestelmän käynnistäminen ja sammuttaminen. Osaan teoksista sytytettiin kynttilät jokaisella päivystyskerralla. Puistossa oli maalaiskunnan järjestämä lämmin taukotupa¹⁶⁷, joka toimi myös päivystäjien lämmittely- ja levähdyspaikkana. Päivystäjät huolehtivat yleisestä järjestyksestä ihmisvirran vyöryessä teosten ympärillä. Puisto ei joutunut juurikaan ilkeiksi kohteeksi koko talvena.¹⁶⁸

Kuva 3. Näkymä Hiljaisuuden puistoon

¹⁶⁶ Puiston päivystysohje.

¹⁶⁷ Viikkokokouksen muistio 3.11.1997.

¹⁶⁸ Omat muistiinpanot 7.1.1998.

Pääportilta avautui puistoon jäälyhdyin valaistu kuja.¹⁶⁹ Maastoon sijoitettujen sähkökaapeleiden avulla lyhtyihin sijoitettiin kohdelamput, joihin oli liitetty pu-
nertavan eri sävyisiä värikalvoja. Värivalintojen avulla luotiin teoksiin ja ym-
päristöön erilaisia tunnelmia. Alkuvaiheen kiireisiä työkohteita olivat parimet-
riset jyhkeät adventtikynttilät, jotka valmistettiin keskelle puistoa heti kun lumi-
tilanne sen salli. Adventinajan edetessä lisättiin kynttilöiden määrää.¹⁷⁰ Seuraa-
vaksi ilmestyivät päänäyttämölle kolme kookasta huurrutettua enkeliä ja niiden
eteen suuri määrä ladottuja jäälohkareita.¹⁷¹ Tämä kokonaisuus valaistiin kal-
voilla sinisen eri sävyillä. Työtä tehtiin ryhmätyönä ja jokainen sai panna luo-
vuutensa peliin.

Seurakunnan rooli oli puiston suunnittelussa ja hengen luomisessa tärkeä. Puis-
ton peruseriöistä muodostuikin varsin harras. Seurakunnan kanssa tehtiin
yhteistyötä jo keväällä, jolloin seurakunnan edustajia kävi tutustumassa ykkös-
kurssin rakentamaan puiston pienoismalliin. Saimme kouluttajan kanssa kak-
koskurssin alussa kutsun Rovaniemen seurakunnan kirkkoneuvoston 11.11.1997
kokoukseen,¹⁷² jossa voimme esitellä vielä Hiljaisuuden puistohanketta ja mark-
kinoida kurssin monipuolista osaamista. Vastaanotto oli ystävällinen ja aistimme
selvää kiinnostusta. Seuraavassa talouspäällikkö Hans Enbuske muistelee haas-
tattelussa puiston saamaa kohtelua seurakunnan päätöksenteossa.

Kävimme tutustumassa muutaman luottamushenkilön ja viranhaltijan kanssa keväällä
Hiljaisuuden puistosta rakennettuun pienoismalliin. Puimme asiaa useaan kertaan, voi-
simmeko lähteä mukaan. Käytiin hintaneuvotteluja ja päästiin mielestäni seurakunnan
talouden kannalta siedettävälle tasolle. Yllätys oli tietenkin, että kirkkoneuvosto ensim-
mäisenä luottamuselimenä hylkäsi kuitenkin mukaan lähdön. Neuvosto käsitteli sitä
muistaakseni kaksi tai kolme kertaa. Puitiin eri mahdollisuuksia lähteä mukaan vähän
pienemmällä panoksella ja niin edelleen. Mutta seurakunnan luottamuselimissä se ka-
riutui. Tietysti se oli itselle kova paikka. Meillä oli niihin aikoihin viriämässä Napapii-
rin kappelihanke, jossa oli maalaiskunnan ja seurakunnan välillä pitkälle menneitä neu-
votteluja. Sekin kariutui, oli se itselle kipeä kokemus. (Talouspäällikkö Enbuske
3/1999)

Luottamushenkilöt eivät vakuuttuneet puistosuunnitelmasta riittävästi, vaan
kirkkoneuvosto hylkäsi talouspäällikön esityksen seurakunnan osallistumisesta
puiston rakentamiseen ja samalla rahoitusosuuteen. Talouspäällikkö kiteytti Hil-
jaisuuden puiston saaneen päätöksentekijöiltä ei jäistä eikä lumista vaan kylmän

¹⁶⁹ Työseloste Kohde 2.

¹⁷⁰ Työseloste Kohde 3.

¹⁷¹ Työseloste Kohde 4.

¹⁷² Viikkokokous 23.10.1997.

vastaanoton. Kirkkoneuvosto käsitteli asiaa useamman kerran, mutta kanta pysyi kielteisenä.¹⁷³ Tästä huolimatta kouluttaja päätti toteuttaa suunnitellun puiston ilman seurakunnan taloudellista panosta ja tarjosi valmista puistoa seurakunnan käyttöön. Seurakunta järjesti puistossa neljä jouluhartausta.¹⁷⁴ Yksi hääpari sai toisensa puiston suojissa maaliskuussa.¹⁷⁵

4.4.2 Lumi- ja jäärakentamisen suosio kasvaa

Joululomalta palattiin loppiaisen jälkeen. Päämaja tuoksui puhtaalta ja opiskelijat vaikuttivat levänneiltä. Kurssisihteeri oli vahannut loman aikana toimistoaulan lattiat. Joulun alla tapahtunutta kouluttajan riitelyä ei voinut painaa unohduksiin. Se loi epävarmuuden varjon tulevaan talveen. Ohjelma kuitenkin käynnistettiin uusien suunnitelmien mukaan. Tammikuun puolessa välissä mukaan tuli kahdeksan opiskelijaa,¹⁷⁶ joista yksi irtautui muutaman päivän kuluttua. Samaan aikaan yksi kurssilainen siirtyi ammatilliseen tutkintokoulutukseen.¹⁷⁷ Kouluttaja oli esittänyt ennen joulua, että opiskelijat jaettaisiin kolmeen ryhmään työkohteiden mukaan. Niistä yksi hoitaisi Napapiiri - Lentokenttä välisen alueen, toinen kaupunkialueen ja kolmas vastaisi keikkatöistä.¹⁷⁸

Opetussuunnitelma uusiksi

Tehtäväkseni tuli täsmennetyssä työnjaossa mm. koulutuksen tasosta ja laadusta vastaaminen. Työhallinnon hyväksymän hankintasopimuksen liitteenä oleva opetussuunnitelman sisältö oli laadittu sangen suurpiirteisesti. Erityisesti 25 opintoviikon jakso ”Talvikauden matkailuympäristö” oli kirjattu tavalla, josta oli vaikea rakentaa konkreettisia opetussisältöjä. Jakso sisälsi yhteisiä teoriaopintoja neljä opintoviikkoa, jotka jakautuivat seuraavasti: 1 ov. yrittäjäyys ja projektit, 1 ov. taide- ja kulttuuriteollisuus: kuvallinen ilmaisu ja tuotekehitys, 1 ov. teknologia: tekniset apuvälineet lumen ja jään työstämiseen, 1 ov. osuuskunnan perustaminen.¹⁷⁹

¹⁷³ Haastatteluaineisto, Hans Enbuske 24.3.1999.

¹⁷⁴ Aamupalaveri 1 3.12.1997.

¹⁷⁵ Lapin Kansa 14.3.1998.

¹⁷⁶ Valintapöytäkirja opiskelijätäydennyksistä 7.1.1998.

¹⁷⁷ Keskeyttämisilmoitus työvoimatoimistolle, tammikuu 1998.

¹⁷⁸ Aamupalaverin muistio 7.1.1998.

¹⁷⁹ Kakkoskurssin opetussuunnitelma 29.9.1997.

Kakkoskurssin alku oli varsin työpainotteista, kun opiskelijat joutuivat työmaille lähes kylmiltään. Nyt he toivoivat enemmän teoriaopetusta käytännön töiden oheen. Laadin ajalle 7.1.-18.6.1998 opetussuunnitelman, jossa jokaiselle kuu-kaudelle suunniteltiin teoriaopintoja ja ammattityön jakso teemoittain. Siinä huomioitiin myös tiedossa olevat työkohteet. Laatimani opetussuunnitelma hyväksyttiin.¹⁸⁰ Teorian opetuksesta vastasivat työnjohtaja Jussi, toinen tutori ja paikkakunnalle paluumuuttanut teatterivalaistuksen ammattilainen Tapani. Hänet kouluttaja toi syksyllä kurssiyhteisöön ensin lisätyövoimaksi, mutta siirsi vähitellen hänelle myös omia opetusjaksoja.

Avaininformantti Jussi muisteli kouluttajan kanssa käymäänsä neuvottelua, jossa tämä oli innostanut hänet kurssin työnjohtajaksi. Palkanmaksajasta ei kylläkään oltu keskusteltu. Jussi kertoi sanalleensa mukaanlähden ehdoiksi viikon tarkkuudella rakennetun opetussuunnitelman, ettei kävisi niin kuin ykköskurssilla. Kouluttaja oli luvannut tehdä tarkan ohjelman ja toimittaa hänelle sen hyvissä ajoin. Näinhän ei kuitenkaan ollut käynyt.¹⁸¹

Työntäyteistä opiskelua ja tilaustöitä

Tutorin vetämä kaupunkiryhmä aloitti vuoden vaihtuessa kaupungin tilaaman ympäristöteoksen valmistamisen Pohjanhovin vieressä sijaitsevaan Ystävyiden puistoon. Teoksesta rakennettiin seuraavien viikkojen aikana kookas lumigalleria, johon ikkunat tehtiin jäätaluista. Taulujen sisään jäädytettiin aitoja luonnonkukkia. Ikkunoiden valaisu hoidettiin kuituvaloilla.¹⁸² Uusi työmaa oli myös Napapiirille rakennettava jääkirkko ja kellotapuli. Kouluttajana oli Pauli Hämäläinen, paikkakunnan jäärakentamisen huippuaitaja. Hämäläinen oli rakentanut kotipihaansa monena talvena pienoiskokoisen jääkirkon, joissa malleina olivat Rovaniemen seurakunnan vanhat kirkkorakennukset ja kellotapulit.^{183, 184}

Talvikausi elettiin vilkkaan opiskelu- ja työohjelman kanssa. Hiljaisuuden puistoa rakennettiin ja huollettiin koko talvi. Huippuhetkiä vietettiin maaliskuussa juhlakuntoon viritetyssä puistossa, kun ainoa puistossa vihitty hääpari sai toi-

¹⁸⁰ Viikkokokouksen muistio 19.12.1997. (liitteenä uusittu OPS)

¹⁸¹ Haastatteluaineisto, avaininformantti Jussi 19.3.1999.

¹⁸² Aamupalaverin muistio 7.1.1998. (Ystävyiden puisto)

¹⁸³ Aamupalaverin muisto 7.1.1998. (Jääkirkko)

¹⁸⁴ Lapin Kansa 15.1.1998.

sensa 200 juhluvieraan todistamana. Sää oli sangen viimainen, mutta media oli innokkaasti mukana häävieraiden joukossa.^{185,186} Talven aikana kurssilta tilattiin pienimuotoisia ympäristöteoksia myös yrityksiin ja yhteisöihin. Osa töistä tehtiin lahjoituksena, mutta näiden todellisten kohteiden yhteydessä opeteltiin myös normaalia tarjousten tekemistä, hinnoittelua ja tarvittavan työvoiman määrää ja toimitusaikaa. Lumirakentamisen innostus alkoi levitä myös kauemmas kyliin. Tämä näkyi kyläyhdistyksiltä saapuvina pyyntöinä, joissa ne toivoivat kurssilta apua ympäristötapahtumien järjestämisessä. Näihin pyrittiin vastaamaan vapaaehtoistyön hengessä.¹⁸⁷

Vuoden alussa perustettu keikkaryhmä kiersi pohjoisen paikkakunnilla mm. Savukoskella ja Sodankylässä rakentamassa ja konsultoimassa paikkakuntalaisten ympäristöteoksia. Ryhmä osallistui myös Kuopion seudun ympäristötapahtumaan.¹⁸⁸ Suunnitellut opetussuunnitelman teoriaosiot toteutettiin vilkkaasta työohjelmasta huolimatta. Kahdesta vielä mukana olevasta tutorista toinen laati sydäntalvella opaskirjan lumirakentamisen perusteista oman DI-tutkintonsa lopputyön pohjalta kurssin käyttöön.¹⁸⁹ Hänen taitojaan hyödynnettiin myös lumi-iglujen valmistamisessa Hiljaisuuden puistoon.^{190, 191}

Räystäät tippuvat – kevät etenee

Kurssin yhteinen opintomatka tehtiin maaliskuun lopulla Pohjois-Ruotsiin Jukkasjärvelle, jossa tutustuttiin paikallisen lumihotellin toimintaan. Kurssilaiset olivat kiinnostuneita erityisesti hotellin rakentamisen teknisistä ratkaisuista. Kiinnostava kysymys oli myös, kun hotelli tehdään vuosi toisensa jälkeen ja kuinka se saadaan taloudellisesti kannattavaksi. Matka tehtiin aikuiskoulutuskeskuksen bussilla ns. oppilastyöajona ja kouluttaja maksoi kulut. Päivän kestäneelle retkelle valmistettiin monipuoliset matkaeväät ruokapiirin kassaan kertyneillä säästöillä.¹⁹²

¹⁸⁵ Aamupalaverin muistio 16.3.1998.

¹⁸⁶ Lapin Kansa 14.3.1998.

¹⁸⁷ Aamupalaverin muistio 9.2.1998.

¹⁸⁸ Aamupalaverin muistio 16.3.1998,

¹⁸⁹ Lumirakentamisen opaskirja.

¹⁹⁰ Aamupalaveri1, muistio 23.3.1998.

¹⁹¹ Lapin Kansa 14.3.1998.

¹⁹² Aamupalaveri2, muistio 23.3.1998.

Opiskelijatilanteessa kevättalvi elettiin varsin kiinteällä joukolla aina maaliskuulle saakka. Tällöin kaksi kurssilaista irtosi avoimille työmarkkinoille ja yksi ammattialansa jatkokoulutukseen.¹⁹³ Kurssisihteerin läksiäisiä vietettiin myöskin maaliskuussa työsopimuksen päättyessä. Osa hänen tehtävistään siirtyi samalla minulle kurssinjohtajana ja osan hoiti etätöinä koulutuksenjärjestäjän talousvas- taava henkilö.¹⁹⁴ Koulutustilat vaihtuivat pääsiäiseltä, kun kouluttaja vuokrasi lehtitalolta kadun toisella puolen sijaitsevan entisen huoltoaseman tilat. Lehtitalo osti remonttitarvikkeet ja teetti tiloihin pienehkön pintaremontin kurssilaisilla, jotta koulutusta pystyttiin niissä jatkamaan. Koko kalustus ja tarvikkeet siirrettiin näihin tiloihin.¹⁹⁵

Oma työsopimukseni päättyi huhtikuun lopussa, mutta kävin tekemässä opiske- lijoiden kanssa ammatillisten suunnitelmien yhteenvedot vielä toukokuussa. Sa- malla tein hallinnollisia tehtäviä mm. opiskelijoiden todistukset.¹⁹⁶ Toukokuussa kurssilta irtautui avoimille työmarkkinoille kolme opiskelijaa. Kahdesta vielä mukana olevasta tutorista toinen työllistyi vakinaiseen työhön ja toinen jäi val- mistelemaan Napapiirin Asuntomessuille tulevaa Myttilän esittelytaloa. Molem- mat kurssilaiset olivat tulleet ykköskurssille kevättalven pysäkiltä, joten heidän koulutuksensa kokonaispituus pysyi kohtuullisena. Toukokuussa kurssilta irtau- tujia oli neljä.¹⁹⁷ Muut kurssilaiset siirtyivät työharjoitteluun. Harjoittelun val- vonta kuului koulutuksenjärjestäjälle. Kurssin päättyessä virallisesti 18.6. oppi- lasryhmän koko oli 19 henkeä.¹⁹⁸

Arktinen Valo – Myttilän Talo

Matkailuympäristön tuotteistamishankkeen toiminta kulmineoitui monella tavalla Napapiirillä pidettyihin vuoden 1998 valtakunnallisiin Asuntomessuihin. Talvi- puiston rakentaminen Kaukonlammelle ja turvekammille johtavan polun maise- mointi olivat ykköskurssin tärkeimpiä työkohteita. Kakkoskurssi viimeisteli al- kukesästä kammipolun maisemoinnin ja asensi kivien valaistukset esityskun- toon. Tuotteistamishankkeen aikana syntyneestä aineistosta koottiin Lapin yli-

¹⁹³ Keskeyttämisilmoitus työvoimatoimistolle, maaliskuu 1998.

¹⁹⁴ Aamupalaveri2, muistio 23.3.1998.

¹⁹⁵ Aamupalaverin muistio 9.3.1998.

¹⁹⁶ Aamupalaverin muistio 27.4.1998.

¹⁹⁷ Keskeyttämisilmoitus työvoimatoimistolle, toukokuu 1998.

¹⁹⁸ Ilmoitus oppilasvahvuudesta työvoimatoimistolle, kesäkuu 1998.

opiston taiteiden tiedekunnan kanssa digitaaliseen muotoon päättötyö nimeltään Arktinen Valo – Myttilän talo. Päättötyötä esiteltiin messuyleisölle kohteeksi valitussa talossa.¹⁹⁹ Talon rakennuttaja oli tilannut lisäksi kurssilta pihasuunnitelman, jonka opiskelijat myös toteuttivat. Kyseessä ei ollut tavanomaisen vihernurmikon ja istutusten luominen, vaan pihan rakentaminen luonnonmukaiseksi alueen rakennustapaohjeiden mukaan. Maalaiskunta halusi vaaramaastoon kaavoittamansa messualueen jäävän mahdollisimman luonnonmukaiseksi. Siksi perinteistä viherrakentamista ei alueelle hyväksytty.²⁰⁰

4.4.3 Käsin tehtyä kulttuuriteollisuutta

Molemmilla kursseilla kouluttajan keskeisen oppimisen tavoite oli käsillä tekeminen. Hän tahtoi kouluttaa ns. uuden ajan käsityöläisiä, missä yhdistyvät perinteinen käsityö ja nykytekniikan sovellukset.²⁰¹ Omin käsin valmistettujen teosten nähtiin tarjoavan opiskelijalle sisäisiä tunnekokemuksia ja elämyksiä, mikä palauttaa raskaan fyysisen työurastuksen. Tässä voi nähdä yhteyden Deweyn kehittämään Learning by doing- tekemällä oppimisen ajatukseen (Dewey 1980, 15; Rinne ym. 2000, 151-152). Idea ei ollut koulutuksen tuottajalle tuttu, joten se ei noussut ensimmäisen kurssin suunnittelussa esiin. Ykköskurssin käytännön toteutuksella oli kuitenkin selvät luontoon ja kokemukseen perustuvat lähtökohdat, jotka ovat Deweyn keskeisiä kasvatuksellisia käsitteitä. Deweyn mukaan ihminen osa luontoa. Luonto on toiminnan kohteeksi otettavaa materiaalia, joka pyritään sellaisenaan muokkaamaan tarpeita vastaaviksi objekteiksi. (Dewey 1929/1999, 92-93). Luonnon tärkein rakennusyksikkö on luonnon tapahtuma ja ihmiset reagoivat tapahtumaan kukin omalla tietyllä tavalla. Oppimistapahtumassa opiskelijaa ohjaavat kokemukset, jolloin ihminen on sekä objekti että subjekti. (Kivelä 2004, 142-143.) Luonto oli koulutuksen toimintaympäristö, jossa luonnon tarjoamia elementtejä hyödynnettiin. Kakkoskurssin suunnittelussa tekemällä oppimisen- ajatus otettiin substanssiin perustellusti mukaan ja ilmaistiin myös koulutuksen hakuesitteessä. Vastasin kurssinjohtajana kyseisen koulutuksen opetuksellisesta toteutuksesta ja tekemällä oppimisen idea toimi itselleni jonkinlaisena suunnituskarttana.

Koulutuksen toimintaideassa löytyi yhteneväisyyksiä myös työkoulun ajatuksesta. Kerschensterner (1938, 57) toteaa, että ”Työkoulu on koulu, jossa oppilaan toiminta lähtee hänestä itsestään.” Työvoittoisessa toiminnassa korostuu oppijan aktiivisuus ja oman toiminnan reflektointi. Tässä koulutusprojektin voi

¹⁹⁹ Aamupalaveri1, muistio 23.3.1998.

²⁰⁰ Myttilän talo – Arktinen Valo-luonnos, 5/98.

²⁰¹ Koulututtajan kurssisuunnitelma 11.7.1996.

nähdä toimineen myös ympäristökasvatuksen ja taidekasvatuksen konteksteissa. Vaikka lumi- ja jäärakentamista autenttisissa ympäristöissä ei tietoisesti korostettu taiteellisenä tekemisenä, jokainen pystyi aistimaan ja kokemaan tekevänsä esteettistä ja kaunista. Teoksia syntyi yksittäisinä luovina kokeiluina, joihin teki- jällä oli mahdollisuus siirtää oma sisin mukaan. Jokainen teos oli osa kokonai- suutta, josta ympäristö rakentui yhteisölliseksi kokemus- ja elämysmaailmaksi. (Hiltunen & Jokela 2001, 22.)

Kumpaankin kurssiin koulutuksenjärjestäjä oli laatinut opetussuunnitelmat, joi- den sisältö ja rakenne perustuivat luovuuden ja kulttuuristen ilmiöiden ympäril- le. Suunnitelmien ongelmana olivat liian ylimalkaisiksi rakennetut sisällöt, ettei niistä löytynyt käytännön opetustyöhön juurikaan tukea. Siksi kesken kak- koskurssia oli laadittava kevätkaudelle toimintaa paremmin ohjaava konkreetti- nen opetussuunnitelma.²⁰² Laadin kurssinjohtajana jokaiselle kuukaudelle tee- man, joka jakaantui teoriaan ja ammattityöhön. Esimerkkinä tammikuun ohjel- masta oli teoriassa lumi- ja jäärakentaminen, työturvallisuus ja ensiapu. Ammat- tityössä oli jääkirkon rakentaminen ja muut työkohteet. Kouluttaja ja työnjoh- taja hyväksyivät täydentämäni opetussuunnitelman. Se toimi käytännön ohje- nuorana kevätkaudella.

Maaliskuun ohjelma sisälsi teoriaosiossa puu- ja metallirakenteet sekä kulttuurin kentän ja taidelaitokset. Ammattityöosiossa olivat Soinilansalmen ympäristöteos ja muut kohteet. Kurssiryhmälle tarjottiin taidelaitoksista tutustumisen kohteeksi teatteri. Teatteritekniikan ammattilainen vei ryhmän kaupungin teatterin tiloihin, jossa perehdyttiin näyttämökuvan toteutukseen. Kysymyksessä oli teatterin oh- jelmistossa oleva Liisa ihmemaassa- produktio. Kurssilaisten tehtävänä oli ana- lysoida ja kirjata ylös havainnot, miten produktiossa toimivat valot, ääni, lavas- tus, puvustus.²⁰³ Sen jälkeen ryhmä keskusteli havainnoista teatterin ammatti- laisten kanssa. Kouluttaja toi tämän paikkakunnalle palanneen ammattikollee- gansa alkutalvesta lisätyövoimaksi kurssiyhteisöön ja siirsi hänelle talven ede- tessä omia opetustehtäviään.

Ykköskurssilla kouluttaja vastasi opetuksesta pääasiassa yksin. Teoriaosuudet tapahtuivat etupäässä työpajalla, jossa suunniteltiin pienryhmissä myös uusia työkohteita kouluttajan ohjauksessa. Muutamaaan aihepiiriin esimerkiksi piirtä- miseen kouluttaja hankki ulkopuolisen opettajan. Myös ohjausryhmän jäseniä

²⁰² Viikkokouksen muistio 19.12.1997 (sisältää OPS)

²⁰³ Teatteritekniikan opetusjakson ohjelma.

nähtiin työpajalla ohjaamassa kurssilaisia teematapahtuman valmisteluissa. Ammattityön opiskelussa kurssilaiset olivat työmaalla pääasiassa keskenään. Siellä oppiminen tapahtui kokeilemalla yrityksen ja erehdyksen kautta (Kolb, 1984), sillä lumi- ja jäärakentamiseen ei ollut alussa kenelläkään kurssilaisella aikaisempaa kokemusta.²⁰⁴

Keskenään tapahtuva lumen ja jään työstämisen opettelu oli kouluttajan mielestä mallikasta. Hän piti opiskelijoita itseohjautuvina aikuisopiskelijoina, jotka pystyivät toimimaan oma-aloitteisesti ja kysymään tarvittaessa neuvoa. Alkuvaiheessa työmaalla ei vain ollut ketään ohjaajaa keneltä kysyä. Vähitellen ryhmästä nousi rohkeita osajia esimerkkinä Jussi, joka alkoi varsin nopeasti toimia toisten opastajana monien taitojensa avulla. Hänestä tuli vähitellen myös kouluttajan luottohenkilö, jolle säilytettiin paljon työmaavastuita. Kouluttajan ja kurssilaisten maailmat olivat kaukana toisistaan, eikä yhteistä kosketuspintaa ollut helppo saavuttaa. Toiminnan perustavoitteet eivät tahtoneet avautua kaikille kurssilaisille saati kesken kurssin mukaan tulijoille. Helmikuun pysäkiltä tullut opiskelija ihmetteli ensimmäisten viikkojen jälkeen kurssisirkusta teema-haastattelun yhteydessä seuraavaan tapaan.

Kyllä se meni pitkään, ennen kuin näin jälkeinpäin kun miettii, että onkohan nyt oikealla kurssilla. Oli vähän sekainen se tilanne. Se oli niin kauhea se kaaos. Kyllä mie kovasti ootin tätä keskustelua. Mie halusin kysyä tätä, mikä tämä on. On se kyllä ollut tosi sekavaa. Kun tässä on ollut kaikenlaista kahnausta, niin tulee välistä sellainen olo, että herranen aika, olenko mie oikealla kurssilla. Se on ollut niin henkisesti jotenkin raskas paikka. (MYT/oph5/1997)

Tuotteistamalla elämyksiä

Uuden ajan käsityöläisten kouluttamisessa tuotteen tai tapahtuman tekemisen luonnon elementeistä oletettiin tuottavan esteettistä mielihyvää niin tekijälle kuin katsojallekin. Tuote on Kotron (1999, 221) mukaan ”jotakin mitä voi myydä eli oikein formuloitu kokonaisuus”. Tavoitteen voi nähdä liittyvän jälkiteollisen yhteiskunnan ympäristöestetiikan alueeseen, jossa kohtaa kolminaisuus: luonto, rakennettu ympäristö ja mediaympäristö. Siinä luonto ei ole ihmisen tekoa, kun sen sijaan kahta jälkimmäistä voi kuvata tekoisuudella ja keinotekoisuudella. Luonto ja rakennettu ympäristö ovat yleensä luonteeltaan materiaalisia, kun taas mediaympäristössä materiaallinen ja immateriaalinen sulautuvat yhteen. (Ylä-Kotola 1999, 60.)

²⁰⁴ Havaintopäiväkirja 21.3.1997.

Tässä hankkeessa toimittiin kulttuuriteollisista lähtökohdista, jossa luonto ja sen ehdot kuten vuodenaikojen vaihtelut loivat toiminnalle pohjan. Koulutuksen tavoitteisiin oli kirjattu ympäristön visualisoimista ja samalla elämysten tuottamista. Perttulan (2002, 33) mukaan elämykset edistävät hyvinvointia ja tasapainottavat elämän monimutkaisuutta. Yhteiskunnan pitäisi tarjota kansalaisille yhtäläiset mahdollisuudet tehdä elämästään mahdollisimman elämyksellistä elämää. Tässä käytettävät elementit olivat osin materiaalisia, käsin kosketeltavia kuten lumi ja jää ja osin immateriaalisia kuten ääni, valo, pimeys ja hiljaisuus. Työstämällä materiaalista rakenteita ja lisäämällä niihin valaistusefektejä sähkön ja värien avulla saatiin aikaan paikan päällä nautittavia elämyksiä (Saarinen 2002, 8-9).

Kulttuuriteollisuus liitetään perinteisesti massatuotantoon varsinkin kriittisen teorian näkökulmassa (Ahponen 2001, 166-167). Tässä hankkeessa käsitettä lähestyttiin laajemmin. Kotron (1999, 219-220) mukaan kulttuuriteollisuus on ymmärretty pitkään teollisen ajan näkökulmasta, vaikka elämme useiden indikaattoreiden mukaan jälkiteollista aikaa. Mikäli jälkiteollisena aikana tarkoitetaan tuotteiden ja palveluiden sekoittumista ja entistä parempaa innovatiivisuutta ja saatavuutta, voivat taide ja kulttuuri olla teollisuutta. Kulttuuriteollisuus on varsin käyttökelpoinen määrittäminen yritystoiminnalle, joka syntyy perinteisten taiteen ja kulttuurin toimialojen sopeutumisesta uudenlaisen toimintaympäristöön. Kotron mielestä käsite on syytä laajentaa kattamaan myös ne alueet, jotka ovat syntyneet 1940-luvun jälkeen.

Kulttuuriteollisuuden käsitteen lanseerasi Suomessa opetusministeriön nimittämä Kulttuuriteollisuustyöryhmä, jonka loppuraportti valmistui vuonna 1999. Työryhmä totesi, että termin käyttäminen pakottaa arvioimaan taiteellisen luovuuden ja taloudellisen tuotannon yhtymäkohtia ja leikkauspintoja uudella tavalla. Merkittävä osa kulttuurituotannosta on kaupallista. Kulttuuriteollisuudella tarkoitetaan usein taidepohjaisten ja yksilöllisten tuotteiden monentamista joko mekaanisesti tai elektronisen toiston tai siirron avulla. (Wilenius (2004, 95.) Kuinka hyvin käsite sopii tutkimuskohteena olevan tuotteistamishankkeen kehikseksi ja toimintojen kuvaajaksi, on mielestäni näkökulmakysymys.

Koulutuksen tuottajana toimiva Laterna Oy täytti edellä esitellyn kulttuuriteollisuuden yritys-konseptin tunnusmerkit. Niihin liittyi myös immateriaalisen toimialueen yrittäjäys ja sen mukanaan tuomat riskit (Tervanen & Mikkola 1999; Wilenius 2004, 95). Kotron (1999, 219-221) mukaan kulttuuriteollisuus ei ole luokitteleva enempää kuin arvottavakaan käsite. Pyrkimys on enemmänkin kehittää kulttuurin ja liike-elämän yhteistyötä hyödyntämällä yritystoiminnasta tuttuja tuotteistamis- ja markkinointimalleja. Kulttuurille pitää löytää asiakkaita ja

rahoittajia ja tarjota vastaavasti asiakkaille kulttuuria. Kulttuuriteollisuuden näkökulma on proaktiivinen, kun sen kautta yritetään lähentää taide- ja kulttuuri-sektoria yritysmaailmaan ja löytää keinoja taloudellisesti kannattavalle luovalle työlle.

Näkyikö tässä hankkeessa proaktiivisuutta? Projektin tavoitteissa oli kulttuuri-perimään pohjautuvan ympäristökuvan ja matkailumainonnan mielikuvien parempi todellisuuskuvan elvyttäminen. Koulutustoiminnassa ennakoitiin matkailuun liittyviä ohjelmapalveluiden ja elämysten tuottamisen tarpeita. Tähän tarvittiin tekijöitä ja osaamista, joihin hankkeessa panostettiin. Matkailun tarpeet kulminoituvat paikkakunnalla vahvasti Napapiirin alueelle, jonne koulutuksen konkreettiset työharjoittelut ja varsinaiset kohteet pääasiassa sijoituivat.

4.4.4 Lumirakentamisesta liiketoimintaa

Matkailuympäristön tuotteistamishankkeen lähtöajatus oli löytää kurssilaisille normaalin palkkatyön mahdollisuuksia tuotteistamalla luonnon elementtejä ja visualisoimalla samalla ympäristöjä. Kyse oli uuden työalan kokeilusta eikä valmiita työpaikkoja arvioitu olevan tarjolla. Hankkeen käynnistymisvaiheessa ajateltiin kuntien, muiden julkisten laitosten ja yritysten olevan potentiaalisia tuotteiden ja palvelujen tilaajia.²⁰⁵ Työllistymisessä nähtiin heti alussa jonkinlaisen yritystoiminnan välttämättömyys. Tämä edellytti liiketaloudellisten taitojen sisällyttämistä koulutuksen ohjelmaan, jotta opiskelijat saisivat tarvittavia valmiuksia.

Ykköskurssin edetessä kouluttaja nosti keskusteluun työyhteisöliittymän perustamisidean. Merkittävä syy tähän oli, että työhallinnon kurssille asettama 60% työllistymistavoite oli saavutettava.²⁰⁶ Keskustelussa oli aluksi esillä sekä osakeyhtiö että osuuskunta. Yrittäjäksi ryhtyminen oli suurelle osalle opiskelijoista varsin vierasta eikä varsinkaan osakeyhtiötä koettu mahdolliseksi. Heillä oli valtaosalla takana pitkä työttömyys ja henkilökohtainen taloustilanne oli varsin keho. Kummallakin kurssilla oli myös muutama yritystoimintaa aiemmin harjoittanut. Osuuskunta alkoi kakkoskurssilla vähitellen kiinnostaa yhä useampaa ja siitä haluttiin saada lisätietoja. Ryhmään kutsuttiin muutaman vuoden toimineen paikallisen osuuskunnan edustaja kertomaan kokemuksista. Työvoimatoi-

---

205 Projektisuunnitelma 7.11.1996.

206 Ykköskurssin hankintasopimus 2.12.1996.

mistosta kutsuttiin myös kakkoskurssin kummineuvoja esittelemään osuuskunnan perustamiseen liittyviä periaatteita.²⁰⁷ Osa kurssilaisista alkoi pohtia vakavassa mielessä osuuskuntamahdollisuutta.

Tuotteelle oikea hinta

Ykköskurssilla opiskelijoille ei avattu vielä työharjoitteluna tehtyjen tuotteiden ja palvelujen hinnoittelua eikä kustannuslaskentaa. Yhteistyötahojen, lähinnä muutaman ohjausryhmän jäsenen tekemät työtilaukset ja hinnoista sopiminen tapahtuivat suoraan kouluttajan kanssa. Rahaliikenne hoitui siten suoraan koulutusyrittäjän kassaan. Tilatessaan oppilastyönä tehtävän tuotteen tai palvelun asiakas olettaa saavansa sen normaalia edullisemmin. Opiskelijan tekemä suoritus arvostetaan harjoitustyöksi, jonka laadussa voi olla puutteita. Hinnoitteluun vaikuttaa suuresti se, että koulutus rahoitetaan pääasiassa julkisin varoin. Tämä pätee myös työvoimakoulutuksen rahoitukseen. Kakkoskurssilla kustannusten laskentaa ja hinnoitteluun edettiin vasta, kun kurssille alkoi tulla tarjouspyyntöjä yrityksiltä ja eri yhteisöiltä. Tarjouspyynnöissä oli yksilöity sisältö: työkohde tai palvelu sekä tilaajan toivomus työn valmistumisajankohdasta.²⁰⁸ Asiakas odotti kurssin tekevän tarjouksen, josta ilmenee työn toteutuksen hinta ja tieto kyetäänkö työ suorittamaan toivotussa ajassa.²⁰⁹ Kyse oli todellisista markkinoista, joissa oli tunnistettava erilaiset kustannustekijät. (Rajala ym. 2008, 83.) Hinnoittelussa harjoiteltiin myös katetta, kuinka liiketoiminta saadaan kannattavaksi. Peruskysymyksenä aprikointiin, minkä hinnan asiakas on valmis maksamaan tuotteesta tai palvelusta.

Kakkoskurssin edetessä alkoi osuuskunta-ajatus saada vähitellen kannatusta. Asiaa hämäsivät kuitenkin kurssiaikaiset harjoitustyömaat, jotka toimivat työhallinnon rahoituksella ja normaalia suuremmalla työvoimavolyymillä. Hinnoitteluun piti löytää kustannusten laskentamalli, jossa etsitään tuotteille ja palveluille markkinoiden reaalihintoja. Tässä tapauksessa oli saatava esiin todelliset kustannukset, kun julkista rahoitusta ei saada.²¹⁰ Yritystoiminnan kannattavuus ja työn reaalin toteutus olisi mahdollista vain näillä periaatteilla. Kurssiaikaiset kokemukset osoittivat työn mahdolliseksi ainoastaan ryhmätyönä, jolloin asiakastöihin voitiin vastata myös ajallisesti. Työ oli fyysisesti raskasta ja tehtiin pääasiassa käsityökaluilla. Toki siitä osaa voitaisiin koneellistaa ja kehittää edelleen muotti- ym. työvälineitä.

²⁰⁷ Informaatiotilaisuuden muistio 8.4.1998

²⁰⁸ Tarjouspyyntö 3.3.1998.

²⁰⁹ Tarjous 5.3.1998

²¹⁰ Laskentamateriaali 3/1998.

Liiketoimintaideaa suunniteltaessa havaittiin, että kun lumi- ja jäärakentaminen kuuluu pääasiassa talvikauteen, voitaisiin muina vuodenaikoina toteuttaa luontoympäristöjen maisemointia ja erilaista perinnemaisemien elvyttämistä nimenomaan matkailuelinkeinoja silmälläpitäen. Ympärivuotisesti työllistävässä työosuuskunnassa keväällä sahattaisiin ja varastoitaisiin jäät tulevaa syksyä varten.²¹¹ Kesäkautena hankittaisiin seuraava talvea varten erilaisia luonnonmateriaaleja. Näillä strategisilla ajatuksilla kokonaisuudesta voi löytyä monitoimialaisen työosuuskunnan malli, jossa osakkaat laajentavat tehtäväkenttää omien ammattiensa mukaan esim. rakentamiseen, remontti- ja kiinteistöhoitoon, puutarha-alalle. (Pättiniemi 1994, 21; Laakkonen & Laurinkari 1995, 168-172; Laurinkari ym. 1995, 25-26.)

4.5 Yhteenveto

Matkailuympäristön tuotteistamishanke oli ensimmäinen paikkakunnalla toteutettu ympäristön visualisoimisen ja lumi- ja jäärakentamisen työvoimakoulutus.²¹² Hankkeessa toteutettiin kaksi yhdeksän kuukauden pituista kurssia. Koulutuksen uutuus liittyi poikkeukselliseen toimialaan ja siihen, että opetus ja harjoitustyöt tapahtuivat suurimmaksi osaksi ulkona. Hankkeen ideoija ja koulutuksen tuottaja oli tamperelainen kulttuuriteollinen yritys. Koulutuksen päämaja sijaitsi lehtitalolta vuokratuissa tiloissa keskikaupungilla. Hankkeessa kokeiltiin luovaa, kulttuurista tekemistä. Opiskelijoita kannustettiin käyttämään mielikuvitustaan ja kokeilemaan luonnon materiaalien työstämistä, vaikka se tuntui kuin hankalta. Siihen vaadittiin paljon innostamista, sillä Cantell'n (1999, 265-267) mukaan luovuus ei synny pakottamalla eikä rahalla. Tarvitaan vapautta, hulluutta ja epäonnistuneita kokeiluja. Tämä hanke sisälsi kaikkia mainittuja elementtejä. Erityisesti alkuvaiheessa lumirakentaminen perustui puhtaasti improvisointiin, kun ryhmällä ei ollut työn opettajaa.²¹³ Ryhmästä nousi nopeasti moniala-osaja, joka pääsi jyvälle lumi- jäärakentamisen ideasta ja otti vähitellen vetovastuun kenttätöiden järjestelyistä ja toisten kurssilaisten opastamisesta. Kurssilla tapahtui koko ajan myös opiskelijoiden vaihtumisia, joten vasta-alkajia tuli mukaan pitkin matkaa.²¹⁴

211 Työpaperi 4/1998.

212 Ykköskurssin esitemateriaali 10.9.1996.

213 Haastatteluaineisto, avaininformantti Jussi 19.3.1999.

214 Opiskelijaluettelo 5.5.1998.

Työvoittoisesta toiminnasta huolimatta kyse oli työhallinnon hankkimasta aikuiskoulutuksesta. Mallissa lähestyttiin deweyläistä tekemällä oppimisen- ajatusta, jossa korostuivat luonto ja kokemus. (Kivelä 2004, 142.). Piirteitä oli myös kokeilemalla oppimisesta (Kolb 1984) ja kokemuksellisesta oppimisesta (Kauppi 1994). Kaupin mukaan oppiminen tulisi kontekstualisoida osaksi ihmisten elämänhallintaa, kun oppimista tapahtuu paljon varsinaisen kouluopetuksen ulkopuolella (emt. 57, 71-76; Manninen ym. 2000, 23) Learning by doing- ajatus kirjattiin myös kakkoskurssin ohjelmaan.²¹⁵ Molemmat kurssit alkoivat syksyllä: ykköskurssi marraskuussa ja kakkoskurssi lokakuussa. Kumpikin tarjosi reilun ulkotyöputken koko talveksi, kun koulutus tapahtui pääasiassa luonnossa säästä piittaamatta. Opiskelijat varustettiin asianmukaisella suojavaatetuksella. Vaatteiden huoltoon ja kuivatukseen kiinnitettiin erityistä huomiota, jotta pahemmilta sairasteluilta vältyttiin.²¹⁶

Hankkeen ykköskurssilla toimi ESR-osarahoituksen vuoksi ohjausryhmä, jonka tehtävänä oli valvoa kurssin toteutusta.²¹⁷ Ryhmään nimettiin etupäässä paikallisia virastojen ja laitosten päälliköitä. Heistä syntyi vahva verkosto hankkeen ympärille. Kun ryhmän jäsenet tilasivat ja rahoittivat ykköskurssilta ympäristön visualisoimiseen liittyviä töitä, he samalla vahvistivat hankkeen uskottavuutta. Kakkoskurssilla ei tarvittu ohjausryhmää, koska koulutus rahoitettiin kokonaisuudessaan kansallisella rahalla. Ohjausryhmän jäsenillä oli kuitenkin halu jatkaa suunnittelemiensa töiden teettämistä kakkoskurssilla. Siksi he järjestäytyivät kurssia varten hankeryhmäksi ja kutsuivat mukaan vielä muutaman paikallisen julkishallinnon edustajan.²¹⁸ Hankeryhmä suunnitteli kouluttajan kanssa erityisesti Napapiirin alueelle ympäristön visualisoimiseen liittyviä teoksia ja palveluja, jotka kakkoskurssi toteutti.

Kurssin keskeyttämisiä arveltiin tapahtuvan normaalia enemmän kurssin erikoisen toimialan ja ulkotyöpainotteisen opiskelun takia. Tähän varauduttiin luomalla kurseille pysäkkimalli keskeytyksiä ja täydennyksiä varten. Pysäkki oli lähinnä metafora, jonka olemassaolosta ei puhuttu opiskelijoille ennakoon. Kun ensimmäisiä keskeytyksiä alkoi ilmaantua, asia ilmaistiin pysäkille jääntinä ja uusien mukaan tulo pysäkiltä tulona. Pysäkeille näytti olevan käyttöä ja opiskelijoiden vaihtumiset pyrittiin toteuttamaan opetusjaksojen nivelkohdissa. Tyhjiksi jäävät opiskelijapaikat täytettiin mahdollisimman nopeasti, jotta kurssilla säilyivät tietyt resurssit ja samalla yksityisen koulutuksenjärjestäjän budjetti pysyisi tasapainossa.

²¹⁵ Kakkoskurssin kurssiesite.

²¹⁶ Havaintopäiväkirja 18.3.1997.

²¹⁷ Projektisuunnitelma 7.11.1996.

²¹⁸ Hankeryhmän kokousmuistio 10.6.1997.

Työllistymisteema oli olennainen osa hankkeen tavoitteista. Työhallinto asetti kummallekin kurssille 60% tulostavoitteen ja edellytti sillä kurssin johtavan mahdollisimman monen opiskelijan työllistymiseen tai uudelle koulutusväylälle.^{219, 220} Kouluttajalla oli jo ykköskurssilla muutamien opiskelijoiden kanssa jopa osakeyhtiön perustamisideoita. Tämä näkyi kurssin toiminnassa myös ristiriitaisina suosikkien nostoina ja toisten pudotuksina eikä voinut olla vaikuttamatta ilmapiiriin. Ajatus yhtiön perustamisesta sammui omaan mahdottomuuteensa varsin nopeasti. Sen sijaan osuuskuntaidea sai kakkoskurssilla tuulta siipiensä alle. Kiinnostus lisääntyi opiskelijoiden keskuudessa sitä mukaa, kun osuuskunnan toiminnan perusteista saatiin lisää konkreettista tietoa. Lopullinen tulos näkyi seuraavana talvena muutaman opiskelijan perustamassa Myttilän työosuuskunnassa, jossa tämän koulutuksen tuottaja oli myös mukana osakkaana.²²¹

Opiskelijoiden irtautumiset kesken kurssin johtuivat ensisijassa työllistymisestä tai siirtymisestä toiseen koulutukseen. Jälkimmäisissä oli yleensä kyse ammattitutkintoon johtavasta koulutuksesta. Muutama opiskelija hakeutui myös oman alansa täydennyskoulutukseen. Muut keskeytykset tapahtuivat henkilökohtaisista syistä kuten terveyden rajoitteista, äitiyslomalle jäämisestä tai ala koettiin vääräksi. Molemmilla kursseilla opiskelijoita vaihtui vilkkaasti. Ykköskurssille hankittiin 20 opiskelijapaikkaa ja niissä kävi kaikkiaan 27 henkeä.²²² Vastaavasti kakkoskurssille hankittiin 25 paikkaa, joista kuusi varattiin ykköskurssilta tuleville tutoreille. Kurssilla kävi kaikkiaan 31 henkeä.²²³ Ykköskurssin aikana lumi- ja jäärakentamisen taitoja karttui runsaasti. Tämän osaamisen siirtyminen seuraavalle kurssiryhmälle varmistettiin tutorjärjestelmällä. Ykköskurssilta kuusi opiskelijaa siirtyi tutoreina kakkoskurssille.²²⁴ He irtautuivat kurssilta työllistymisen tai muun oman elämäntilanteensa mukaan. Varsinainen työnopettaja oli kuitenkin maalaiskunnan palkkaama työnjohtaja, joka oli hankkinut taidot ykköskurssin opiskelijana.

Vastasin kakkoskurssin kurssinjohtajana koulutuksen sisällöistä, laadusta, tilauksista ja luonnollisesti opiskelijoista.²²⁵ Opiskeluolosuhteiden järjestäminen mm. ruokailun toteutus oli ongelmallista, koska kurssin päämajan lähellä ei ollut ruokalaa. Oli keksittävä ratkaisu, miten eri kohteissa työskentelevät opiskelijat

219 Ykköskurssin hankintasopimus 2.12.1996.

220 Kakkoskurssin hankintasopimus 29.9.1997.

221 Uusi Rovaniemi 28.1.1999.

222 Opiskelijaluettelo 31.8.1997.

223 Opiskelijaluettelo 5.5.1998.

224 Opiskelijoiden valintapöytäkirja syyskuu 1997.

225 Sopimus kurssinjohtajan ja kouluttajan työnjaosta 5.12.1997.

saadaan lämpimän ruuan ääreen. Tarkoitukseen perustettiin kurssin talouden ulkopuolella toimiva yhteinen ruokapiiri, jossa valmistettiin arkipäivisin lounas. Kustannukset jaettiin ruokailijoiden kesken.²²⁶ Napapiirin suurimmalla työmaalla Hiljaisuuden puistossa kurssilaiset ruokailivat taukotuvassa, jonne lämmin ruoka kuljetettiin päämajasta.

Hankkeen suurimmat harjoitustyömaat sijaitsivat Napapiirillä. Ykköskurssi rakensi lumesta ensimmäisenä harjoitustyönä Pajakylän aukiolle ympäristöteoksen. Seuraava kohde oli Kaukonlammen jäälle lumesta ja jäästä rakennettu talvipuisto värivaloineen. Valaistus saatiin aikaan sähkökaapeliverkoston avulla. Töiden valaisuun käytettiin värillisiä kalvoja, joilla saatiin aikaan tunnelmia ja elämyksiä. Kakkoskurssin suuret työmaat Hiljaisuuden puisto, Lentokentän tienvarsien fanfaaritorvet ja lumirakennelmat sekä pienoiskirkko ja erillinen kellotapuli olivat myös Napapiirillä. Keskikaupungille tehtiin myös tilattuja työkohteita. Suurin niistä oli Ystävyyspuistoon rakennettu kaupungin tilaama lumi- ja jäögalleria.

Tutkimuskohteena ollut työvoimakoulutushanke jää historiaan erikoisen toimialansa ja oppimisympäristönsä vuoksi. Toimialan uutuuksia ja alan tematiikka herätti laman kurjimuksessa kamppailleen työhallinnon kiinnostuksen. Minkäläistä koulutusideaa Laterna Oy:n toimitusjohtaja työhallinnolle kauppasi, oli alussa vaikea hahmottaa saati kertoa sanallisesti toiselle. Siksi idean isä markkinoi virkamiehille uutta koulutusaluetta esittelemällä diakuvia edellisen talven Ivalossa, Saariselän työmaalla otetuista jääveistoksista. Teokset oli valaistu sekä kylmillä että lämpimillä sävyillä. Elämys oli sanoin kuvaamaton, kun ulkona paahtoi samaan aikaan loppukesän 30 asteen helle. Kontrasti sai harmaimmankin virkamiehen mielikuvituksen liikkeelle.

Samalla strategialla idea vietiin asiasta kiinnostuneille paikallisille julkishallinnon laitosten esimiehille. Näin asia sai yhä enemmän julkisuutta ja samalla alkoi löytyä myös rahoittajia. Hanke oli aikansa lapsi. Massatyöttömyyden puristuksessa olosuhteet olivat otolliset tälle innovatiiviselle koulutushankkeelle. Mukaan lähteneet työuransa loppusuoralla olleet laitosten päälliköt tekivät hankkeen uskottavaksi toimintaympäristössä ja todennäköisesti samalla omista unelmistaan totta. He sitoutuivat toimintaan henkilökohtaisesti ja hyödynsivät keskinäisiä verkostosuhteitaan. Kumppanuus oli heille tuttua, koska he tekivät muutenkin laitosten välistä yhteistyötä. Jokainen halusi tarttua tämän hankkeen avulla johonkin uuteen, joka palveli myös oman organisaation toimintaa. Samalla intensiteetillä toimintaympäristönsä valloittanutta työvoimakoulutushanketta on tuskin mahdollista toteuttaa uudelleen.

²²⁶ Ruokapiirin kirjanpito.

Koulutuksen tuottajan tavoitteet alun pitäenkään olivat tuskin toteutuneen hankkeen suuruusluokkaa, vaikka hänen unelmansa oli toteuttaa kolme kurssia peräkkäin. Aineiston myöhemmissä lukukerroissa on syntynyt päätelmä, että erityisesti kakkoskurssin toteutuminen oli yrittäjälle välttämätön hankkeen rahoituksen ja työvoiman varmistamiseksi. Vain näin oli mahdollista toteuttaa suunniteltuja toimintaympäristön aluehankkeita. Asian voi nähdä kouluttajan kannalta varsinaisena päämääränä. Kurssilaisille tarjottiin ikään kuin koulutuksen ohessa mahdollisuus tarttua uuteen työhön ja työllistää jatkossa itsensä kyseisellä alalla, mikäli rahkeet riittävät. Todellinen ristiriita syntyikin heterogeenisen kurssilaisjoukon ja kouluttajayrittäjän tavoitteiden välille. Työpainotteisesta luovasta projektista näyttivät hyötyvän parhaiten opiskelijat, joilla oli riittävästi ammatillista taustaa ja henkilökohtaista vahvuutta. He pystyivät eläytymään nopeasti tilanteisiin ja tarttumaan samalla vaihtoehtoisiiin ratkaisuihin.

5 KERTOMUKSISTA TYYPPEIHIN

Tutkimuskohteena olleisiin kahteen työvoimakoulutukseen osallistui yhteensä 58 kurssilaista. Heistä oli ensimmäisellä kurssilla 27 henkeä ja toisella 31. Esittelin 2. luvussa kummankin kurssin osallistujat erikseen sukupuolen ja sukupuolen mukaan luokiteltuina. Roos`n (1988, 26-30) mukaan sukupolvet ovat ihmisryhmiä, joita yhdistävät elämään ja elämisen ehtoihin vaikuttavat samat suuret kokemukset. Kaikissa sukupolvissa on muutosten mukana muodostunut oma toisistaan erotettavissa oleva elämäntapa. Roos`n neljä sukupolviluokkaa ovat sotien ja pulan sukupolvi, jälleenrakennuksen sukupolvi, Suuren Muuton sukupolvi 1960-luvulla ja kaupunkilähtöinen sukupolvi. Kolmannen sukupolven ryntääminen työnhakuun Etelä-Suomen kaupunkeihin ja naapurimaahan Ruotsiin verotti raskaasti Lapin ja Itä-Suomen väestöä. Voimakkaan muuttoliikkeen seurauksena työvoiman varastointitarvetta ei ilmennyt (Järvelä 1991, 198-199.)

Tutkimuskohdetta vielä lähemmin sivuavassa Arnkil`n (1989, 26-30) mallissa sukupolvet jaetaan viiteen työmarkkinasukupolveen. Vanhin jälleenrakennuksen sukupolvi ei ole enää työmarkkinoilla. Seuraavina ovat suuren murroksen sukupolvi, lähiöiden sukupolvi, postfordilainen sukupolvi sekä eriytyvien ja lisääntyvien mahdollisuuksien sukupolvi. Näitä neljän sukupolven edustajia löytyi omasta kohderyhmästä. Tutkimuskontekstiin liittyen on kiinnostavaa ymmärtää työvoimatoimiston asiakkaiden sosiaalistuneen suomalaisen yhteiskuntaan eri vaiheissa, mikä näkyy myös erilaisena suhtautumisena työhön. Työvoimaneuvojien pitäisi tiedostaa asiakkaidensa erilaiset palvelutarpeet ja heidän palvelumahdollisuudet. Sukupolvijako konkretisoi ja tukee asiakkaiden ja virkailijoiden vuorovaikutuksellista dialogia. Sillä on mahdollista avata myös työvoimatoimiston asiakaspalvelutyötä tekevien virkailijoiden ymmärrystä asiakkaiden ja yhteiskunnan vuorovaikutuksesta. (emt., 1989, 17.)

Tutkimusaineiston jäsentämiseen ja järjestämiseen sukupolvikäsite osoittautui kuitenkin liian karkeaksi ja summittaiseksi. Vaikka tutkittavia yhdisti iän mukaan tarkastellen saman sukupolven yhteiskunnalliset olosuhteet, suhtautuminen työhön (ks. Taira 2006, 33-38) ja nyt työttömyyskokemukset, olivat yksilölliset eroavaisuudet koulutustaustan, työhistorian ja elämäntilanteen vaihtelujen osalta suuria. Sukupolvikäsitteen avulla rakennetut tyypit olisivat jääneet liian ohuiksi eivätkä olisi tehneet oikeutta kerätylle aineistolle. (Vilkko 1997, 98-102.) Rakensin aineistoni jäsentämiseen tyypittelymallin, jonka esikuvana oli Hännisen ja Polson (1991) tutkimuksessa käyttämä malli. Esittelin 2. luvussa kurssilaisten kertomuksista vaiheittain etenevän tyypittelymallin. Käyn seuraavassa mallia läpi pääpiirteittäin ja esittelen rakentamani tarinatyyppit. Kokoan luvun lopuksi tyyppitarinoiden keskeiset piirteet ja esitän tyypeittäin työmarkkinapolkujen seurantatiedot puoli vuotta kurssin jälkeen.

5.1 Tapauskohtainen tyypittely

Tutkimusaineiston pohjalta rakensin 58 opiskelijan yksilölliset kertomukset. Käytössäni olivat kurssilaisten henkilötiedot, teemahaastattelut ja lomakekyselyt, kurssien aikana syntyneet keskusteluaineistot, työmuistiot sekä tutkijan havainto- ja kenttämuistiinpanot. Kirjasin aluksi kurssikohtaisesti koottuihin kertomuksiin opiskelijasta tiedossa olevat asiat, ammatin, työkokemuksen sekä mahdolliset kurssiaikana tapahtuneet työmarkkinapolun suunnitteluun liittyvät seikat mm. toiseen koulutukseen hakeutuminen tai muu keskeytys. Arvioin kurssin sujumista, alkua, keskivaihetta ja loppua (Hänninen 1999, 20; Bruner 1996; Polkinghorne 1988; 1995) ja mahdollisia mainittavia tapahtumia kurssilaisen tilanteessa koulutuksen kuluessa. Tästä syntyi jokaisen opiskelijan yksilöllinen kertomus riippumatta hänen kurssilla oloajasta. Luokittelun avulla tyypittelin kertomukset etsimällä samanlaisia ja poikkeavia piirteitä. Valitsin kertomuksille lähinnä sopivimman juonityypin ja ratkaisin samalla, montako tarinatyyppeä tästä aineistosta oli järkevää esittää. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 91-92).

Länsimaisessa tarinaperinteessä on neljä tavallista juonityyppeä; komedia, romanssi, tragedia ja ironia. Niiden käyttö ja tulkinta vaihtelee tutkijan ratkaisujen mukaan. (Tolska 2002, 106-107.) Hänninen (1999, 74) käyttää tutkimuksessaan näitä neljää tarinatyyppeä tulkitessaan työpaikkansa menettäneiden metallimiesten haastatteluja ja kyselyvastauksia. *Sankaritarinassa* työn menettänyt päähenkilö joutuu vakavan haasteen eteen. Hän kuitenkin selviytyy ja onnistuu sijoittumaan takaisin työelämään. Paha on torjuttu ja elämä palaa raiteilleen. *Tragediassa* päähenkilö taistelee työttömyyden kourissa. Hän joutuu umpikujaan, kun ei löydä henkistä eikä konkreettista ulospääsyä. *Komediassa* päähenkilön tilanne on ristiriidassa työelämän vaatimusten kanssa. Alun tragediatulkinnan jälkeen työttömyys hahmottuu välitilaksi, jossa kajastaa uusi mahdollisuus. Tuloksena on harmoninen tila, jossa henkilö sijoittuu omia tarpeitaan vastaavaan työhön. *Ironiatarinassa* päähenkilö ottaa etäisyyttä olemassa olevaan tilanteeseen. Hän kyseenalaistaa työn autuaaksitekevyyden ja näkee työttömyyden positiivisena mahdollisuutena tehdä muuta hyödyllistä.

Sepponen (1996, 129-135) on käyttänyt tutkimuksessaan ohjaavaan koulutukseen osallistuneiden kurssilaisten aineiston tulkinnessa edellä mainittua neljän juonityypin rakennetta. Työvoimakoulutuksesta tehdyissä tutkimuksissa on käytetty myös toisenlaisia tyypittelymalleja. Lindroos (1993) rakensi tutkimuksessaan työllisyyskoulutukseen osallistuneiden työorientaatioista aluksi kuusi tyyppiä. Niistä hän muodosti edelleen neljä ryhmää: perhekeskeisyys, elämänvaikeudet, työn itsenäisyys ja työkeskeisyys. Manninen (1993, 117-120) määritteli tutkimuksessaan viisi akateemisen työttömän elämäntilannetyyppeä: I ongelmattomat, II muutostilanteessa olijat, III ongelmattomat, IV aktiiviset ja V passiiviset.

Juonityyppien nelirakennemalli olisi ollut yksi vaihtoehto myös tämän tutkimusaineiston tulkinnessa. Tässä on kuitenkin kysymys tavallista 15 opiskelijan kurssia suuremmasta kohderyhmästä, kun aineistossa on 58 kurssilaista. Tutkimuksen kiinnostus on ollut seurata jokaisen opiskelijan koulutusprosessia ja rakentaa kertyneen aineiston avulla yksilöllisiä kertomuksia. Rakentamani kuuden tyyppitarinan avulla katson saavani aineiston tulkinnessa enemmän informaatiota esiin kuin nelikenttämallilla. Olen koonnut tarinatyypeistä liitteenä olevan tyyppimatriisiin. Tuloksena on syntynyt kuusi tarinatyyppiä: I menestyjä, II tilaisuuden hyödyntäjä, III asiantuntija, IV vastatuuleen joutuja, V satunnainen kuljaja ja VI käväisijä. Avaan seuraavassa jokaisen tarinatyyppin ja kerron tyyppistä yhden edustajan tarinan (Eskola & Suoranta 1996, 142). Tässä mallini poikkeaa Hännisen ja Polson (1991) tutkimuksesta. Siinä kurssilaisten elämäntarinoista on koottu juonityyppejä, joten ne eivät olleet kenenkään yksilöllisiä tarinoita. Käytän tarinatyyppin edustajista keksittyjä nimiä tunnistamisen estämiseksi.

5.1.1 Tyyppi I: Menestyjän tarina (Menestyjä)

Menestyjätarinassa päähenkilöillä on vahva ammatillinen tausta ja terve minäkuva. He ovat hakeutuneet koulutukseen oma-aloitteisesti ja miettineet samalla omat tavoitteet ja kurssiodotukset selkeästi. Koulutukselta he odottavat jotain uutta omaan ammattiin joko monipuolistumista erilaisten luonnon materiaalien käytöstä tai ympärivuotisen työpaikan löytymistä. Tämä jälkimmäinen tavoite korostuu pääasiassa kesäkautena työllistyvillä kurssilaisilla, kun heidän työkuvaan liittyy sesonkityöllistyminen ja samalla kausityöttömyys. Työttömyysjaksoja syntyy näin säännöllisesti joka vuosi. Oman työllistymisen lisäksi kiinnostuksena ovat myös keskeiset teemat lumen ja jään työstäminen sekä ympäristöjen visualisointi. Menestyjät löytävät koulutuksen sisältä mielekästä tehtävää ja sitoutuvat kurssin tavoitteisiin. Heistä jokainen kuuluu ykköskurssilla käytettyyn johtoryhmään. Tästä ryhmästä muutama työllistyy kurssin aikana ja muut jatkavat kurssin loppuun. Jussin tarina edustaa tässä aineistossa menestyjiä.

Jussi on 50-vuotias metallialan moniosaaja. Hän on tottunut tekemään maatalon poikana raskasta työtä jo lapsesta saakka. Työura on alkanut kotitilan töissä, mihin hän viittaa vieläkin kurssin raskaan lumityön yhteydessä. Vanhempien kasvatusohje kulkee miehellä selkäytimessä. Se kuuluu, että kun tartut työhön, niin tee se kunnolla. Tästä hän on pitänyt ikänsä kiinni ja tarjoaa sitä nyt kursilla toisillekin. Töiden haku on vienyt nuoren miehen armeijan jälkeen Ruotsin telakoille. Siellä on vierähtänyt useita vuosia. Samalla on tullut käydyksi metallialan kursseja ja perustetuksi perhe. Paluumuutto reilut kymmenen vuotta sitten on tuonut perheen takaisin kotiseudulle, jossa Jussilla on ollut putkialan yritys muutaman vuoden. Yritystoiminnan lopetuksen jälkeen hän on tehnyt pitkiä työ-

jaksoja maalaiskunnan teknisen osaston palkkaamana. Vakinaista työsuhdetta ei ole kuitenkaan syntynyt, vaan väliin on mahtunut myös työttömyyttä. Nytkin Jussi oli työttömänä, kun viraston päällikkö innosti hakemaan tälle kurssille. Virastolla oli suunnitelmissa rakentaa lumesta teoksia Napapiirille Pajakylyään ja visualisoida matkailua varten muutenkin ympäristöä.

Jussi osoittautuu kurssilla työhön tarttuvaksi, monitaitoiseksi henkilöksi, jolla on suorat yhteydet maalaiskunnan tekniseen virastoon. Jussi nousee nopeasti kurssin johtoryhmään, mikä merkitsee sekä luottamusta että vastuuta. Hän näyttää saavan heti kurssin alkuvaiheessa vastuullisen roolin. Tätä hän muisteli hankkeen päättymisen jälkeen tehdyssä haastattelussa. Kun kouluttajalta ei herunut opastusta käytännön harjoitustyöhön, Jussi tuumasi, että pakkohan siinä oli jonkun ottaa vähän ohjia käsiin. Ensimmäisenä harjoitustyönä piti rakentaa Joulupukin kammarin lähelle jonkinlainen lumiteos. Ei ollut työkaluistakaan tietoa, joten hän haki aluksi maalaiskunnan varikolta lapioita. Tuloksina syntyivät kuitenkin kauppiasyhdistyksen tilaamat ensimmäiset lumesta tehdyt suuret lahjapaketit.

Jussin asema työmaan nokkamiehenä vahvistuu talven edetessä. Kouluttaja luottaa mieheen ja uskoo käytännön järjestelyjä hänen huolekseen. Kurssiryhmässä on paljon ulkotöihin tottumattomia. Hän ihmettelee, että vaikka porukassa on paljon kouluja käyneitä, ei juttu näytä heille aukeavan. Vaikka hän itsekin myhäilee ”tälle lapsenomaiselle touhulle”, samalla hän kuitenkin vertaa työtä entisiin lapsuuden olosuhteisiin. Kotona kun piti lapioida 500 metriä umpihankea, että pääsi tien varteen. Nytkin hän kokee kurittavansa kroppaa lapioidessaan kurssilla toistenkin puolesta.

Kurssin edetessä kouluttaja käyttää Jussin taitoja ja sitoutumista surutta hyväksi. Jussi toimii suorana linkkinä maalaiskunnan suuntaan, jonne hänen henkilökohtaiset suhteet helpottavat käytännön asioiden hoitoa. Samalla kurssille saadaan taloudellista tukea, kun maalaiskunnalta voidaan lainata tarvikkeita ja välineitä. Hänestä tulee työjaksoille vastuuhenkilö. Tämän roolin hoitamisessa hän kertoi menevänsä seitsemältä varikolle hankkimaan työkaluja ja valmistelemaan juttuja ennen kuin toiset tulevat kahdeksalta. Arveli olevansa jonkinlainen isä- tai äiti-hahmo. Hommista ei tulisi muuten mitään. Ykköskurssin päättyessä Jussi siirtyi valmistelemaan kakkoskurssin työsuunnitelmia ja huolehti samalla kuuden viikon jatkokurssin toteutumisesta. Siinä sisältö liittyi maalaiskunnan keskeneräiseen maisemointitehtävään. Hänet palkataan kakkoskurssin työnjohtajaksi.

5.1.2 Tyyppi II: Tilaisuuden hyödyntäjän tarina (Hyödyntäjä)

Tilaisuuden hyödyntäjä-tarinassa yhteinen nimittäjä on henkilökohtainen tarve löytää kurssin kautta idea uudelleen työllistymiseen tai löytää kurssilta suoraan väylä oman ammattialan työhön. Muutamalla on kurssille tullessa kesken toisen alan tutkintokoulutus, johon asianomainen yrittää saada kurssilta tai kurssin kautta hyväksi luettavan työharjoittelujakson. Näillä henkilöillä on kurssille tullessa selkeät tai ainakin kohtalaiset tavoitteet ja odotukset. Niinpä tyyppi I:een verrattuna näistä opiskelijoista osa tähtää koulutuksen alussa suoraan työharjoittelupaikkaan kurssin ulkopuolelle ja sitä kautta työelämään. Osa pyrkii keräämään kurssin sisällöistä työharjoitteluksi kelpaavia jaksoja.

Myös paikkakunnalla samaan aikaan järjestettävät oman alan lyhytkurssit kiinnostavat edellä mainituista syistä. Mahdollista on käydä yhtä aikaa esim. yrittäjäkurssia, jos se palvelee henkilökohtaista urasuunnitelmaa. Tällöin asianomainen voi siirtyä kyseiseksi ajaksi toisen kurssin kirjoille. Tilaisuuden hyödyntäjät etsivät tietoisesti omaa urapolkua joko suoraa työllistymistä tai uutta koulutusväylää. Siispä he pyrkivät aktiivisesti hyödyntämään kurssin aikana sisältöjä ja verkostoja oman tavoitteensa kanssa. Heistä muutama tekee ratkaisun jo kurssin aikana, kun kolme henkilöä työllistyy avoimille työmarkkinoille. Yksi tutorina toiminut opiskelija käyttää pitkäaikaistyöttömän tukipaketin työllistymisen puoleksi vuodeksi. Kaksi tyyppin edustajaa siirtyy kurssilta muuhun tutkintokoulutukseen. Muut jatkavat kurssin loppuun.

Sirkka edustaa tilaisuuden hyödyntäjää, jolle rakennetaan kurssilla uutta työmarkkinapolkua. Hän on 35-vuotias kolmen lapsen yksinhuoltajaäiti. Lähtötilanteessa todetaan, että Sirkkan koulutustausta ei todennäköisesti riitä suunnittelemaansa matkailualan työhön, vaikka itse pitää kielitaitoaan vahvuutena. Hän on käynyt nuorena metallialan linjan ammattikoulussa, muttei ole tehnyt alan töitä. Matkailuala on alkanut kiinnostaa ja hän on suorittanut työllisyyskurssina matkailun peruslinjan. Työsuhteet ovat kuitenkin pääasiassa puutarha-alalta, puoli vuotta työtä ja toinen puoli työttömyyttä.

Puutarhatyön hän on kokenut rankaksi fyysisesti työkseen ja tuumaa ”ettei se ole mitään konttorihommaa.” Se on ollut silti sangen mieluisaa, kun on saanut tehdä urakkaa ja saada vastaavasti palkkaa. Työtahti on ollut itsestä kiinni ja sen tuloksen on nähnyt tilipussissa. Ylpeyttä tuntien hän kertoo saaneensa työnantajalta luottamusta, kun heistä muutamasta on tehty ns. kausivakituisia. Taimien kasvatusta on tarkkaa työtä ja ajoituksen pitää olla kunnossa. Joka vuosi on vaihdettu työntekijöitä, mutta he, kausivakituiset ovat aina pärjänneet.

Kausityö on merkinnyt Sirkalle myös paljon työttömyyttä. Sen vaikutuksista hän toteaa, että lasten ollessa pieniä työttömyys ei ole aiheuttanut suurempia on-

gelmia. Kotona on ollut riittävästi tekemistä. Nyt lasten kasvamisen myötä hän kokee tilaisuutensa tulleen oman uran kehittämiseen. Samalla hän pohtii, ettei jaksaisi olla pidempään toimeentuloa kotona. Ammatillisen taustansa hän kokee puutteelliseksi ja arvelee, ettei hänellä ole mahdollisessa perustettavassa osuuskunnassa paljoa annettavaa.

Sirkalla on vahvat tavoitteet oman urasuunnitelmansa kanssa. Hän toteaa, että itseään sitä pitää tuuppia itseään aina eteenpäin. Vaikka hän odottaa julkisen tahon osaltaan tukevan hänen suunnitelmiaan, hän kertoo vahvasti itsellä olevan tarkat päämäärät, mihin tämäkin kurssi johtaa. Hänen mukaansa täytyy vaan luottaa itseensä ja jaksaa olla aktiivinen. Sirkka on ollut tukityöllistettynä kieli-tonttuna Joulupukin konttorissa. Kertoo viihtyneensä hyvin pukin yleisassistenttina, kun sai palvella ihmisiä ja opastaa myös ulkomaalaisia matkailijoita. Niinpä urasuunnitelmissa olisi haave päästä vakinaisesti palvelemaan matkailijoita, kunhan hankkii riittävän koulutuksen. Tähtäimessä Sirkalla on Joulupukin luo-lasto eli Napapiirille vasta rakennettu Santa Parkin huvipuisto. Tarkoitus olisi saada sinne jalka oven rakoon. Suurin haave on päästä lopulta uuden Santa Parkin asiakaspalveluun Hyväksi Haltijaksi.

Koulutusvaihtoehtoina vilahtavat tarjoilijakurssi ja hotellipalvelut. Näistä syn-tyy kaksi väylää joko hotelli- ja ravintola-ala tai kaupallinen ala. Jälkimmäisestä Sirkka tuumaa, ettei jaksaisi istua kolmea vuotta kauppaopistossa. Työvoittoinen koulutus on parasta, niin kuin tälläkin kurssilla. Sirkka toimii kurssilla aktiivi-sena touhuajana, joka pitää pintansa. Hän ei ole johtoryhmässä eikä siis osuus-kuntaa suunnittelevassa porukassa. Kouluttaja suhtautuu myönteisesti Sirkkan oman urapolun suunnitteluun. Sirkalle löydetään mieluisa koulutusratkaisu näis-sä keskusteluissa. Paikkakunnalla on sattumalta juuri haussa työvoimakoulu-tuksen eduin ravintola-alan tutkintoon tähtäävä vuoden pituinen koulutus. Hän saa tiedot koulutuksesta ja kannustukset pyrkiä siihen. Sirkka hakee kurssille, ja tulee myös hyväksytyksi. Kouluttaja lupaa vielä ottaa hänet osuuskuntaan kurs-sin jälkeen, mikäli sellainen saadaan pystyyn syksyyn mennessä.

5.1.3 Tyypin III: Asiantuntijan tarina (Asiantuntija)

Asiantuntija-tarinassa kaikki ovat oman alansa ammattilaisia. He tunnistavat kurssille tullessaan omat taitonsa ja kokemustaustansa. Tämä näkyy jokaisen ha-keutumisenä heti kurssin alkuvaiheessa omaan tehtäväkenttäänsä. Koulutukseen on etsitty eri alojen ammattilaisia, joten kouluttajalle kyseiset henkilöt muodos-tavat tärkeän asiantuntijajoukon. Verrattuna I ja II tyyppeihin tämä tyyppi edus-taa ammattilaisia, jotka hakevat itselleen työelämässä uutta ponnahdusta tai joil-la on jo tapahtumassa elämäntilanteen muutos. Tyypissä on mukana myös pysä-kiltä tulleita, joiden onnistuu sulautua varsin nopeasti ryhmään.

Vahva ammatillisuus on tässä ryhmässä avainsana. Työttömyysjaksot vaihtelevat: toisaalta on yli vuoden pituisia työttömyysjaksoja ja toisaalta vasta konkursiin päättynyt yritystoiminta. Kurssille tullessaan tämän tyyppin edustajilla on selkeät tavoitteet. Löydettyään tehtävänsä ja paikkansa kurssilta he sen myös säilyttävät. Heidän ekspertin roolinsa tulee esiin myös uusien kurssilaisten ohjauksessa. Tyyppin edustajista neljä valitaan kakkoskurssille tutoriksi. Ekspertit kykenevät asiantuntijan asemassa hyödyntämään kurssin sisältöjä ja puitteita. Seuraavassa Jaanan tarina edustaa tätä tyyppiä. Tarinassa tulee esille, kuinka vaikeaa on päästä työmarkkinoihin kiinni vahvasta ammattitaidosta huolimatta.

Jaana on 30-vuotias artesaani, jolla on myös kaupallinen koulutus. Vahvasta koulutustaustasta huolimatta kunnollinen työllistyminen on ollut vaikeaa. Jaana osoittautuu kurssille tullessaan luovaksi, idearikkaaksi henkilöksi, jonka kouluttaja nostaa heti esikuntaansa. Hän sopeutuu nopeasti ryhmään ja saa käyttää taitojaan monipuolisesti. Työllistymisen vaikeudesta hän kertoo ihmetellen, kuinka hankalaa on ollut löytää palkkatyötä. Hän miettii työn merkitystä myös taloudellisen hyvinvoinnin tuojana, mutta ei koe ongelmaksi tehdä myös ilmaista työtä kuten nyt kursseilla tai työkokeilussa. Työn hän toteaa olevan ennen kaikkea sosiaalinen tapahtuma. Hän arvelee, ettei kuitenkaan palkatta viitsisi kuukausikaupalla työskennellä, mutta samalla hän miettii, mikä sitten on ilmaista työtä. Hän kokee nostavansa nytkin kurssilaisena ilmaista päivärahaa. Tutuille hän kertookin olevansa töissä.

Jaana pohtii edellä suhdettaan työhön ja erityisesti palkkatyöhön. Työnhakijatiedoista hänellä näkyy vain muutamia lyhyitä somistusjaksoja, jotka lienevät olleen palkkatyötä. Ne ovat tapahtuneet toisella paikkakunnalla. Työkokeilun esiin nostaminen haastattelussa kertoo Jaanan olleen jossakin vaiheessa työuran tarkemmassa selvittelyissä. Tämä alue ei nouse haastattelussa enempää esille, vaan keskustelemme tulevaisuuden suunnitelmista. Jaana on muuttanut toiselta paikkakunnalta jokin aika sitten. Kun takana on paljon työttömyyttä, hänellä on oikeus pitkäaikaistyöttömän tukipakettiin. Sosiaalista verkostoaan hän kommentoi, että on saanut kouluttajalta reilun tuen ja kannustuksen. Kurssille tulo on ollut onnellinen asia, parempi kuin olisi päässyt töihin. Hän toteaa, että tämä on ihan lottovoitto. Kohtalon sormi on nyt pelissä.

Kurssin ensimmäisiä työharjoittelukohteita on ollut maaherran uudenvuoden juhlat ja puitteiden visualisoiminen niitä varten Arktikumissa. Kyseisessä rakennuksessa sijaitsevat Maakuntamuseo ja Lapin yliopiston Arktinen keskus. Paikallisesti merkittävään juhlaan tilattiin kurssilta piha-alueen visualisointi sekä

sisäaulan tunnelman rakentaminen luonnon materiaaleilla ja valaistuksilla.²²⁷ Kurssi sai suorituksestaan paljon kiitosta, ja näyttää olleen suuri kannustus myös yksilötasolla. Jaanan itsetunto on ottanut aimo harppauksen, kun hän on saanut suorituksestaan kouluttajalta paljon kehuja.

Jaanalla on suuri haave saada kurssin kautta työpaikka. Kevään korvalla kurssin ollessa puolessa välissä kouluttaja pohtii hänen työllistämistä. Mietti joko työllistävänsä itse oppisopimuksella tai tarjoamista maalaiskuntaan suunnittelutyöhön. Osuuskunnan perustamisasia on samaan aikaan keskustelun alla. Kouluttaja pitää Jaanaa johtoryhmään kuuluvana ja potentiaalisena tapauksena myös perustettavaan osuuskuntaan. Jaana on itse vähän ymmällä koko asiasta ja epäilee, ettei hänellä ole siihen ehkä taloudellisesti mahdollisuuksia. Kurssin lähestyessä loppuaan Jaanan terveys näyttää horjuvan ja hänen elämäntarinasta alkaa tulla uusia piirteitä esiin. Sieltä nousee lapsuuteen liittyviä traumoja, joiden kanssa hän on yrittänyt tulla toimeen. Siitä voi löytää vastauksia vähäiseen työhistoriaan sekä esillä olleeseen työkokeiluvaiheeseen. Jaanan työkuunto säilyy väsymisestä huolimatta ja hän toimii kakkoskurssilla tutorina pari kuukautta. Tuolloin hän sijoittuu toivomiinsa töihin maalaiskuntaan puolen vuoden tuki-paketilla.

5.1.4 Tyyppi IV: Vastatuuleen joutujan tarina (Vastatuulen joutuja)

Vastatuuleen joutujan tarinassa yhteisenä piirteenä on hyvä alku. Kaikilla on ollut kurssille tullessaan selkeät tavoitteet ja kurssiodotukset. Jokaiselle on löytynyt melko nopeasti asema ryhmässä jopa johtoryhmään asti. Kurssin edetessä toimintaympäristöstä on noussut kuitenkin esteitä tai yksilölle itselleen on sattunut yllätyksiä, joista on seurannut ongelmia hyvin alkaneeseen opiskeluun. Terveystilaan liittyvät syyt ovat yksi muutosten aiheuttaja. Kurssin edetessä arvostettu asema ryhmässä on alkanut horjua.

Tarinassa päähenkilöillä on varsin monipuolinen työkokemus. Muutamalla on vahva ammatillinen spesialiteetti ja muutamalla kokemusta usealta ammattialalta. Ammatillinen koulutustausta on puolella tyyppiin kuuluvalla varsin vähäinen ja puolella on joko ammattikoulu tai opistotason koulutus. Mukana on sekä yli vuoden työttömänä olleita pitkäaikaistyöttömiä että määräaikaisissa työsuhteissa olleita toistuvaistyöttömiä. Tyypin edustajilla on vaikeuksia jatkaa kurssin loppuun. Niinpä seitsemästä tapauksesta vain yhdellä se onnistuu. Keskeyttämisten syyt ovat hyvin yksilöllisiä.

---

²²⁷ Lapin Kansa 2.1.1997.

Tämän tyyppin edustajista aineistossa on Villen tarina. Hänen tarinaansa on avattu jo analyysivaiheessa Surullisen hahmon ritarina. Ville on 50-vuotias ylempi toimihenkilö, joka saneerattiin työpaikasta laman alkuvuosina. Hän toimi esimiehenä pienessä konttorissa, jonka toiminnat yhdistettiin suurempaan kokonaisuuteen. Ville palveli työnantajaansa 20 vuotta ja mielestään tosi hyvin. Kurssin alkaessa hänellä on takanaan reilu kahden vuoden työttömyys. Vaikka takana on arvostettu pitkä ura, ei uudelleen työllistyminen ole näyttänyt onnistuvan. Koulutustausta on vähäinen eikä ikä ole ainakaan helpottanut tilannetta.

Kahden vuoden työttömyyden jälkeen katkeruus ja häpeän tunne kelpaamattomuudesta ovat varsin pinnalla kurssin alkaessa. Työhaluja ja –kuntoa olisi vielä paljon jäljellä. Kouluttaja näkee ilmeisesti Villessä heti johtaja-ainesta ja valitsee hänet kurssiryhmän puheenjohtajaksi. Tämä tarkoittaa kurssin sijaispomon paikkaa ja valtaa. Tämä korostuu erityisesti silloin, kun kouluttaja on poissa ryhmästä. Kaikki kurssilaiset ovat alussa vieraita toisilleen, ja tämä pomon nimittäminen koetaan ilmeisesti asialliseksi ja tarpeelliseksi. Onhan nyt henkilö, joka pitää hommaa kasassa, kun kouluttaja ei ole paikalla. Villelle asema osoittautuu jatkossa sängen tuuliseksi, kun sekä kouluttaja että kurssilaiset alkavatkin kyseenalaistaa asianomaisen taitoja ja asemaa.

Kevään korvalla kurssi tekee viikon työkeikan toiselle paikkakunnalle. Ville on mukana ryhmässä. Kurssilaisten kesken syntyy vapaa-ajalla jotain keskinäistä kannausta. Porukan ryypiskelystä lienevät syntyneet. Seurauksena Villen joht asema vaarantuu. Kurssi käy sisällään oman valtataistelunsa, mutta hänen asema säilyy. Hän alkaa kuitenkin itse turhautua, kun hänen työryhmänsä suunnitellut työt eivät saa tilaajalta hyväksyntää ja resursseja. Ongelmana on kouluttajan vähäinen töiden ohjaus ja valvonta. Kesää kohden Villen turhautuminen syvenee ja hän uhkaa keskeyttää kurssin. Kyselee, voisiko tästä päästä irti ja voisiko olla kurssilaisena kotona. Ei innosteta keskeyttämään, eikä kotiin jääminenkään kurssin kirjoissa onnistu.

Kun pohdimme uuden työpaikan olemusta, muistutan Villeä pitkäaikaistyöttömän tukipaketista, jolla hän voi työllistyä puoleksi vuodeksi. Siitä hän ilostuu suuresti ja kertoo kuulevansa asiasta ensimmäistä kertaa. Hän innostuu uuden työpaikan suunnitteluun. Työpaikan pitäisi olla sellainen, jossa saa käyttää omia aivojaan. Innostan häntä etsimään itse ensin mieluisan työharjoittelupaikan, vaikkapa valtion laitoksesta. Kannustuksen avulla hän suorittaa kurssin loppuun ja sijoittuu syksyllä puolen vuoden tukityöjaksolle valtion laitokseen.

5.1.5 Tyyppi V: Satunnaisen kulkijan tarina (Satunnainen kulkija)

Satunnaisen kulkijan tarinassa päähenkilöillä on kurssille tullessaan heikot tavoitteet ja vähäiset kurssiodotukset. Tämä näkyy vaikeutena löytää uskottava paikka ryhmässä. Kurssin perustavoite ei tahdo aueta tai se poikkeaa kurssilaisen omista odotuksista. Ongelma näkyy opiskelijan vetäytymisenä tai työn tekemisen välttelynä. Muutama kokee olevansa suoraan väärässä paikassa. Ykköskurssilla kouluttaja tahtois mielellään palauttaa tämän tyyppin edustajia takaisin työhallinnon murheiksi.

Tähän tarinatyyppiin lukeutuvissa on mukana todennäköisesti myös ansiosidonnaisen työttömyysturvan kassapäivien säästäjiä. Kurssilla olo ei kuluta asianomaisen ansiosidonnaisia päiviä. Toisaalta työvoimakoulutusajasta rinnastetaan neljä kuukautta työssäoloa vastaavaksi ajaksi laskettaessa uutta ansiosidonnaista päivärahoikeutta. Päähenkilöillä on varsin vaihteleva työhistoria. Yleisiä ovat kuitenkin määräaikaisista työsuhteista ja toistuvista työttömyysjaksoista koostuva vuorottelu. Joillakin on yli vuoden pituinen työttömyys. Ammatillinen koulutustausta löytyy poikkeusta lukuun ottamatta kaikilta. Mukana on ammattikoulun, opistotason tai ammattikurssin käyneitä. Muutamalla on vakavia alkoholi-ongelmia, jotka tulevat esiin kurssin edetessä.

Mikko on aineistossa tämän tarinatyyppin edustajia. Hän on 40-vuotias sähköurakoitsija ja tulee kurssille toiselta paikkakunnalta. On tehnyt laman jaloissa konkurssin. Tapahtumasta on jäänyt paljon taloudellisia rasitteita, kun toiset yhtiökumppanit ovat irtautuneet ajoissa yrityksestä. Mikko on aloittanut konkurssin jälkeen insinööriopinnot toisella paikkakunnalla, mutta opetuksen vauhti on ollut liian kova. Niinpä hän on keskeyttänyt opiskelun muutaman kuukauden kulluttua. Nyt on hakeutunut tälle kurssille suoraan opiskelupaikkakunnalta. Elämäntilanne on melkoisessa solmussa. Konkurssi on takana ja avioliitto karilla, eropaperit vain puuttuvat eikä asunnostakaan ole tietoa. Miehellä on kaikesta huolimatta kovasti halua uuteen yrittämiseen, vaikka elämäntilanne vaikuttaa rankalta.

Mikko on yrittäjäperheen kasvatti, joten se maailma on varsin tuttu. Työttömyyttä ei ole perheessä juurikaan esiintynyt. Hänen mielestään työ on ihmiselle perusasia, jonka pitää olla kunnossa. Työltä hän odottaa kuitenkin jotain tasoa. Sen pitäisi tarjota myös henkilökohtaisia haasteita. Kokee olevansa hiukan ronkeli töiden suhteen, ettei mielellään ota kaikenlaisia hommia. Roolin hakeminen ryhmässä ei näytä olevan helppoa. Sopivia oman alan töitä ei myöskään tahdo kurssilta löytyä. Niinpä jonkinasteinen tyytymättömyys vallitsee miehen mielessä kurssin edetessä. Suurin syy tähän on juuri, etteivät omat jutut etene mieleisesti. Kaikesta huolimatta hän kehittelee itselleen uutta yritysidea, joka kytkeytyisi kurssin sisällä käytävään osuuskunnan perustamiskeskusteluun.

Oma konkurssi vaikeuttaa uuden liiketoiminnan rahoittamista ja todennäköisesti myös markkinoita. Siksi Mikko suunnittelee yritystä siivoksi perustettavaan osuuskuntaan, sähkösuunnittelua jne. Kouluttaja ei näytä juurikaan innostuvan Mikon suunnitelmista. Asiaan vaikuttaa todennäköisesti myös Mikon lisääntyvä alkoholin käyttö, joka tuo epävarmuuden työkuuntoon. Kouluttaja etsii ulkopuolisia työkohteita kurssilaisten ammattitaitojen mukaan. Yksi tällainen kohde olisi pääkirkon ulkovalaistuksen toteutus. Ongelmana onkin, miten Mikon työkuunto pysyy, voiko työn ottaa hänen varaansa? Pohdiskelujen jälkeen työ otetaan kursseille, kun ryhmässä on toinenkin sähkömies, joka voi toimia kaverina. Mikon mielestä ulkovalaistus oli varsin vaatimaton urakka, kun on tottunut tekemään isoja juttuja mm. erilaisten virastojen ja teollisuuslaitosten valaistuksia.

Kurssin edetessä alkoholin käyttö alkaa hallita miestä ja kurssilla oloon on tehtävä ratkaisu. Keskustelemme Mikon kanssa useita kertoja tilanteesta ja hän aikoo hakea apua tutulta hoitoketjulta. Ongelmaan ei näytä kuitenkaan löytyvän apua, joten kurssi keskeytetään pari kuukautta ennen koulutuksen päättymistä. Mikko hakeutuu katkaisuhoidon tuttuun hoitokotiin kotipaikkakunnalle.

5.1.6 Tyyppi VI: Käväisijän tarina (Käväisijä)

Käväisijän tarinassa päähenkilöt pyörähtävät lyhyen jakson kurssin mukana. Heidän tavoitteensa ja kurssiodotuksensa voi tulkita epäselviksi tai niukoiksi. Mukana on sekä kurssin alussa mukaan tulleita että myöhemmin pysäkiltä nousseita. Yhteisenä piirteenä tälle tyyppille on, että nämä kurssilaiset eivät löydä paikkaansa kurssilta, alavalinta ei ole oikea eikä molemminpuolista luottamusta synny. Kurssille tulo voi olla myös pelkästään kokeilua. Pysäkiltä tulleella voi olla syynä tulla mukaan vaikkapa siksi aikaa, kun odottaa entiseen työhön uusia tukityörahoja. Käväisijät viiptyvät kurssilla muutamasta päivästä muutamaaan kuukauteen. Kurssi päättyy joko kurssilaisen itsensä keskeytykseen tai kouluttajan, kurssilaisen ja työhallinnon yhteisellä päätöksellä.

Veikko on lähes viisikymmenvuotias pitkäaikaistyötön. Hän edustaa aineistossa käväisijän tarinaa, sillä kurssi keskeytetään kuuden viikon orientoivan jakson jälkeen. Veikon ammattitausta liittyy kaupan alalle, jossa hän on toiminut pitkään esimiehenä. Ammatillinen koulutushistoria on lähinnä kauppaketjun omaa kurssitusta. Kyseessä on vahva persoona, joka näkyy ja kuuluu kurssiryhmässä. Ryhmässä näyttää syntyvän melkoinen hämminki, kun täysin muun alan tehtävissä työskennellyt ihminen törmäilee eli tulee ns. äkkiohjattuna kurssille. Hänellä on vaikeuksia hahmottaa kurssin tarkoitusta eikä sopeutuminen täysin vieraaseen maailmaan onnistu. Kurssi todetaan kouluttajan ja työhallinnon yhteisneuvottelussa virhevalinnaksi ja sen jatkaminen mahdottomaksi. Kurssi keskeytetään ja Veikolle pyritään löytämään omaa alaa lähellä oleva tukityöpaikka.

5.2 Yhteenveto

Koulutushankkeeseen osallistui 58 kurssilaista, joista jokaisesta konstruointiin kerätyn tutkimusaineiston pohjalta yksilöllinen kertomus. Kertomuksista rakennettiin juonityyppejä. Kaikki tarinat luokiteltiin ja sijoitettiin lähimpään juonityyppiin. Tuloksena syntyi kuusi tyyppitarinaa ovat I menestyjä, II tilaisuuden hyödyntäjä, III asiantuntija, IV vastatuuleen joutuja, V satunnainen kulkija ja VI käväisijä. Vaikka en ole tyyppittelyssä erotellut kertomuksia sukupuolen mukaan, esitän seuraavassa lukijalle informaationa tyyppien päähenkilöiden luvun ja sukupuolen. *Menestyjän tarinassa* on yksitoista päähenkilöä, joista naisia neljä ja miehiä seitsemän. *Tilaisuuden hyödyntäjän tarinassa* on viisitoista päähenkilöä, joista naisia yksitoista ja miehiä neljä. *Asiantuntijan tarinassa* on yhdeksän päähenkilöä, joista neljä on naisia ja miehiä viisi. *Vastatuuleen joutujan tarinassa* on seitsemän päähenkilöä, joista naisia on yksi ja miehiä kuusi. *Satunnaisen kulkijan tarinassa* on yhdeksän päähenkilöä. Heissä on yksi nainen ja kahdeksan miestä. *Käväisijän tarinassa* on seitsemän toimijaa, joista naisia on kolme ja miehiä neljä. Seuraavassa esittelen näiden kuuden tarinatyyppin peruspiirteet.

Menestyjillä on vahva ammatillinen tausta ja terve minäkuva. Menestyjä löytää koulutuksen sisältä mielekästä tekemistä ja sitoutuu kurssin tavoitteisiin. Koulutukseen on tultu oppimaan lumen ja jään työstämistä, ympäristöjen visualisointia ja perehtymistä erilaisten luonnon materiaalien käyttöön. Näistä toivotaan lisäarvoa omaan ammattiin. Säännöllistä sesonkityötä tekevät toivovat näistä apua työkauden jatkumiseen pidemmälle talveen

Tilaisuuden hyödyntäjät etsivät omaa urapolkua joko suoraan työllistymällä tai uuden koulutusväylän avulla. He käyttävät hyväksi koulutuksen sisältöjä ja verkostoja oman tavoitteensa kanssa. Muutamalla on työharjoittelua vailla oleva toisen alan tutkintokoulutus, mihin he yrittävät saada kurssin kautta hyväksi luettavan työharjoittelujakson. Erona menestyjiin hyödyntäjistä osa tähtää heti koulutuksen alussa suoraan työharjoitteluun kurssin ulkopuolelle ja sitä kautta työelämään.

Asiantuntijat ovat oman alansa ammattilaisia. He tunnistavat omat vahvuutensa ja hakeutuvat heti alussa kurssilla omaan tehtäväkenttään. Eksperttien rooli näkyy uusien kurssilaisten ohjauksessa. Kakkoskurssin tutoreiksi heistä valitaan neljä. Verrattuna edellisiin I ja II tyyppisiin asiantuntijat hakevat itselleen työelämässä uutta ponnistusta tai heille on tapahtumassa elämäkulussa muutos. Tyypissä on mukana myös pysäkiltä tulleita, jotka sulautuvat ryhmään varsin sujuvasti.

Vastatuuleen joutujilla on kurssilla hyvä alku ja tulovaiheen odotukset ja tavoitteet ovat selkeät. Heillä on varsin monipuolinen työkokemus. Sen sijaan ammatillinen koulutustausta on osalla puutteellinen. Jokainen löytää kurssilla paikkansa ykköskurssilla jopa johtoryhmään asti. Kurssin edetessä toimintaympäristöstä nousee kuitenkin esteitä tai yksilölle itselleen tulee vaikeuksia hyvin alkaneeseen opiskeluun. Arvostettu asema ryhmässä alkaa horjua ja innostus opiskeluun hiipuu. Kurssi keskeytyy useimmilla.

Satunnaisilla kulkijoilla on koulutukseen tullessaan heikot tavoitteet. Tämä näkyy vaikeutena löytää uskottava paikka ryhmässä. Myöskään kurssin perustavoite ei tahdo aueta tai se poikkeaa kurssilaisen omista odotuksista. Ongelma näkyy vetäytymisenä tai työn teon välttelynä. Muutama kokee olevansa väärässä paikassa. Ykköskurssilla kouluttaja tahtoo palauttaa kyseisiä opiskelijoita työhallinnon hoiviin. Tyypin edustajilla on vaihteleva työhistoria. Yleispiirteinä on määräaikaisten työsuhteiden ja työttömyysjaksojen vuorottelu. Muutamalla ryhmään luetulla on myös vakava alkoholiongelma.

Käväisijät ovat kurssilla muutamasta päivästä muutamaan viikkoon. Heidän tavoitteensa ja kurssiodotuksensa ovat vähäisiä ja epäselviä. Paikan löytyminen ryhmästä on myös vaikea eikä molemminpuolista luottamusta synny. Ryhmässä on sekä kurssin alussa mukaan tulleita että pysäkiltä nousseita. Kurssi päättyy opiskelijan itsensä keskeyttämiseen tai kouluttajan, kurssilaisen ja työhallinnon yhteisellä päätöksellä. Tämän tyypin edustajat ovat kurssilla Satunnaisiin kulkijoihin verrattuna löyhemmin mukana.

Työmarkkinapolku puolen vuoden kuluttua

Kurssien keskeisin tavoite oli etsiä kurssilaisille työmarkkinapolkua joko työpaikka tai uusi koulutusura. Ratkaisua ei kaikille kuitenkaan kurssin aikana löytynyt, vaan asianomaiset ilmoittautuivat uudelleen työnhakijoiksi. Työhallinnolla on käytäntö, jossa työvoimakoulutuksessa olleiden tiedot tarkistetaan työnhakijarekistereistä kolmen kuukauden kuluttua päättymisestä. Näiden tietojen perusteella arvioidaan kurssin vaikuttavuus. (Räisänen 1996, 51.) Tällä menetelmällä ei saada tietoa niistä kurssilla olleista henkilöistä, joiden työnhaku ei ole voimassa. Heidän osaltaan jää epäselväksi, ovatko he työllistyneet avoimille markkinoille, menneet koulutukseen tai siirtyneet työmarkkinoiden ulkopuolelle. Työhallinnon toimenpiteillä jatkaneista löytyy sen sijaan merkinnät. Tähän koulutushankkeseen osallistuneiden tilanne on kartoitettu puoli vuotta kurssin päättymisestä. Seurannassa ovat mukana myös kurssin keskeyttäneet.

Työhallinnon rekisteritietojen perusteella tyyppien joukosta ei löytynyt varsinaista supertyyppiä, jossa kaikkien päähenkilöiden työmarkkinaongelmiin olisi löytynyt ratkaisu tämän koulutusintervention avulla. *Menestyjät, tilaisuuden hyödyntäjät ja asiantuntijat* etenivät urasuunnitelmissaan parhaiten. Menestyjistä yksi oli perustanut yrityksen ja useita oli sijoittunut avoimille työmarkkinoille. Lisäksi tyyppin edustajista yksi teki AMK- tutkintoa jatko-opiskeluna ja työvoimakoulutuksessa oli useita. Tässä ryhmässä näkyi myös kurssilaisten perustaman työosuuskunnan vaikutus. Se tosin pystyi työllistämään jäseniään vain osittain. Siksi he näkyivät samaan aikaan myös työnhakijoina. Heillä oli mahdollisuus saada soviteltua työttömyyskorvausta yrittäjäroolista huolimatta. Näitä osuuskunnan jäseniä näkyi myös hyödyntäjissä ja asiantuntijoissa.

Tilaisuuden hyödyntäjissä on lukumääräisesti eniten edustajia. Tuloksina näkyi yksi yrityksen perustaja ja yksi ammatillisen tutkinnon tehnyt. Jälkimmäinen henkilö lähti kyseiseen koulutukseen ykköskurssilta. Seurantavaiheessa hän tosin näytti olevan koulutuksen jälkeen työttömänä. Sen sijaan täydennyskoulutuksen kesken kurssin irtautunut oli sijoittunut koulutuksen jälkeen avoimille työmarkkinoille. *Hyödyntäjissä* oli useita toispaikkakuntalaisia, joiden seurantatietoja ei nyt saatu. *Asiantuntijoissa* oli edellä mainittujen lisäksi yksi äitiyslomalla oleva, yksi vakinaisesta kausityöstä lomautettu, yksi tukityössä oleva sekä kaksi työtöntä. Työttömänä olevista toinen oli ollut kuitenkin kuluneen puolen vuoden aikana sekä tukityössä että määräaikaisessa työsuhteessa.

Vastatuuleen joutujan, satunnaisen kulkijan ja käväisijän tarinoissa on yhteensä 23 päähenkilöä. Moni heistä keskeytti kurssin. Jokaisen tapauksen kohdalla tilanne selvitettiin työhallinnon kanssa ennen kurssilta irtoamista. Sillä pyrittiin madaltamaan asianomaisen seuraavaa kynnystä. *Vastatuuleen joutujista* oli yksi äitiyslomalla. Huolimatta päähenkilön onnellisesta perhetapahtumasta, hänen tarinatyyppi on rakentunut käytettyjen indikaattorien perusteella. Saman tyyppin henkilöistä oli yksi tukityössä ja kolme työttömänä työnhakijana. Heistä kaksi oli ollut kurssin jälkeen työssä, toinen tukityössä ja toinen avoimella sektorilla määräaikaisessa työssä. Kahden tyyppiin luetun seurantatiedot puuttuivat, koska he eivät olleet työnhakijoina.

Satunnaisilla kulkijoilla oli vaikea löytää paikkaa kurssilla. Seuraukset näkyivät opiskelijan vetäytymisenä tai työnteon välttelynä. Siksi tämän tyyppin edustajien menestymisestä voi yllättyä myönteisesti. Tällainen henkilö oli hoitoalan tutkintokoulukseen hakeutunut henkilö. Myös toinen ryhmään kuuluva henkilö oli suorittanut tutkintokoulutuksen, johon hän ohjautui ykköskurssilta. Seurantatietoja ei saatu, koska hän tuli toiselta paikkakunnalta kurssille ja eikä ehkä jäänyt koulutuksen jälkeen kurssipaikkakunnalle. Tyyppin edustajista oli yksi työvoimakoulutuksessa ja yksi työkokeilussa. Yksi oli keskeyttänyt kurssin menneeseen A-hoitolaan. Kyse oli toispaikkakuntalaisesta, josta ei saatu seurantatieto-

ja. Ryhmässä oli seurantahetkellä neljä työttömänä olevaa henkilöä, joista jokaiselta löytyi kurssin jälkeistä aktiivista työmarkkinapolun toimintaa. Yksi henkilö oli suorittanut pitkän ATK-kurssin, yksi oli ollut tukityössä, yksi oli ollut määräaikaissa työssä avoimella sektorilla ja yksi tehnyt muusikon keikkoja.

Käväisijöihin on luettu seitsemän henkilöä. Heidän kurssilla oloaika vaihteli muutamasta päivästä muutama viikkoon. Mukana oli sekä kurssin alussa mukaan tulleita että pysäkiltä nousseita. Tuloksissa näkyi yksi avoimelle sektorille työllistynyt, yksi tukityössä oleva ja yksi toisessa työvoimakoulutuksessa oleva. Neljästä henkilöstä ei saatu tietoja. Heistä kahdella kurssi oli keskeytynyt sairauslomaan. Kahdesta muusta henkilöstä seurantatieto kertoo, etteivät he olleet työnhakijoina.

Yhteenvedona voi katsoa kolmen ensimmäisen tarinatyypin edustajien: *menestysjien, hyödyntäjien ja asiantuntijoiden* työmarkkinapolkujen edenneen seurantatietojen mukaan yksilöllisillä ratkaisulla. Kolmen tarinatyypin *vastatuuleen jou-tujien, satunnaisten kulkijoiden ja käväisijöiden* työmarkkinapolkujen muodostumisessa näkyi pätkittäisiä interventioita: työttömyysjaksoja, lyhyitä kursseja, määräaikaista työsuhdetta ja tukityöpaikkoja. Positiivisia yllätyksiäkin mahtuu kuitenkin joukkoon, kun muutama henkilö on hakeutunut mm. tutkintotavoitteeseen ammatilliseen koulutukseen

6 DISKUSSIO

6.1 Keskeiset tulokset

Tutkimuksessa on selvitetty työvoimakoulutukseen 1990-luvulla kohdistuneita muutoksia ja niiden näkymistä paikallisella tasolla. Kohteena on ollut vv. 1996-1998 järjestetty pitkäaikais- ja toistuvaistyöttömille tarkoitettu kulttuuriteollinen työvoimakoulutushanke, joka suuntautui paikkakunnalla ensimmäisenä ympäristön visualisoimiseen ja lumi- ja jäärakentamiseen. Toisena on seurattu tämän uudenmallisen innovatiivisen koulutushankkeen tapahtumia suunnittelusta alkaen toisen kurssin päättymiseen saakka ja rakennettu siitä muutuskertomus. Kolmanneksi on luotu koulutukseen osallistuneiden kurssilaisten kertomuksista tyyppitemplalli.

Työvoimakoulutuksen muutokset yhden työvoimatoimiston näkökulmasta

1990-luvulla tapahtuneista työvoimakoulutukseen kohdistuneista muutoksista kolme keskeisintä olivat vuoden 1991 alussa voimaan tullut lakiuudistus, talouslama sekä julkisen sektorin siirtyminen tulosohjaukseen. Nämä kolme tekijää tapahtuivat samaan aikaan ja olivat työhallinnolle ja hallinnossa työskenteleville suuria haasteita. Lakiuudistuksella työvoimakoulutuksen hankinnat siirtyivät kilpailutettaviksi koulutusmarkkinoille. Paikallisella tasolla tästä seurasi muutoksia koulutuksen suunnitteluun ja hankintoihin. Varsinaisen koulutusten kilpailuttamisen ja hankinnat hoiti pääasiassa työvoimapiirin toimisto myöhemmin tekeskuksen työvoimaosasto. Kilpailutuksella koulutuksen tuottajien määrä kasvoi ja operatiivista vaihetta hoitavalle työvoimatoimistolle tuli samalla uusia yhteistyökumppaneita.

1990-luvun talouslama ja siitä seurannut massatyöttömyys jättivät raskaat jäljet suomalaisen yhteiskunnan historiaan (Kiander & Virtanen 2002, 9-10). Paikallisella tasolla työvoimatoimisto kantoi suurimman kuorman työttömien palvelujen järjestämisessä. Työttömyyden hoidossa työvoimakoulutuksella oli merkittävä työvoimapolitiittinen tehtävä, sillä työttömäksi jääneissä oli runsaasti pitkältä työuralta pudonneita, heikon ammatillisen koulutuksen omaavia ihmisiä. Heidän pääsy takaisin työmarkkinoille ei onnistunut ilman tuoretta ammatillista koulutusta. Siksi työllisyyden hoitoon suunnattuista varoista merkittävä osa käytettiin juuri työvoimakoulutukseen. Uusi rahoitusväylä avautui, kun Euroopan Unionin rakennerahastojen rahoitustuet tulivat käyttöön vuonna 1995. Niitä oli mahdollista käyttää myös työvoimakoulutukseen, kunhan rahoituksen hallinnoiminen opittiin. Tämän hankkeen ensimmäistä kurssia rahoitettiin osittain näillä Euroopan Unionin Sosiaalirahaston (ESR) varoilla.

Työhallinnon siirtyminen 1990-luvun alussa tulosohjaukseen ja samalla kustannustehokkaaseen palvelujen tuottamiseen toi suuria vaatimuksia hallinnon jokaiselle hierarkian tasolle. Erityisesti paikallisella tasolla työskentelevä virkailijakunta koki kasvavan työnhakijajoukon palvelemisen ja samaan aikaan hallinnon sisään ajettavan tuloksellisuusajattelun varsin ristiriitaisena. Huolimatta työttömien määrän rajusta kasvusta lisätyövoimaa ei lamavuosina kuitenkaan saatu, koska julkista sektoria ajettiin kustannustehokkaampaan toimintaan. Työvoimakoulutuksen määrärahojen runsaus merkitsi ison aikuiskoulutuskeskuksen sijaintipaikkakunnan työvoimatoimistolle varsinaista kaaosta. Kurssien määrä moninkertaistui ja oppilashankinnasta tuli kuin vinhasti pyörivä karuselli. Koska virkailijoita ei saatu lisää näihinkään tehtäviin, otettiin kokeiltavaksi kummineuvoja-järjestelmä. Siinä kummi otti vastuuta oman nimikkokurssin yhteydenpidosta ja hoiti kurssin jälkeen opiskelijoiden työnhakuun liittyvät asiat.

Muutuskertomus

Tutkimuksessa seurattiin hankkeen kurssien toimintaprosesseja ja tuotettiin niistä muutuskertomus. Tutkija eli tiivissä vuorovaikutuksessa kurssiyhteisöjen kanssa etnografisen tutkijan lailla (Grönfors 1982). Hän oli ykköskurssilla virkamies-tutkija ja kakkoskurssilla kurssinjohtaja-tutkija. Koulutushankkeelle asetettiin työhallinnosta kaksi tehtävää: 1. hyödyntää paikallisen luonnon elementtejä ja olosuhteita erityisesti matkailuelinkeinoja tukemaan 2. etsiä uutta työtä ja kehittää työskentelymalleja pitkäaikaistyöttömille. Tavoitteena oli saada heidät uudelleen avoimille työmarkkinoille.

Käytännön toimintana toteutettiin kaksi kurssia, jotka sisälsivät pääasiassa lumi- ja jäärakentamista sekä ympäristön visualisointia. Koulutuksessa opiskelijoita innostettiin luovaan toimintaan ja hakemaan samalla omia voimavarojaan. Molemmat yhdeksän kuukautta kestäneet kurssit toteutettiin talvikauden aikana. Opetus ja työharjoittelu tapahtuivat pääasiassa luonnossa, jolloin opiskelijoiden oli tultava toimeen olosuhteiden kanssa. Työllistymisteema näkyi keskeisenä tavoitteena koulutusten toteutuksessa, koska työhallinto asetti molempiin kurssiin 60% työllistämistavoitteen. Mahdollisimman monen opiskelijan odotettiin kurssin aikana löytävän työpaikan tai uuden koulutuspolun.

Koska kyseisellä alalla ei nähty olevan valmiita työpaikkoja, korkea työllistymistavoite velvoitti kouluttajan miettimään erilaisia työllistymiskeinoja. Uusosuuskunta tai työosuuskunta (Laurinkari ym. 1995; Pättiniemi 1994, 21) olivat tuon ajan työllistämisen malleja, joissa osakkuuteen ei tarvittu suuria pääomia. Kurssilaisista vain muutama innostui kouluttajan kanssa suunnittelemaan työyht-

teenliittymää. Pitkän työttömyyden kokeneista kurssilaisista suuri osa piti yrittäsideaa utopiana. Kakkoskurssilla kiinnostus osuuskunnan perustamiseen sen sijaan kasvoi. Tuloksena syntyi seuraavana talvena opiskelijoiden perustama Myttilän työosuuskunta. Nimi oli johdettu kurssin nimilyhenteestä MYT, jota käytettiin kurssien sisällä varsin yleisesti Matkailuympäristön tuotteistamisesta.

Keskeyttämiset ovat työvoimakoulutuksessa tavallisia, vaikka eivät toivottuja. Tässä hankkeessa kurseilta irtautumiset ja opiskelupaikkojen täytöt ohjattiin tapahtuviksi pysäkeillä opetusjaksojen nivelkohdissa. Pysäkki oli metafora, joka osoittautui toimivaksi ilmaisuksi opiskelijoiden vaihtumisen paikkoina. Keskeyttämisistä on tutkijoilla erilaisia näkemyksiä. Silvennoisen (2002, 130-131) mukaan työvoimakoulutuksen keskeyttäminen on yleisempää hyvän työllisyyden aikana, kun työtä on tarjolla. Kaasinen (1974) huomautti väitöstutkimuksessaan työllisyyskoulutuksen tehtävän täyttyneen siinäkin tapauksessa, kun oppilas sijoittuu koulutusalaan vastaavaan työhön ennen kurssin päättymistä. Tässä tapauksessa keskeytykset johtuivat työllistymisestä, toiseen koulutukseen siirtymisestä tai muusta henkilökohtaisesta syystä. Jokaisen keskeyttäjän tilanne arvioitiin ennen asianomaisen irtautumista työvoimatoimiston kanssa. Työhön meno tai toiseen koulutukseen siirtyminen tapahtui pitemmittä puheita. Uusi opiskelija otettiin tilalle mahdollisimman pian.

Matkailuympäristön tuotteistamishanke sai paikkakunnalla runsaasti huomiota. Sen toimiala oli kulttuuripainotteinen ja sen tavoitteet suuntautuivat ympäristön visualisoimiseen pääasiassa lunta ja jäätä hyödyntämällä. Kouluttajan ammatillinen tausta liittyi teatteritekniikkaan, josta hän hyödynsi erilaisia valaistustekniikkoja lumi- ja jäärakentamiseen. Paikallista lehdistöä hanke kiinnosti kovasti ja kurseista tehtiin runsaasti artikkeleita ja teoksista julkaistiin näyttäviä valokuvia. Oma vaikutuksensa oli myös sillä, että kurssien päämaja sijaitsi paikallisen lehtitalon vuokratiloissa. Vaikka koulutuksen tuottajalla oli vahva visio hankkeesta, hän tuskin osasi alun pitäen ennakoida hankkeen tulevaa suuruusluokkaa. Hänen unelmansa oli toteuttaa kolme peräkkäistä kurssia, joilla koulutetaan ympäristön rakentamiseen ja tapahtumien visualisoimiseen työllistyviä ammattilaisia.

Toimintaympäristöstä mukaan lähteneet paikallisten virastojen ja laitosten päälliköt kiinnittyivät hankkeeseen ohjausryhmän jäseninä. Toiminnasta syntyi tiivis yhteistyö kurssien kanssa. Kiinnostuksen taustalla oli omissa laitoksissa työn alla olevat ympäristöhankkeet, joihin kaivattiin lisää innovaatiota ja ennenkaikkea hankkeen käytännön toteuttajia. Kurseilta löytyi molempia ja syntyneestä kumppanuudesta hyötyivät molemmat osapuolet. Suurin osa kurssien tekemistä ympäristöteoksista oli näiden yhteistyökumppaneiden tilaamia ja osittain rahoitettavia. Ohjausryhmän jäsenet jatkoivat yhteistyötä kakkoskurssin kanssa hankeryhmäksi muuntuneena, sillä tämän kurssin kansallisen rahoituksen vuoksi ei

tarvittu virallista ohjausryhmää. Nämä yhteistyökumppanit olivat vahvasti sitoutuneita ja toivat samalla hankkeeseen uskottavuutta. Työuransa loppusuoralla olleet virkamiehet toteuttivat todennäköisesti samalla todeksi myös omia unelmiaan.

Hankkeessa toteutettujen kurssien opiskelijat olivat pääasiassa pitkäaikaistyöttömiä. Huolimatta vahvasta ammattitaustasta työpaikan saaminen näytti olleen heille laman oloissa vaikeaa. Kurseille hakeutumiseen oli monenlaisia syitä. Kulttuurialan koulutus kiinnosti useimpia sisällön ja ulkotyöpainotteisuuden vuoksi. Mukana oli myös sattumalta mukaan tulleita kokeilijoita, joilla ei riittänyt motivaatiota käydä koulutusta loppuun saakka. Tästä fyysisesti raskaasta, luovasta projektista näyttivät hyötyvän parhaiten opiskelijat, joilla oli riittävästi ammatillista taustaa ja henkilökohtaista vahvuutta.

Kuusi tarinatyyppejä

Tutkimusaineiston pohjalta konstruointiin 58 opiskelijasta kertomus. Niistä rakennettiin kuusi tarinatyyppejä: I menestyjä, II tilaisuuden hyödyntäjä, III asiantuntija, IV vastatuulen joutuja V satunnainen kulkija ja VI käväisijä. *Menestyjät* odottivat koulutuksesta omaan ammattiinsa jotain uutta. Tyypin henkilöissä oli mukana kesäkauden sesonkityöntekijöitä. He hakivat kurssilta lisäoppeja talvikaudelle, millä saattaisi pidentää työjaksoa. Menestyjät löysivät kurssin sisältä mielekästä tekemistä ja sitoutuivat kurssiin. Muutama tyypin edustaja työllistyi kesken kurssin. Muut jatkoivat kurssin loppuun. *Hyödyntäjät* etsivät kurssin avulla suoraan työllistymistä tai uutta koulutusväylää. Muutamilla oli tutkintokoulutus kesken vain työharjoittelu puuttui. He yrittivät saada kurssin kautta hyväksi luetavan harjoittelujakson. Kaksi henkilöä siirtyi kurssilta muuhun tutkintokoulutukseen. *Asiantuntijat* olivat oman alansa ammattilaisia ja samalla kouluttajan toivomia ekspertejä. Asiantuntija etsi uutta ponnahdusta työelämäänsä tai hänellä oli tapahtumassa elämänmuutos. Näitä ekspertejä käytettiin uusien kurssilaisien ohjauksessa ja tyypin edustajista neljä valittiin kakkoskurssin tutoriksi.

Vastatuuleen joutujilla oli alussa kaikki hyvin. Kurssiodotukset olivat kohdallaan samoin motivaatio. Muutamilla oli vahva ammatillinen spesialiteetti ja työkokemus oli yleisesti monipuolista. Kurssi sujui hyvin, kunnes yksilölle sattui jokin yllätys tai toimintaympäristöstä nousi ylipääsemätön este. Vain yhden onnistui käydä kurssi loppuun. Keskeyttämisen syyt olivat yksilöllisiä. *Satunnaisilla kulkijoilla* oli vaikeuksia sitoutua koulutukseen. Kurssin perustavoite ei tahtonut aueta tai se poikkesi kurssilaisen omista odotuksista. Ongelma näkyi opiskelijan vetäytymisenä tai työnteon välttelynä. Kouluttaja olisi halunnut palauttaa ykköskurssilta tämän tyypin edustajia takaisin työvoimatoimistoon. Muutamilla oli vakava alkoholiongelma. *Käväisijät* viipyivät kurssilla muutamasta

päivästä muutamaan viikkoon. Kurssille tullessa tavoitteet olivat epäselvät tai niukat. Hakeutuminen saattoi olla pelkkä kokeilu tai sattuma. Kurssilta ei löytynyt omaa paikkaa eikä alavalinta tuntunut oikealta. Käväisijä keskeytti kurssin itse tai se keskeytettiin kurssilaisen, kouluttajan ja työhallinnon yhteisellä päätöksellä.

Yhteenvetona kuuden tarinatyyppin piirteistä voi nähdä kolmen ensimmäisen tyyppin edustajien olleen kurssin aktiivisimpia osallistujia, jotka myös näyttivät hyötyvän koulutuksesta eniten. Neljännessä tyyppissä kurssin alkuvaihe oli kohdallaan edellisten lailla, mutta jokin henkilökohtainen yllätys muutti tilanteen. Vastavaasti viides ja kuudes tyyppi edusti kurssilaisia, joilla saattoi olla vaikeuksia jo koulutukseen tullessaan. Koulutukseen hakeutuminen voi olla sattuma tai esimerkiksi yritys säästää ansiosidonnaisia työttömyyskassapäiviä. Työvoimakoulutuksessa olo ei niitä tuolloin kuluttanut. Näiden tyyppien henkilöt keskeyttivät kurssin useammin kuin edellisen ryhmän edustajat. Yleisenä havaintona voi nähdä, että kurseille osallistuneet muodostivat heterogeenisen joukon. Työvoimakoulutuksessa tämä on varsin yleinen ominaisuus, koska opiskelijat ohjautuvat siihen työhallinnon työvoimapolitiittisen harkinnan ja painotusten mukaan eikä ryhmän kokoonpano korostu opiskelijavalinnassa.

Pohdintaa kilpailuttamisesta ja tuloksellisuudesta

Julkisen sektorin uudistumiskeskustelussa 1990-luvulla korostui samaan aikaan sekä hajauttaminen että keskittäminen. Poliittinen taustaideologia liittyi uusliberalistiseen New Public Management (NPM) –ajatteluun. Hajauttamisen lisäksi NPM:n tavoitteina oli sääntelyn keventäminen ja tulosohjaus. Näillä pyrittiin hillitsemään julkisen sektorin kasvua, nostamaan yksikköjen tuottavuutta ja tehokkuutta sekä parantamaan julkisen sektorin laatua. (Uusikylä 1999, 21-22.)

Työhallinto siirtyi 1990-luvulla valtion hallinnonaloista ensimmäisten joukossa tulosohjaukseen, kun koulutushankinnoissa siirryttiin tilaaja-tuottajamalliin. Lakiuudistuksella oli tarkoitus parantaa koulutuksen laatua ja arvostusta tuomalla se lähemmäs kiinteämuotoista ammatillista tutkintokoulutusta (Silvennoinen 1992, 100-101). Siirtämällä koulutushankinnat kilpailutukseen oli tarkoitus saada koulutusmarkkinoille uusia palveluntuottajia ja vähentää samalla aikuiskoulutuskeskusten asemaa. Käyttöön otettu tilaaja-tuottaja-malli oli suomalaisen yhteiskunnan ensimmäisiä sovelluksia julkisella sektorilla (Varmola 1996, 40).

Lakiuudistuksella oli vaikutuksia myös paikallistoimistojen työvoimakoulutuksen hankintamekanismeihin. Käytännössä työvoimatoimisto laati vuosittain koulutussuunnitelmat omaan tarpeeseensa tai yhdessä lähitoimistojen kanssa. Suunnitteluun oli kehittynyt työhallinnon ja oppilaitosten, erityisesti entisten kurssi-

keskusten kanssa vakiintuneita yhteistyökäytäntöjä. Kilpailutus toi tähän muutoksia, kun koulutusmarkkinoille tuli lisää toimijoita (L763/1990). Tässä tutkimuksessa kohteena olevia kursseja ei kilpailutettu, vaan työvoimapiiri teki niistä suoraan hankintapäätöksen. Ykköskurssille haettiin lisäksi Euroopan Sosiaalirahaston (ESR) osarahoitus.

Työvoimapiirin toimisto myöhemmin Te-keskuksen työvoimaosasto hoiti normaalisti kilpailutuksen ja teki hankintapäätökset työvoimatoimistojen esittämistä kursseista. Työnjako oli perua aiemman lainsäädännön ajoilta. Ainoaksi pääkoulutusalojen tarjoajaksi jäi usein paikallinen aikuiskoulutuskeskus (Varmola 1994, 98-99). Paikallisesta näkökulmasta katsottuna kilpailuttamisen edellytykset poikkesivat eteläisen ja pohjoisen Suomen välillä. Etelä-Suomen suurilla paikkakunnilla löytyi useita saman alan kouluttajia, kun taas Pohjois-Suomen pienillä paikkakunnilla vahvin opetuspotentiaali oli edelleen ammatillisilla aikuiskoulutuskeskuksilla, joiksi entiset ammatilliset kurssikeskukset muuttuivat (L760/1990).

Kokonaistaloudellisuus tavoitteeksi

Työhallinnolle oli suuri haaste 1990-luvun alkuvuosina oppia tekemään tarjouspyynnöt ja ennen kaikkea tietää, mitä on ostamassa ja mille kohderyhmälle. Alkuvaiheessa hankintojen piti olla valtion kannalta edullisia. Tuloksellisuusvaatimus korosti tarjousten keskinäisessä vertailussa koulutuksen hintaa. (A912/1990.) Markkinasuuntautuneessa toiminnassa on kyse tuottajien välisestä kilpailusta (Rajala ym. 2008, 102-103; Kähkönen 2007b, 26-27). Työvoimakoulutuksessa kilpailuttaminen ulottui julkisen sektorin lisäksi yksityisiin koulutuspalvelujen tuottajiin. (L763/1990). Hankintalain hengessä edullisin tarjous voitti.

Työvoimakoulutuksen hinta ei voinut määräytyä vapaasti markkinoilla, koska työministeriö määrittäi keskimääräisen oppilastyöpäivän hinnan. Hinta satoi piiriviranomaista, jonka oli toimittava ministeriön kanssa käytyjen tulosneuvotteluissa sovittujen määrärahojen ja tulostavoitteiden puitteissa. Koulutusten kilpailutus oli hoidettava sen mukaan.²²⁸ Ykköskurssin suunnittelun aikaan työministeriön oppilastyöpäivän hinta 133,80 mk todettiin liian alhaiseksi. Koulutuksen tuottajana oli yritys, joka ei saanut muita yhteiskunnan tukia. Kouluttajan esittämä oppilastyöpäivän hinta oli 154,92 mk + ALV. Budjettiin saatiin väljyyttä uudesta Euroopan Sosiaalirahaston (ESR) osarahoituksesta. Kakkoskurssissa

²²⁸ Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2005, 23-26.

työviranomaisen ei nähnyt enää sellaista uutuutta, että siihen olisi yritetty hakea ESR:n rahoitustukia. Hankinnasta tulikin tiukka vääntö, kun koulutus rahoitettiin pelkästään kansallisella rahalla. Toimintaympäristöstä tuleva paine kurssin järjestämiseen oli sen verran voimakas, että työhallinto suostui sen hankkimaan ja myöntyi vielä oppilastyöpäivän hintaan 154,02 markan + ALV.

Tarjouspyynnöillä haettiin 1.10.1994 lähtien kokonaistaloudellisesti edullisia hankintoja. Hankittavan koulutuksen piti olla sekä laadukasta että taloudellista. Tarjoajan oli selvitettävä koulutuksen hinnan ja laadun suhdetta. (A813/1994.) Työvoimakoulutuksen hankintapaletin hallinta olikin varsin konstikasta. Mikkonen (1997, 165) arvioi tutkimuksessaan, että kokemukset kilpailutuksesta kuuden vuoden ajalta näyttivät toimivan joustavasti työelämän tarpeissa. Toisaalta keskihintatavoite saattoi rajoittaa koulutusten laadullista kehittämistä.

Vaikuttavuuden parantamiseksi työhallinto ryhtyi painottamaan vähitellen myös laatua. Pelkkä koulutuksen yksikköhinta (euroa/opiskelijatyöpäivä) oli alkuvuosina ainoa valintakriteeri. Seuraukset näkyivät liian suurina opiskelijaryhminä ja koulutuksen huonona laatuna. Työministeriön hankintaohjeen (O10/2004) mukaan tarjouksista pitäisi valita kokonaistaloudellisesti edullisin vaihtoehto, jolloin hinta ei voi olla ainoa kriteeri.²²⁹ Asiaa on yritetty kohentaa monessa vaiheessa. Esimerkiksi vuonna 2004 myönnettiin tämän perusteella valtion budjetissa lisämäärärahaa. Tällöin keskimääräiseen yksikköhintaan tuli lähes 20 prosentin korotus: 29 eurosta 34 euroon. Laatupalautteen saaminen koulutuksessa olleilta on ollut työhallinnolle myös suuri haaste. Tätä varten luotiin vuonna 2001 internet-pohjainen palautejärjestelmä OPAL, jonka kautta opiskelijat palautteensa antavat. Tarjouskilpailussa tarkistetaan kouluttajien aiemmin saamat opiskelijapalautteet. Ne saavat tietyn painoarvon tarjousten kokonaistaloudellisuuden arvioinnissa. Työhallinto korostaa edelleen koulutushankinnoissa kouluttajille, että työllistyminen on työvoimakoulutuksen ensisijainen tavoite huolimatta nousussa olevista syrjäytymisen ja tuottavuuden kasvun tavoitteista. Näihin jälkimmäisiin ei ole käytössä vaikuttavuusmittareita. Työllistymisen seuranta hoidetaan rekisteritiedoista kolmen kuukauden kuluttua koulutuksen päätyttyä.²³⁰

Kilpailuttaminen on ollut käytössä nyt kaksikymmentä vuotta. Kiinnostavaa on katsoa muutama havainto, minkälaisia kokemuksia on saatu. Saarelaisen ja Virtasen (2010, 140) mukaan kokemukset tilaaja-tuottaja-mallista erityisesti kunnissa osoittavat asiakaslähtöisyyden jäävän ohueksi, kun asiantuntijat ja palvelu-

²²⁹ Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2005, 13.

²³⁰ Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2005, 28-29.

jen tilaajat määrittelevät tarvittavat palvelut. Mitä tämä tarkoittaisi työvoimakoulutuksen näkökulmasta? Peruslähtökohta kyseisen työvoimapolitiittisen välineen käytössä on, että työviranomainen hankkii koulutuksen ja ohjaa siihen opiskelijat. Asiakaslähtöisyyden näkökulmasta kansalaisella on siten varsin vähäiset mahdollisuudet vaikuttaa hankittaviin koulutuksiin (Varmola 1994).

Järjestelmän kannalta tarkasteltuna Valtion tarkastusviraston vuonna 2005 tekemässä työvoimakoulutuksen työllisyysvaikutusten selvityksessä²³¹ Te-keskukset myönsivät, ettei tarjouskilpailuja järjestetä niillä aloilla, joilla on tarjoaja jo tiedossa. Työn säästämiseksi on pyritty tekemään useamman vuoden sopimuksia yhden kouluttajan kanssa. Toinen kenttäpalaute kertoi, että Te-keskusten mukaan erityisesti metalli- ym. raskailla aloilla koulutustarjouksia saadaan usein vain yksi. Syyksi kerrottiin, ettei esimerkiksi raskasta koulutusaloitusta haluta kuljettaa pitkiä matkoja, mikä vuoksi kukin koulutuksen tarjoaja toimii pääasiassa omalla alueellaan. Näyttää, että alkuvuosien tiukkoja kilpailuttamisen suitsia on pitänyt höllentää.

Työhallinnon on jatkossa ratkaistava, mitä palveluja tuotetaan työvoimatoimistojen omilla resursseilla ja mitä hankitaan yhteistyökumppaneilta tai tuotetaan sopimukseen perustuvassa yhteistyössä (Työministeriö 2005, 36). Tämä on laajempi yhteiskunnallinen ilmiö, joka saa vahvistusta 2000-luvulla julkaistuissa NPM:ää käsittelevissä teoksissa. Niissä korostuu vahvemmin terveen kilpailun rinnalla tuottajien yhteistyö ja kumppanuus. Toimivassa kumppanuussuhteessa palvelujen laatu tulkitaan ja ymmärretään samalla tavalla. Laatu on erityisen olennainen osa tuloksellisuutta. (Saarelainen & Virtanen 2010, 138.) NPM:n aikakaudella julkisessa hallinnossa on toteutettu organisaatioiden rakenteellista hajauttamista, omaksuttu kilpailuttamismenetelmiä ja sopimuskäytäntöjä. Niillä on vahvistettu palveluja tuottavien organisaatioiden itsenäisyyttä ja päätösvaltaa.

NPM on pyrkinyt edistämään samaan aikaan sekä suurempaa toimijoiden autonomiaa että vahvempaa keskusjohtoista kontrollia. (Saarelainen & Virtanen 2010, 139). Toisaalta New Public Management-ajattelun painopiste on muuttunut siirryttäessä 1990-luvulta 2000-luvulle ja toisen polven NPM-keskusteluun (Christensen & Laegreid 2007, 8). Ensimmäisen polven NPM:N ajanjakso määritellään 1980-luvun lopusta 2000-luvun alkuun. Toiminnan tavoitteissa korostui tällöin organisaatioiden tuloksellisuuden parantaminen kilpailun ja näinäismarkkinoiden avulla. (Valkama 2004.)

Kuinka onnistuneesti työvoimakoulutus sitten toimi 1990-luvun massatyöttömyyden hoidossa? Työvoimakoulutuksen vaikuttavuustutkimuksissa on saatu

²³¹ Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2005, 29.

varsin ristiriitaisia tuloksia sekä positiivisia että nollatuloksia. Tutkimusten vertailua vaikeuttaa se, että käytetyt aineistot ja menetelmät vaihtelevat. Kun koulutuksen tärkeimpänä tavoitteena pidetään työllistymistä, tulokset näyttävät jään varsin heikoiksi. Suhdannevaihtelut näyttelevät siinä suurta roolia, koska noususuhdanteessa työllistyminen on huomattavasti parempaa kuin laman oloissa.²³² Vaikuttavuutta olisi kuitenkin tarkasteltava laajemmin. Makrotaloudellisessa katsannossa työvoimakoulutuksen voi rinnastaa muuhun koulutukseen. Pitkän aikavälin tasapainomalleissa juuri työvoimakoulutuksen positiiviset vaikutukset ovat parhaita aktiivisen työvoimapolitiikan keinovalikoimassa. EU:n havaintojen mukaan työnvälityksen tehostaminen ja lievien sanktioiden käyttö sekä yrityssectorille suunnatut tukityöohjelmat ovat lyhyellä tähtäyksellä koulutusta tehokkaampia. Työvoimakoulutus on keino nostaa työväestön osaamista. Se kohdistuu useimmiten työmarkkinoiden vähiten koulutettuihin ja heikompiosaisiin. Tällä se toteuttaa yhteiskunnallista tulojakotavoitetta. (Myllylä & Pulkkio 2007, 20.) Koulutus ei sinällään luo työpaikkoja. Kuitenkin useimmissa tutkimuksissa on havaittu positiivisia vaikutuksia koulutuksessa olleen henkilön työllistymiseen.

6.2 Tutkimuksen arviointi

Tämä työ on *kvalitatiivinen tapaustutkimus*, jonka keskiössä on työvoimakoulutus. Tapauksia on kolme: työvoimatoimisto, koulutushanke ja siihen osallistuneet opiskelijat. Tutkimustehtävässä olen lukemalla aikaisempia alan tutkimuksia, lähdekirjallisuutta ja uudistunutta lainsäädäntöä kartoittanut mikrohistoriallisella otteella työvoimakoulutusjärjestelmään 1990-luvulla kohdistuneita muutostekijöitä ja niiden näkymistä paikallisen tason toiminnassa. Vv. 1996-1998 toteutettu pitkäaikaistyöttömille järjestetty työvoimakoulutushanke on ollut toinen tutkimustehtäväni. Siinä olen käyttänyt tutkimusmetodina kertovan muutoselonteon menetelmää ja seurannut hankkeen ensimmäistä kurssia työhallinnon viranhaltija-tutkijan ja toista kurssia kurssinjohtaja-tutkijan kaksoisrooleissa. Kolmas tutkimustehtävä on ollut koulutuksiin osallistuneiden kurssilaisten kertomusten tuottaminen ja tyypittely.

Aineistojen hankinnassa ja analysoimisessa olen käyttänyt metodologista triangulaatiota ja aineistotriangulaatiota parantaakseni tutkimuksen validiutta (Denzin 1989, 17; Patton 1990, 187-189). Hankin aineistoja teemahaastattelulla ja lomakekyselyillä. Toimin ykköskurssilla osallistuvana havainnoijana, mistä tein kirjallista havaintomateriaalia. Kakkoskurssilla olin kurssinjohtaja,

²³² Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2005, 19-21.

jolloin kävin keskusteluja opiskelijoiden kanssa ja tein niistä muistiinpanoja. Kursseilla pidettiin säännöllisesti työkokouksia, joista tehtiin muistioita ja muita työpapereita. Lisäksi käytössäni on ollut kurssilaisista viranomaismateriaalia. Analyysissä olen käyttänyt näitä aineistoja rakentaessani kurssilaisten kertomukset. Jatkoin luokittelemalla kertomukset ja etenin tyyppien luomiseen. Olen avannut yksityiskohtaisesti vaiheittain etenevän tyyppitelymallini, jotta lukija voi tarkistaa tyyppittelyn johdonmukaisuuden ja mahdolliset puutteet. Tynjälän (1991, 393) mukaan triangulaatio ei ole mikään itsestään selvyys luotettavuuden todistamisessa, sillä erilaisilla tutkimuksen valiudiutta osoittavilla aineistoilla ja menetelmillä saadut tulokset eivät tue aina toisiaan, Eroavaisuuksien ilmetessä on syytä selvittää missä ja miksi niitä esiintyy. (myös Patton 1990.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen piirissä ei ole olemassa yhtä yhtenäistä käsitystä luotettavuuden arvioinnista (Tynjälä 1991, 388). Lincoln ja Guba (1985, 218-219) ovat uranuurtajia perinteisten arviointikriteerien muovaamisessa kvalitatiiviseen tutkimukseen paremmin soveltuviksi. He esittävät sisäisen validiteetin, ulkoisen validiteetin, reliabiliteetin ja objektiivisuuden tilalle luotettavuuden ja uskottavuuden (trustworthiness) osatekijöinä sovellettavuutta, pysyvyyttä ja neutraalisuutta. Eskolan ja Suorannan (1998, 212-213) mukaan uskottavuus luotettavuuden kriteerinä velvoittaa tutkijan tarkistamaan, vastaako hänen käsitteellistyksensä ja tulkintansa tutkittavien käsityksiä.

Tutkimuksessani korostuu vuorovaikutuksellinen työtapo. Tehdessäni tutkittavien kanssa teemahaastatteluja, osallistuvaa havainnointia tai käydessäni keskusteluja yksittäisten kurssilaisten tai ryhmän kanssa olen pyrkinyt kiinnittämään huomiota käyttämäni kieleen ja käsitevalintoihin. Yhteinen käsitemaailma oli tuttu molemmille osapuolille työvoimatoimiston asiakassuhteesta. Tynjälän (1991, 395-396) mukaan inhimillistä kokemusta ei voi tutkia ilman kieltä. Olen pyrkinyt käyttämään selkeää yksinkertaista kieltä myös aineiston analyysissä ja tulkinnassa (vrt. Laitinen 1998, 224-225). Toivon, että olen onnistunut tulkitsemaan riittävästi tutkittavieni käsityksiä. Totuusarvon kriteeriksi kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkijat ovat nimenneet käsitteen ”credibility”, jota voitaisiin suomentaa ”vastaavuudeksi”. Tutkijan on osoitettava, että tutkimuksen tuottamat rekonstruktiot tutkittavien todellisuuksista vastaavat alkuperäisiä konstruktioita.

Tutkijalla on laadullisessa tutkimuksessa suuri vastuu luotettavuuden osoittamisessa. Häntä pidetään osana tutkittavaa yhteisöä (Heikkinen 2001, 23) tai väliinena, jonka välityksellä kohteesta kertyy tietoa (Kiviniemi 1999, 74-75). Pattonin (1990) mukaan tutkimuksen objektiivisuudessa korostuu tutkijan luotettavuus, uskottavuus, rehellisyys ja tasapaino. Hirsjärvi ym. (2003, 214) toteavat, että tutkijan tarkka selostus parantaa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta. Tämä koskee tutkimuksen kaikkia vaiheita. Tässä on kyse tapaustutkimuksesta, jossa olen toiminut tutkijana useilla rooleilla. Tietoisena näistä monista lähesty-

miskulmista olen joutunut tarkistamaan omaa paikkaani ja osuuttani tutkimusprosessin eri vaiheissa. Olen pyrkinyt kertomaan mahdollisimman tarkasti tutkimuksen kulkua, jotta lukija pystyy seuraamaan myös roolieni päällekkäisyyttä ja toisaalta roolien vaihtumisia ja niistä johtuneita ratkaisuja. Tämän pohjalta pyrin vakuuttamaan toimintani kriittisyyden ja objektiivisuuden. Miten olen onnistunut, siitä lopullisen arvioin tekevät lukijat ja tutkimuksen käyttäjät.

Tuomi ja Sarajärvi (2002, 135-136) listaavat tekijöitä, joiden on toimittava luotettavuuden arvioinnissa myös suhteessa toisiinsa. Näitä ovat tutkimuksen kohde ja tarkoitus, omat sitoumukset tutkijana, aineistonkeruu, tutkimuksen tiedonantajat, tutkija-tiedonantajien suhde, tutkimuksen kesto, aineiston analyysi, tutkimuksen luotettavuus ja raportointi. Tässä tutkimuksen kohteena on työvoimakoulutusjärjestelmä, johon kohdistui suuria odotuksia aktiivisen työvoimapolitiikan välineenä 1990-luvun lamasta seuranneen massatyöttömyyden hoidossa. Tutkijaksi ryhtyminen edellytti vahvaa sitoutumista ja eettisten kysymysten pohjimista kaksoisroolien vuoksi (Ronkainen 1999, 214-216; Pohjola 2003; Kuula 2006, 93-94).

Koin työhallinnon tuntemukseni vahvuutena, vaikka ajoittain epäilin, kykenenkö riittävään objektiivisuuteen tai refleктоimaan omaa toimintaani tai menenkö liian mukaan. Ihmettelin samalla, miksi tutkijat eivät ole kiinnostuneita siitä, mitä tällaisilla kursseilla todella tapahtuu. Jokainen työvoimakoulutus on toki uniikki, mutta niissä toistuu tietty konsepti kuten koulutuksen tavoitteet, kohderyhmä, konteksti ja usein sama koulutuksen tuottaja. Tutkimuksen kannalta peruskysymykseksi nousi mielessäni, mitä mukaan lähtevät ihmiset hyötyvät tästä uudesta koulutuskokeilusta. Työllistyvätkö he koulutuksen jälkeen? Tutkijaksi ryhtymiseen tarvitsin tietenkin työnantajan suostumuksen. Minkälainen kiinnittyminen tästä todellisuudessa syntyi, selvisi vastan ajan kanssa. Kuitenkin oman elämänfilosofiani mukaan uteliaisuus ja leikkimieli pitäisi säilyä vanhuuteen saakka, jotta elämä olisi elämisen arvoista.

Jouduin pohtimaan tutkijana eettisiä kysymyksiä pitkin matkaa ja monesta näkökulmasta. Niistä yksi olennainen oli heti alussa, toiminko oikein kun ryhdyn virkatöiden ohessa tutkimaan omaa työalaa. Siihen löysin mielestäni perustellun vastauksen, että voin tukea näin kokonaisvaltaisemmin kurssilaisten työmarkkinapolkujen syntymistä. Ajatukseni oli tarjota ammatillinen tietotaitoni heidän käyttöönsä. Kuulan (2007, 92-93) näkemyksen mukaan kaksoisroolissa olevan tutkijan on pitäydyttävä tutkijan roolissa eikä ryhtyä samalla esimerkiksi sosiaalityöntekijäksi, jolloin salassapidettävää tutkimustietoa voisi siirtyä ulkopuolelle. Omassa tutkimuksessa suhtauduin asiaan toisin. Tunsin virkamiehenä salassapidon koodit pitkältä virkauraltani. Suhtauduin tutkittavilta saamaani tietoon nöyrästi. En ollut keräämässä aineistoa pelkästään tutkimusmappiin säilöttäväksi, vaan hyödynsin sitä kurssien suuntaamisessa ja tutkittavien urasuunnitelmien

teossa. Kakkoskurssin kurssinjohtajana sain suuremman tehtävähaasteen, mihin kuvittelin ryhtyväni. Sen aikana omat voimat olivat koetuksella joskus jopa epätoivoon saakka. Yhteisön voimalla projekti vedettiin kuitenkin loppuun.

Tutkimusasetelman rakentaminen on ollut tässä tutkimuksessa ongelmallista, kun alkuvaiheessa oli kyse yksittäisestä työhallinnon hankkimasta työvoimakoulutuksesta. Ryhtyessäni tutkimaan kurssia aioin tehdä siitä lisensiaatin opinnäytetyön. Koulutuksen tarjoajan alkuperäinen hankesuunnitelma sisälsi kolme kurssia, jotka hän halusi toteuttaa peräkkäin ostajan kiinnostuksen ja syntyvien tulosten mukaan. Ensimmäinen lumi- ja jäärakentamisen kurssi saavuttikin paikakunnalla yllättävän suosion. Niinpä työhallinnolle tarjottiin kakkoskurssin hankkimista ja kouluttaja tahtoi minun siirtyvän siihen kurssinjohtaja-tutkijaksi. Samalla tutkimusasetelma rakentui uusiksi, kun mukaan tuli toinen kurssi ja itse siirryin kurssin työntekijäksi. Tutkimus on ollut käynnissä useita vuosia, ja tutkimusasetelmalle on tänä aikana löytynyt lopullinen muoto.

Kun tutkijalla on ollut tutkimuksessa kaksoisrooleja, minkälaisia vaikutuksia sillä on ollut tutkimuksen eettisyyteen ja luottavuuteen? Ykköskurssilla toimin virkamies-tutkijan positiolla ja hoidin kurssin kummineuvojan ja ohjausryhmän jäsenen tehtäviä. Tein teemahaastattelut kahden kuukauden opintovapaan aikana ja elin samalla tiiviisti kurssin mukana osallistuvana havainnoijana. Kurssilaisten taholta en kokenut minkäänlaista epäluuloisuutta virkamiehen roolin takia. Päinvastoin he ottivat irti kaiken sen tiedon ja tuen, mitä pystyin heille välittämään. Tarjosin lisäksi työnohjausta kahdenkeskisissä keskustelutilanteissa. Niissä paneuduttiin opiskelijan henkilökohtaisiin asioihin. Koin nauttivani kaksoisroolista huolimatta kurssilaisten luottamusta, josta pyrin pitämään myös kiinni. Toimin tutkijan roolissa rehellisesti ja läpinäkyvästi. Kouluttajan kanssa sukset menivät muutaman kerran ykköskurssillakin ristiin. Siinä virkamiehen valvova rooli aiheutti hänen kanssaan muutaman törmäyksen, vaikka hän piti tutkimustyötä hankkeen kannalta erittäin tärkeänä.

Kakkoskurssille menin kurssinjohtaja-tutkijaksi, jossa aioin hoitaa puolikkaan johtajuudesta ja toisen puolen olisin tutkijana. Kouluttajan kanssa suullisesti tekemämme työsopimus vesittyi kuitenkin heti kurssin alussa, kun kouluttajan kiinnostukset suuntautuivatkin kurssin ulkopuolelle. Hänellä oli haaveena hankkeen hyödyntäminen niin alueellisesti kuin valtakunnallisestikin. Kun kurssinjohtajan toinenkin puolikas tuli vastuulleni, huolehdin koulutuksen toiminnasta ja arjen pyörytyksestä kokopäiväisesti. En tehnyt kurssilaisten kanssa haastattelua, vaan keräsin opiskelijoilta kurssin alussa lomakekyselyllä aineistoa tutkimusta varten. Kävin kurssinjohtajana kurssilaisten kanssa jatkuvaa vuorovaikutuksellista keskustelua. Tutkijan rooli kulki mukana oman toiminnan reflektointina ja muistiinpanojen tekemisenä. Kurssilaisten vaihtuvuus oli vilkasta ja päivittäisiä tapahtumia oli runsaasti. Kaikista työkokouksissa tehtiin muistio, jotta

työt tulivat dokumentoiduiksi ja ajallaan myös toteutetuiksi. Koin nauttivani kurssin johtajana opiskelijoiden luottamusta, vaikka vastuussa olevana jouduin tekemään myös vähemmän mieluisia päätöksiä. Tutkimuksen tekeminen ei korostunut opiskelijoiden kanssa toimiessani. He toki tiesivät minun tekevän tutkimusta kyseisestä kurssista ja kouluttaja korosti opiskelijoille tätä roolia aina kun lupasi järjestää minulle siihen lisää aikaa. Näin ei kuitenkaan käynyt. Pysin pitämään kurssin työskentelyolosuhteet ja opiskeluilmapiirin mahdollisimman turvallisenä ja läpinäkyvänä huolimatta vakavista erimielisyyksistä kouluttajan kanssa.

Olen käyttänyt *tutkimusmenetelmänä* kertovan muutosselonteon menetelmää, joka liittyy mikrohistoriallisen (Peltola 1999) ja oraalihistorian (Yow 1994) tutkimustraditioon. Mikrohistoria ja narratiivi ovat toimineet tutkimuksen viitekehystenä. Laitisen (2008) kehittämän muutosselonteon menetelmän kuuden vaiheen mallia en ole voinut sellaisenaan toteuttaa, koska osallistujilta kerättäviä selontekoja ja niistä neuvottelemista asianosaisten kanssa en voinut järjestää tutkimuskohteen luonteen vuoksi. Tätä voi pitää tutkimuksen puutteena. Tutkimuskohteena olevat kurssit ajoittuivat 1990-luvulle, jolloin keräsin pääasiallisen osan aineistosta. Muutosnarratiivi perustuu tässä monenlaiseen kerättyyn aineistoon, dokumentteihin, tutkijan havaintoaineistoon ja muihin lähteisiin. Niiden pohjalta olen rakentanut muutosprosessiin osallistuneiden opiskelijoiden kertomukset sekä kokonaiskertomuksen koulutushankkeen tapahtumista ja tapahtumakuluista. Niistä pyrin luomaan koherentin kokonaisuuden, jolla on jotakin uutta ja merkityksellistä sanottavaa tutkittavasta ilmiöstä (Kvale 1996, 274).

Kertovan muutosselonteon menetelmän keskeinen luotettavuuskysymys liittyy tutkijan asemaan selonteosta neuvoteltaessa ja raportoitaessa (Uotila & Ylijoki 1984). Laitisen (2008, 187-188) mukaan muutosselonteon menetelmää käyttävän tutkimuksen luotettavuuden kriteerit ovat pitkälti samat kuin historian tutkimuksessa. Tapahtumakuvauksista ja tehdyistä johtopäätöksistä on esitettävä myös lähdekritiikkiä, jotta lukija saa riittävästi tietoa, mihin suuntaan lähteiden painotukset voivat viedä harhaan. Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt muutoskertomuksen runkona kurssien toteutukseen liittyviä viranomaisaineistoja ja ykköskurssin ohjausryhmän muistioita. Tarinoiden kirjoittamisessa olen seurannut tapahtumista tehtyjä muistioita ja työpapereita ja verrannut niitä omiin havaintoaineistoihin ja muistiinpanoihin. Kakkoskurssin kokousmuistiot ja työpaperit ovat pääasiassa kurssisihteerin tekemiä. Hankeryhmän muistiot, erilaiset suunnitelmapaperit ym. olivat kouluttajan laatimia. Olen pyrkinyt nostamaan aineistosta sellaisia osia, joilla kykenen kertomaan mahdollisimman totuudellisesti ja tasapuolisesti tapahtumien kulkuja. Laitisen (2008) mukaan tutkijan on huolehdittava myös siitä, ettei tutkimuksen viitekehys ala ohjata tai vääristää tapahtumia. Tämän olen pyrkinyt välttämään ja käyttänyt sen vuoksi historian tutkimukselle ominaista arkikieltä.

Tutkimusmenetelmät ovat olleet tässä tutkimuksessa osallistuva havainnointi, teema-haastattelu, lomakekyselyt ja vuorovaikutuksessa käydyt keskustelut tutkittavien kanssa. Tutkijan on saavutettava osallistuvassa havainnoinnissa tutkittavien luottamus, jolloin etäisyyttä tutkijan ja tutkittavien välillä pyritään tietoisesti vähentämään. Siinä tutkijan on erotettava myös omat kokemuksensa tutkittavien kokemuksista. (Tynjälä 1991, 391-393; Grönfors 1982.) Tässä korostuu tutkijan reflektiivinen ote työhönsä. Omassa tutkimuksessani kakkoskurssin johtajana minun oli jatkuvasti muistettava tarkkailla toimintaani, reaktioitani ja tuntemuksiani. Siksi pyrin tekemään muistiinpanoja tuntemuksistani ja omasta reflektoinnista niin paljon, kuin voimani ja aikatauluni sallivat. Lähinnä ne olivat lyhyitä asiasanoja tai lauseita, joista saisin kiinni myöhemmässä aineiston tulkinnassa. Asiaa helpotti kuitenkin viikottain pidettävät monet työkokoukset, joista kaikista teimme kurssisihteerin kanssa jonkinlaisen dokumentin, yleensä muistion.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden tärkeänä arviointikriterinä on pidetty *tutkimuksen seurattavuutta*. Tutkimuksen pitää olla raportoitu niin, että lukija pystyy seuraamaan tutkimuksen etenemistä ja arvioimaan sitä. (Laitinen 1998, 220.) Tässä tutkimuksessa valitsin kirjoittamisen tavaksi läsnäolevan kertojan, koska toimin kentällä etnografisen tutkijan lailla osallistuvana havainnoijana ja vaikutin aktiivisesti tapahtumiin. Läsnäoleva tutkimuskertoja joutuu tarkastelemaan tiedon tuottamisen prosesseja ja itseään tutkijana. (Latvala ym. 2004.) Kalela (2001, 14-15) pitää historian tutkimuksessa tärkeänä, että tutkija tiedostaa oman kulttuurisen viitekehänsä arvioidessaan kohteena olevien ihmisten ajattelua ja toimintaa.

Tässä olin tutussa kontekstissa, kun tutkittavat ihmiset olivat samanlaista kohderyhmää kuin työvoimatoimiston asiakastyössä tapaamani. Kohtelin heitä yksilöinä, joilla on oma taustansa ja elämänsä maailmansa (Varto 1992, 23-25). Suhtauduin heihin tutkimuskumppaneina, jotka päästävät minut omaan maailmaansa sen verran kuin hyväksi näkevät. Leskelä-Kärjen (2001, 118-119) mukaan tutkimuksen tekeminen on aina persoonallinen, omiin ajatuksiin ja tunteisiin vaikuttava kokemus. Kirjoittaessamme toisesta kirjoitamme myös itsestämme. Luotettavuuden parantamisessa on tarpeellista kertoa myös olosuhteet, joissa aineistot on kerätty. Näitä ovat esimerkiksi haastattelujen puitteet, pituudet ja mahdolliset toiminnassa ilmenevät häiriöt. (Kiviniemi 1999, 87-79). Tässä tutkimuksessa olen kertonut yksityiskohtaisesti teema-haastattelujen olosuhteet ja toteutuksen.

Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden näkökulmasta on tärkeää suojata tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden henkilöllisyys. Tässä tutkimuksessa olen esitellyt opiskelijat syntymävuosikymmenen mukaan luokiteltuina. Toiseksi olen esittänyt tutkimustuloksissa opiskelijoiden kertomukset tarinatyyppinä ja antanut peitenimen tyyppin esimerkkitarinan henkilölle. Näillä menettelyillä

yksilöiden tunnistettavuus on himmentynyt. Sen sijaan sidosryhmien edustajat olivat paikkakunnalla tunnettuja toimipaikkojensa esimiehiä. Heidän osuutensa oli koulutusprosessissa merkittävä ja ansaitsi tulla tutkimukseen mukaan. Olisi ollut keinotekoisia käyttää näistä henkilöistä ja organisaatioista peitenimiä. Lopullisessa tekstissä käytän harkitusti vain muutaman henkilön nimeä. Haastateltujen nimet ovat sen sijaan lähdeluettelossa.

Edelliseen liittyvä pulma on pitänyt myös ratkaista, miten kohtelen niitä hankkeen keskeisiä henkilöitä, jotka ovat siirtyneet jo rajan taakse useita vuosia sitten. Tutkimuspolkuni on kestänyt reilun kymmenen vuotta. Sinä aikana elämä on kulkenut jokaisen kohdalla omaa rataansa. Olen keskustellut asiasta useaan kertaan tutkimukseni ohjaajien kanssa ja saanut ikään kuin luvan ja toisaalta syyn tuottaa julkisuuteen myös näiden henkilöiden osuudet. Valinnat tapahtuvat toki minun harkinnalla ja vastuulla. Jouduin myös ratkaisemaan, minkälaisia tapahtumia voin ottaa koulutusprosessista raporttiin. Tutkimukseni tarkoitus on ollut kuitenkin selvä. Olen tutkimassa koulutusprosesseja, joten minun on kirjoitettava tapahtumista riittävästi julkisuuteen toki pieteetillä kunnioittaen kaikkia mukana olleita. Oma arvomaailma ja moraaliset käsitykset ovat toimineet rajapintoina, kun olen valinnut aineistosta raporttiin tulevan osan.

Siirrettävyys

Tässä tutkimuksessa tulosten siirrettävyyttä on arvioitava tarkastelemalla ensiksi työvoimakoulutusjärjestelmän luonnetta ja käyttöä työvoimapolitiittisena välineenä. Työhallinnossa toistuu tässä tietty toimintamalli, joka perustuu lainsäädäntöön sekä työ- ja elinkeinoministeriön että alemman tason ohjeistuksiin. Koulutukseen ohjautuminen tapahtuu edelleen työvoimaviranomaisen kautta, vaikka voimassa olevalla lainsäädännöllä (L763/1990) työvoimakoulutus on tuotu lähemmäksi omaehtoista aikuiskoulutusta. Myös varsinainen koulutukseen hakeutuminen on mahdollista hoitaa suoraan työhallinnon tietojärjestelmän kautta. Kuitenkin koulutukseen ohjaaminen ja opiskelijoiden valinta hoidetaan edelleen työvoimaviranomaisen harkinnalla. (A912/1990.)

Toiseksi on katsottava erikseen tämän tutkimuksen kolmea tutkimustehtävää ja niihin saatuja tuloksia. Niistä ensimmäisessä on selvitelty 1990-luvulla työvoimakoulutukseen kohdistuneita muutoksia ja niiden näkymistä paikallisella tasolla. Tulokset olen rakentanut olemassa olevan lainsäädännön, lähdekirjallisuuden ja hallinnonalan eri hierarkiataason ohjeistusten sekä oman virkamieskokeimuksen pohjalta. Toisessa tutkimustehtävässä olen seurannut kohteena olleen uutta toimintamallia hakeneen koulutushankkeen kahden kurssin tapahtumia ja laatinut keräämästäni aineistosta muutuskertomuksen. Tämän on mahdollistanut mukana olo tutkijana useilla rooleilla kurssien tapahtumaprosesseissa. Kolman-

tena olen rakentanut koulutuksiin osallistuneiden opiskelijoiden kertomuksista kuuden tarinatyyppin mallin. Kertomusten lähteenä olen käyttänyt viranomais-tietoja, haastatteluja, lomakekyselyä sekä havainto- ja muistiinpanomateriaalia. Tämä osuus perustuu tutkijan henkilökohtaisiin aineistovalintoihin samoin kuin tyyppitelymallin rakentaminen. Koska tämä on tutkijan osittain intuitiivista toimintaa, olen pyrkinyt avaamaan sen tekstinä yksityiskohtaisesti. Toinen tutkija tekisi tästä aineistosta oman näköisensä valinnat. Aineisto ja kurssien tapahtumat ovat niin henkilökohtaisesti koettuja, ettei niitä pysty täysin avaamaan.

Koulutushankkeessa oli monia perinteisestä työvoimakoulutuksesta poikkeavia piirteitä. Näitä olivat mm. poikkeuksellinen toimiala, ulkona tapahtuva oppiminen, vahva sidosryhmäverkosto sekä normaalia suurempi 58 opiskelijan ryhmä. Ryhmässä oli mukana kahden kurssin osallistujat. Tavallinen kurssin vahvuus on 15 opiskelupaikkaa, joita koulutuksen alussa tapahtuvien keskeytysten mukaan pyritään täydentämään. Tutkittavana olevat kurssit poikkesivat tästä, koska opiskelijatäydennyksiä ei rajattu pelkästään koulutuksen alkupäiviin. Tämä perustui tavoitteeseen pitää kummankin kurssin opiskelijavahvuus hankittujen paikkojen suuruisena. Kurssien varsinaiseen työtoimintaan tarvittiin myös mahdollisimman paljon tekijöitä. Keskeytykset hoidettiin harkitusti, sillä jokaisen kurssille tulijan työmarkkinapolkua (Mikkonen 1997, 36) sitouduttiin myös ohjaamaan ja tukemaan. Voiko tämän tutkimuksen tuloksia sitten soveltaa työvoimakoulutukseen yleisemminkin? Toimiiko esimerkiksi opiskelijoiden kertomuksista luotu kuuden tarinatyyppin malli työvoimakoulutuksessa yleisemmin?

Lincoln ja Guba (1985, 217) suosittavat kvalitatiivisessa tutkimuksessa yleistettävyyden tilalle *siirrettävyyttä* (transferability). Tämän tutkimuksen kolmesta tutkimustehtävästä toinen ja kolmas ovat haasteellisia siirrettävyyden kannalta edellä kerrotun perusteella. Tutkimustulosten siirrettävyys toiseen kontekstiin on mahdollista tietyin ehdoin ja riippuu siitä, miten samankaltaisia tutkittu ympäristö ja sovellusympäristö ovat. Tulosten siirrettävyys toiseen kontekstiin on tutkijan ohella tutkimuksen hyödyntäjän harkinnassa. Jotta tämä on käytännössä mahdollista, on raportoinnin oltava riittävän tarkkaa. (Syrjälä ym. 1994, 103.) Olen pyrkinyt kertomaan tässä tutkimuksessa keräämästäni aineistosta, menettelmistä ja tutkimusprosessista mahdollisimman selkeästi ja yksityiskohtaisesti. Kun tutkija kuvaa riittävästi aineistoaan ja tutkimustaan, lukija voi pohtia tutkimustulosten soveltamista myös muihin kuin tutkittuun kontekstiin. Näin sovel-lusarvon arvioimisen vastuu tulee myös tutkimustulosten hyödyntäjälle. (Tynjälä 1991, 390; Patton 1990, 489.)

Merkittävyys

Tämän tutkimuksen kohteena on ollut työvoimakoulutus, jonka yhteiskunnallinen tehtävä on toimia aktiivisen työvoimapolitiikan välineenä työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaamisessa. Koulutukseen ohjataan työllisyysmäärärahoista huomattava summa, ja sen kohteena on pääasiassa työttömäksi jääneitä vähäisen koulutustaustan omaavia aikuisia. Työvoimakoulutuksella on edellisen perusteella erityinen yhteiskunnallinen syy päästä tutkimuksen kohteeksi. Tässä tutkimuksessa kiinnostus on ollut seurata yhden koulutushankkeen tapahtumia ja tapahtumakulkuja aina suunnittelusta koulutuksen päättymiseen saakka. Koko prosessista olen kirjoittanut muutuskertomuksen, johon olen käyttänyt monenlaisia dokumenttiaineistoja ja tutkimuksen kuluessa syntyneitä materiaaleja. Muutuskertomuksessa olen pyrkinyt saamaan kaikkien osallistujien äänen mukaan, vaikka olen toiminut tapahtumien valikoijana ja kirjoittajana. Olen seurannut Laitisen (2008, 187-188) ohjeita, joissa tutkijan on annettava totuudenmukainen kuva, aineistoa pitää käyttää tasapuolisesti eikä siitä saa poimia vain omia mielipiteitä tukevia kohtia. Lähteet olen arkistoinut ja merkinnyt systemaattisesti raporttiin, jotta lukija voi ne todentaa.

Tämä tutkimus kertoo kahden työvoimakoulutuskurssin opiskelijoiden, sidosryhmän edustajien, kouluttajan ja tutkijan tarinan. Tutkimuksessa tuodaan esiin kurssiyhteisöjen sisäisestä maailmasta todellisia tapahtumia. Kurssien toteutus poikkesi tavanomaisesta luokkahuoneesta järjestetystä opetuksesta. Myös alkuperäiset opetussuunnitelmat olivat kuin veteen piirrettyjä viivoja ja niiden käytäntöön soveltamisessa vaadittiin mielikuvitusta. Näillä kulttuuriteollisuuden alaan kuuluneilla kursseilla paneuduttiin luonnon elementtien, erityisesti lumen ja jään hyödyntämiseen ja ympäristön visualisoimiseen. Opiskelijoiden luovuutta pyrittiin hiomaan esiin työstämällä näitä materiaaleja ja saamaan samalla heille mielihyvää ja onnistumisen kokemuksia.

Vastaavia kurssien tapahtumista tehtyjä tutkimuksia on varsin vähän. Siksi tämän tutkimuksen tärkein kontribuutio on muutuskertomus, josta aiheesta kiinnostuneet lukijat ja käyttäjät voivat saada tuntumaa työvoimakoulutuksen sisäiseen elämään. Työhallinnolle ja työvoimakoulutuksen tuottajille ja myös suurelle yleisölle tämä tutkimus voi syventää ymmärrystä työvoimakoulutuksesta.

6.3 Johtopäätökset

Tutkimus on tehty työvoimakoulutuksesta suomalaisen yhteiskunnan historiaan jääneen 1990-luvun lama-aikana. Siinä selvitettiin, minkälaisia muutoksia tähän perinteikkääseen työvoimapolitiittiseen koulutusjärjestelmään tuolloin kohdistui. Työllisyyden hoitoon suunnatuista varoista ohjattiin mittava määrä juuri työvoimakoulutukseen. Kiinnostus oli myös katsoa yhden hankkeen kautta, miten koulutuksella kyettiin helpottamaan laman aiheuttaman massatyöttömyyden seurauksia. Kursseja käytettiin tuolloin erityisesti työttömäksi joutuneiden suurten ikäluokkien edustajien kouluttamiseen, koska heidän uudelleen työllistyminen ilman ammatillista koulutusta näytti lähes mahdottomalta. Varsinaisista koulutusten tuloksista ja vaikutuksista tutkijat näyttävät olevan kovin montaa mieltä. Näkemykset vaihtelevat tutkimusasetelman ja aineiston suhteen, minkä vuoksi tuloksia on vaikea verrata toisiinsa.

Melkoisen lohduttomilta näyttävät 1990-luvulla työttömäksi jääneiden ihmisten työmarkkinapolut työ- ja elinkeinoministeriön teettämän tuoreen Pekka Myrskylän (2010) tutkimuksen pohjalta. Yleinen tutkimuksen viesti on, että työttömiksi joutuvista yli puolet ei palaa koskaan vakinaiseen työhön. Laman jaloissa irtisanotuista pahiten näyttivät kärsineen suurten ikäluokkien esikoiset, vuonna 1945 syntyneet. Mikään muukaan ennen vuotta 1960 syntynyt ikäluokka ei ole kynnynyt nousemaan sille tasolle kuin se lamavaiheeseen lähti. Myös laman aikana valmistuneilla näytti olleen vaikeuksia vakinaiseen työllistymiseen. Vuonna 1993 valmistuneista oli vuoden kuluttua työllistynyt vain kolmannes, ja heistä oli työllistynyt 80% vuoteen 2009 mennessä. Ilmiöön liittyy se karu tosiasia, että uudet vastavalmistuneet ryntäävät heidän ohitse työmarkkinoille.

(www.tem.fi/index.phtml?C=100721&s=4169&xmid=4434.)

Minkälaisia tuloksia sain sitten tässä tutkimuksessa esille? Kartoitin työvoimakoulutukseen kohdistuneet 1990-luvun muutostekijät valtakunnan tasolla ja toisaalta, miten ne muuttivat paikallisen työvoimatoimiston toimintaa. Toinen kiinnostukseni oli saada kerrotuksi yhden työvoimakoulutushankkeen koko tarina. Miten koulutus saadaan pystyyn ja mitä koulutuksessa tapahtuu? Mitkä intressit tarvitaan, että yksityisen koulutuspalvelujen tarjoajan aloite jalostuu koulutukseksi. Siihen tarvitaan ostajan eli koulutuksen tilaajan kiinnostusta, joten työ- ja elinkeinohallinnon on koettava esitys niin merkittäväksi, että se kannattaa hankkia. Kolmas tekijä oli koulutukseen ohjattavien opiskelijoiden kurssitapahtumat. Miten he ne kokivat ja saivatko kursseista itselleen sieltä hyötyä? Työllistymisen elementti kulkee koko ajan mukana, kun puhutaan työvoimakoulutuksesta. Vaikka voimassa olevan lainsäädännön mukaan työvoimakoulutus on aikuisten ammatilliseen koulutukseen rinnastettavaa ja pääasiassa tutkintoon tähtäävää koulutusta, pitää työ- ja elinkeinohallinto koulutuksen hankkijana koulutettavien työllistymistä tärkeimpänä tavoitteena.

Näin oli myös tässä tutkimuksessa. Pelkästään kurssilaisten työllistymistä en kuitenkaan seurannut. Halusin saada esiin myös kurssiaikaisia yksilöiden tapahtumia. Rakensin kurssilaisista yksilölliset kertomukset, joihin kokosin jokaisen perustietojen pohjalta, haastatteluista ja kurssiaikaisista tapahtumista kokonaisen tarinan. Niiden luokittelussa etsin tarinoista samanlaisista ja poikkeavista piirteistä tyyppejä ja asettelin jokaisen tarinan parhaiten sopivaan tyyppiin. Näistä syntyi kuusi tyyppitarinaa: menestyjä, tilaisuuden hyödyntäjä, asiantuntija, vastatuuleen joutuja, satunnainen kulkija ja käväisijä. Tutkimuksessa oli mukana tavallista enemmän opiskelijoita, koska mukana oli kaksi kurssia ja kummassakin normaalia suurempi opiskelijaryhmä. Löytyykö 15 kurssilaisen kertomusten joukosta kaikkia näitä kuutta tyyppitarinaa? Luokittelutavasta riippuen vastaus on ehkä kielteinen. Kuitenkin tässä on tutkimuksen yksi tärkeä viesti sekä koulutuksen ostajalle että kouluttajalle. Jokaisessa opiskelijaryhmässä on hyvin erilaisia ihmisiä. Kaikki ovat yksilöitä ja jokaisella on oma elämäntilanteensa ja taustansa. Tällä on merkitystä siihen, motivoituvatko he opiskelemaan ja onko heillä riittävästi resursseja ottaa koulutuksen hyöty itselleen.

Nämä seikat olisi huomioitava heti koulutuksen suunnitteluvaiheessa. Minkälaiselle kohderyhmälle koulutusta tarjotaan ja mikä on koulutuksen sisältö ja tavoite. Suuri tekijä koulutuksen onnistumisessa on työvoimatoimistossa tapahtuva opiskelijoiden ohjaamisvaihe. Nykyisin koulutushakemus suositellaan tehtäväksi internetin kautta. Olettaa sopii, että työnhakijan kanssa on tehty aiemmin riittävän selkeä työllistymissuunnitelma, ettei koulutukseen haussa tule ongelmia. Työviranomaisen tekee edelleen harkintansa perusteella opiskelijavalinnat. (L545/2010).

Tätä tutkimusraporttia kirjoitettaessa valmistaudutaan jo toiseen 2000-luvun korkeasuhdanteen jälkeiseen talouden taantumavaiheeseen. Jokainen niistä pudottaa työmarkkinoilta ihmisiä, joiden takaisinpaluu avoimille työmarkkinoille on erityisen vaikeaa. Siksi työttömyyden hoitaminen vaatii nopeita, aktiivisia toimenpiteitä, jotta vältetään työttömyyden paisumisesta rakenteelliseksi ongelmaksi. Kun työttömän koulutus on puutteellinen tai vanhentunut, koulutuksella voidaan parantaa asianomaisen tilannetta pitkällä tähtäyksellä. Siksi siihen kannattaa panostaa kerralla riittävästi. Työvoimakoulutus tarjoaa mahdollisuuden ammatillisen tutkinnon suorittamiseen tai lyhyempiin työllistäviin osasuorituksiin.

Tutkimuksen yksi keskeinen havainto on, että työvoimakoulutuksen laadunvalvontaa on syytä jatkuvasti korostaa ja tehdä johtopäätökset kertyneestä palautteesta. Koulutusten hankkiminen kilpailutuksella on perustunut pitkälti hintojen vertailuun. Tästä seuraa erityinen tarve seurata koulutuksen toteutusta ja laatua oli kyse suuresta tai pienestä koulutuksenjärjestäjästä. Koulutukseen ohjaavan työviranomaisen on kuultava valppaasti kursseille valitsemiaan opiskelijoita

koulutuksen aikana. Heidän joukossaan on erilaisilla voimavaroilla varustettuja opiskelijoita. Ongelmia voi syntyä eikä menestyminen opinnoissa ole kaikille yhtä helppoa. Vaikka OPAL-tietojärjestelmän kautta tapahtuva kurssilaisten palautteiden seuranta on systemaattista, se ei vähennä jalkautuvan virkamiehen eli kummineuvojan aktiivista kurssin seurantaa.

Työvoimakoulutus on kiinnostanut tutkimuskohteena vain harvoja tutkijoita ja sitä tutkitaan pääasissa suurilla tilastoaineistoilla, joissa yksilöitä tarkastellaan tilastollisina keskiarvoina. Näiden tutkimusten toimeksiantaja on yleensä työ- ja elinkeinoministeriö, joka teettää tutkimuksia yksittäisillä tutkijoilla tai tutkimuslaitoksilla. Tällä tutkimuksella olen halunnut kertoa lukijalle koulutusprosessin inhimillisiä tapahtumia. Pienimuotoisen tietyn näkökulman ja pienehkön aineiston avulla on mahdollista löytää ne elävät opiskelevat ihmiset, jotka työhallinto on koulutukseen ohjannut. Tällöin on mahdollista kuulla näiden ihmisten mielipiteitä ja kokemuksia. Tutkimustarve kasvaa jatkossa, kun työ- ja elinkeinotoimisto siirtää palvelujaan yhä enemmän verkkoon. Ihmisten odotetaan selviävän mahdollisimman omatoimisesti näiden palveluiden käytöstä. Erityinen huolenaihe seurannan kannalta ovat ketjutetut palvelut, joita työvoimatoimisto hankkii yhä enenevästi esimerkiksi työvoiman palvelukeskuksilta. Ne ostavat vuorostaan kuntoutus- ja koulutuspalveluja erilaisilta säätiöiltä ja yhdistyksiltä. Miten ihmisen selviää näissä ketjuissa ja valvooko kukaan näiden palveluiden kokonaislaatua ja vaikutuksia?

Lähteet

- Aalto, K. 1985. (toim.) Työnohjaus ammatillisen kasvun avain. 2. painos. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto.
- Aho, S. & Nätti, J. & Suikkanen, A. 1996. Työvoimakoulutuksen ja tukityöllistämisen vaikuttavuus 1988-1992. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Ahonen, P. 1985. Hallinnon arvioinnin lähestymistapoja. Helsinki: Valtion Painatuskeskus.
- Ahponen, P. 2001. Kulttuurin pesäpaikka: yhteiskunnallisia lähestymistapoja kulttuuriteoriaan. Helsinki: WSOY.
- Aristoteles, 1997. Runousoppi. Suom. Paavo Hohti. Helsinki: Gaudeamus.
- Arnkil, R. 1989. Työvoimatoimiston kehittämisjännitteet muuttuvilla työmarkkinoilla. Tapausesimerkinä Tampereen työvoimatoimisto. Työelämän tutkimuskeskuksen työpapereita 2/1989. Tampere: Tampereen yliopisto. Jäljennepalvelu.
- Arnkil, E. 1991. Peilejä. Hypoteeseja sosiaalityön ristiriidoista ja kehitysvyöhykkeistä. Sosiaali- ja terveyshallituksen tutkimuksia 5. Helsinki: Valtion Painatuskeskus.
- Aro, M. & Olkinuora, E. 2006. Tiedon valtatietä kohti uudenlaista oppimista. Teoksessa Mäkinen, J. & Olkinuora, E. & Rinne, R. & Suikkanen, A. (toim.) Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. 83-120.
- Aslama, M. & Kantola, A. & Kivikuru, U. & Valtonen, S. 2001. Politics displaced, politics replaced, Elites´ and citizens´ talk. Teoksessa Kalela, J. & Kiander, J. & Kivikuru, U. & Loikkanen, H. & Simpura, J. (toim.) Down from the heavens, up from the ashes. VATT-julkaisu 27:6. Saarijärvi: Gummerrus Kirjapaino Oy. 168-188.
- Axelsson, R. & Brännäs, K. & Löfgren, K-G. 1996. Arbetsmarknadspolitik, arbetslöshetstider under 1990-talets lågkonjunktur. Umeå Economic Studies No. 418. Umeå University.
- Bruner, J. 1996. The Culture of Education. Cambridge. London: Harvard University Press.
- Cantell, T. 1999. Kulttuurista pääomaa vai *kulttuurista* pääomaa. Teoksessa Koivunen, H. & Kotro, T. (toim.) Kulttuuriteollisuus. Helsinki: Edita Oy. 259-268.
- Christensen, T. & Lægreid, P. 2007. Transcending New Public Management. The Transformation of Public Sector Refoms. Cornwall: Ashgate.
- Christiansen, L. 1993. Til rådighet. Danmark: Danmarks Laererhøjskole.

Czarniawska, B. 1997. Narrating the Organization. Dramas of Institutional Identity. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Denzin, N. K. 1978. The research act: a theoretical introduction to sociological method. New York: McGraw-Hill.

Denzin, N. K. 1989. The research act (3rd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Denzin, N. K. 1994. Research Act in Sociology. A Theoretical Introduction to Sociological Methods. London: Butterworths.

Denzin, N. K. & Lincoln, Y. 1998. Strategies of Qualitative Inquiry. London: Sage.

Dewey, J. 1980. Invid, skola och samhälle. Översättning av R. M. Hartman & S. G. Hartman & A. Ahlberg. Stockholm: Rosenlundstryckeriet Ab.

Dewey, J. 1929/1999. Pyrkimys varmuuteen. Suom. Määttänen P. Alkuteos The Quest for Certainty. A Study on the Relation Knowledge and Action. Tampere: Tammer-Paino.

Elomaa, H. 2001. Mikrohistoria johtolankojen jäljillä. Teoksessa Immonen K. & Leskelä-Kärki, M. (toim.) Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 59-74.

Engeström, Y. 1995. Kehittävä työntutkimus. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Eräsaari, L. 1995. Kohtaamisissa byrokraattisilla näyttämöillä. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

EU:n rahoitusopas. Toinen painos. RPS-yhtiöt. 1996.

Gubrium, J. F. & Holstein, J. A. 2002. From the individual interview to the interview society. Teoksessa Gubrium, J. F. & Holstein, J. A. (toim.) Handbook of interview research. Context & method. London: Sage Publications. 3-32.

Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttämenetelmät. Porvoo: WSOY.

Hakala, P. 1990a. Tulosjohtamisen lähtökohdat ja kehittämistavoitteet. Teoksessa Tulosjohtaminen työhallinnossa. Opintopiirimateriaalia. Helsinki: Työministeriö.

Hakala, P. 1990b. Ympäristöanalyysit ja organisaation toimintakyvyn arviointi. Teoksessa Tulosjohtaminen työhallinnossa. Opintopiirimateriaali Helsinki: Työministeriö.

- Hakala, P. 1990c. Tulostavoitteiden muodostaminen ja neuvotteluprosessit. Teoksessa tulosjohtaminen työhallinnossa. Opintopiirimateriaali Helsinki: Työministeriö.
- Harre´, R. & Secord, P. F. 1972. The Explanation of Social Behavior. Oxford: Basil Blackwell.
- Harre, R. 1979. Social Being. Southampton: The Camelot Press.
- Harre, R. & Gillet, G. 1994. The Diskursive Mind. London: Sage Publications.
- Heikkinen, H. L. T. 2001. Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tulemisen taito. Jyväskylä University Printing House. Jyväskylä and ER-Paino Ky. Lievestuore.
- Heinonen, S. 2002. Korkeakoulutettujen työttömien omaehtoisen täydennyskoulutuksen sidosryhmäperusteinen arviointitutkimus. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hiltunen, M. & Jokela, T. 2001. Täälläkö taidetta? Johdatus yhteisölliseen taidekasvatukseen. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2003. Tutki ja kirjoita. Vantaa: Dark Oy.
- Hopkins, D. & Putman, R. 1993. Personal Growth Through Adventure. Melksham. Wilts: Cromwell Press.
- Huopainen, R. 1997. Kulttuurista uuden leivän uuni. Kulttuuri-investoinnit osana Rovaniemen elinkeinorakenteen kehittämistä- projektin loppuraportti. Rovaniemi: Rovaniemen kaupungin painatuskeskus.
- Hyvärinen, M. 2004. Viimeiset taistot. Yhteiskuntatiedeen tutkimuslaitosten julkaisuja 6/1994. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Hämäläinen, K. 1998. Työvoimapolitiikan vaikutukset Suomen työmarkkinoilla. Katsaus tutkimustuloksiin. Helsinki: Valopaino Oy.
- Hänninen, V. 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hänninen, V. & Polso, L. 1991. Työpaikan menetys elämänmuutoksena. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaaalipsykologian laitoksen tutkimuksia A:21.
- Illeris, K. 2006. Elinikäinen oppiminen ja matalasti koulutetut. Aikuiskasvatus 1/2006. Vol. 26. Forssa: Auranen. 4-13.
- Ilmakunnas, S. & Romppanen, A. & Tuomala, J. 2001. Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuudesta ja ennakoinnista. VATT-tutkimuksia 77. Katsaus tutkimustuloksiin. Helsinki: Valopaino Oy.

Jounela, T. 1999. Sisältötuotannosta sisältöteollisuuteen. Teoksessa Koivunen, H. & Kotro, T. (toim.) Kulttuuriteollisuus. Helsinki: Edita Oy. 169-182.

Julkunen, R. 2001. Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Jyväskylä: Gummerruksen Kirjapaino.

Juuti, P. 1994. Työvoimakoulutuksen vaikuttavuus yrityksen näkökulmasta. Helsinki: Hakapaino Oy.

Järvelä, M. 1991. Palkkatyö ja koulutustarve. Helsinki: Priima-Offset ky.

Kaasinen, M. 1974. Työllisyyskoulutus työvoiman uudelleensijoittumisen edistäjänä. Porvoo: WSOY.

Kalela, J. 1989. Työttömyys. 1900-luvun suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa. Helsinki: Valtion Painatuskeskus.

Kalela, J. 2001. Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia. Teoksessa Kalela, J. & Lindroos, I. (toim.) Jokapäiväinen historia. Helsinki: Kirjakas/Tallprint. 11-26.

Karisto, A. 2005. (toim.) Suuret ikäluokat. Jyväskylä: Gummerrus Oy.

Karppinen, S. J. A. 2005. Seikkailullinen vuosi haastavassa luokassa. Etnografinen toimintatutkimus seikkailu- ja elämypedagogiikasta. Oulu: University Press.

Karnung, G. 2001. Röster om kvalitativ forskning. En karaktäristisk utifrån vetenskapliga texter. Stockholm: Elanders Gotab.

Kasvio, A. Uusi työn yhteiskunta. Jyväskylä: Gummerrus Oy.

Katajisto, J. 1994. Ammatilliset aikuiskoulutuskeskukset. Teoksessa Jakku-Sihvonen & Yrjölä, P. (toim.) Aikuiskoulutus 1990-luvun Suomessa. Opetushallitus. Helsinki: Hakapaino Oy. 155-198.

Kauppi, A. 1994. Mistä nousee oppimisen mieli? Kontekstuaalisen oppimiskäsityksen perusteitä. Teoksessa Kajanto, A. (toim.) Aikuisten oppimiset uudet muodot. Vapaa sivistystyön 34. vuosikirja. 3. painos. Jyväskylä: Gummerrus Oy. 51-109.

Kerschensteiner, G. 1938. Työkoulun käsite. Suom. Pelkonen L. Porvoo: WSOY.

Kiander, J. 2001. Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset. Saarijärvi: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Kiander J. & Vartia P. 1998. Suuri lama. Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Kiander, J. & Virtanen, S. 2002. (toim.) 1990's the economic crises. VATT- julkaisuja 27:7. Saarijärvi: Gummerrus kirjapaino Oy.

- Kivelä, M. 2004. Luomusta luomuun. Opetuksesta oppimiseen. Acta Universitas Lapponiensis 72. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Kiviniemi, K. 1999. Toimintatutkimus yhteisöllisenä prosessina. Teoksessa Heikkinen, H. L. T. & Huttunen, R. & Moilanen, P. (toim.) Siinä tutkija missä tekijä. Juva: WSOY. 63-82.
- Kivirauma, J. & Silvennoinen, H. 1989. Koulutus työvoimapolitiikkana. Turku: Turun yliopisto.
- Kolb, D. 1984. Experiential Learning. N. J. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Komulainen, K. 1998. Kotihiiriä ja ihmisiä. Retorinen minä naisten koulutusta koskevissa elämäkertomuksissa. Joensuun yliopiston yhteiskunnallisia julkaisuja 35.
- Komulainen, K. & Soininen, S. 1991. Työllisyyskoulutus naisen elämäkulussa. Joensuun yliopisto, keskustelualoitteita n:o 16.
- Koro, J. 1994. Itseohjattu oppiminen aikuiskoulutuksen tavoite vai väline. Teoksessa Aikuisen oppimisen uudet muodot. Kohti aktiivista oppimista. Vapaan sivistyön 34. vuosikirja. 3. painos. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy. 21-48.
- Kotila-Martti, H. & Väärälä R. 1993. Ohjaavan koulutuksen kehittäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino. Julkaisematon raportti.
- Kotila-Martti, H. 1995. Vaikuttiko yrittäjien ohjaava koulutus? Pro-gradu-tutkielma. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Kotro, T. 1999. Kulttuuria paketissa. Teoksessa Koivunen H. & Kotro, T. (toim.) Kulttuuriteollisuus. Helsinki: Edita Oy. 219-258.
- Kupiainen, J. & Suoranta, J. 2002. (toim.) Elämys- ja mediakasvatus elämyskulttuurissa. Teoksessa Saarinen, J. (toim.) Elämys: teollisuutta, taloutta vai jotakin muuta? Rovaniemi: Lapin yliopistopaino. 115-133.
- Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.
- Kvale, S. 1996. InterViews: an Introduction to Qualitative Research Interviewing. Thousand Oaks. California: Sage.
- Kähkönen, L. 2007a. Neljä näkökulmaa kuntasektorin palvelujen kilpailuttamiseen. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita 98. Helsinki.
- Kähkönen, L. 2007b. Näennäismarkkinoiden tehokkuuden rajoitteet ja mahdollisuudet paikallishallinnon palveluissa. Acta Universitatis Tampensis 1277. Tampere: Tampereen yliopistopaino - Oy Juvenes print.

- Laakkonen, V. & Laurinkari, J. 1995. Uudistuva osuustoiminta. Helsinki. Best Offset Systems.
- Laine, M. & Bamberg, J. & Jokinen, P. 2007. Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa Laine, M. & Bamberg, J. & Jokinen, P. (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Yliopistopaino. 9-38.
- Laitinen, M. 1998. Interventio ja muutos kokoonpanotyössä. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Laitinen, M. 2008. Organisatorisen muutosnarratiivin tuottaminen kertovan muutosselonteon menetelmän avulla. Teoksessa Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Kaasila, R. & Rajala, R. & Nurmi, K. E. (toim.) Tampere: Juvenes Print. 172-188.
- Lapin Liitto 1998. Lapin aluekehitysohjelma 1998-2001. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Lapin läänintyövoimapiiri. 1997. Lapin työhallinnon strategia ja toiminnan linjaukset. Tornio: Tornion Painopalvelu Ky.
- Latvala, J. & Peltonen, E. & Saresma, T. (toim.) 2004. Tutkija kertojana. Gummerrus Jyväskylä: Kirjapaino Oy. 17-58.
- Laurinkari, J. & Laukkanen, T. & Miettinen, A. & Pusa, O. 1995. Vaihtoehdoksi osuuskunta. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Lehtinen, R. & Tuohi, K. 1985. Työnohjauksen tarve ja käyttö työvoimaneuvojan työssä. Teoksessa Miettinen, S. (toim.) Työnohjaus työvoimahallinnon työntekijän työn kehittämiseksi. Tampereen yliopiston täydennyspalvelukeskus. Julkaisusarja B 1/85. Tampere: Jäljennepalvelu. 168-201.
- Lehtisalo, L. 2002. Tieto oppiminen sivistys. Vantaa: Dark Oy.
- Lehtisalo, L. & Raivola, R. 1999. Koulutus ja koulutuspolitiikka 2000-luvulle. Juva: WSOY.
- Lincoln, Y.S. & Guba, E. G. 1985. Naturalistic Inquiry. California: Sage.
- Lindqvist, J. & Manninen, J. 1998. Asiantuntijat tulevaisuuden tekijöinä. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksen raportteja ja selvityksiä 29. Saarijärvi: Gummerrus Kirjapaino Oy.
- Lindroos, R. 1993. Työ, koulutus, elämänhallinta. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lumijärvi, I. 1990. Tuloksellisuuden arvioiminen julkisessa hallinnossa. 3. uudistettu painos. Vaasa: Vaasan korkeakoulu.
- Lumijärvi, I. 1994. Vaikuttavuusarviointi sosiaali- ja terveysalan palveluyksikössä. Vaasan yliopiston julkaisuja nro 187. Vaasa.

- Lumijärvi, I. 1997. Tuloksellisuusindikaattoreiden käyttö julkisorganisaatiossa. Selvityksiä ja raportteja 23. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Lumijärvi, I. & Salo, S. 1996. Valtionhallinnon tulosohtausjärjestelmä parlamentaarisen ohjauksen ja valvonnan näkökulmasta. Vaasan yliopiston julkaisuja. Vaasa.
- Löyttyniemi, V. 2004. Kerrottu identiteetti, neuvoteltu sukupuoli. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Manninen, J. 1993. Akateemiset työttömät työnhakijat. Elämäntilanne ja työvoimakoulutus. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 137. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Manninen, J. 1996. Kadonneen aarteiden metsästäjät. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksen raportteja ja selvityksiä 26/1996. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Manninen, J. & Burman, A. & Koivunen, A. & Kuittinen, E. & Luukannel, S. Passi, S. & Särkkä, H. 2007. Environments that Support Learning. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Manninen, J. & Nevgi, A. & Matikainen, J. & Luukannel, S. & Porevuo, M. 2000. Osaajien koulutus 2000-luvulla. Valorisoinnin loppuraportti. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Metsätyöhuolto. 1948. Helsinki: Tilgmannin Kirjapaino.
- Mikkonen, I. 1995. Työvoimapolitiittiseen aikuiskoulutukseen hakeutuminen ja koulutuksen kokeminen. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Mikkonen, I. 1996. Työvoimakoulutus ja työmarkkinapolun käänteet. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Mikkonen, I. 1997. Työvoimakoulutus osana työmarkkinapolkua. Koulutuksen vaikuttavuus yksilötasolla. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Monten` S. & Tuomala, J. 2003. Alueellinen työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys 1990-luvulla. Helsinki: Oy Nord Print Ab.
- Myllylä, M. & Pulkkiö, M. 2007. Työvoimakoulutus osana työvoimapolitiikkaa. Työhallinnon julkaisuja 384. Helsinki: Työministeriö.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Painokari. 42-61.
- Mönkkönen, K. 1999. Ei riitä, että pasianssi menee läpi. Teoksessa Eskola, J. (toim.) Hegelistä Harree`n, narratiivista Nudistiin. Kuopio: Kuopion yliopisto. 105-137.
- Nieminen, R. 2002. Seurakunta aluetyön jännitteessä. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Nieminen, R. & Vallenius L. & Tähkänen, M. 2005. Seurakuntarakenne murroksessa. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Niinistö, K. 1984. Aikuiskoulutus ja sen evaluointi. Helsinki: Valtion Painatuskeskus.

Nikkilä, J. 1994. Hallintotyön ympäristö. Kohti tuloksellista ja palvelevaa hallintoa. 2. painos. Helsinki: Painatuskeskus.

Niskanen, P. & Sorri, P. & Ojanen, M. 1988. Auta auttamaan –käsikirja työnohjauksesta. Juva: WSOY.

Nykänen, J. 2010. Aikuiskoulutuskeskusten koulutusreformien tarkastelua arvojen näkökulmasta. Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisuja 1/2010, sarjassa HAMK & AKTKK. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 967.

Onnismaa, J. 1998. Ohjausta epävarmuuteen. Teoksessa Manninen, J. (toim.) Aikuiskoulutus modernin murroksessa. Helsinki: Hakapaino Oy. 61-107.

Patton, M. 1990. Qualitative Evaluation and Research Methods. London: Sage Publications.

Pehkonen, J. & Kangasharju, A. 2001. Employment and output growth in the 1990s. Teoksessa Kalela, J. & Kiander, J. & Kivikuru, U. & Loikkanen H. A. & Simpura, J. (toim.) Down from the heavens, Up from the ashes. VATT-julkaisuja 27:6. Saarijärvi: Gummerrus Kirjapaino Oy. 217-228.

Peltonen, M. 1999. Mikrohistoriasta. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Perttula, J. 2002. Kiintopisteitä, ydinteemoja ja prototyyppejä: luonnos matkailun ja matkailuelämyksen psykologiaksi. Teoksessa Saarinen, J. (toim.) Elämys: Teollisuutta, taloutta vai jotakin muuta? Rovaniemi: Lapin yliopistopaino. 31-53.

Pohjola, A. 1993a. Asiakas sosiaalityön määrittäjänä. Teoksessa Granfeldt, R. & Jokiranta, H. & Karvinen, S. & Matthies, A-L. & Pohjola, A. Monisärmäinen sosiaalityö. Jyväskylä: Gummerrus Oy. 55-95.

Pohjola, A. 1993b. Tiedontuotanto sosiaalityössä. Teoksessa Granfeldt, R. & Jokiranta, H. & Karvinen, S. & Matthies, A-L. & Pohjola, A. Monisärmäinen sosiaalityö. Jyväskylä: Gummerrus Oy. 253-284.

Pohjola, A. 2003. Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Pohjola, A. (toim.) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino. 53-67.

Polkinghorne, E.D. 1988. Narrative Knowing and the Human Sciences. New York: The University of New York Press.

Polkinghorne, E. D. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa Amos, J. & Wisniewski, R. (ed.) Life History and Narrative. Oxon: RoutledgeFalmer. 5-23.

- Pättiniemi, P. 1994. Yritetään yhdessä. 1. painos. Uusosuuskunnan opas. Helsinki: Cosmoprint Oy.
- Raivola, R. 1992. Koulutuksen vaikuttavuuden problematiikasta. Teoksessa Lehtisalo, L. (toim.) Vaikuttaako koulutus? Helsinki: Valtion painatuskeskus. 125-179.
- Raivola, R. 1995. Mitä evaluaatio on ja mihin sitä tarvitaan? Teoksessa A. Kajanto. (toim.) Aikuiskoulutuksen arviointi. Aikuiskasvatuksen 36. vuosikirja. Jyväskylä Gummerrus Kirjapaino Oy. 21-60.
- Raivola, R. 2000. (toim.) Vaikuttavuutta koulutukseen. Suomen akatemian julkaisuja 2/00. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Rajala, T. & Tammi, J. & Meklin, P. 2008. Kilpailutuksen näkyvät ja näkymättömät kustannukset. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Rauhala, L. 1992. Humanistinen psykologia. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ricouer, P. 1991. Narrative Identity. Teoksessa David Wood (toim.) On Paul Ricouer. Narrative and Interpretation. London: Routledge. 188-199.
- Rinne, R. & Silvennoinen, H. & Valanta, J. 1995. Työelämän aikuiskoulutus. Turku: Painosalama Oy.
- Ronkainen, S. 1999. Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Rostila, I. 1997. Keskustelu sosiaaliluukulla. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Roos, J. - P. 1987. Suomalainen elämä. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Roos, J. - P. 1988. Elämäntavasta elämänkertaan. Jyväskylä: Gummerrus Oy
- Räisänen, H. 1995. Työvoimakoulutuksen tuloksellisuus. Työllisyys, ammatillisuus ja kohdentuminen. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Räisänen, H. 1996. Työvoimakoulutuksen talous ja vaikuttavuus. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Räty, O. 1987. Työ ja koulutus. Juva: WSOY.
- Saarelainen, T. 1995. Yhteistyötä ja verkostoja. Teoksessa Väärälä, R. (toim.) Asiakkaat verkossa? Rovaniemi: Lapin yliopistopaino. 15-45.
- Saarelainen, T. & Virtanen, P. 2010. Sopimusohjaus kuntapalveluissa. Hallinnon Tutkimus 2/2010. 29. vuosikerta. Helsinki: Hakapaino Oy. 134-152.
- Saarinen, J. 2002. ”Elämyksiä, elämyksiä, elämyksiä”: lyhyt johdatus elämystalou-teen ja –tutkimukseen. Teoksessa Saarinen, J. (toim.) Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotakin muuta? Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

- Saastamoinen, M. 1999. Narratiivinen sosiaalipsykologia – teoriaa ja menetelmiä. Teoksessa Eskola, J. (toim.) Hegelistä Harree`n, narratiivista Nudistiin. Kuopio: Kuopion yliopisto. 165-192.
- Salakari, H. 2007. Taitojen opetus. Saarijärvi: Saarijärven Offset.
- Salo, Ulla-Maija. 2008. Keskustelu, kertomukset ja performatiivisuus. Teoksessa Kaasila, R. & Rajala, R. & Nurmi, K. E. (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Tampere: Juvenes Print. 68-104.
- Santalahti, M. 1981. Työelämään ja koulutukseen valmentavat kurssit. Työvoimapolitiikan selvityksiä nro 40. Helsinki: Valtion Painatuskeskus.
- Sepponen, Kaija. 1996. Koulutus – portti työmarkkinoille? Tutkimus työttömän arjesta ja ammatinvaihtoon ohjaavasta kurssista. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Sihto, M. 1981. Suomalainen työvoimapolitiikka. Teoksessa Jyrkämä, J. (toim.) Työttömänä Suomessa. Vaasa: Polyprintti.
- Sihto, M. 1994. Aktiivinen työvoimapolitiikka. Tampere: Mainos Makasiini Oy.
- Siljander, P. 1988. Hermeneuttisen pedagogiikan pääsuuntaukset. Oulun yliopiston kasvatustieteen tutkimuksia 55. Oulu: Oulun yliopisto: Monistus – ja Kuvakeskus.
- Silvennoinen, Heikki, 1992. Koulutus ja työmarkkinoilla pärjääminen. Turku: Painosalama Oy.
- Silvennoinen, H. 1998. Oppiminen työelämässä. Teoksessa Elinikäinen oppiminen. Silvennoinen, H., & Tulkki, P. (toim.) Tampere: Tammer-Paino Oy. 61-102.
- Silvennoinen, H. 2002. Koulutus marginalisaation hallintana. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Silvennoinen, H. & Naumanen, P. & Hautala, J. 1994. Työt ja taidot ajan tasalla? Turku: Pallosalama Oy.
- Silvennoinen, H. & Tulkki, P. 1998. Elinikäisen oppimisen diskurssit ja todellisuus. Teoksessa Silvennoinen, H. & Tulkki, P. Elinikäinen oppiminen. Tampere: Tammer-Paino Oy. 195-213.
- Skog, H. & Räisänen, H. 1997. Toimivampiin työmarkkinoihin. Työministeriö. Helsinki Edita Oy.
- Stake, R. E. 1994. Case Studies. Teoksessa Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (toim.) Handbook of Qualitative Research. Sage Thousand Oaks. 236-247.
- Syrjälä, L. & Numminen, M. 1988. Tapaustutkimus kasvatustieteessä. Oulu: Oulun yliopisto. Monistus ja kuvakeskus.
- Syrjälä, L. 1994. Tapaustutkimus opettajan ja tutkijan työvälineenä. Teoksessa

Syrjälä, L. & Ahonen, S. & Syrjäläinen, E. & Saari, S. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma: West-Point Oy. 10-24.

Taira, T. 2006. Työkulttuurin arvomuutos työttömien kerronnassa. Helsinki: Hakapaino Oy.

Temmes, M. 1994. Hallinto puntarissa. Hallinnonuudistusten arvioinnin mahdollisuudet ja edellytykset. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Tenkanen, R. 2003. Kotihoidon yhteistyömuotojen kehittäminen ja sen merkitys vanhusten elämänlaadun näkökulmasta. Acta Universitatis Lapponiensis 62. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Tervanen, K. & Mikkola, T. 1999. Kulttuuriteollisuuden riskirahoitus. Teoksessa Koivunen, H. & Kotro, T. (toim.) Kulttuuriteollisuus. Helsinki: Edita Oy. 185-194.

Tikkamäki, K. 2006. Työn ja organisaation muutoksissa oppiminen. Tampere: Tampere Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Toikka, K. 1984. Kehittävä kvalifikaatiotutkimus. Julkaisusarja B 25. Helsinki: Valtion koulutuskeskus.

Tolska, T. 2002. Kertova mieli. Jerome Brunerin narratiivikäsitelmä. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 178. Helsinki: Yliopistopaino.

Tuomala, J. 2002. Työvoimakoulutuksen vaikutus työttömien työllistämiseen. VATT-tutkimuksia 85. Helsinki.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomisto, J. 1994. Elinikäinen oppimisen perusteet. Teoksessa Kajanto, K. & Tuomisto, J. Elinikäinen oppiminen. Jyväskylä: Gummerrus Oy. 13-45.

Tuomisto, J. 1998. Arkipäiväoppiminen aikuiskasvatuksen ja elinikäisen oppimisen kontekstissa. Teoksissa Sallila, P. & Vaherva, T. (toim.) Arkipäivän oppiminen. Saarijärvi: Gummerrus Oy. 30-58.

Turtiainen, J. 2000. Työhallinto ja laatu. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, Juvenes Print.

Tynjälä, P. 1991. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. Kasvatus 22 (5-6). 387-398.

Työministeriö. 2005. Työvoimatoimiston palvelumallin uudistaminen. Työhallinnon julkaisuja 353. Helsinki.

Uotila, K. & Ylijoki, O. 1984. Etogenia. Harre´n ja Secordin lähestymistapa vuorovai-
kutustutkimukseen. Psykologia 2, 89-93.

Uusikylä, P. 1999. Poliitiikan ja hallinnon arviointi. Teoksessa Eräsaari, R. & Lindquist, T & Mäntysaari, M. & Rajavaara, M. (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Tampere: Tammer-Paino Oy. 17-30.

Uusitalo, R. 1999. Miten kävi hallitun rakennemuutoksen? Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen keskustelualoitteita 206. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Vaarama, M. 1995. Vanhusten hoivapalvelujen tuloksellisuus. Hyvinvoinnin tuotantonaikokulmasta. Stakes. Tutkimuksia 55. Jyväskylä: Gummerrus Oy.

Vaherva, T. 1983. Koulutuksen vaikuttavuus. Kasvatustieteen laitos A 1/1983. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Valkama, P. 2004. Kilpailuneutraliteetin toteutumisen kuntapalveluiden näennäismarkkinoilla. Acta Universitatis Tamperensis 1039. Tampere: Tampere University Press.

Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2005. Työvoimakoulutuksen työllisyysvaikutukset. Tarkastuskertomus 97/2005. Helsinki: Edita Prima Oy.

Vanttaja, M & Rinne, R. 2001. Vanhat vaatteet, uudet aatteet: kohti työelämävetoista aikuiskoulutuspolitiikkaa. Teoksessa Mäkinen, R. & Poropudas, O. (toim.) Irtiotto 90-luvun koulutuspolitiikasta. Turku: Painosalama Oy. 129-150.

Varmola, T. 1994. Aikuiskoulutuksen muutoksen hallinta: esimerkkinä Vaasan ammatillinen aikuiskoulutuskeskus. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Julkaisusarja A 2/94. Tampere: Tampereen yliopisto. Jäljennepalvelu.

Varmola, T. 1996. Markkinasuuntautuneen koulutuksen aikakauteen? Acta Universitatis Tamperensis 524. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Varto, J. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Vehviläinen, S. 1998. Työvoimakoulutus kaksoisvalotuksessa. Teoksessa Manninen, J. (toim.) Aikuiskoulutus modernin murroksessa. Helsinki: Hakapaino Oy. 177-208.

Vehviläinen, Sanna. 1999. Structures of Counselling Interaction. Helsinki: Helsinki University Press.

Vehviläinen, S. 2000. Structures of counselling interaction in careers guidance training. Teoksessa Kontiainen S. & Nurmi, K. E. (toim.) Effectiveness of adult education. Helsinki: Helsingin yliopisto. 121-159.

Vienola, V. 1995. Systeemitteoriaan pohjautuva työnohjaajakoulutus – toimintatutkimuksellinen tapaustutkimus. Joensuu: Joensuun yliopiston monistuskeskus.

Wilenius, M. 2004. Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana. Helsinki: Edita Prima Oy.

Vilhunen, J. 1997. Työttömiin kohdentuvat toimenpiteet 6-ohjelmassa. ESR-julkaisu 4/97. Helsinki: Edita Oy.

Vilkko, A. 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Vuorela, T. 1997. Arvioinnin tilaajan opas. Helsinki: Edita Oy.

Väärälä, R. 1994. Yhteispalvelusta kansalaistoimistoon. Hyvinvointipalvelu-projekti osa 5. Rovaniemi: Lapin yliopiston monistuskeskus.

Väärälä, R. 1995a. (toim.) Asiakkaat verkossa? Hyvinvointipalveluprojekti, osa 6. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Väärälä, R. 1995b. Ammattikoulutus ja kvalifikaatiot. Rovaniemi: Lapin yliopiston monistuskeskus.

www.tem.fi/index.phtml?C=100721&s=4169&xmid=4434 luettu 8.11.2010

Yin, R. K. 1989. Case Study Research. Design and Methods. Applied Social Research Methods Series. Volume 5. Newbury Park: Sage Publications.

Yow, V. R. 1994. Recording Oral History. A Practical Guide for Social Scientists. California: Sage.

Yrjölä, P. 1995. Isoveli valvoo – Mikäli valvoo, niin miten? Teoksessa Kajanto, A. (toim.) Aikuiskoulutuksen arviointeja. Panoraamoja ja lähikuvia. Aikuiskasvatuksen 36. vuosikirja. Jyväskylä: Gummerrus Oy. 63-76.

Ylä-Kotola, M. 1999. Mitä on mediatiede? Hämeenlinna: Karisto Oy.

Säädökset

L184/1958. Laki ammattioppilaitoksista.

L493/1965. Laki työllisyyttä edistävästä ammattikurssitoiminnasta.

L946/1971. Työllisyyslaki.

L31/1976. Laki työllisyyskoulutuksesta.

L275/1987. Työllisyyslaki.

L763/1990. Laki työvoimapolitiittisesta aikuiskoulutuksesta.

A912/1990. Asetus työvoimapolitiittisesta aikuiskoulutuksesta.

L760/1990. Laki ammatillisten kurssikeskusten muuttumisesta ammatillisiksi aikuiskoulutuskeskuksiksi.

L1005/1993. Laki julkisista työvoimapalveluista.

A813/1994. Asetus työvoimapolitiittisesta aikuiskoulutuksesta annetun asetuksen muuttamisesta.

L23/1997. Laki työ- ja elinkeinokeskuksista.

L37/1997. Laki koulutusvakuutuksesta.

L189/2001. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta.

L1295/2002. Laki julkisista työvoimapalveluista.

A545/2010. Asetus työ- ja elinkeinoministeriön työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen yleisistä hankintaehdoista ja opiskelijoiden valintamenettelystä.
Komiteamietintö 1988:34. Kurssikeskustoimikunnan mietintö.

Muu dokumenttiaineisto

- ¹ Valtion talouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2005.
- ² Matti Laitisen kehittämä kertovan muutonselonteon menetelmä pohjautuu Harre`n ja Secordin (1972) selontekojen menetelmään.(Laitinen 1998, 7-8; Nieminen 2002, 96-97).
- ³ Etogeenisen lähestymistavan tavoitteena on tutkia ihmisten sosiaalista vuorovaikutusta heidän arjessaan ja yrittää tavoittaa heidän omia tulkintoja arkielämän tapahtumista (Laitinen 2008, 174-175).
- ⁴ Projektisuunnitelma 7.11.1996.
- ⁵ Työministeriö 1994. Työllisyyskertomus 1993, 7-8.
- ⁶ Työministeriö 1994. Työllisyyskertomus 1993, 8.
- ⁷ Työministeriö 1994. Työllisyyskertomus 1993, 55-56.
- ⁸ Lapin Liitto. 1998, 10-11. Lapin aluekehitysohjelma 1998-2001.
- ⁹ Työministeriö 1993. Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen seurantaraportti vuodelta 1992, 2-3.
- ¹⁰ Työministeriö 1993. Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen seurantaraportti vuodelta 1992, 2-3.
- ¹¹ Kom. 1988:34, 82-84.
- ¹² Työministeriön kirje 5.2.1997.
- ¹³ Lapin läänin työvoimapiirin kirje 23.2.1997.
- ¹⁴ Pohjolan Sanomat 13.3.1996.
- ¹⁵ Lapin läänin työvoimapiiri. Työryhmän muistio 4.3.1996.
- ¹⁶ Kom. 1988:34, 112-115.
- ¹⁷ Työministeriö 1993, 16-17. Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen seurantaraportti vuodelta 1992.
- ¹⁸ EU:n rahoitusopas 1996.
- ¹⁹ Tiedotusohje ESR:n rahoittamille projekteille.
- ²⁰ Vilhunen, J. 1997. Työttömiin kohdentuvat toimenpiteet tavoite 6-ohjelmassa. ESR-julkaisu 4/97.
- ²¹ Työministeriö 1997. Koulutusvakuutus. Tiedote.
- ²² Lapin läänin työvoimapiiri. Lapin työhallinnon strategia ja toiminnan linjaukset.
- ²³ Lapin läänin työvoimapiiri 4.8.1997 tulospalkkaukseen liittyvä ohjeistus.
- ²⁴ Työvoimatoimiston menettelytapaohje 2/96.
- ²⁵ Rovaniemen työvoimatoimiston kirje 20.8.1997.
- ²⁶ Lapin Liitto 1998, 10-11. Lapin aluekehitysohjelma 1998-2001.
- ²⁷ Työvoimatoimiston kokousmuistio 5.8.1996.
- ²⁸ Ykköskurssi hankintasopimus 2.12.1996.
- ²⁹ Kakkoskurssin hankintasopimus 29.9.1997.
- ³⁰ Opiskelijaluettelo 31.8.1997.
- ³¹ Opiskelijaluettelo 5.5.1998.
- ³² Ykköskurssin esitemateriaali 10.9.1996.
- ³³ Työvoimatoimiston kokousmuistio 20.8.1996.
- ³⁴ Työvoimatoimiston kokousmuistio 5.8.1996.
- ³⁵ Työvoimatoimiston kokousmuistio 20.8.1996.
- ³⁶ Kouluttajan kurssisuunnitelma 11.7.1996.
- ³⁷ Projektisuunnitelma 7.11.1996.
- ³⁸ Haastatteluaineisto Samuli Niska 22.3.1999.
- ³⁹ Omat muistiinpanot 6.9.1996.
- ⁴⁰ Ykköskurssin hankintasopimus 2.12.1996.
- ⁴¹ Ohjeet Lapin läänin työvoimapiirin rahoittamien ESR-projektien ohjausryhmille.
- ⁴² Kurssialoite 20.9.1996.
- ⁴³ Projektisuunnitelma 7.11.1996.
- ⁴⁴ Työvoimatoimiston kokousmuistio 5.8.1995.
- ⁴⁵ Omat muistiinpanot 18.10. 1996.
- ⁴⁶ Ykköskurssin hankintasopimus 2.12.1996.
- ⁴⁷ Ykköskurssin kurssiesite
- ⁴⁸ Työvoimatoimiston menettelytapaohje 2/96
- ⁴⁹ Opiskelijoiden valintapöytäkirja, marraskuu 1996.

- ⁵⁰ Omat muistiinpanot 28.11.1996.
⁵¹ Projektisuunnitelma 7.11.1996.
⁵² Hankeryhmän kokousmuistio 10.6.1997.
⁵³ Hankeryhmän kokousmuistio 11.8.1997.
⁵⁴ Omat muistiinpanot 18.4.1997.
⁵⁵ Pentti Malaskan seminaari 29.4.1997.
⁵⁶ Ykköskurssin opetussuunnitelma 2.12.1996.
⁵⁷ Haastatteluaineisto Jarmo Kariniemi 22.3.1999.
⁵⁸ Haastatteluaineisto, avaininformantti Jussi 19.3.1999.
⁵⁹ Havaintopäiväkirja 18.3.1997.
⁶⁰ Omat muistiinpanot 2.2.1997.
⁶¹ Ykköskurssin hankintasopimus 2.12.1996.
⁶² Keskeyttämislmoitus työvoimatoimistolle, helmikuu 1997.
⁶³ Valintapöytäkirja opiskelijatäydennyksestä, maaliskuu 1997.
⁶⁴ Ykköskurssin opetussuunnitelma 29.9.1996.
⁶⁵ Haastatteluaineisto Hans Enbuske 24.3.1999
⁶⁶ Ohjausryhmän kokousmuistio 23.4.1997.
⁶⁷ Ykköskurssin opetussuunnitelma 2.12.1996.
⁶⁸ Omat muistiinpanot 2.2.1997.
⁶⁹ Haastatteluaineisto, avaininformantti Jussi 19.3.1999.
⁷⁰ Omat muistiinpanot 2.2.1997.
⁷¹ Kutsu Kaukonlammen Talvipuiston ensi-iltaan 30.1.1997.
⁷² Haastatteluaineisto, Kauko Huttunen 17.3.1999.
⁷³ Omat muistiinpanot 2.2.1997.
⁷⁴ Helsingin Sanomat 21.9.1997.
⁷⁵ Rovaniemen kaupungin matkailulehti, talvi 1997.
⁷⁶ Havaintopäiväkirja 21.3.1997.
⁷⁷ Omat muistiinpanot 21.1.1997.
⁷⁸ Työvoimatoimiston menettelytapaohje 2/96.
⁷⁹ Omat muistiinpanot 21.1.1997.
⁸⁰ Havaintopäiväkirja 21.3.1997.
⁸¹ Uusi Rovaniemi 7.1.2004
⁸⁰ Työpaperi 20.1.1997.
⁸³ Uusi Rovaniemi 13.2.1997.
⁸⁴ Lapin Kansa 28.2.1997.
⁸⁵ Omat muistiinpanot 3.3.1997.
⁸⁶ Savon Sanomat 15.3.1997.
⁸⁷ Havaintopäiväkirja 25.3.1997.
⁸⁸ Havaintopäiväkirja 16.4.1997.
⁸⁹ Havaintopäiväkirja 25.3.1997.
⁹⁰ Havaintopäiväkirja 25.3.1997.
⁹¹ Havaintopäiväkirja 16.4.1997.
⁹² Kouluttajan työmuistio 22.2.1997.
⁹³ Havaintopäiväkirja 3.4.1997.
⁹⁴ Luonnos Revontulten Suomi-hankkeesta 23.10.1997.
⁹⁵ Havaintopäiväkirja 9.4.1997.
⁹⁶ Havaintopäiväkirja 3.4.1997.
⁹⁷ Havaintopäiväkirja 25.6.1997.
⁹⁸ Keskeyttämislmoitukset työvoimatoimistolle 30.6.1997.
⁹⁹ Omat muistiinpanot 4.10.1997.
¹⁰⁰ Lapin Kansa 23.8.1997
¹⁰¹ Omat muistiinpanot 4.10.1997.
¹⁰² Ohjausryhmän kokousmuistio 23.4.1997.
¹⁰³ Hankeryhmän kokousmuistio 11.8.1997.
¹⁰⁴ Kakkoskurssin hankintasopimus 29.9.1997.
¹⁰⁵ Kakkoskurssin kurssisuunnitelma 17.7.1997.
¹⁰⁶ Kakkoskurssin hakuilmoitus.
¹⁰⁷ Kakkoskurssin kurssisuunnitelma 17.7.1997.
¹⁰⁸ Omat muistiinpanot 18.8.1997.
¹⁰⁹ Haastatteluaineisto, Simo Leinonen 22.12.1996.

- ¹¹⁰ Kakkoskurssin hakuilmoitus.
- ¹¹¹ Opiskelijoiden valintapöytäkirja, syyskuu 1997.
- ¹¹² Ohjausryhmän kokousmuistio 23.4.1997.
- ¹¹³ Kakkosryhmän hankintasopimus 29.9.1997.
- ¹¹⁴ Työvoimatoimiston menetelytapaohje 2/96.
- ¹¹⁵ Lapin Kansa 23.8.1997.
- ¹¹⁶ Projektisuunnitelma 7.11.1996.
- ¹¹⁷ Omat muistiinpanot 28.9.1997.
- ¹¹⁸ Opiskelijoilta kerätty lomakeaineisto 3.10.1997.
- ¹¹⁹ Omat muistiinpanot 15.10.1997.
- ¹²⁰ Tarvikkeiden hankintalista 13.10.1997.
- ¹²¹ Työhallinnon esite opintososiaalisista tuista.
- ¹²² Metsätyöhuolto. 1948. Kämppäemännän käsikirja. Helsinki
- ¹²³ Ruokapiirin kirjanpito.
- ¹²⁴ Omat muistiinpanot 4.10.1997.
- ¹²⁵ Viikkokokouksen muistio 3.11.1997.
- ¹²⁶ Aamupalaverin muistio 7.1.1998.
- ¹²⁷ Työkokous 14.11.1997.
- ¹²⁸ Viikkokokouksen muistio 3.11.1997.
- ¹²⁹ Aamupalavein muistio 1.12.1997.
- ¹³⁰ Viikkokokouksen muistio 3.11.1997.
- ¹³¹ Aamupalaverin muistio 1.12.1997.
- ¹³² Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen hankintasopimuksen sisältö. Työministeriö 30.3.1995.
- ¹³³ Kakkoskurssin opetussuunnitelma 29.9.1997.
- ¹³⁴ Viikkokokouksen muistio 23.10.1997.
- ¹³⁵ Sopimus 27.10.1997 Suomen Asuntomessut osuuskunta ja Myttilän talo/
Arktinen Valokuvanäyttelystä.
- ¹³⁶ Kakkoskurssin opetussuunnitelma 29.9.1997.
- ¹³⁷ Viikkokokouksen muistio 27.10.1997.
- ¹³⁸ Viikkokokouksen muistio 3.11.1997.
- ¹³⁹ Yhteishankepalaverin muistio 16.10.1997.
- ¹⁴⁰ Lapin Kansa 30.11.1997.
- ¹⁴¹ Koordinaatkokouksen muistio 24.11.1997.
- ¹⁴² Hankeryhmän muistio 11.8.1997.
- ¹⁴³ Koordinaatiokokouksen muistio 24.11.1997.
- ¹⁴⁴ Viikkokokouksen muistio 24.11.1997.
- ¹⁴⁵ Liikuntakeskuksen tilaus 12.1.1997.
- ¹⁴⁶ Työseloste 10.11.1997.
- ¹⁴⁷ Viikkokokouksen muistio 3.11.1997.
- ¹⁴⁸ Mc Donalds Oy:n tilaus.
- ¹⁴⁹ Aamupalaverin muistio 1.12.1997.
- ¹⁵⁰ Keskeyttämisilmoitus työvoimatoimistolle, marraskuu 1997.
- ¹⁵¹ Valintapöytäkirja opiskelijatäydennyksestä, marraskuu 1997.
- ¹⁵² Keskeyttämisilmoitus työvoimatoimistolle, joulukuu 1997.
- ¹⁵³ Hankeryhmän kokousmuistio 5.9.1997.
- ¹⁵⁴ Helsinki 2000 Muu Suomi kulttuurikaupungissa. Simo Leinosen luonnos 26.10.1997.
- ¹⁵⁵ Viikkokokouksen muistio 24.11.1997.
- ¹⁵⁶ Kouluttajan ilmoitus 27.11.1997.
- ¹⁵⁷ Omat muistiinpanot 29.11.1997.
- ¹⁵⁸ Aamupalaverin muisto 1.12.1997.
- ¹⁵⁹ Kouluttajan antama selvitys välikirkossa.
- ¹⁶⁰ Sopimus kurssinjohtajan ja kouluttajan työnjaosta 5.12.1997.
- ¹⁶¹ Aamupalaverin muistio 3.12.1997.
- ¹⁶² Haastatteluaineisto, avaininformantti Jussi 19.3.1999.
- ¹⁶³ Hiljaisuuden puiston pohjakartta.
- ¹⁶⁴ Puiston kokonaskustannusarvio.
- ¹⁶⁵ Työseloste. kohde 1.
- ¹⁶⁶ Puiston päivystysohje.
- ¹⁶⁷ Viikkokokouksen muistio 3.11.1997.
- ¹⁶⁸ Omat muistiinpanot 7.1.1998.

- ¹⁶⁹ Työseloste. Kohde 2.
¹⁷⁰ Työseloste. Kohde 3.
¹⁷¹ Työseloste. Kohde 4.
¹⁷² Viikkokouksen muistio 23.10.1997.
¹⁷³ Haastatteluaineisto, Hans Enbuske 24.3.1999.
¹⁷⁴ Aamupalaverin muistio 3.12.1997.
¹⁷⁵ Lapin Kansa 14.3.1998.
¹⁷⁶ Valintapöytäkirja opiskelijatäydenyksistä 7.1.1998.
¹⁷⁷ Keskeyttämisilmoitus työvoimatoimistolle, tammikuu 1998.
¹⁷⁸ Aamupalaverin muistio 7.1.1998.
¹⁷⁹ Kakkoskurssin opetussuunnitelma 29.9.1997.
¹⁸⁰ Viikkokouksen muistio 19.12.1997.
¹⁸¹ Haastatteluaineisto, avaininformantti Jussi 19.3.1999.
¹⁸² Aamupalaverin muistio 7.1.1998.
¹⁸³ Aamupalaverin muistio 7.1.1998.
¹⁸⁴ Lapin Kansa 15.1.1998.
¹⁸⁵ Aamupalaverin muistio 16.3.1998.
¹⁸⁶ Lapin Kansa 14.3.1998.
¹⁸⁷ Aamupalaverin muistio 9.2.1998.
¹⁸⁸ Aamupalaverin muistio 16.3.1998.
¹⁸⁹ Lumirakentamisen opaskirja.
¹⁹⁰ Aamupalaveri1, muistio 23.3.1998.
¹⁹¹ Lapin Kansa 14.3.1998.
¹⁹² Aamupalaveri2, muistio 23.3.1998.
¹⁹³ Keskeyttämisilmoitukset työvoimatoimistolle, maaliskuu 1998.
¹⁹⁴ Aamupalaveri2, muistio 23.3.1998.
¹⁹⁵ Aamupalaverin muistio 9.3.1998.
¹⁹⁶ Aamupalaverin muistio 27.4.1998.
¹⁹⁷ Keskeyttämisilmoitus työvoimatoimistolle, toukokuu 1998.
¹⁹⁸ Ilmoitus opiskejavahvuudesta työvoimatoimistolle, kesäkuu 1998.
¹⁹⁹ Aamupalaveri1, muistio 23.3.1998.
²⁰⁰ Myttilän talo- Arktinen Valo – luonnos 5/98.
²⁰¹ Kouluttajan kurssisuunnitelma 11.7.1996.
²⁰² Viikkokouksen muistio 19.12.1997.
²⁰³ Teatteritekniikan opetusjakson ohjelma.
²⁰⁴ Havaintopäiväkirja 21.3.1997.
²⁰⁵ Projektisuunnitelma 7.11.1996.
²⁰⁶ Ykköskurssin hankintasopimus 2.12.1996.
²⁰⁷ Informaatiotilaisuuden muistio 8.4.1998.
²⁰⁸ Tarjouspyyntö 3.3.1998.
²⁰⁹ Tarjous 5.3.1998.
²¹⁰ Laskentamateriaali 3/98.
²¹¹ Työpaperi 4/1998.
²¹² Ykköskurssin esitemateriaali 10.9.1996.
²¹³ Haastatteluaineisto, avaininformantti Jussi 19.3.1999.
²¹⁴ Omat muistiinpanot pvm????
²¹⁵ Kakkoskurssin kurssiesite.
²¹⁶ Havaintopäiväkirja 18.3.1997.
²¹⁷ Projektisuunnitelma 7.11.1996.
²¹⁸ Hankeryhmän kokousmuistio 11.8.1997.
²¹⁹ Ykköskurssin hankintasopimus 2.12.1996.
²²⁰ Kakkoskurssin hankintasopimus 29.9.1997.
²²¹ Uusi Rovaniemi 28.1.1999.
²²² Opiskelijaluettelo 31.8.1997.
²²³ Opiskelijaluettelo 5.5.1998.
²²⁴ Opiskelijoiden valintapöytäkirja, syyskuu 1997.
²²⁵ Sopimus kurssinjohtajan ja kouluttajan työnjaosta 5.12.1997.
²²⁶ Ruokapiirin kirjanpito.
²²⁷ Lapin Kansa 2.1.1997.
²²⁸ Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2005, 23-26.

²²⁹ Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus. 2005, 13.

²³⁰ Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus. 2005, 28-29.

²³¹ Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2005, 29.

²³² Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2005, 19-21.

Haastatteluaineisto

Haastatteluaineisto, Simo Leinonen 20.12.1996; 22.12.1996.

Haastatteluaineisto, Samuli Niska, 22.3.1999.

Haastatteluaineisto, Jarmo Kariniemi 22.3.1999.

Haastatteluaineisto, Hans Enbuske 24.3.1999.

Haastatteluaineisto, Kauko Huttunen 17.3.1999.

Haastatteluaineisto, avaininformantti Jussi 19.3.1999.

Haastatteluaineisto, 18 opiskelijaa maaliskuu 1997.

Kuviot ja valokuvat

Kuvio 1. Työhypoteesi tyyppitarinan rakentamisessa, sivu 31.

Kuvio 2. Tarinoiden tyypittelyä, sivu 32.

Kuva 1. Talvipuisto Kaukonlammella, sivu 74.

Kuva 2. Kouta-draama, sivu 78.

Kuva 3. Näkymä Hiljaisuuden puistoon, sivu 101.

MATKAILUYMPÄRISTÖN TUOTTEISTAMISKURSSI
3/1997

Kurssilaisten teemahaastattelut

1. Miten olet kokenut työttömyyden?
2. Mitä työ Sinulle merkitsee?
3. Keneltä odotat tukea tilanteeseesi?
4. Mitä arvelet kurssin lopussa Sinulle tapahtuneen?
5. Mitä olet valmis tekemään tilanteesi kanssa?

MATKAILUYMPÄRISTÖN TUOTTEISTAMISHANKE
3/1999 (tehty ½ vuotta hankkeen päättymisestä)

Sidosryhmän edustajien haastattelu

1. Miten tulit mukaan hankkeeseen?
2. Minkälaisia ajatuksia koko prosessista on jäänyt mieleesi?
3. Minkälaisia vaikutuksia arvioit projektin savuttaneen?
4. Mitä olisi voitu tehdä toisin?

MATKAILUYMPÄRISTÖN TUOTTEISTAMINEN

2. kurssi/ 2.10.1997

VASTAAJA _____

1. Mitä odotat itsellesi Matkailuympäristön tuotteistamiskoulutuksesta?

---

2. Kerro, mitä vahvuuksia/ osaamista haluat antaa MYT- projektiin?

---

3. Minkälaisia taitoja/ tietoja/ tai ominaisuuksiasi haluat vahvistaa koulutuksen aikana?

---

4. Muita opiskeluun liittyviä ajatuksia/ toivomuksia
